

Młodzież w czasach nieufności

Studenci zielonogórscy o sobie i innych

redakcja naukowa Maria Zielińska, Dorota Szaban

ISBN 978-83-945779-0-2

**Młodzież w czasach nieufności.
Studenci zielonogórscy o sobie i innych**

Praca pod redakcją Marii Zielińskiej i Doroty Szaban

Zielona Góra 2016

Młodzież w czasach nieufności. Studenci zielonogórcy o sobie i innych

Książka jest efektem projektu „Młodzież w czasach nieufności i zagrożeń cywilizacyjnych. Międzynarodowe badania porównawcze”, współfinansowanego przez Sekcję Młodzieży i Edukacji Polskiego Towarzystwa Socjologicznego.

Wydanie książki możliwe było dzięki wsparciu finansowemu Dziekana Wydziału Pedagogiki, Socjologii i Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Zielonogórskiego.

Redakcja: Maria Zielińska, Dorota Szaban

Korekta językowa: Aldona Reich

Recenzja: dr hab. Ewa Narkiewicz-Niedbalec, prof. UZ

Projekt okładki: Adam Grajek

Wydawca:

Fundacja Obserwatorium Społeczne Inter Alia

ul. Piotrusia Pana 8

65-012 Zielona Góra

ISBN 978-83-945779-0-2

Spis treści

1. Maria Zielińska MŁODZIEŻ AKADEMICKA JAKO PRZEDMIOT BADAŃ SOCJOLOGICZNYCH 9

Bibliografia 14

2. Krzysztof Lisowski ELEMENTY KONCEPCJI BADAWCZEJ I ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE 16

2.1. Założenia i pytania badawcze 16

2.2. Charakterystyka badanej populacji 18

2.3. Charakterystyka próby 21

2.4. Struktura opracowania 23

Bibliografia 23

3. Maria Zielińska STUDIA JAKO ELEMENT BIOGRAFII ŻYCIOWEJ STUDENTÓW 24

3.1. Wprowadzenie 24

3.2. Uwarunkowania wyboru studiów i uczelni 27

3.3. Motywy wyboru kierunku studiów 31

3.4. Korzyści cenione w zawodzie i korzyści z wybranego kierunku studiów 35

3.5. Realne korzyści wynikające ze studiowania wybranego kierunku w opinii studentów 38

3.6. Czynniki motywujące do nauki 41

3.7. Ocena własnych zachowań dotyczących metod i sposobów uczenia się 44

3.8. Co zbliża studentów do siebie? 48

Podsumowanie 49

Bibliografia 51

4. Tomasz Kołodziej PRACA ZAROBKOWA STUDENTÓW JAKO ELEMENT KARIERY ZAWODOWEJ 53

4.1. Wprowadzenie 53

4.2. Ogólna charakterystyka pracujących studentów 54

4.3. Źródła dochodów studentów 58

4.4. Sytuacja pracy studentów 63

4.5. Motywy podjęcia przez studentów pracy zarobkowej 72

4.6. Sposób wydawania pieniędzy przez respondentów 77

4.7. Plany edukacyjne i zawodowe po zakończeniu studiów 82

Podsumowanie 87

Bibliografia 89

5. Dorota Szaban ORIENTACJE AKSJOLOGICZNE I DETERMINANTY SUKCESU WEDŁUG STUDENTÓW 91

5.1. Wprowadzenie 91

5.2. System wartości zielonogórskich studentów 93

5.3. Czynniki warunkujące sukces życiowy w opiniach zielonogórskich studentów 99

5.4. Orientacje społeczne zielonogórskiej młodzieży 104

5.5. Samoocena stanu zdrowia studentów zielonogórskich 108

Podsumowanie 112

Bibliografia 113

6. Magdalena Pokrzyńska RELIGIA I RELIGIJNOŚĆ W ŻYCIU STUDENTÓW 115

6.1. Wprowadzenie 115

6.2. Autodeklaracje w zakresie wiary 116

6.3. Poczucie przynależności religijnej 119

6.4. Religia losu – religia wyboru 121

6.5. Wartości religijne w działaniu 124

Podsumowanie 131

Bibliografia 133

7. Beata Trzop FORMY SPĘDZANIA CZASU WOLNEGO I UCZESTNICTWO W KULTURZE 134

7.1. Wprowadzenie 134

7.2. Czas wolny studentów zielonogórskich. Charakterystyka ogólna 135

7.3. Aktywne sposoby spędzania czasu wolnego 137

7.4. Kultura instytucjonalna i czytelnictwo książek 138

7.4.1. Czytelnictwo książek 139

7.4.2. Chodzenie do kina 142

7.4.3. Muzeum, teatr, galeria sztuki. Studenci wobec oferty elitarnych instytucji kultury 143

7.5. Gry towarzyskie 144

7.5.1. Gra w szachy 145

7.5.2. Gra w karty 146

7.6. Rekreacja 147

7.6.1. Relaks i odpoczynek 147

7.7. Kontakt z przyrodą 148

7.8. Życie towarzyskie i rozrywkowe 149

7.8.1. Spotkania z przyjaciółmi, z chłopakiem/dziewczyną 149

7.8.2. Clubbing, dyskoteki 150

7.9. Mass media: czasopisma i telewizja 151

7.9.1. Czasopisma 151

7.9.2. Telewizja 153

7.10. Internet w życiu studentów 154

7.10.1. Zakres wykorzystania Internetu 154

Podsumowanie 161

Bibliografia 163

8. Krzysztof Lisowski POGLĄDY SPOŁECZNE I POLITYCZNE STUDENTÓW 164

8.1. *Wprowadzenie 164*

8.2. *Samoidentyfikacja 165*

8.3. *Wrogość i konflikty 172*

8.8. *Sympatie polityczne 187*

Podsumowanie 190

Bibliografia 193

9. Magdalena Pokrzyńska POSTAWY STUDENTÓW WOBEC BIEŻĄCEJ SYTUACJI POLITYCZNEJ NA ŚWIECIE. OPINIE NA TEMAT SYTUACJI NA UKRAINIE 194

9.1. *Wprowadzenie 194*

9.2. *Sytuacja na Ukrainie a bezpieczeństwo państw sąsiednich, Europy i świata 195*

9.5. *Źródła wiedzy o sytuacji na Ukrainie 202*

9.5. *Wizje dalszego rozwoju relacji Ukraina–Rosja i konfliktu na Ukrainie wschodniej 203*

9.6. *Opinie na temat stosunku społeczności międzynarodowej do sytuacji na Ukrainie 206*

Podsumowanie 213

Bibliografia 215

10. Justyna Nyckowiak PLANY MIGRACYJNE I WYJAZDY ZAGRANICZNE STUDENTÓW 216

10.1. *Wprowadzenie 216*

10.2. *Wyjazdy zagraniczne studentów zielonogórskich 217*

10.3. *Plany dotyczące wyjazdu do innego kraju w najbliższym czasie - nauka 223*

10.4. *Plany dotyczące wyjazdu do innego kraju w najbliższym czasie - praca 229*

10.5. *Plany dotyczące wyjazdu do innego kraju w najbliższym czasie – pobyt stały 232*

10.6. *Plany dotyczące miejsca zamieszkania i pracy po ukończeniu studiów 239*

Podsumowanie 249

Bibliografia 252

Spis tabel 253

Spis wykresów 257

1. MŁODZIEŻ AKADEMICKA JAKO PRZEDMIOT BADAŃ SOCJOLOGICZNYCH

Młodzież jest ważnym segmentem struktury społecznej, zaś młodzież akademicka jest szczególną kategorią wśród ogółu młodzieży. Od pozostałych osób znajdujących się w fazie życia nazywanej wczesną dorosłości różni się tym, że studiuje. Oznacza to, że w przyszłości może stać się częścią elity intelektualnej i menadżerskiej, zajmować wyższe stanowiska, pełnić funkcje kierownicze, tworzyć kulturę, wychowywać nowe pokolenia. Studenci tworzą swoistą subkulturę, choć współcześnie nie jest ona już tak znacząca jak kiedyś. Przed zmianą systemową w Polsce w 1989 roku życie studenckie było niezwykle intensywne. Na uczelniach i w akademikach podejmowano debaty intelektualne, społeczne i polityczne, zakładano kabarety studenckie, odbywały się festiwale piosenki studenckiej, spektakle teatrów studenckich i realizowano wiele innych aktywności. Obecnie życie z akademików w dużej mierze przeniosło się do wspólnie wynajmowanych mieszkań studenckich, a uczelnie popołudniami często świecą pustkami. Szkolnictwo wyższe, uczelnie, kształcenie akademickie w ostatnich 25 latach uległy znaczącym zmianom pod wpływem przeobrażeń politycznych, kulturowych i ekonomicznych.

Do zjawisk, które istotnie zmieniły rzeczywistość edukacyjną zaliczyć można związany z demokracją polityczną zanik prewencyjnej cenzury, postępującą integrację z Unią Europejską, a także niż demograficzny, który w wyrazistej postaci zarysował się w Polsce w końcu lat 90. i przejawiał się spadkiem liczby studentów. Okoliczności te stanowią ogólnie ramy funkcjonowania nie tylko nauki, lecz także innych dziedzin życia społecznego. Akcesja Polski do Unii Europejskiej skutkowałą znaczącymi zmianami również w edukacji, w szczególności wyższej. Polska zadeklarowała przestrzeganie zasad tzw. Procesu Bolońskiego i wdrażając je zmieniła już na zawsze charakter polskiego szkolnictwa wyższego. Na stronie MNiSW czytamy:

„Proces ten rozpoczął się dnia 19 czerwca 1999r., gdy to ministrowie edukacji 29 krajów podpisali **Deklarację Bolońską**. Jest to dokument zawierający zadania prowadzące do zbliżenia systemów szkolnictwa wyższego krajów europejskich. Głównym celem Deklaracji Bolońskiej jest stworzenie do 2010 roku **Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego**. Jego realizacja to:

- wprowadzenie systemu przejrzystych i porównywalnych stopni poprzez wdrożenie Suplementu do Dyplomu;
- przyjęcie systemu kształcenia opartego na dwóch/trzech poziomach kształcenia;

- powszechne stosowanie systemu punktów kredytowych (tj. ECTS- European Credit Transfer System);
- promocja mobilności studentów, nauczycieli akademickich, naukowców oraz personelu administracyjnego;
- promocja współpracy europejskiej w zakresie zwiększenia poziomu jakości szkolnictwa wyższego;
- promocja europejskiego wymiaru szkolnictwa wyższego, szczególnie w zakresie rozwoju zawodowego, mobilności oraz zintegrowanych programów nauczania, szkolenia i badań.”¹

Po wielu dyskusjach w środowiskach akademickich System Boloński stopniowo był wprowadzany, a dotychczas funkcjonujący system akademicki od tej chwili podlegał zmianom. Wprowadzenie systemu kształcenia opartego na dwóch/trzech poziomach kształcenia spowodowało przede wszystkim skrócenie studiów wyższych, gdyż już trzyletnie studia I stopnia dawały dyplom ukończenia studiów wyższych. Większość absolwentów podejmuje dalszą naukę na studiach II stopnia, lecz korzysta również z możliwości zmiany kierunku studiów i uczelni. Taki system kształcenia wymusił istotną zmianę programów kształcenia, które muszą uwzględniać przyjmowanie na studia II stopnia studentów, którzy ukończyli studia I stopnia na innym kierunku. Konsekwencje wdrożenia Systemu Bolońskiego spowodowały i nadal powodują nie tylko zmiany strukturalne i funkcjonalne uczelni, ale również zmiany zachowań studentów.

Okoliczności te stanowią ogólnie ramy funkcjonowania nie tylko nauki, lecz także innych dziedzin życia społecznego, którego związki z edukacją wyższą są bardzo ścisłe. Warto w tym miejscu przytoczyć fragment ze wstępu do ekspertyzy dotyczącej szkolnictwa wyższego w Polsce: *Rozumiejąc powody, dla których uczelnie wyższe stały się „bastionami demokracji”, gdzie idea „wiedzy dla wiedzy” ustąpiła „wiedzy użytecznej” żywimy głębokie przekonanie, że pragmatyzm leżący u podstaw nowej filozofii kształcenia wyższego, podzielany dziś przez decydentów edukacyjnych, rodziców, młodzież, dalece odbiega od pierwotnych sensów i ulega daleko idącej prymitywizacji. Zmienia to nie tylko model funkcjonowania uczelni, wypacza sens kształcenia akademickiego i obniża jego jakość, lecz również – paradoksalnie – skutkuje brakiem spodziewanej „praktycznej wartości dodanej” w postaci samodzielnie myślących, krytycznych i produktywnych innowatorów, dla których prawdziwym wyzwaniem nie są nowe umiejętności i technologie, lecz pytanie o to jak, do czego, a zwłaszcza po co ich używać.*² W kontekście tej refleksji dostarczanie wiedzy o funkcjonowaniu studentów w tej bardzo „płynnej” rzeczywistości akademickiej ma duże znaczenie.

¹ <http://www.nauka.gov.pl/proces-bolonski/proces-bolonski.html>

²M. Szczepański, K. Szafraniec, A. Śliz (red.), *Szkolnictwo wyższe, uniwersytet, kształcenie akademickie w obliczu zmiany*, 2015, KS PAN, Warszawa, s. 6.

Zbiorowym bohaterem niniejszej publikacji jest młodzież akademicka średniej wielkości ośrodka akademickiego, w średniej wielkości mieście na zachodzie Polski. Nie jest reprezentantem całej młodzieży, ale od razu należy powiedzieć, że współczesna młodzież jest nie tylko różna; jest mocno wewnątrznie zróżnicowana poprzez cechy społeczno-demograficzne oraz poprzez charakterystyki środowisk wychowawczych. Dodatkowo każde pokolenie rozumiane jako kilka następujących po sobie roczników wychowywane jest w innym, zmieniającym się, odmiennym otoczeniu społeczno-kulturowym. Im szybciej następują zmiany tego otoczenia, im więcej znaczących wydarzeń historycznych i politycznych, nagromadzonych w czasie, kiedy kształtuje się tożsamość pokoleniowa (w fazie późnej adolescencji, tj. wówczas, kiedy ma się 18-24 lata), tym szybciej następuje zmiana pokoleniowa, tym bardziej prawdopodobne, że następować będzie zmiana kulturowa, o której pisał Inglehart. Nie jest jednak pewne, czy kierunek tych zmian jest zgodny z jego przewidywaniami. Wielu badaczy wskazuje na zwrot ku bardziej konserwatywnym wartościom, nie tylko w Polsce, ale również w Europie i Ameryce, choć niewielu potrafi to zjawisko wyjaśnić: *W Polsce główne zagrożenie, którego nosicielem są ludzie młodzi, wiąże się z konserwatyzmem. To trochę dziwne, ponieważ – gdy patrzymy na wyniki badań dotyczących preferencji ustrojowych – większość społeczeństwa, w tym zwłaszcza ludzie młodzi, życzyłaby sobie świeckiego, otwartego na inne kultury państwa. Co się stało? Bez aktualnych badań możemy jedynie snuć hipotezy. Albo mamy do czynienia z coraz głośniejszą krzywą, ale jednak mniejszością, albo zadziałały wpływy skutecznie rozbudowywanej infrastruktury z konserwatywnym przekazem. Pojawiły się i zyskały na sile partie konserwatywno-populistyczne, umacnia się polityczna rola Kościoła, pojawiają się nowe podmioty medialne przy jednoczesnej słabości alternatywy politycznej. [...] Zdolność młodego pokolenia do wygenerowania własnej politycznej inicjatywy jest moim zdaniem bardzo słaba. Nie wierzą w politykę, mają same negatywne doświadczenia bądź nie mają żadnych, nie chce im się, potrafią się emocjonować na krótką chwilę, nie są konsekwentni. Nie liczyłabym na nich. Liczyłabym ewentualnie na to, że pojawi się na tzw. dojrzałej scenie politycznej ktoś, kto odczyta w nich elektorat dla siebie. Nie wiem, czy taką ofertą jest Partia Razem. Na pewno nie jest nią Nowoczesna.*³

Współczesna młodzież żyje w świecie zorganizowanym przez pokolenia żyjące w odmiennych od dzisiejszych warunkach. Ten urządzony przez inne generacje porządek coraz częściej jest kontestowany, choć, jak na razie, protesty młodzieżowe nie przekształcają

³ K. Szafraniec, 2015, „Władza Sądzenia”, nr 7, s. 15, 16 [dostęp 31. 07.2016]. Dostępny na: www.wladzasadzenia.pl

się w bardziej trwałe ruchy czy partie polityczne. Młodzi *zostali wychowani do tego, by nie liczyć na innych. Do polityki w dużej mierze mają stosunek konsumencki – oczekują ofert, którą ocenią. Nie łączą słabości systemu politycznego z brakiem zaangażowania obywateli. Nauczono ich wielu rzeczy, ale nie działania na rzecz wspólnego dobra. [...] Młodzi Polacy przechodzą drogę ku samotnym bytom. Potrafiącym walczyć o swoje, ale już nie o lepszy świat wespół z innymi*⁴. Wyniki sondaży ogólnospołecznych, a także badania socjologiczne zwracają uwagę na to, że w przeciągu ostatnich prawie już trzech dekad, kiedy podjęto próbę przekształcenia społeczeństwa postsocjalistycznego w demokratyczne, nie udało się wychować nowych obywateli, rozumiejących zasady działania demokracji. Mówi się wręcz o porażce systemu edukacyjnego i oświatowego. O ile jeszcze w piątej klasie podstawówki 30% dzieci wykazuje podobny do europejskiego poziom zaufania do innych ludzi, to już osiemnastolatkiem są bardziej nieufni niż dorośli.

Żyjemy w świecie, w którym nieufność staje się bardziej funkcjonalna niż zaufanie, a zgodnie z tezą Piotra Sztompki (2007)⁵ to zaufanie jest fundamentem społeczeństwa, to zaufanie pozwala budować trwałe i silne więzi społeczne, te zaś stanowią sieci porozumienia prowadzące do poczucia bezpieczeństwa. Występujące od końca XX wieku zagrożenia: kryzys światowego rynku finansowego, konflikt i wojna na wschodzie Ukrainy, zagrożenie równowagi wewnątrz Unii Europejskiej, katastrofy ekologiczne, a w ostatnich latach szczególnie groźny i nieprzewidywalny terroryzm światowy oraz wiele innych zagrożeń różnego rodzaju i charakteru jeszcze bardziej wzmacniają nieufność. Kiedy każdy przechodzień może nieść plecak z materiałami wybuchowymi, by po chwili wysadzić się w powietrze uśmiercając przy tym spacerujących ludzi, kiedy nagle w centrum handlowym zwyczajnie wyglądający młody człowiek może strzelać do tłumu, kiedy praktycznie żadne miejsce w Europie i na świecie nie gwarantuje bezpieczeństwa, to trudno się dziwić, że młodzi ludzie stają się coraz bardziej nieufni.

Choć, jak wiele na to wskazuje, zachodzi znacząca zmiana pokoleniowa i nie chodzi tu jedynie o naturalne następstwo pokoleń, a raczej o zmianę w sposobie myślenia o świecie. Nie ma ona charakteru rewolucyjnego, nie opiera się na konflikcie pokoleń, lecz coraz częściej dojrzewające młode pokolenie (w Polsce i w innych krajach o podobnym do Polski współczynniku rozwoju cywilizacyjnego) socjalizowane do życia bezpiecznego, spokojnego, względnie przewidywalnego wyraża swoje niezadowolenie. Jednocześnie nie włącza się

⁴ R. Socha, 2016, Bierni dwudziestoletni, [w:] Polityka, nr 30(3069), s. 26.

⁵ Por.: P. Sztompka, 2007, Zaufanie. Fundament społeczeństwa, Wyd. ZNAK, Kraków.

aktywnie w proces zmian społecznych, oczekując gotowych rozwiązań, dobrze płatnej, ale mało stresującej pracy, długiej (i coraz dłuższej opieki ze strony rodziców), ochrony przed ryzykiem.

W Polsce, tak jak w całej Europie dokonują się zmiany przekształcające systemy wartości, cele i postawy społeczeństw europejskich, a to wymaga rozpatrywania ich w dłuższej perspektywie czasowej i porównawczej. Takie spojrzenie nakazuje uwzględniać: po pierwsze, globalne procesy cywilizacyjne i technologiczne; po drugie, procesy historyczne, które wpływały na kulturowe zróżnicowanie krajów europejskich i łączyły się przede wszystkim z podziałami religijnymi; po trzecie - to przekształcenia polityczne i ustrojowe, które w XX wieku powodowały odmienną doświadczeń historycznych społeczeństw w różnych częściach Europy, w szczególności w byłych krajach obozu komunistycznego; i po czwarte: to proces jednoczenia Europy, kształtowanie się instytucji wspólnotowych, powstawanie Unii Europejskiej i jej rozszerzanie na coraz większą liczbę krajów.

Najbardziej znaczące zjawiska opisujące proces zmiany kulturowej, a doświadczane jeszcze do niedawna przez współczesnych młodych ludzi, to:

- przesunięcie w kierunku modernizacji: rosnący dobrobyt, wzrost bezpieczeństwa socjalnego, zwiększenie się szans oświatowych, skrócenie czasu pracy, wzrost mobilności społecznej i regionalnej, ale również groźba bezrobocia, elastyczność warunków zatrudnienia;
- procesy modernizacji doprowadziły do powstania „innej nowoczesności” – społeczeństwa ryzyka. Pojęcie ryzyka z jednej strony odnosi się do globalnego zagrożenia atomowego i ekologicznego, wobec którego różnice klasowe nie mają żadnego znaczenia; z drugiej strony pojęcie to odnosi się do ryzyka indywidualnego i niepewności, jakie niesie z sobą dynamika zmiany społecznej;
- zmiana w obrębie fazy „młodości” - w miejsce jednoznacznego stosunkowo krótko trwającego „statusu przejściowego” pojawiły się różnorodne możliwości, pomiędzy którymi można wybierać;
- coraz większa indywidualizacja, prowadząca do konieczności ciągłego kształtowania własnego życia przez samodzielne decyzje, a nie przez wyznaczone klasowo ścieżki. Biografia ludzi stała się otwarta. Indywidualizacja życiorysów oznacza, że daną społecznie biografię zastępuje się samodzielnie utworzoną i tworzoną biografią tak, że jednostka staje się twórcą własnego życia;

- coraz większa nieprzewidywalność przebiegu biografii społecznych⁶.

W procesie tych zachodzących globalnie zmian szkolnictwo wyższe poddawane jest swoistej weryfikacji, tak jak wiele obszarów działalności edukacyjnej w nowych warunkach cywilizacyjnych. Uczelnie żywo reagują na niejednokrotnie kontrowersyjne programy modernizacyjne; tak bardzo wyczulone są na własną pozycję w społeczeństwie, a jednocześnie najlepsze warunki własnego rozwoju. Chodzi tu także o społeczną rolę inteligencji, o jej prestiż i możliwości samorealizacji jako warstwy w sensie socjologicznym.

Studenci odgrywają szczególną rolę, a może raczej należałoby powiedzieć, że oczekuje się od nich szczególnych zachowań i postaw. Są często zaczynem i więziotwórczym spoiwem pokolenia, jednak sami pokolenia nie stanowią. W przyszłości mogą stać się częścią elity intelektualnej i menadżerskiej, która pełni m.in. rolę wzorotwórczą. Jednocześnie, jak mówi Krystyna Szafranec, współcześni 19-latkowie (a więc i studenci) *to są często młodzi ludzie, którzy nie znają najnowszej historii, są politycznie naiwni, ale jednocześnie bezwzględni – nie będą mieli sentymentu wobec władzy, która nie rozwiąże ich problemów. Rozumienie pewnych rzeczy wiąże się z wyrozumiałością, której oni już nie posiadają. Pragmatyzm, z jakim oni żyją jest nieprawdopodobny i zabija w nich motywację i odruch patrzenia na świat z pewną refleksją*⁷.

W perspektywie stale dokonujących się zmian również w obrębie młodzieży akademickiej, celowe wydaje się ciągle poddawanie badaniu tej kategorii społecznej, poznawanie jej planów życiowych, celów, zachowań ekonomicznych, stylu życia, postaw politycznych i społecznych itp., by wskazać momenty krytyczne, innowacyjne, znaczące. Takie cele badawcze postawili sobie autorzy monografii, a badania empiryczne stanowiły podstawę do weryfikacji założonych hipotez.

Bibliografia

Beck U., 2002, Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności, Wydawnictwo Scholar, Warszawa.

Beck U., 2012, Społeczeństwo światowego ryzyka. W poszukiwaniu utraconego bezpieczeństwa, SCHOLAR, Warszawa.

⁶ R. Inglehart, 2005, Pojawienie się wartości postmaterialistycznych, [w:] P. Sztompka, M. Kucia (red.), Socjologia. Lektury (s. 344-348), Wydawnictwo „Znak”, Kraków; U. Beck, 2002, Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności, Wydawnictwo Scholar, Warszawa; U. Beck, 2012, Społeczeństwo światowego ryzyka. W poszukiwaniu utraconego bezpieczeństwa, SCHOLAR, Warszawa; M. Zielińska, 2015, Młodzież w czasach nieufności, „Władza Sądzenia”, nr 7, s. 27-35 [dostęp 31. 07.2016]. Dostępny na: www.wladzasadzenia.pl

⁷ <http://wladzasadzenia.pl/2015/7/o-znaczeniu-codziennosci-w-zyciu-mlodziezy.pdf>

Garewicz J., 1988, Pokolenie jako kategoria socjofilozoficzna, „Studia Socjologiczne”, nr 1(88).

Inglehart R., 2005, Pojawienie się wartości postmaterialistycznych, [w:] P. Sztompka, M. Kucia (red.), Socjologia. Lektury (s. 344-348), Wydawnictwo „Znak”, Kraków.

Mannheim K., 1952, The Problem of Generation, [w:] Essays on the Sociology of Knowledge, K. Mannheim, Oxford University Press, New York.

Siemieńska R., 2007, Od wartości postmaterialistycznych do materialistycznych, [w:] Krzemiński I., Raciborski J. (red.), Oswajanie wielkiej zmiany. Instytut Socjologii UW o polskiej transformacji, IFiS PAN, Warszawa.

Szafraniec K., 2012, Młodość jako wyłaniający się problem i nowa polityczna siła, „Nauka”, nr 1.

Szafraniec K., 2010, Młode pokolenie i nowy ustrój, Warszawa, IRWiR PAN, Warszawa.

Szafraniec K., 2011, Młodzi 2011, Warszawa.

Szafraniec K., 2015, „Władza Sądzenia”, nr 7, s. 9-18 [dostęp 31. 07.2016]. Dostępny na: www.wladzasadzenia.pl

Szczepański M., Szafraniec K., Śliz A. (red.), 2015, Szkolnictwo wyższe, uniwersytet, kształcenie akademickie w obliczu zmiany, KS PAN, Warszawa.

Sztompka P., 2007, Zaufanie. Fundament społeczeństwa, Wyd. ZNAK, Kraków.

Zielińska M., 2015, Młodzież w czasach nieufności, „Władza Sądzenia”, nr 7, s. 27-35 [dostęp 31. 07.2016]. Dostępny na: www.wladzasadzenia.pl

Inne źródła:

<http://www.nauka.gov.pl/proces-bolonski/proces-bolonski.html>

Socha R., 2016, Bierni dwudziestoletni, [w:] Polityka, nr 30(3069), s. 24-26.

2. ELEMENTY KONCEPCJI BADAWCZEJ I ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

Badania młodzieży akademickiej zostały zrealizowane w ramach międzynarodowego projektu badawczego „Młodzież akademicka w czasach nieufności i zagrożeń cywilizacyjnych. Międzynarodowe badania porównawcze”. Projekt realizowany był na Ukrainie na Charkowskim Uniwersytecie Narodowym im. Karazina, Wschodnioeuropejskim Narodowym Uniwersytecie im. Łesi Ukrainki oraz Narodowym Uniwersytecie Technicznym w Łucku, zaś w Polsce badania prowadzono na Uniwersytecie Zielonogórskim⁸. Przed przystąpieniem do realizacji badań na uczelniach przez kilka miesięcy uzgadniano założenia metodologiczne, narzędzie było wielokrotnie weryfikowane zarówno przez stronę polską, jak ukraińską⁹. Projekt poprzedzony był dyskusją dotyczącą koncepcji badawczej i założeń, które miały stać się podstawą konceptualizacji, a następnie operacjonalizacji wyodrębnionych podczas dyskusji podstawowych konstruktów i wymiarów.

Praca ma charakter zespołowy. Do zespołu po polskiej stronie należeli: Maria Zielińska (kierownik projektu) oraz Dorota Szaban, Krzysztof Lisowski, Beata Trzop, Justyna Nyćkowiak, Tomasz Kołodziej i Magdalena Pokrzyńska.

Niniejsza publikacja dotyczy wyłącznie polskiej części projektu, zrealizowanej na Uniwersytecie Zielonogórskim. Badaniem objęto populację studentów trzeciego roku studiów pierwszego stopnia (licencjackich i inżynierskich). Niniejsze opracowanie ma charakter empiryczny i ma na celu przede wszystkim przedstawienie wyników badań wraz z krótkimi komentarzami. W kolejnej publikacji analizie porównawczej poddane zostaną dane zarówno polskie, jak i ukraińskie, co pozwoli na dokonywanie porównań różnych środowisk akademickich.

2.1. Założenia i pytania badawcze

Niniejsza praca mieści się na pograniczu kilku subdyscyplin socjologicznych: socjologii edukacji, socjologii szkoły wyższej, socjologii ruchliwości społecznej, socjologii wielkich struktur społecznych, socjologii ekonomicznej, a także socjologii inteligencji. Podstawowym

⁸ Projekt realizowany w ramach porozumienia o współpracy między **Uniwersytetem Zielonogórskim** a **Charkowskim Uniwersytetem Narodowym imienia W. N. Karazina** (Ukraina), które podpisane zostało w 2015 roku między rektorami obydwu uniwersytetów.

⁹ Szczegółowe informacje dotyczące międzynarodowego projektu, a także otrzymane dane zostaną przedstawione w oddzielnym opracowaniu.

celem pracy było uzyskanie wiedzy o różnych sferach aktywności i świadomości studentów, a w rezultacie wiedzy o pewnym typie środowisk uczelnianych.

Głównych inspiracji teoretycznych dostarczyła między innymi teoria kulturowa Ronalda Ingleharta, teorie zmiany społecznej (m.in. Ericha Becka), teorie modernizacji i inne, których podstawowe założenia można sformułować następująco:

- w krajach byłego bloku państw socjalistycznych zachodzi proces *międzypokoleniowej zmiany wartości*, który stopniowo przekształca politykę i normy kulturowe (jak to miało miejsce w innych rozwiniętych społeczeństwach przemysłowych);
- rosnącemu naciskowi na jakość życia i autoekspresję towarzyszy słabnące przywiązanie do tradycyjnych norm politycznych, religijnych, moralnych i społecznych, a przesuwanie się podstawowych wartości od *materializmu* do *postmaterializmu*.

Ponadto, teoretycznych podstaw dostarczyły koncepcje pokoleniowe Karla Mannheim, Samuela Eisenstadta, Jurgena Habermasa, Marii Ossowskiej i innych badaczy. Interesowało nas, w jakim stopniu i zakresie zmiany społeczno-kulturowe zachodzące na świecie i w Polsce dotyczą młodzieży akademickiej i poszukiwaliśmy odpowiedzi m.in. na następujące pytania:

- Jacy są współcześni studenci jako przedstawiciele młodzieży i jako kandydaci przyszłych elit społecznych?
- Jakie są ich życiowe orientacje, jaka jest hierarchia wartości życiowych, jak postrzegają własną edukację w kontekście kształtowania swojej drogi życiowej, jaka jest ich percepcja wyznaczników sukcesu, jakie postawy prezentują wobec ważnych kwestii społecznych, jakie są ich polityczne sympatie, w jakim stopniu są religijni, czym jest dla nich patriotyzm?
- Czy i w jakim zakresie współczesna młodzież akademicka w świetle przedstawionych badań stanowi nowe pokolenie odróżniające je od innych pokoleń?
- Czy i w jakim zakresie badania pozwalają odnotować proces międzypokoleniowej zmiany wartości? Czy w związku z tym można mówić o przesuwaniu się podstawowych wartości od materializmu do postmaterializmu?

Polska część projektu została zrealizowana na przełomie kwietnia i maja 2015 roku, na reprezentatywnej próbie 418 studentów III lat studiów licencjackich, dobranej w sposób losowo-warstwowy z populacji liczącej 1547 osób. Taki sposób doboru jednostek do badania upoważnia nas do wnioskowania na poziomie błędu oszacowania 4%, przy 95% poziomie ufności.

Procedura doboru jednostek do badania rozpoczęła się od ustalenia wielkości populacji, a w tym celu skorzystano z danych działu kształcenia Uniwersytetu Zielonogórskiego. Otrzymany zbiór danych zawierał informacje na temat kierunku kształcenia, liczby grup i ich liczebności, w konsekwencji czego ustalona została wielkość populacji. Kolejnym krokiem było wyliczenie wielkości próby zgodnie z przyjętym wyżej założeniem związanym z poziomem ufności i wielkością błędu oszacowania.

2.2. Charakterystyka badanej populacji

Uniwersytet Zielonogórski powstał 1 września 2001 r. w wyniku połączenia Politechniki Zielonogórskiej i Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Należy wspomnieć, iż tradycje akademickie Zielonej Góry sięgają już lat 60., kiedy to swoją działalność rozpoczęła Wyższa Szkoła Inżynierska, (przekształcona następnie w Politechnikę Zielonogórską), a nieco później powstała także Wyższa Szkoła Pedagogiczna.

W roku akademickim 2015/2016 na Uniwersytecie kształciło się 13,5 tys. studentów na trzech poziomach studiów, które prowadzone są systemem stacjonarnym i niestacjonarnym. Uniwersytet prowadzi również studia podyplomowe w wielu dyscyplinach i obszarach naukowych.

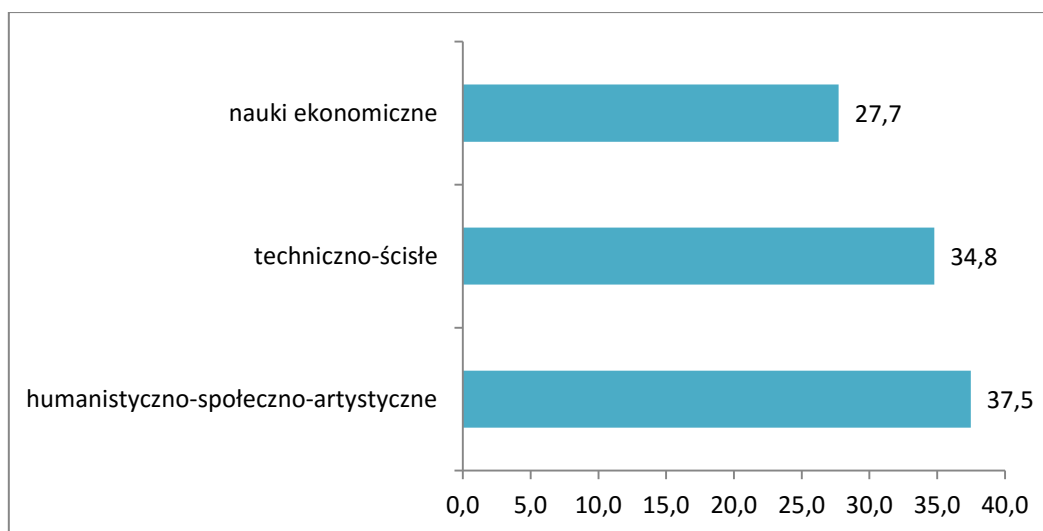
Na uczelni istnieje obecnie dwanaście wydziałów:

- 1) Artystyczny
- 2) Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska
- 3) Ekonomii i Zarządzania
- 4) Informatyki, Elektrotechniki i Automatyki
- 5) Fizyki i Astronomii
- 6) Humanistyczny
- 7) Lekarski i Nauk o Zdrowiu
- 8) Matematyki, Informatyki i Ekonometrii
- 9) Mechaniczny
- 10) Nauk Biologicznych
- 11) Pedagogiki, Psychologii i Socjologii
- 12) Prawa i Administracji.

Studenci na poszczególnych Wydziałach mogą się kształcić na sześćdziesięciu kierunkach; mają do wyboru ponad sto specjalności w dziedzinach humanistycznych, społecznych, ekonomicznych, przyrodniczych, artystycznych, ścisłych i technicznych. Na ośmiu wydziałach prowadzi się studia doktoranckie, uczelnia ma prawo do nadawania stopnia

naukowego doktora habilitowanego w pięciu specjalnościach i prawo do nadawania stopnia doktora w siedemnastu specjalnościach.

Na potrzeby badania zrealizowanego w roku 2015 kierunki kształcenia zostały podzielone na trzy warstwy: nauki humanistyczno-społeczno-artystyczne, techniczno-ściśle i ekonomiczne. Ustalono ich proporcje w populacji i uwzględniono w losowaniu próby.

Wykres 2.1. Udział studentów w wyróżnionych warstwach (%).

Źródło: opracowanie własne.

Jednostką losowania była grupa ćwiczeniowa, stworzono operaty w ramach warstw i dokonano interwałowego losowania grup, zgodnie z ustalonymi wcześniej liczebnościami, wynikającymi z udziału wyróżnionych warstw w populacji. W taki sposób udało się zróżnicować studentów ze względu na wybrane przez nich kierunki. W przygotowaniu próby założono nadreprezentację, która wynikała z uwzględnienia absencji studentów na zajęciach (choroba, indywidualny tok studiów, nieobecność z innych przyczyn).

Poszczególne warstwy tworzyły następujące kierunki:

Nauki ekonomiczne: ekonomia, zarządzanie, bezpieczeństwo narodowe.

Nauki techniczno-ściśle: informatyka, mechanika i budowa maszyn, budownictwo, zarządzanie i inżynieria produkcji, bezpieczeństwo i higiena pracy, inżynieria środowiska, architektura i urbanistyka.

Nauki humanistyczno-społeczno-artystyczne: malarstwo, politologia, resocjalizacja z poradnictwem specjalistycznym, edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna, pedagogika opiekuńczo-wychowawcza i profilaktyka, filologia polska, filologia angielska, animacja kultury, wychowanie fizyczne, filologia romańska.

Tabela 2.1. Wylosowane do badania grupy studenckie i ich liczebność

Lp.	Kierunek	Liczebność grupy
1	Bezpieczeństwo narodowe	23
2	Bezpieczeństwo narodowe	25
3	Ekonomia	28
4	Ekonomia	26
5	Zarządzanie	24
6	Informatyka	21
7	Informatyka	20
8	Informatyka	24
9	Bezpieczeństwo i higiena pracy	33
10	Mechanika i budowa maszyn	12
11	Zarządzanie i inżynieria produkcji	27
12	Architektura i urbanistyka	18
13	Budownictwo	39
14	Budownictwo	39
15	Inżynieria środowiska	30
16	Malarstwo	7
17	Filologia polska	34
18	Filologia angielska	34
19	Filologia angielska	34
20	Filologia romańska	12
21	Politologia	12
22	Pedagogika - animacja kultury	19
23	Pedagogika - edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna	22
24	Pedagogika - edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna	22
25	Pedagogika - pedagogika opiekuńczo-wychowawcza i profilaktyka	20
26	Pedagogika - resocjalizacja z poradnictwem specjalistycznym	26
27	Pedagogika - resocjalizacja z poradnictwem specjalistycznym	25
28	Wychowanie fizyczne	27
	RAZEM	683

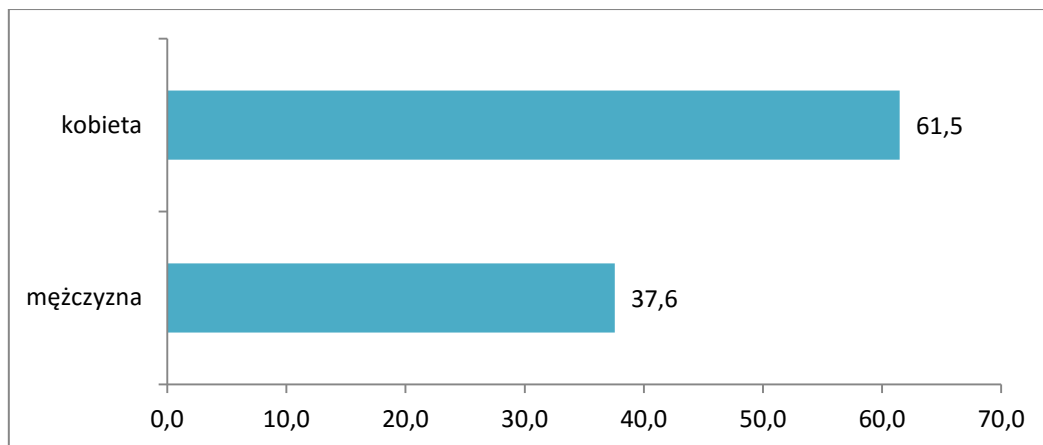
Źródło: opracowanie własne.

W terenowej fazie realizacji badania została wykorzystana ankieta audytoryjna. Członkowie zespołu umawiali się ze studentami w trakcie ich zajęć i przeprowadzali badanie zgodnie z procedurami zawartymi w instrukcji. Taki sposób realizacji badania uznano za najbardziej efektywny z punktu widzenia jakości danych. Możliwość kontroli w trakcie realizacji badania wykluczała duże ilości braków danych i gwarantowała zachowanie wszelkich procedur.

2.3. Charakterystyka próby

Konsekwencją przyjęcia losowo-warstwowej próby było zróżnicowanie studentów ze względu na inne cechy, które w dalszych analizach posłużyły jako zmienne niezależne. Uwzględniono w nich płeć, wielkość miejscowości zamieszkania i sytuację materialną.

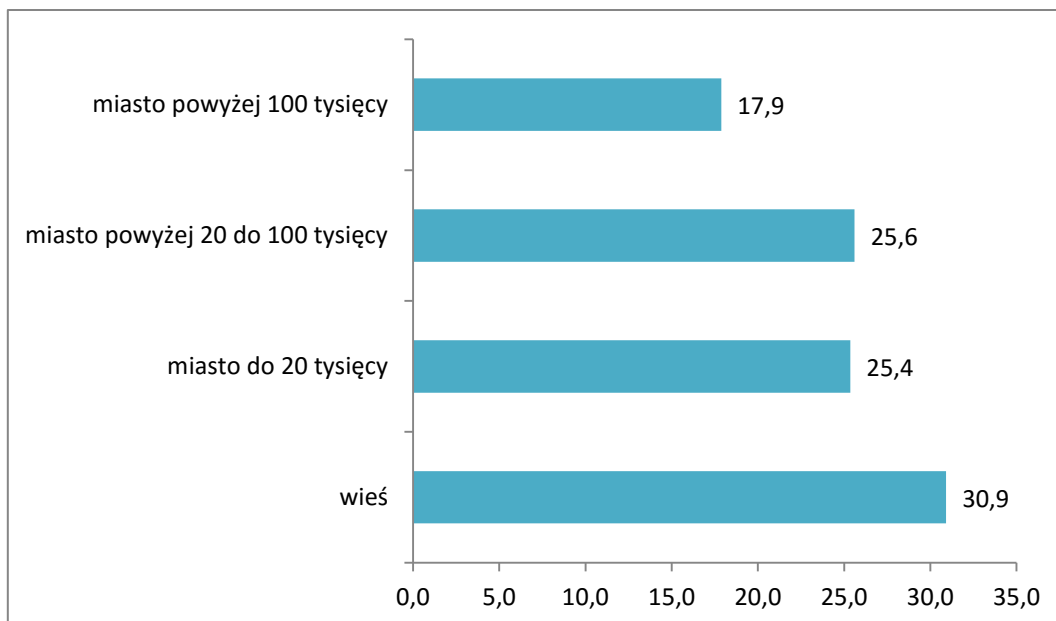
W badaniu uczestniczyło więcej kobiet (61,5%) niż mężczyzn (37,6%). Taki rozkład płci wśród badanych oddaje specyfikę zielonogórskiej uczelni, na której wiele kierunków, szczególnie humanistyczno-społeczno-artystycznych i ekonomicznych, jest w wysokim stopniu sfeminizowanych.

Wykres 2.2. Płeć badanych (%).

Źródło: opracowanie własne.

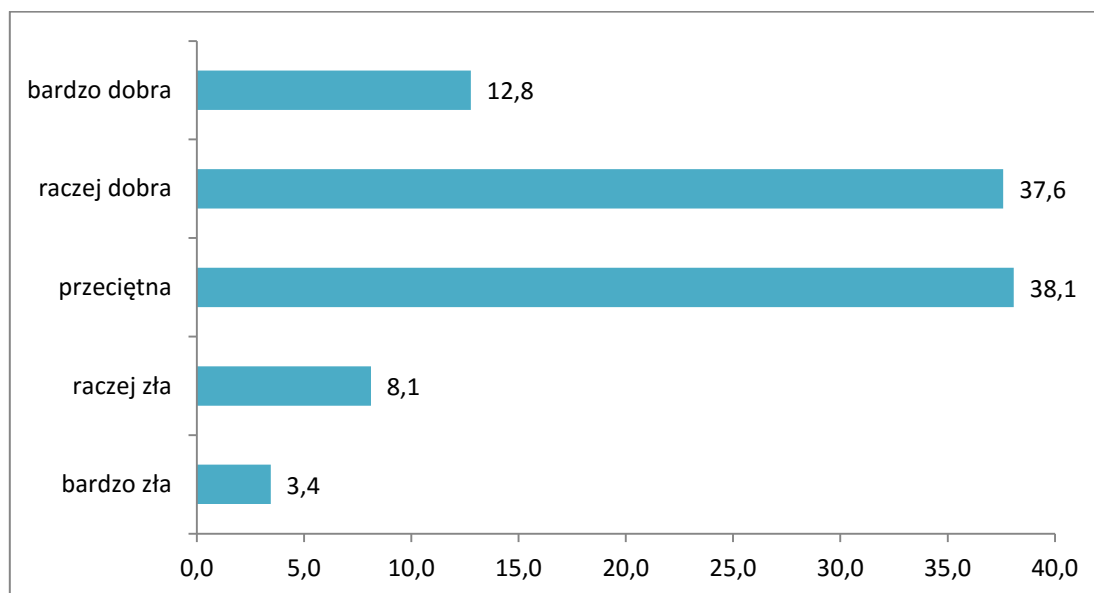
Badani głównie pochodzili z małych miejscowości lub wsi, niespełna jedną piątą stanowili mieszkańcy Zielonej Góry. Potwierdza to lokalny charakter uczelni, z której pochodzili respondenci i dostarcza ciekawego materiału empirycznego do analiz wielu opinii, postaw i zachowań.

Wykres 2.3. Kategoria wielkości miejscowości, w których mieszkają badani.

Źródło: opracowanie własne.

Jeszcze jednym istotnym czynnikiem, który został uwzględniony w analizach empirycznych, jest status materialny badanych, a właściwie jego subiektywna ocena. Studenci najczęściej postrzegają swoją sytuację materialną jako przeciętną lub dobrą; poniżej przeciętnej lokuje się 11,5%.

Wykres 2.4. Sytuacja materialna badanych (%).

Źródło: opracowanie własne.

2.4. Struktura opracowania

Niniejsze opracowanie składa się z dziesięciu spójnych, logicznie powiązanych ze sobą rozdziałów. Dwa pierwsze rozdziały mają charakter wprowadzający w problematykę młodzieży akademickiej oraz w problematykę polsko-ukraińskiego projektu badawczego, którego polska część wyników jest tu przedstawiana. W pozostałych ośmiu rozdziałach autorskich analizie poddane zostały różne rodzaje aktywności i świadomości społecznej studentów zielonogórskiej uczelni. Przedstawiono szczegółowe wyniki dotyczące: (1) studiów jako etapu drogi życiowej – Maria Zielińska, (2) pracy zarobkowej jako elementu kariery zawodowej – Tomasz Kołodziej, (3) orientacji aksjologicznych i determinantów sukcesu życiowego – Dorota Szaban, (4) religii i religijności – Magdalena Pokrzyńska, (5) form spędzania czasu wolnego i uczestnictwa w kulturze – Beata Trzop, (6) poglądów społecznych i politycznych – Krzysztof Lisowski, (7) opinii o sytuacji na Ukrainie jako przykładu interesowania się młodzieży wydarzeniami bieżącymi – Magdalena Pokrzyńska, (8) planów migracyjnych i wyjazdów zagranicznych – Justyna Nyckowiak.

Bibliografia

- Inglehart R., 2005, Pojawienie się wartości postmaterialistycznych, [w:] Sztompka P., Kucia M. (red.), Socjologia. Lektury, Wydawnictwo „Znak”, Kraków.
- Inglehart R., 197, The Silent Revolution. Changing Values and Styles among, Western Public, Princeton.
- Wielecki K., 1990, Społeczne czynniki tożsamości pokoleniowej młodzieży, [w:] „Studia Socjologiczne”, nr 1-2, 1990, s. 61-82.
- Ossowska M., 1963, Koncepcja pokolenia, [w:] „Studia Socjologiczne”, nr 2.
- Siemieńska R., 2007, Od wartości postmaterialistycznych do materialistycznych, [w:] Oswajanie wielkiej zmiany. Instytut Socjologii UW o polskiej transformacji, Krzemiński I., Raciborski J. (red.), IFiS PAN, Warszawa.

3. STUDIA JAKO ELEMENT BIOGRAFII ŻYCIOWEJ STUDENTÓW

3.1. Wprowadzenie

Matura i otrzymanie świadectwa dojrzałości to dla młodych ludzi czas na podjęcie ważnych życiowych decyzji o swojej dalszej drodze: czy podjąć naukę w szkole pomaturalnej, na studiach wyższych, czy poszukać pracy, a może wyjechać za granicę? Pomysłów może być wiele, ale na pewno ten wybór ma znaczenie dla przebiegu dalszej biografii. Po podjęciu decyzji o studiach pozostaje kolejna, a dotyczy ona wyboru kierunku studiów. Młodzi ludzie mają świadomość konsekwencji tej decyzji, choć należy tu powiedzieć, że współcześnie zmiana kierunku studiów, uczelni, a nawet studiowanie w innym kraju nie są trudne i studenci często po ukończeniu I poziomu kształcenia z tej możliwości korzystają. Jednym z ważnych motywów do dokonania takiej zmiany jest przekonanie o zwiększaniu swoich szans na rynku pracy dzięki wielości dyplomów i specjalności.

Studia wyższe zawsze były wartością pożądaną i ważnym etapem w drodze do zawodowej kariery. Posiadanie dyplomu i stopień magistra nie tylko nobilitowały, ale dawały szanse na lepiej płatną i bardziej interesującą pracę. W latach 90. w Polsce po zmianie systemowej odnotowano boom edukacyjny, który charakteryzował się nie tylko wielokrotnym wzrostem liczby młodzieży studiującej, ale również wzrostem liczby uczelni wyższych, w tym niepublicznych i prywatnych. W tym czasie nie wzrosła znacząco liczba pracowników naukowych. Już w roku 2000 i później zaobserwowano powolne zmniejszanie się liczby studentów, co było konsekwencją niżu demograficznego, ale również spadku znaczenia dyplomu uczelni wyższej. Rzeczywistość pokazała, że dyplom wyższej uczelni nie zapewnia otrzymania stałej, dobrze płatnej pracy, co zniechęcało do studiowania, szczególnie te osoby, dla których dyplom (a nie wiedza) miał gwarantować lepszą pozycję społeczną. Badania pokazywały jednak, że dzięki uzyskaniu dyplomu wyższej uczelni w przypadku osób pracujących zawodowo, ukończenie studiów pozwalało posiadaną pracę zachować, co w sytuacji braku pracy nie jest bez znaczenia¹⁰.

Okres studiów to faza w życiu młodego człowieka, w której nabywa on kompetencje do pełnienia przyszłych ról zawodowych. Zdobywa wiedzę i kwalifikacje potwierdzone

¹⁰M. Zielińska, E. Papiór, 2007, Sukcesy zawodowe absolwentów socjologii studiów zaocznych, [w:] K. M. Słomczyński (red.), Kariera i sukces: analizy socjologiczne, Wyd. UZ, Zielona Góra-Warszawa.

dypłomem, przygotowujące go do zawodu. Rola studenta wymaga od niego określonych zachowań. Florian Znaniecki pisał: „Kiedy jednostka wstępuje na uniwersytet, zamierza (z jakichkolwiek względów) podzielać niektóre wartości kulturowe z obszernego kompleksu posiadanego przez dany uniwersytet i jego członków. Są to przede wszystkim wartości *duchowe* (teorie naukowe, umiejętności techniczne, wzory estetyczne, ideały społeczne), których nosicielami są wykładowcy uniwersytetu. Uniwersytet posiada również instrumenty materialne potrzebne do uczestniczenia we wskazanych wartościach duchowych: biblioteki, laboratoria, infrastrukturę, muzea, budynki, w których mogą być przeprowadzane działania zbiorowe itd. Dzięki przyjęciu do roli studenta jednostka uzyskuje dostęp do tych wartości i od tej chwili staje się (przynajmniej potencjalnie) związana ze wszystkimi osobami uczestniczącymi w tych wartościach. Dlatego też wspólne uczestnictwo w kulturowych dobrach uniwersytetu traktowane jest przez uczestników (*explicite* lub *implicite*) za tworzące wspólną więź społeczną, łączącą każdego z nich. Ogół członków uniwersytetu stanowi więc *potencjalny* krąg społeczny, do którego wchodzi nowi studenci”. Studenci w różnym stopniu i z różnym zaangażowaniem uczestniczą w życiu uczelni. Prezentują różne postawy wobec uczelni, które są wypadkową wcześniejszych nastawień i zdobywanych w trakcie studiów doświadczeń.

Wcześniej pełnione role społeczne, sposoby wypełniania tych ról oraz nowe, pełnione w trakcie studiów role wpływają na ukształtowanie się określonego typu studenta, a także na późniejsze role pracownika (Zielińska 1997). Podczas studiów podstawową rolą badanych jest rola studenta. Różne mogą być czynniki wpływające na sposoby jej wypełniania. Kandydaci na studia przychodzą na uczelnię z pewnym bagażem doświadczeń, z pewnymi wyobrażeniami roli studenta, będącymi wypadkową opowieści i doświadczeń rodziców, znajomych, przekazów literackich i filmowych. W szkołach średnich pełnili role uczniów i sposoby ich wypełniania (wzory i modele) także mogą wpływać na sposoby pełnienia ról studenta. Wyobrażenia na temat uczelni zostają poddane weryfikacji szczególnie w okresie adaptacyjnym, kiedy student przystosowuje się do warunków studiowania. Różny może być zasięg przystosowania studentów. Student może przystosować się do kręgu towarzyskiego, a nie przystosować się do wymogów wykładowców; może szybko opanować techniki studiowania i dostosować się do zróżnicowanych oczekiwań pracowników dydaktycznych, a może mieć trudności w adaptowaniu się do warunków mieszkania w domu studenckim itd. Student musi przystosować się do nowego statusu społecznego. Wyznacza go estyma społeczna przypisana do roli studenta, oczekiwania w zakresie samodzielności, aktywności kulturalnej i towarzyskiej. Wyznacza go także prawnie określona dojrzałość i towarzyszące

jej obowiązki i uprawnienia obywatelskie. Pojawiają się różne oferty w okresie, gdy kontrola decyzji studenta przez rodziców uległa ograniczeniu, a kontrola ze strony nauczycieli akademickich nie rozciąga się na inne, pozadydaktyczne rodzaje aktywności. Natomiast dojrzałość umysłowa nie zawsze odpowiada złożoności następstw społecznych i indywidualnych, dokonywanych samodzielnie wyborów.

Badania studentów, motywów kierujących nimi w wyborze określonych studiów, kierunku studiowania, ośrodka naukowego, a następnie przebiegu ich kariery studenckiej zawsze stanowiły istotny obszar zainteresowań socjologów, pedagogów, psychologów oraz przedstawicieli innych nauk. Również studenci zielonogórcy poddawani byli wcześniej badaniom socjologicznym¹¹. Szczególnie ważne jest obserwowanie trendów w zmianach postaw, zachowań, ról społecznych itp.

We współczesnym świecie przekonanie o konieczności posiadania dyplomu wyższej uczelni stało się powszechne. O ile w latach 70. w Polsce studiowało 7-8% populacji młodzieży w wieku 19-24 lata, to pod koniec lat 90. studiowało już 60-70% takiej populacji. Należy do tego dodać studentów studiów niestacjonarnych, których liczebność wzrosła kilkanaście razy i studentów studiów III stopnia (doktoranckich). Wszystko to składa się na obraz edukacji wyższej i uświadamia odmienność takiej edukacji. Powszechność i dostępność wyższych studiów nie przełożyła się na jakość i poziom edukacji, o czym niejednokrotnie pisano w publikacjach naukowych (w tym w najnowszej ekspertyzie Komitetu Socjologii PAN¹²). Stałe monitorowanie edukacji, w tym edukacji wyższej jest niezwykle ważne, choćby w perspektywie wprowadzania kolejnych reform skutkujących zmianami nie tylko kształtu edukacji, ale przede wszystkim jej charakteru. Nie bez znaczenia jest tu wiedza o głównych podmiotach tego procesu, to znaczy studentach.

Niniejsza część opracowania poświęcona jest kwestiom związanym ze studiami i studiowaniem. Analizie poddane zostaną motywy podjęcia decyzji o studiach jako kolejnego etapu edukacji i etapu drogi życiowej. Studenci dokonując wyboru konkretnego kierunku studiów na ogół mają o nim jakieś wyobrażenia, które kształtują media, znajomi już studiujący, nauczyciele. W praktyce okazuje się, że nie zawsze te wyobrażenia odpowiadają oczekiwaniom. Jak pokazują badania dotyczące popularności określonych kierunków

¹¹ L. Gołdyka, Ż. Leszkowicz-Baczyńska, J. Leszkowicz-Baczyński, L. Szczegóła, M. Zielińska, 1999, Studenci zielonogórcy u progu XXI wieku, LTN, Zielona Góra; E. Hajduk, 1982, Przemiany społecznej osobowości studentów, Wyd. WSP, Zielona Góra; E. Narkiewicz-Niedbalec, 2006, Socjalizacja poznawcza uczącej się młodzieży, Wyd. WSP, Zielona Góra.

¹² Szkolnictwo wyższe, uniwersytet, kształcenie akademickie w obliczu zmiany, 2015, M. Szczepański, K. Szafraniec, A. Śliz (red.), KS PAN, Warszawa.

studiów, to niewiele z nich cieszy się od zawsze dużą popularnością. Są to: prawo, psychologia, kierunki lekarskie. Wybór pozostałych zależy kierunków zależy od wielu czynników takich jak: moda, medialne nagłośnienie, zapotrzebowanie społeczne. Uczelnie w celu przyciągnięcia uwagi absolwentów szkół średnich stosują różne strategie, np. otwierają nowe kierunki studiów, nowe specjalizacje, reklamują nowatorskie formy kształcenia (np. e-learning)¹³.

W niniejszym rozdziale przedstawione zostaną korzyści najwyższej cenie w zawodzie, do którego przygotowują się badani studenci, a także realne korzyści wynikające ze studiowania określonego kierunku studiów. Studiowanie to przede wszystkim nauka, przyswajanie nowych umiejętności i kompetencji, dlatego za bardzo ważne uznaliśmy poznanie sposobów uczenia się, a także poznanie bodźców motywujących do nauki. Ostatnim wątkiem poruszonym w tej części opracowania były poglądy studentów dotyczące czynników, które w ich przekonaniu zbliżają studentów do siebie.

3.2. Uwarunkowania wyboru studiów i uczelni

Studenci zielonogórskiej uczelni mają do wyboru kilkadziesiąt kierunków studiów, zarówno o profilu społeczno-humanistycznym, jak i ścisłym, artystycznym, politechnicznym. Studenci dokonują wyboru kierunku studiów uwzględniając swoje zainteresowania, możliwości, osiągnięcia ze szkoły średniej, ale również rady rodziców, nauczycieli, kolegów. Ponad połowa badanych studentów (51,4%) dokonała wyboru studiów w gimnazjum, prawie 40% wybrało kierunek studiowania w ostatniej chwili, 2,9% wybrało już na poziomie szkoły podstawowej, prawie co dziesiąty respondent podjął decyzję w szkole ponadgimnazjalnej.

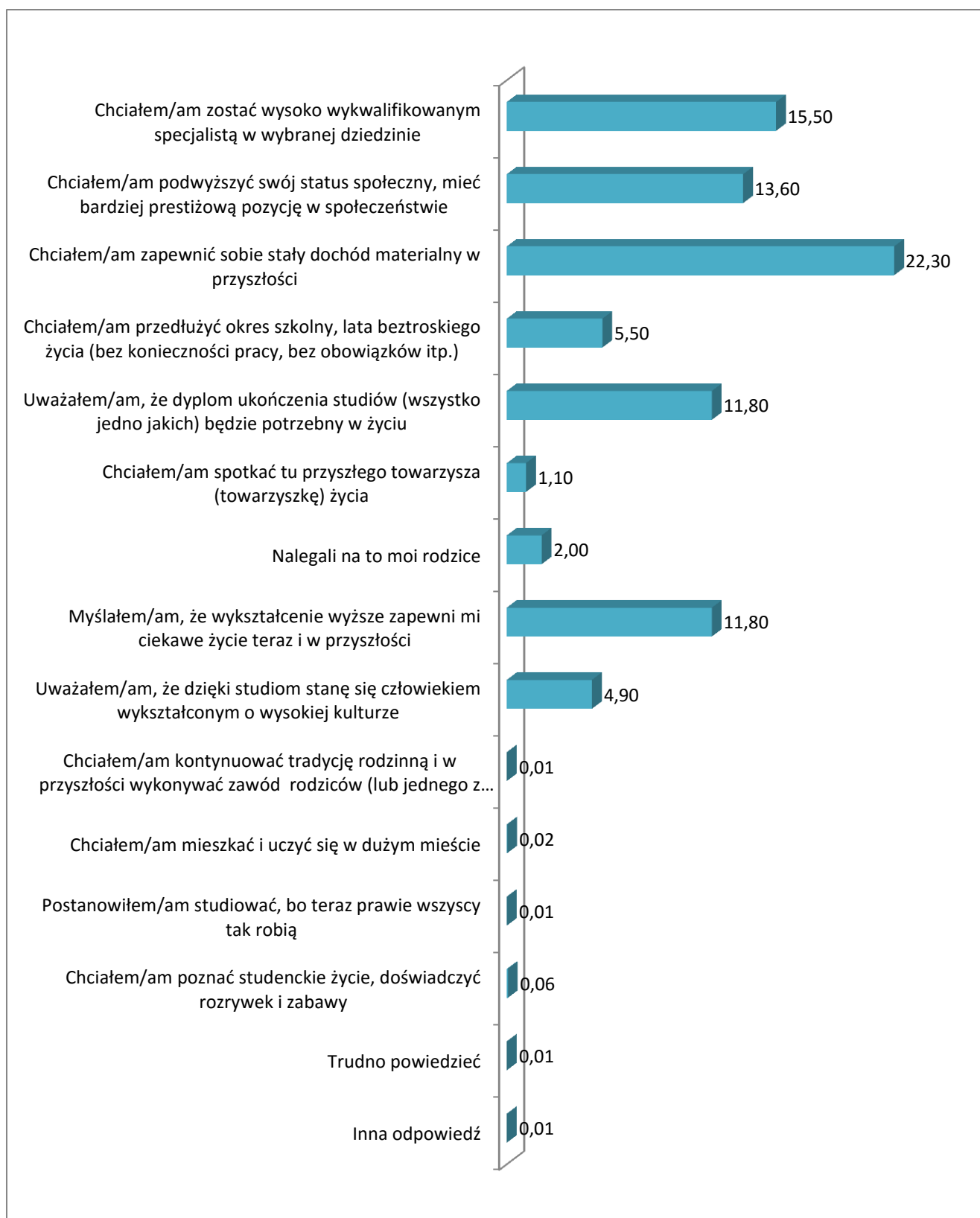
Respondenci na ogół są zadowoleni z wyboru kierunku studiów i ponownie dokonaliby takiego samego wyboru (68,6%). Co piąty respondent dokonałby innego wyboru, co oznacza, że rozczarował go wybrany kierunek studiów. Z kolei 11,0% nie potrafiło tego ocenić.

Nieco więcej niż połowa studentów (56,1%) ponownie wybrałaby Uniwersytet Zielonogórski. Nieco ponad połowa żałuje swojego wyboru dotyczącego uczelni i nie dokonałaby wyboru UZ; nieco ponad 20% nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie.

Nieco ponad połowa respondentów jest zadowolona z programu kształcenia na wybranym kierunku studiów; jedna trzecia badanych studentów nie jest zadowolona z programu kształcenia na wybranym kierunku studiów, a nieco ponad 16% nie potrafiło tego ocenić.

¹³ M. Chałubiński, M. Zielińska, 2015, Czy koniec socjologii akademickiej w Polsce? Od elitarności do marginalności, [w:] Szczepański M. Szafraniec K. Śliz A. (red.), Szkolnictwo wyższe, uniwersytet, kształcenie akademickie w obliczu zmiany, KS PAN, Warszawa.

Z wykresu wynika, że najczęściej wskazywanym motywem do podjęcia studiów w ogóle była chęć zapewnienia sobie stałego dochodu materialnego w przyszłości (22,3%), drugim w kolejności wskazań była chęć zostania wysoko wykwalifikowanym specjalistą w wybranej dziedzinie, trzecim zaś chęć podwyższenia swojego statusu społecznego, posiadania w przyszłości wysokiego prestiżu społecznego. Mniej więcej co dziesiąty respondent wskazywał jako motyw do podjęcia studiów przekonanie, że dyplom ukończenia studiów (wszystko jedno jakich) będzie potrzebny w życiu. Taki sam odsetek respondentów uważa, że wykształcenie wyższe zapewni im ciekawe życie teraz i w przyszłości. Najrzadziej respondenci wskazywali chęć kontynuowania tradycji rodzinnej, by w przyszłości wykonywać zawód rodziców (lub jednego z rodziców) (0,8%). W tabeli pokazano zależność trzech najczęściej wskazywanych motywów wyboru studiów jako elementu swojej drogi życiowej od cech społeczno-demograficznych, takich jak płeć, obszar studiów, miejsce pochodzenia oraz sytuacja materialna.

Wykres 3.1. Motywy wyboru studiów.

Źródło: opracowanie własne.

Z tabeli 3.1 wynika, że cechy społeczno-demograficzne różnicują motywów wyboru studiów w następujący sposób:

- mężczyźni częściej niż kobiety decydowali się na studia oczekując, że przyniosą im one wysoki dochód, kwalifikacje i prestiż,
- studenci kierunków artystyczno-społecznych oraz kierunków technicznych częściej niż studenci kierunków ekonomicznych oczekują, iż studia wyższe przyniosą im prestiż społeczny, natomiast studenci kierunków ekonomicznych zdecydowanie częściej niż pozostali oczekują, że studia pozwolą im uzyskać wysokie kwalifikacje i wysoki dochód,
- wielkość miejscowości pochodzenia w istotny sposób różnicuje motywów wyboru studiów jako etapu swojej drogi życiowej. Studenci na stałe mieszkający na wsi częściej niż pozostali studenci mieszkający w miastach oczekiwali, iż studia przyniosą im w przyszłości wysoki dochód i prestiż społeczny; w mniejszym stopniu natomiast oczekują, że po studiach staną się wysoko wykwalifikowanymi specjalistami. Studenci mieszkający na stałe w dużych miastach (powyżej 100 tys. mieszkańców) częściej niż pozostali – mieszkańcy wsi i mniejszych miast – oczekują, że studia wyższe pozwolą im przede wszystkim zostać wysokiej klasy specjalistą,
- sytuacja materialna studentów znacząco różnicuje motywów wyboru studiów. Najmniej te różnice widoczne są w przekonaniu, że studia wyższe zapewnią wysoki dochód. Oznacza to, że bez względu na swoją aktualną sytuację materialną studenci oczekują, iż po studiach uzyskają wysokie dochody. Studenci, którzy swoją aktualną sytuację materialną ocenili jako bardzo dobrą zdecydowanie częściej niż pozostali oczekują, iż studia zapewnią im wysoki prestiż społeczny i wysokie kwalifikacje.

Tabela 3.1. Motywy studiowania a cechy społeczno-demograficzne (%)

	Chęć zapewnienia sobie wysokiego dochodu	Chęć zostania wysoko kwalifikowanym specjalistą	Chęć posiadania wysokiego prestiżu społecznego
Płeć			
Mężczyzna	60,5	37,9	36,3
Kobieta	50,3	36,3	31,6
Kierunek studiów			
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	52,3	32,0	33,0
Techniczno-ścisłe	52,3	32,0	33,3
Nauki ekonomiczne	63,4	54,9	26,8
Wielkość miejscowości zamieszkania			
Wieś	65,1,	35,7	36,5
Miasto do 20 tysięcy	55,8	40,4	37,5
Miasto 20-100 tysięcy	56,6	40,6	34,9
Miasto pow. 100 tysięcy	43,2	43,2	27,0
Ocena sytuacji materialnej			
Bardzo zła	57,1	35,7	21,4
Raczej zła	53,1	25,0	18,8
Przeciętna	60,1	35,9	34,6
Raczej dobra	54,2	43,8	37,9
Bardzo dobra	57,7	50,0	38,5

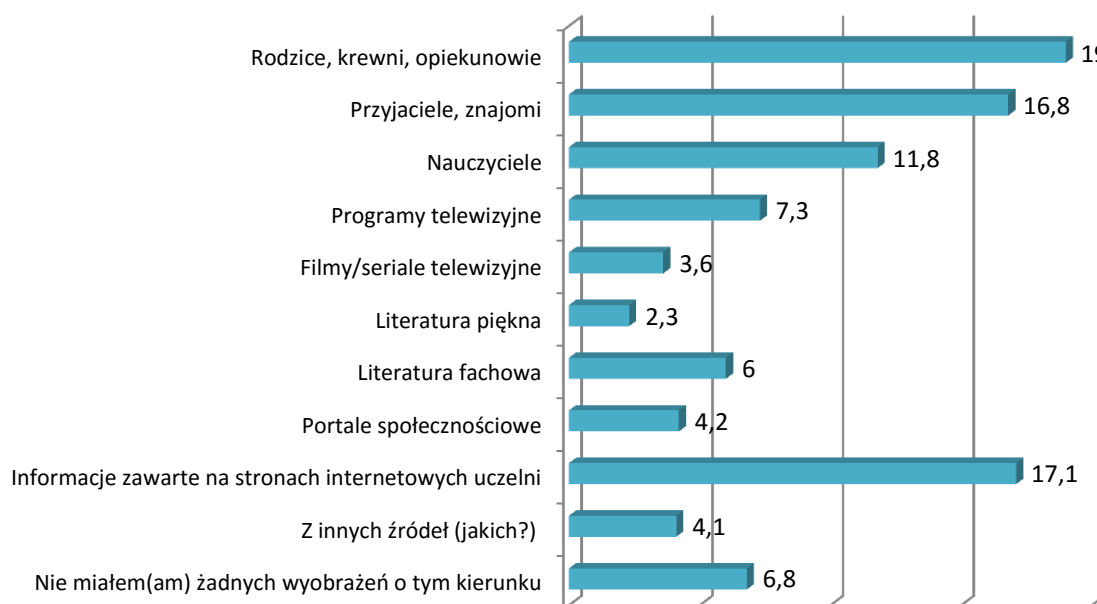
Źródło: opracowanie własne.

3.3. Motywy wyboru kierunku studiów

Wybór studiów jako kolejnego etapu drogi edukacyjnej jest ważną decyzją po otrzymaniu matury; drugą ważną decyzją jest wybór kierunku studiów. W ich podjęciu często pomagają rodzice, przyjaciele, znajomi, ale także media różnego rodzaju. Oczywiście ważnymi czynnikami warunkującymi wybór kierunku studiów są własne zainteresowania, umiejętności, zdolności i oceny na świadectwie maturalnym. Nie bez znaczenia jest sytuacja materialna rodziny, której członkowie dokonują oceny możliwości finansowych. Jest to szczególnie ważne w przypadku podjęcia studiów w innej miejscowości. Wiadomo, że koszty utrzymania w dużym mieście są wyższe. Najmniejsze koszty ponosi się w przypadku zamieszkania w miejscowości, w której uczelnia się znajduje. Osoby decydujące się na wybór określonego kierunku studiów posiadają już pewne wyobrażenia o nim przed złożeniem dokumentów na uczelni.

Z wykresu wynika, że największy udział w kształtowaniu opinii o wybranym przez studenta kierunku studiów mieli rodzice, krewni, opiekunowie (19%). W nieco mniejszym stopniu wyobrażenia te kształtowały się pod wpływem informacji zawartych na stronach internetowych (17,1%) oraz pod wpływem znajomych i przyjaciół (16,8%), a także

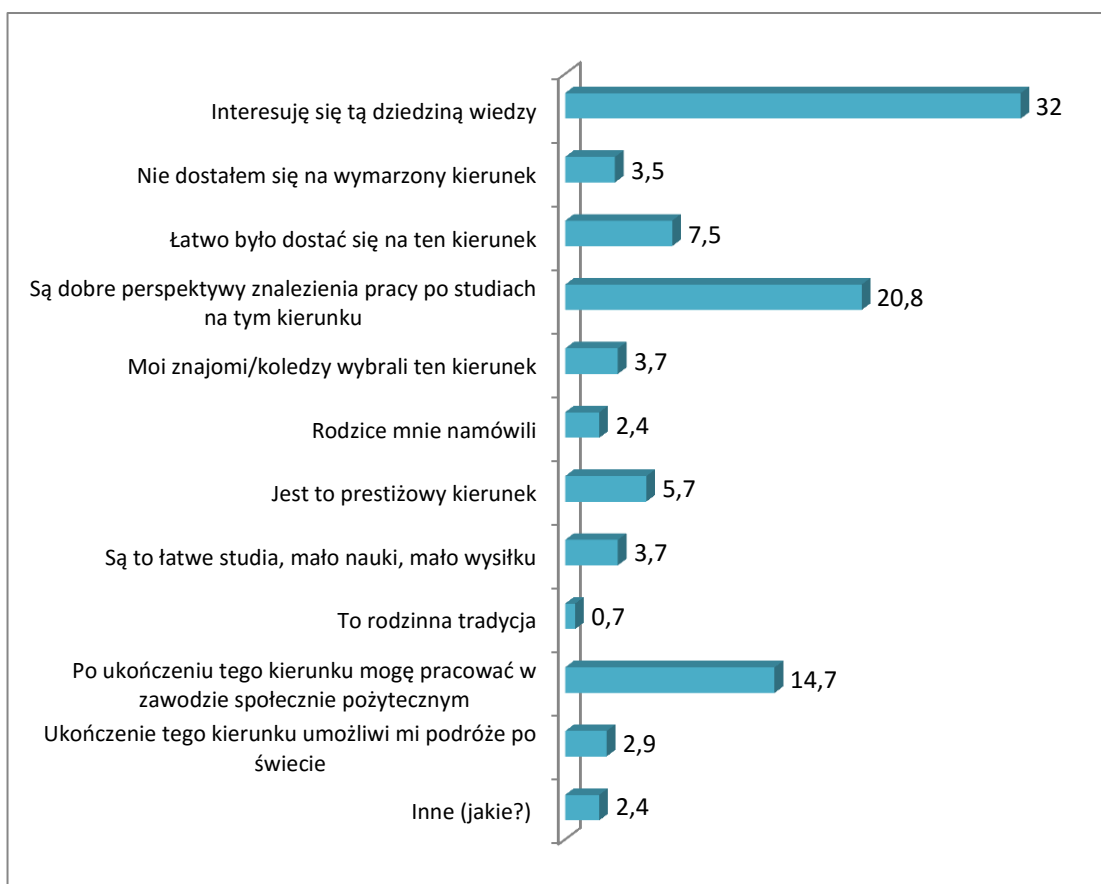
nauczycieli (11,8%). Interesujące jest to, że prawie 7% studentów wybrało określony kierunek studiów nie mając żadnych o nim wyobrażeń. Możliwe, że decydował tu przypadek, a decyzję o wyborze podjęli w ostatniej chwili. Z odpowiedzi studentów wynika, że rodzina oraz przyjaciele pozostają głównym i ważnym źródłem informacji dla młodych ludzi. Fakt, że poszukują informacji na stronach internetowych jedynie potwierdza powszechną prawdę o pokoleniu, dla którego internet stał się medium najbardziej dostępnym i wiarygodnym.

Wykres 3.2. Kto (co) ukształtowało Twoje wyobrażenie o wybranym kierunku studiów?

Źródło: opracowanie własne.

Kolejny wykres informuje o przyczynach wyboru kierunku studiów i uzupełnia wiedzę o źródłach wiedzy dotyczących wybranego kierunku studiów. Prawie 1/3 respondentów wybrała określony kierunek studiów kierując się dziedziną wiedzy, którą się interesują. Mniej więcej co piąty student kierował się przekonaniem, że po studiach na wybranym kierunku są dobre perspektywy znalezienia pracy, a prawie 15% uważa, że ukończenie wybranego kierunku studiów pozwoli pracować w zawodzie społecznie pożytecznym. Wśród studentów znaleźli się tacy, którzy wyboru kierunku studiów dokonywali kierując się tym, że łatwo było się dostać oraz że są to łatwe studia, niewymagające wysiłku i nie trzeba się wiele uczyć. Znaleźli się również studenci, którzy wybrali określony kierunek studiów ulegając namowom kolegów lub rodziców.

Wykres 3.3. Motywy wyboru kierunku (%).

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli przedstawiono rozkłady odpowiedzi o motywy wyboru kierunku studiów z uwzględnieniem zmiennych niezależnych. Z danych wynika, że cechy społeczno-demograficzne różnicują odpowiedzi respondentów dotyczące motywu wyboru kierunku studiów. Dla kobiet ważniejsze niż dla mężczyzn są dobre perspektywy znalezienia pracy po studiach, dla mężczyzn ważniejsze jest, że po ukończeniu studiów znajdą zawód społecznie pożyteczny.

Zainteresowanie określoną dziedziną wiedzy jako najważniejszy motyw wyboru kierunku studiów wskazywali studenci kierunków techniczno-ścisłych (71,1%) oraz humanistyczno-społeczno-artystycznych (69,3%). Zdecydowanie rzadziej ten motyw wskazywany był przez studentów nauk ekonomicznych. Studenci kierunków humanistycznych mają świadomość, że wybrany przez nich kierunek studiów w tym obszarze wiedzy nie gwarantuje im znalezienia pracy po studiach, ale zdecydowanie częściej niż studenci pozostałych kierunków z obszaru nauk techniczno-ścisłych i ekonomicznych przekonani są o tym, że będą pracować w zawodach społecznie pożytecznych. W kontekście tego wyniku interesujące wydaje się, że

jedynie 10% spośród studentów kierunków techniczno-ścisłych wskazywało taki motyw swojego wyboru. Jednocześnie zdecydowanie najczęściej oczekują dobrych perspektyw znalezienia pracy po studiach. Taki wizerunek kreowały przez długi czas media i znalazło to swoje odzwierciedlenie w przekonaniach studentów, że studiowanie nauk technicznych jest bardziej produktywnie i gwarantuje znalezienie pracy. Nauki humanistyczne w ostatniej dekadzie były deprecjonowane i ich ranga zdecydowanie spadła, co ma swoje przełożenie na rekrutację na kierunki społeczno-humanistyczne. Zrealizowany w roku 2016 projekt MNiSW pod nazwą „Ogólnopolski system monitorowania ekonomicznych losów absolwentów szkół wyższych”, tzw. ELA¹⁴, powiązany z danymi ZUS pokazuje, że absolwenci kierunków społeczno-humanistycznych tak samo dobrze radzą sobie na rynku pracy, jak absolwenci studiów technicznych, ekonomicznych czy prawnych, przecząc mitowi o gwarantowanej pracy dla inżynierów.

Miejsce pochodzenia również różnicuje motyw wyboru kierunku studiów. Z danych wynika jednoznacznie, że wśród mieszkańców wsi najważniejszym motywem były perspektywy znalezienia pracy po studiach (dla prawie ½ studentów było to najważniejsze), zaś dla mieszkańców dużych miast najważniejsze było zainteresowanie daną dziedziną wiedzy (prawie 1/3 wskazań).

Dla osób określających swoją sytuację materialną jako złą ważniejsze były dobre perspektywy znalezienia pracy niż zainteresowanie dziedziną wiedzy. Wynik ten nie zaskakuje, ponieważ studenci z zamożnych rodzin mogą pozwolić sobie na luksus studiowania takich kierunków, które ich interesują, nie myśląc o czasie po studiach. Utrzymywani przez rodziców wiodą na ogół beztrudne, studenckie życie.

Podsumowując otrzymane wyniki można powiedzieć, że wybór kierunku studiów zależał nie tylko od własnych zainteresowań, umiejętności czy zdolności, ale w dużej mierze był konsekwencją oceny sytuacji materialnej rodziny oraz miejscowości pochodzenia. Mieszkańcy wsi oraz osoby z mniej zamożnych środowisk mają bardziej pragmatyczne spojrzenie na studia i ich motywy częściej dotyczyły konkretnych perspektyw znalezienia pracy po studiach oraz korzyści, jakie taka praca daje.

¹⁴ <http://absolwenci.nauka.gov.pl/>

Tabela 3.2. Motywy wyboru określonego kierunku studiów a cechy społeczno-demograficzne (%)

	Interesuję się tą dziedziną wiedzy	Są dobre perspektywy znalezienia pracy po studiach na tym kierunku	Po ukończeniu tego kierunku mogą pracować w zawodzie społecznie pożytecznym
Płeć			
Mężczyzna	60,6	36,2	36,6
Kobieta	65,8	47,1	15,5
Kierunek studiów			
Artystyczno-humanistyczno-społeczne	69,3	15,0	49,0
Techniczno-ścisłe	71,1	66,2	10,6
Nauki ekonomiczne	42,3	42,3	23,4
Wielkość miejscowości zamieszkania			
Wieś	58,4	48,8	26,4
Miasto do 20 tysięcy	61,5	37,5	34,6
Miasto 20-100 tysięcy	61,3	37,7	30,2
Miasto pow. 100 tysięcy	72,6	32,9	21,9
Ocena sytuacji materialnej			
Bardzo zła	50,0	50,0	21,4
Raczej zła	51,5	33,3	27,3
Przeciętna	64,2	35,8	37,1
Raczej dobra	66,4	44,7	25,0
Bardzo dobra	53,8	42,3	21,2

Źródło: opracowanie własne.

3.4. Korzyści cenione w zawodzie i korzyści z wybranego kierunku studiów

Dokonując wyboru kierunku studiów studenci, mając pewne wyobrażenia o zawodzie, do którego się przygotowują, posiadają opinie dotyczące ewentualnych korzyści, jakie w przyszłości mogą osiągać, wykonując ten zawód. Prawdopodobnie dokonując wyboru kierunku studiów kierowali się, przynajmniej w pewnym stopniu, wartościami cenionymi w danym zawodzie. To w końcu perspektywa nagród takich jak prestiż, władza, korzyści materialne skłania ludzi do podejmowania trudu. Uzyskane w badaniu wyniki nie wskazują jednoznacznie na taki sposób myślenia. Studenci pytani o perspektywy zatrudnienia w zawodzie, do którego się przygotowują odpowiedzieli następująco (odpowiedzi w %):

Tabela 3.3. Twierdzenia dotyczące perspektywy zatrudnienia

Twierdzenie	%
Uważam, że na pewno znajdę pracę w tym zawodzie	13,5
Uważam, że znajdę pracę w tym zawodzie, ale z pewnymi trudnościami	55,3
Uważam, że na pewno nie znajdę pracy w tym zawodzie	7,5
Trudno powiedzieć	22,4
Nie zastanawiałem/am się nad tym	1,4

Źródło: opracowanie własne.

Z danych jednoznacznie wynika, że studenci raczej nie obawiają się bezrobocia, ale obawiają się, że o pracę w zawodzie, do którego przygotowuje ich określony kierunek studiów nie będzie łatwo. Prawie co piąty respondent nie zastanawiał się nad tą kwestią, co niezbyt dobrze świadczy o studentach, którzy decydując się na studia powinni posiadać jakąś wizję swojej przyszłości, perspektyw zawodowych i życiowych. Brak refleksji może też wskazywać na dużą przypadkowość wybieranych kierunków studiów, lub raczej zewnętrzne źródła motywów (presja rodziców, kolegów, brak innych planów itp.).

Studenci zapytani zostali również o to, jaką pracę w przyszłości według nich najłatwiej będzie znaleźć i odpowiadali następująco:

Tabela 3.4. Twierdzenia dotyczące charakteru przyszłej pracy

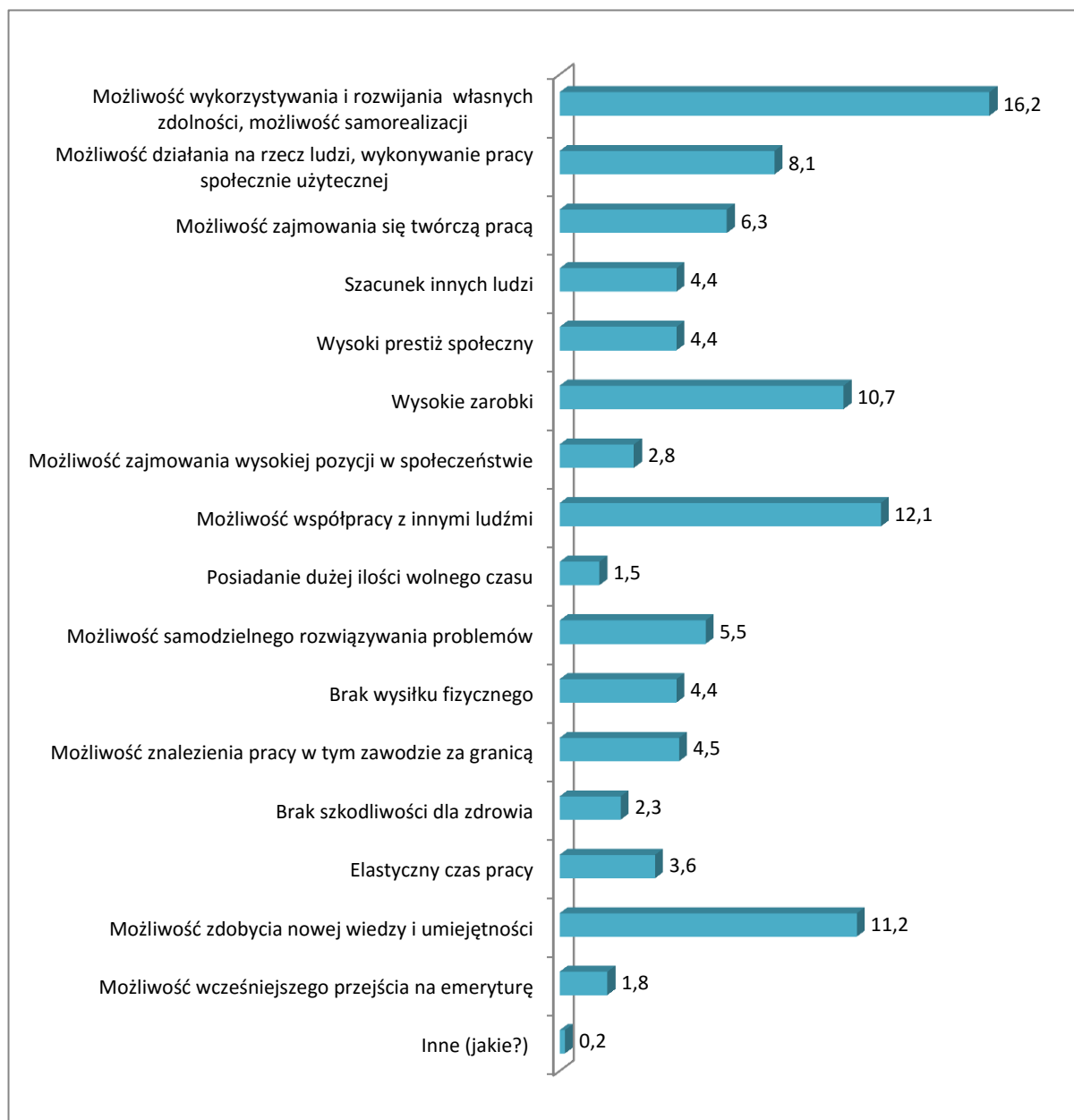
Twierdzenie	%
Pracę w zawodzie, która wymaga specjalistycznego, wyższego wykształcenia	38,4
Pracę, która wymaga jakiegokolwiek wykształcenia wyższego	19,1
Pracę, które nie wymaga wykształcenia wyższego	42,5

Źródło: opracowanie własne.

Z danych wynika, że nieco powyżej 40% studentów uważa, że najłatwiej znaleźć pracę niewymagającą wykształcenia. Rodzi się więc pytanie, po co podjęli trud studiowania, skoro nie zwiększy to ich szans na rynku pracy? Oznaczać to może, że inne niż zawodowo-profesjonalne motywy skłoniły ich do studiowania. Dlatego zapytaliśmy studentów o korzyści, jakie ich zdaniem są najbardziej cenione w zawodzie, do którego się przygotowują oraz o korzyści, jakie wynikają ze studiowania określonego kierunku studiów.

Z wykresu wynika, że najczęściej wskazywane były korzyści wynikające z możliwości wykorzystania i rozwijania własnych zdolności oraz możliwość samorealizacji (16,2% wskazań). Na drugim miejscu znalazły się: możliwość współpracy z innymi ludźmi oraz możliwość zdobycia nowej wiedzy i umiejętności (mniej więcej równo wskazań, odpowiednio 12,1% i 11,2%). Zarobki jako oczekiwana korzyść pojawiły się dopiero na czwartym miejscu – co dziesiąty respondent uznał, że przygotowuje się do zawodu, który w przyszłości zapewni mu wysokie zarobki. Z otrzymanych danych można wnioskować, że studenci trzeciego roku studiów, kończący I poziom wyższej edukacji nie oczekują raczej wysokich zarobków, nastawieni są bardziej idealistycznie do zawodu, który mają wykonywać po ukończeniu studiów. Pragną dalej się rozwijać i zdobywać nową wiedzę. Dalsze w kolejności korzyści, wskazywane przez studentów potwierdzają swoisty idealizm młodych ludzi. Jako ważne dla nich korzyści związane z zawodem, do którego się przygotowują wskazali: możliwości działania na rzecz innych ludzi, wykonywanie pracy społecznie użytecznej oraz możliwość

zajmowania się pracą twórczą. Za najmniej istotne respondenci uznali posiadanie dużej ilości wolnego czasu oraz możliwość wcześniejszego przejścia na emeryturę.

Wykres 3.4. Jakie korzyści wynikające z wykonywania twojego przyszłego zawodu najbardziej cenisz?

Źródło: opracowanie własne.

3.5. Realne korzyści wynikające ze studiowania wybranego kierunku w opinii studentów

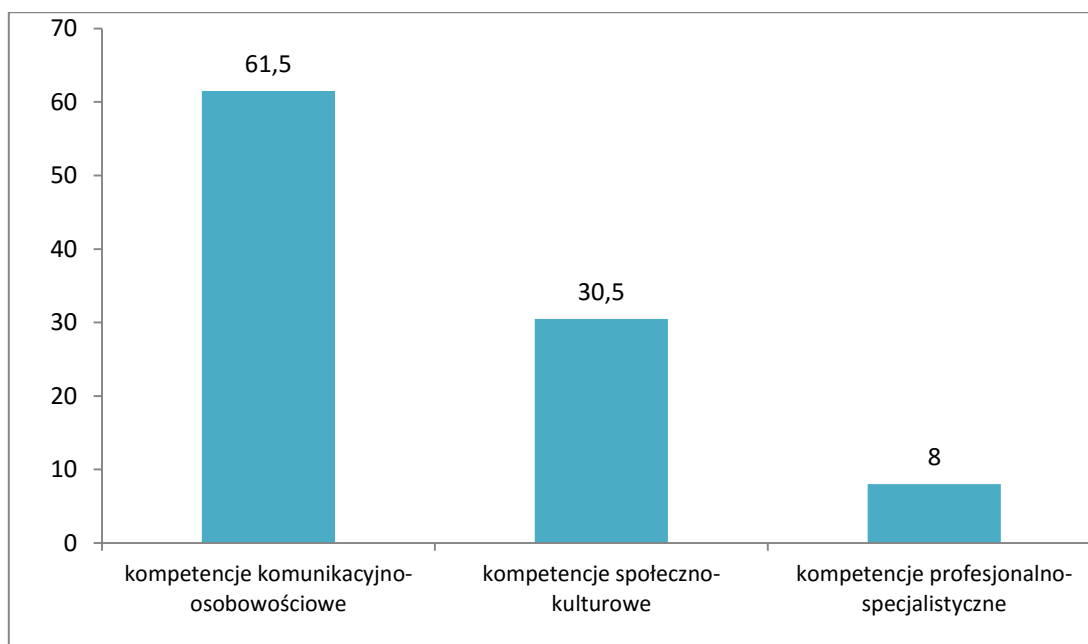
Oprócz dokonywania oceny korzyści wynikających z przyszłego zawodu, do którego przygotowują się studenci, respondenci dokonywali również oceny realnych korzyści wynikających ze studiowania wybranego przez nich kierunku – tu i teraz. Wśród wskazywanych korzyści były te natury poznawczo-naukowej, ściśle związane ze studiowaną dziedziną, np. umiejętności praktyczne, wiedza teoretyczna, kwalifikacje), jak i te o charakterze uzupełniającym (np. kompetencje kulturalne, znajomości języka obcego). Dokonano analizy czynnikowej (tabela 4) poddanych badaniu kategorii odpowiedzi, w wyniku czego uzyskano trzy zmienne wewnętrznie spójne i logicznie ze sobą związane: (1) umiejętności profesjonalno-specjalistyczne, (2) kompetencje komunikacyjno-osobowościowe oraz (3) kompetencje społeczno-kulturowe.

Tabela 3.5. Macierz ładunków czynnikowych w analizie realnych korzyści wynikających ze studiowania określonego kierunku

	Czynniki		
	Umiejętności profesjonalno-specjalistyczne	Kompetencje komunikacyjno-osobowościowe	Kompetencje społeczno-kulturowe
Umiejętności praktyczne związane z przygotowaniem do wykonywania zawodu	,672		
Wiedzę teoretyczną	,403		
Umiejętności specjalistyczne	,759		
Znajomość nauk powiązanych z zawodem i umiejętność wykorzystania tej wiedzy w praktyce	,730		
Umiejętność pracy naukowo-badawczej	,533		
Wiedzę w dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych, umiejętność korzystania z niej w celu analizy wydarzeń życia publicznego			,949
Kompetencje kulturowe			,569
Znajomość języka obcego	,395		
Kwalifikacje potrzebne w zawodzie, do którego się przygotowuję	,650		
Umiejętność samodzielnego zdobywania i uzupełnienia wiedzy	,417		
Umiejętności w zakresie komunikowania się z ludźmi, nawiązywania kontaktów społecznych		,856	
Kształtowanie cech osobowościowych potrzebnych w zawodzie		,619	
<i>Metoda wyodrębniania czynników - Czynnika głównego. Metoda rotacji - Varimax z normalizacją Kaisera. KMO=0,815</i>			

Źródło: opracowanie własne.

Wykres ilustruje częstość występowania wyodrębnionych czynników. Do podstaw stworzenia każdego z indeksów wykorzystano te stwierdzenia, które prezentują najwyższy poziom ładunków. Z wykresu jednoznacznie wynika, że według studentów studiowany przez nich kierunek wyposaża ich w największym stopniu w kompetencje komunikacyjno-osobowościowe, na które składają się: umiejętności w zakresie komunikowania się z ludźmi, nawiązywania kontaktów społecznych oraz kształtowanie cech osobowościowych potrzebnych w zawodzie (ponad 60% wskazań). Nieco mniej niż 1/3 respondentów wskazała kompetencje społeczno-kulturowe jako najważniejsze korzyści wynikające ze studiowania określonego kierunku studiów. Na ten typ składają się następujące umiejętności: wiedza w dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych oraz umiejętność korzystania z niej w celu analizy wydarzeń życia publicznego, a także kompetencje kulturowe. Zaledwie 8% badanych wskazało umiejętności profesjonalno-specjalistyczne jako najważniejsze postrzegane korzyści. Wynik ten uznać można za zaskakujący, wydaje się bowiem, że studia powinny wyposażać przede wszystkim w umiejętności potrzebne do wykonywania określonego zawodu. Tymczasem w opiniach zdecydowanej większości studentów rola studiów to przede wszystkim, jak wynika z uzyskanych danych, przygotowanie do uczestnictwa w społeczeństwie, wyposażenie w wiedzę potrzebną do rozumienia świata. Szczególnie studia I stopnia (tzw. licencjat lub studia inżynierskie) z założenia są zawodowe; wyposażają studenta w określony pakiet wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, co wpisane jest w katalogi przedmiotów. Po ich ukończeniu absolwent powinien móc podjąć pracę w określonym zawodzie lub może podjąć studia II stopnia na dowolnie wybranym kierunku (nawet niezwiązanym ze studiowaną dotąd dziedziną wiedzy). Wyniki badania pokazują, że zdecydowana większość respondentów jako najważniejsze wskazuje korzyści społeczno-komunikacyjne. Istotną wartością są dla nich umiejętności nawiązywania kontaktów społecznych, kształtowanie cech potrzebnych w zawodzie, ogólna wiedza o świecie i mechanizmach nim rządzących. Na dalszym planie pozostają umiejętności związane bezpośrednio z kwalifikacjami zawodowymi. Prawdopodobnie większość studentów jest przekonana, że dopiero praktyka zawodowa i nabywane z latami doświadczenie realnie kształtują profesjonalne umiejętności, tym bardziej, że praca wykonywana w przyszłości może nie mieć związku ze studiami.

Wykres 3.5. Częstość występowania wyodrębnionych typów uzyskiwanych umiejętności i kompetencji (%)

Źródło: opracowanie własne.

Z poniższej tabeli wynika, że postrzeganie przez studentów korzyści ze studiowania określonego kierunku zróżnicowane jest ze względu na płeć, obszar studiowania, miejsce pochodzenia, a także przez poziom zamożności. Mężczyźni zdecydowanie częściej niż kobiety wskazywali na umiejętności profesjonalno-specjalistyczne jako korzyści ze studiowanego kierunku (16 punktów procentowych więcej wskazań wśród mężczyzn). Może to wynikać z faktu, że na studiach techniczno-ścisłych jest zdecydowanie więcej kobiet niż mężczyzn, a to właśnie te kierunki wyposażają w tego rodzaju umiejętności. Potwierdzają to dane dotyczące związku obszaru studiów z wyodrębnionymi typami kompetencji i umiejętności (10 punktów procentowych wskazań więcej niż wśród studentów nauk humanistyczno-społeczno-artystycznych i 16 punktów procentowych więcej wskazań niż wśród studentów nauk ekonomicznych). Z kolei studenci tzw. humaniści i artyści zdecydowanie częściej wskazują na kompetencje społeczno-kulturowe, co wydaje się logiczne w związku z tym, że kierunki, które studiują przygotowują ich do pracy raczej z udźmi niż z przedmiotami.

Fakt wskazywania umiejętności profesjonalno-specjalistycznych częściej przez mieszkańców wsi niż przez pozostałych również może wynikać z faktu, że to oni wybierają częściej takie kierunki studiów, które wyposażają ich w konkretne umiejętności i są to częściej mężczyźni.

Z tabeli wynika jeszcze, że znaczącym, różnicującym czynnikiem jest sytuacja materialna studentów. Dla studentów bardziej zamożnych ważniejsze są korzyści osobowościowo-

kulturowo-komunikacyjne, dla mniej zamożnych - umiejętności profesjonalno-specjalistyczne. Taki wynik nie zaskakuje. Można bowiem oczekiwać, że studenci mający trudną sytuację materialną, zmuszeni często do pozyskiwania środków na utrzymanie poza rodziną własną (praca zarobkowa podczas studiów, wakacji, stypendia socjalne) prawdopodobnie wybierają studia dające im lepsze perspektywy zawodowe, zarobkowe, a od studiów oczekują wyposażenia w umiejętności profesjonalno-społeczne, które zwiększą ich szanse na znalezienie dobrze płatnej pracy.

Tabela 3.6. Percepcja umiejętności i kompetencji a cechy społeczno-demograficzne (%)

Wyodrębnione typy uzyskiwanych kompetencji i umiejętności			
	Umiejętności profesjonalno-specjalistyczne	Kompetencje komunikacyjno-osobowościowe	Kompetencje społeczno-kulturowe
Płeć			
Mężczyzna	23,6	84,7	34,7
Kobieta	6,0	87,4	46,7
Kierunek studiów			
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	10,2	84,7	55,9
Techniczno-ściśle	21,3	85,2	21,3
Nauki ekonomiczne	3,4	91,4	37,9
Miejsce zamieszkania			
Wieś	13,0	81,8	39,0
Miasto do 20 tysięcy	11,3	90,3	46,8
Miasto 20-100 tysięcy	9,8	86,9	41,0
Miasto pow. 100 tysięcy	10,5	89,5	50,0
Sytuacja materialna			
Bardzo zła	22,2	55,6	33,3
Raczej zła	13,3	73,3	33,3
Przeciętna	7,1	89,4	36,5
Raczej dobra	13,4	86,6	51,5
Bardzo dobra	13,8	93,1	41,4

Źródło: opracowanie własne.

3.6. Czynniki motywujące do nauki

Z danych przedstawionych dotychczas wynika, że respondentami kierowały różne motywy przy wyborze studiów jako kolejnego etapu drogi życiowej i wyboru kierunku studiów, przygotowującego ich (w założeniu) do przyszłego zawodu. Studenci, jak wynika z badań, nie są przekonani do tego, że studia wyposażą ich w umiejętności zawodowe w takim stopniu, że będą gotowi do wykonywania określonego zawodu od razu po skończeniu studiów. Częściej wskazywali na kompetencje społeczne jako wymierne korzyści ze studiowanego kierunku niż na umiejętności profesjonalno-specjalistyczne.

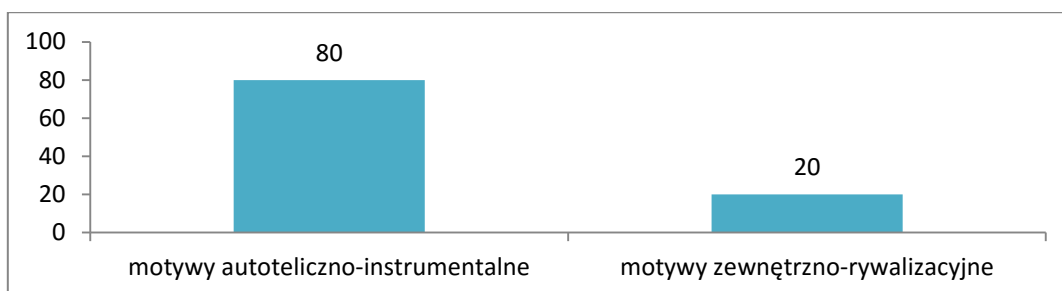
Nauka, w sensie procesu przyswajania wiedzy, stanowi jedną z ważniejszych aktywności podczas studiów. Cykl studiów wymaga zaliczania poszczególnych semestrów i przygotowywania się do zajęć. Kolokwia, egzaminy, prace semestralne stanowią sprawdziany wiedzy studentów. Nawet jeśli motywacja do podjęcia studiów była słaba, to „przejsię” przez studia wymaga minimalnego wysiłku. Dlatego zapytaliśmy studentów o bodźce motywujące ich do nauki. Twierdzenia opisujące motywy zostały poddane analizie czynnikowej, w wyniku której uzyskano dwa spójne, logiczne czynniki. Wśród motywów autoteliczno-instrumentalnych trzy twierdzenia uzyskały ładunki powyżej 0,5. Są to: (1) uwzględnienie wyników nauczania przez przyszłego pracodawcę, (2) chęć jak najlepszego przygotowania się do przyszłej pracy i chęć zostania wysoko wykwalifikowanym specjalistą oraz (3) chęć zrobienia kariery w przyszłości. Wymagania wykładowców znalazły się wśród twierdzeń składających się na ten czynnik, ale z bardzo niskim ładunkiem czynnikowym (0,167). Zasadniczo można go wyłączyć z tego indeksu.

Tabela 3.7. Macierz ładunków czynnikowych w analizie bodźców motywujących do nauki

	Czynnik	
	Motywy autoteliczno-instrumentalne	Motywy zewnętrzno-rywalizacyjne
Zainteresowanie przedmiotami, które studiuję	,432	
Wymagania wykładowców	,167	
Uwzględnienie ocen przy przyznawaniu stypendiów	,402	
Uwzględnienie wyników nauczania przez przyszłego pracodawcę	,546	
Chęć jak najlepszego przygotowania się do przyszłej pracy i chęć zostania wysoko wykwalifikowanym specjalistą	,765	
Chęć zrobienia kariery w przyszłości	,619	
Kontrola ze strony rodziców/opiekunów		,661
Koszty poniesione za studia		,630
Chęć dorównania innym studentom		,473
<i>Metoda wyodrębniania czynników - Czynnika głównego. Metoda rotacji - Varimax z normalizacją Kaisera. KMO=0.670</i>		

Źródło: opracowanie własne.

Na wykresie pokazano rozkład częstości dla wyodrębnionych czynników. Do podstaw stworzenia każdego z indeksów wykorzystano te stwierdzenia, które prezentują najwyższy poziom ładunków.

Wykres 3.6. Częstość występowania wyodrębnionych typów bodźców motywujących do nauki (%).

Źródło: opracowanie własne.

Z wykresu powyżej wynika, że motywy autoteliczno-instrumentalne są zdecydowanie ważniejsze niż zewnętrzno-rywalizacyjne. Poddanie szczegółowej analizie wyodrębnionych typów bodźców motywujących studentów do nauki z uwagi wykazało, że znaczenie mają cechy społeczno-demograficzne. Z poniższej tabeli wynika, że mężczyźni w większym stopniu niż kobiety motywują bodźce zewnętrzno-rywalizacyjne. Potwierdza to wynik dotyczący wpływu obszaru studiów na motywację; to częściej studenci kierunków techniczno-ścisłych wskazali bodźce zewnętrzno-rywalizacyjne niż pozostali studenci. Są to kierunki bardziej zmaskulinizowane. Pozostałe zmienne niezależne w stopniu słabym różnicują analizowane motywacje.

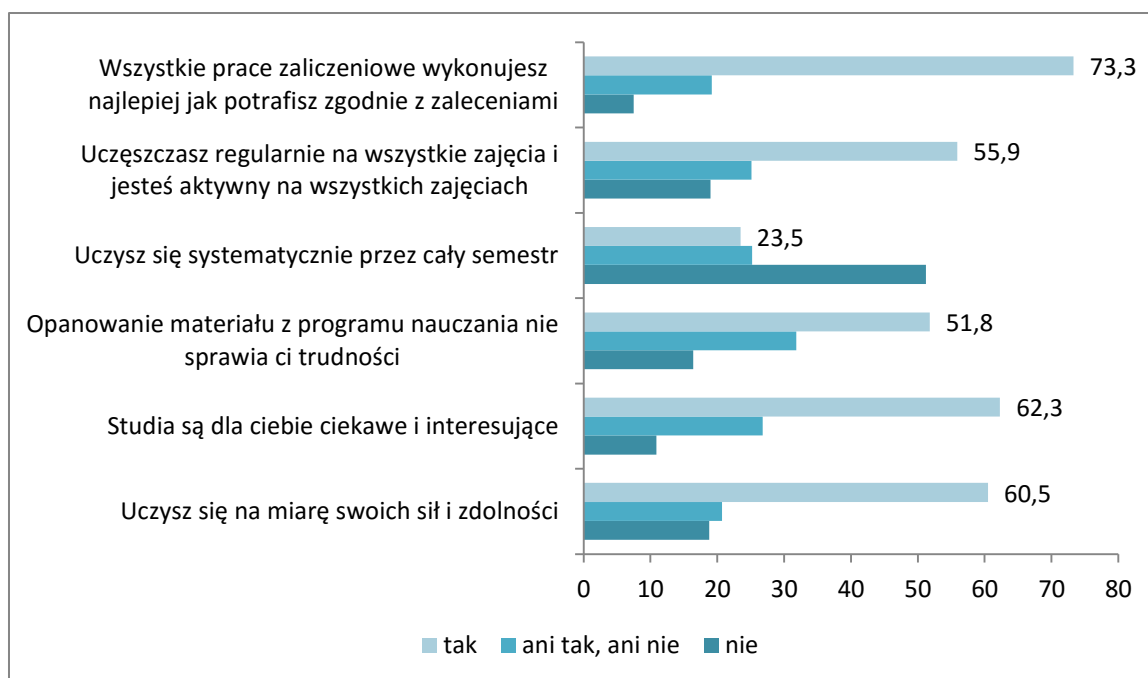
Tabela 3.8. Bodźce motywujące do nauki a cechy społeczno-demograficzne studentów (%)

	Typy bodźców motywujących do nauki	
	Motywy autoteliczno-instrumentalne	Motywy zewnętrzno-rywalizacyjne
Płeć		
Mężczyzna	87,5	31,3
Kobieta	89,1	19,6
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	87,5	16,7
Techniczno-ściśle	85,7	33,3
Nauki ekonomiczne	94,1	17,6
Miejsce zamieszkania		
Wieś	87,5	25
Miasto do 20 tysięcy	100	8,3
Miasto 20-100 tysięcy	78,6	28,6
Miasto pow. 100 tysięcy	100	25
Sytuacja materialna		
Bardzo zła	100	-
Raczej zła	85,7	42,9
Przeciętna	88,0	24,0
Raczej dobra	90,9	9,1
Bardzo dobra	85,7	42,9

Źródło: opracowanie własne.

3.7. Ocena własnych zachowań dotyczących metod i sposobów uczenia się

Studenci w różny sposób organizują swój czas podczas studiów, dzieląc go na naukę, zajęcia dodatkowe, rozrywkę, spotkania z rodziną. Choć uczestnictwo w wykładach, ćwiczeniach, zdobywanie wiedzy, nabywanie umiejętności stanowią podstawową aktywność wynikającą ze statutu uczelni, to studenci nie samą nauką żyją. Wiedza o modelach ich uczenia się jest niezwykle ważna, gdyż pokazuje, czy ta aktywność jest efektywna, czy studenci korzystają z określonych technik samodzielnego uczenia się czy też raczej korzystają z nawyków i przyzwyczajzeń z poprzednich etapów edukacji. Niektórzy regularnie przygotowują się do zajęć, inni jedynie na czas sesji mobilizują się do zwiększonego wysiłku. Na pewno istotną rolę w wyborze określonego modelu zachowań odgrywają przyzwyczajenia ze szkoły średniej, motywacja do nauki w ogóle, umiejętność uczenia się, ale również zdolności i talent. Niektórym nauka przychodzi z łatwością, inni muszą poświęcić jej dużo czasu. Wykres poniżej pokazuje bardzo interesujące dane w tym zakresie.

Wykres 3.7. Opinie na temat własnych metod i sposobów uczenia się (%).

Źródło: opracowanie własne.

Nieco ponad 60% studentów uczy się w miarę wszystkich swoich możliwości i zdolności, studia dla większości są interesujące, dla ponad połowy opanowanie materiału nie wymaga z ich strony trudu, ponad połowa przyznała się do tego, że nie uczy się systematycznie przez cały semestr, ale prawie 56% regularnie uczęszcza na wszystkie zajęcia i jest aktywna podczas zajęć. Prawie 3/4 respondentów przygotowuje bardzo starannie prace zaliczeniowe zgodnie z zaleceniami. Nieco ponad połowa respondentów (51, 8%) opanowuje materiał jedynie w podstawowym zakresie. Z tego opisu wyłania się sylwetka studenta w miarę pilnego, wkładającego sporo wysiłku w swoją naukę, regularnie uczęszczającego na zajęcia, ale nieposzukującego dodatkowych treści, niewykraczającego poza obowiązkowe, podstawowe treści nauczania. Dla studentów, jak wynika z danych, najważniejsze jest dobre przygotowanie prac zaliczeniowych.

W tabeli 3.9 przedstawione są rozkłady w ramach wybranych pięciu kategorii twierdzeń z uwzględnieniem zmiennych niezależnych. Prezentowane dane potwierdzają obserwowane od lat prawidłowości. Kobiety zdecydowanie częściej niż mężczyźni poświęcają więcej czasu na naukę (przynajmniej w kategorii studiów I stopnia), opanowanie materiału przychodzi im łatwiej, regularnie uczęszcza na zajęcia i bardziej starannie wykonują prace zaliczeniowe. Nieco częściej mężczyźni w porównaniu do kobiet uczą się systematycznie przez cały semestr, choć różnice nie są tu statystycznie istotne. Studenci z obszaru nauk społeczno-

artystycznych przyswajają materiał z większą łatwością niż studenci kierunków techniczno-ścisłych i ekonomicznych. Częściej na systematyczne uczenie się przez cały semestr wskazują studenci kierunków techniczno-ścisłych, co prawdopodobnie wynika ze specyfiki ich studiów. Zaległości nawet z zakresu jednych zajęć skutkują niemożnością przygotowania się do zajęć kolejnych. Z kolei studenci z obszaru nauk humanistyczno-społeczno-artystycznych częściej niż pozostali studenci wskazywali, że uczęszczają na zajęcia regularnie i są aktywni podczas zajęć. To z kolei wynika z ich specyfiki studiów, gdzie zajęcia w dużej mierze polegają na dyskusjach, konwersacji, wymianie myśli i poglądów. Pozostałe zmienne niezależne, to znaczy miejsce pochodzenia i sytuacja materialna, nie różnicują wskazywanych przez studentów motywów skłaniających ich do nauki.

Tabela 3.9. Motywy skłaniające studentów do nauki a cechy społeczno-demograficzne (%)

	Uczenie się w miarę sił i możliwości	Opanowanie materiału z programu bez trudności	Uczenie się systematycznie przez cały semestr	Regularne uczęszczanie na zajęcia i aktywność podczas zajęć	Staranne wykonywanie prac zaliczeniowych
Płeć					
Mężczyzna	49,4	58,4	26,3	47,4	61,5
Kobieta	67,2	64,2	21,7	60,5	80,2
Kierunek studiów					
Artystyczno-humanistyczno-społeczne	63,2	64,9	21,7	62,1	76,0
Techniczno-ścisłe	55,2	42,3	32,4	52,1	69,0
Nauki ekonomiczne	64,0	46,0	13,4	51,8	76,3
Miejsce pochodzenia					
Miasto do 20 tys.	57,7	55,2	26,2	58,3	71,2
Miasto 20-100 tys.	59,4	49,1	21,7	56,6	75,5
Miasto pow. 100 tys.	64,9	58,9	23,3	51,4	71,6
Sytuacja materialna					
Bardzo zła	35,7	57,1	28,6	85,7	78,6
Raczej zła	57,6	48,5	24,2	60,6	69,7
Przeciętna	58,7	43,5	24,0	53,5	73,5
Raczej dobra	65,8	57,2	20,4	52,0	73,9
Bardzo dobra	58,8	61,5	30,6	64,7	72,5

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli uwzględniono jedynie odpowiedzi twierdzące.

Znaczącym i wymiernym wskaźnikiem poziomu przyswojonej wiedzy i umiejętności są oceny, jakie studenci uzyskują na zaliczenie semestru. Respondentów zapytano, jakie oceny

otrzymywali najczęściej w szkole średniej, a jakie oceny otrzymują najczęściej na uczelni.

Wyniki przedstawione są poniżej w poniższym zestawieniu (dane w %).

Tabela 3.10. Oceny uzyskiwane na różnych etapach edukacji

	Celujące lub/i bardzo dobre	Bardzo dobre i dobre	Dobre	Dobre i dostateczne	Dostateczne i niedostateczne
W szkole średniej	0,7	9,2	26,4	51,3	12,3
Na uczelni	-	15,8	26,0	47,3	10,9

Źródło: opracowanie własne.

Z danych wynika, że nikt z respondentów podczas trzyletnich studiów nie wskazał, iż najczęściej uzyskiwał oceny celujące i bardzo dobre. Widoczne jest przesunięcie w kierunku ocen bardzo dobrych i dobrych; zmniejszył się nieco odsetek osób, które wskazywały jako najczęściej otrzymywane oceny dostateczne i niedostateczne. Oznacza to, że studia nie okazały się trudne i studenci radzą sobie z przyswajaniem wiedzy i opanowaniem materiału.

Interesujące wydają się dane dotyczące czasu potrzebnego dziennie do przygotowania się do zajęć: 18% respondentów przyznało się, że w ogóle nie przygotowuje się do zajęć; prawie połowa (46,2%) potrzebuje mniej niż godzinę dziennie; prawie co piąty (19,2%) potrzebuje od 2 do 3 godzin dziennie; 9,1% od 3 do 4 godzin; a niecałe 3% potrzebuje więcej niż cztery godziny dziennie.

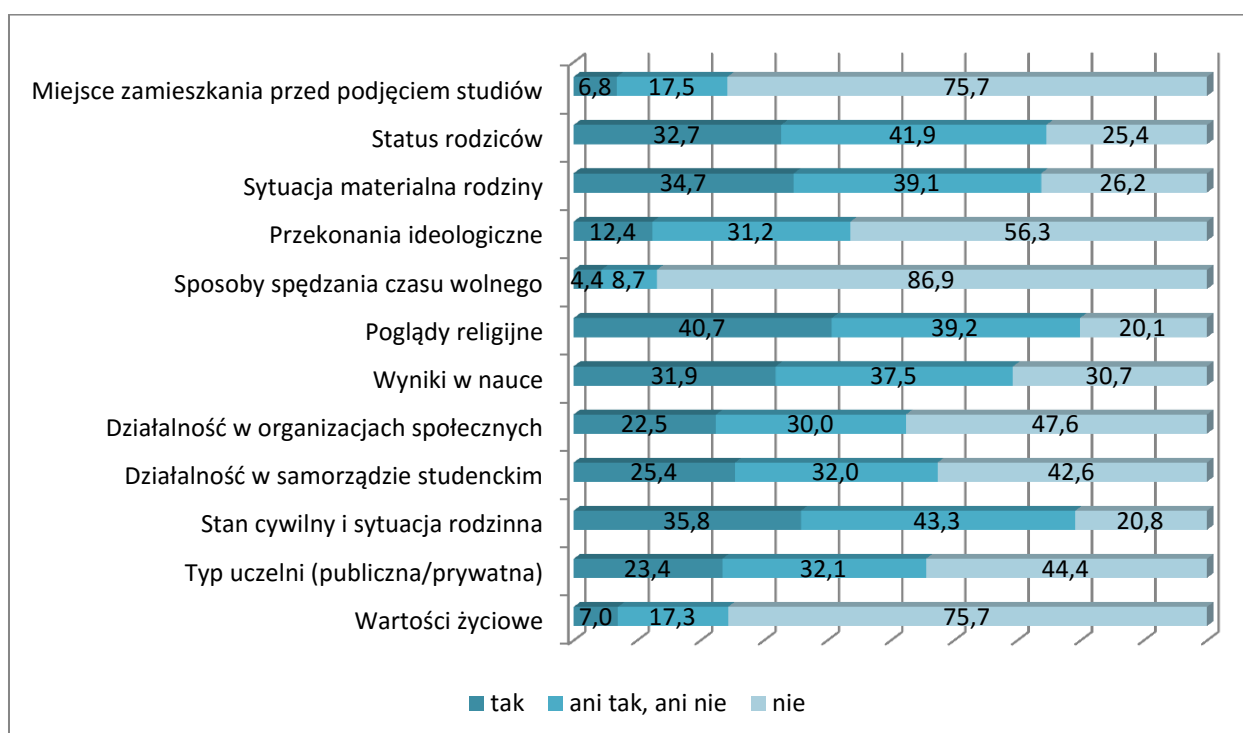
Sesja egzaminacyjna na ogół mobilizuje studentów do bardziej wyężonej pracy i do poświęcenia większej ilości czasu na naukę. Z danych wynika, że prawie 3% w ogóle nie przygotowuje się do egzaminu. Skoro respondentami byli studenci trzeciego roku studiów, oznacza to, że mimo takiej postawy udawało im się egzaminy zdawać i zaliczać kolejne sesje. Prawie 18% zadeklarowało, iż do egzaminu przygotowują się w przeddzień. Prawie 70% potrzebuje 2-7 dni nauki, niecałe 10% przygotowuje się już dwa-trzy tygodnie przed egzaminem, a zaledwie 1,4% respondentów przygotowuje się na bieżąco od pierwszych zajęć. Współcześni studenci, jak pokazały badania najczęściej korzystają z własnych notatek przygotowując się do zajęć (62,3% wskazań), nieco ponad 20% korzysta z notatek otrzymanych od kolegów i znajomych, 7% korzysta z literatury wskazanej przez wykładowcę, 5% poszukuje samodzielnie dodatkowych informacji, a 3,5% respondentów wskazało na korzystanie z innych źródeł.

Jaki model uczenia się wyłania się z przedstawionych danych? Otóż nie ma tu nic zaskakującego. Większość studentów traktuje studia jako etap edukacji podobny do przyswojonego w szkole podstawowej i średniej procesu. Główną aktywnością jest uczęszczanie na zajęcia (ćwiczenia, wykłady, seminaria), podczas których przygotowują notatki niezbędne do przygotowania się do egzaminu. Większość studentów nie wykracza

poza podstawowy materiał wymagany przez wykładowców, nie poszukuje dodatkowej wiedzy, nie rozszerza posiadanych umiejętności. Studenci mobilizują swoje siły podczas sesji egzaminacyjnej, choć co piąty zasadniczo nie poświęca na przygotowanie więcej niż godzinę.

3.8. Co zbliża studentów do siebie?

Studenci podczas studiów zawierają wiele nowych znajomości, przyjaźni trwających przez długie lata; często to właśnie na uczelni poznają swoich przyszłych partnerów życiowych. Respondenci zapytania zostali o to, jakie czynniki w ich przekonaniu decydują o zbliżaniu się studentów do siebie, co w największym stopniu wpływa na tworzenie się więzi między studentami. Wykres przedstawia wyniki badań w tym zakresie.

Wykres 3.8. Czynniki zbliżające studentów w opinii zielonogórskiej młodzieży akademickiej (%).

Źródło: opracowanie własne.

Z danych wynika, że czynnikami w niewielkim stopniu wpływającymi na zbliżanie się studentów do siebie są wartości życiowe, sposoby spędzania wolnego czasu i miejsce zamieszkania przed rozpoczęciem studiów. W niewielkim stopniu takie czynniki, jak: działalność w organizacjach społecznych, działalność w samorządzie studenckim, a także przekonania ideologiczne. Dostyc dużą rolę odgrywa status rodziców, sytuacja materialna oraz wyniki w nauce. Z wykresu wynika, że największe znaczenie mają takie czynniki, jak: poglądy religijne oraz stan cywilny i sytuacja rodzinna. Prawdopodobnie studenci będący w stałych związkach partnerskich, w związkach małżeńskich, którzy mają już własne rodziny, stanowią odrębną kategorię; inaczej organizują swój czas wolny i pewnie rzadziej uczestniczą

w imprezach i spotkaniach towarzyskich. Trudno znaleźć wytłumaczenie dla poglądów religijnych jako czynnika zbliżającego studentów, skoro (jak pokazują dane prezentowane w rozdziale poświęconym religii i religijności studentów) ponad połowa badanych studentów deklaruje się jako wierzący. Możliwe, że to raczej cechy społeczno-demograficzne związane z religijnością, takie jak wykształcenie rodziców i miejsce pochodzenia jako specyficzne środowiska socjalizacyjne implikują inne cechy, które zbliżają studentów. Możliwe, że to podobny kapitał społeczno-kulturowo-ekonomiczny powoduje lepsze porozumienie się studentów pochodzących z podobnych środowisk. Możliwe też jest, że osoby wierzące i praktykujące częściej spotykają się np. na mszach w kościele, częściej zaangażowani są w akademicką aktywność duszpasterską i spędzają ze sobą więcej czasu niż z innymi osobami ze studiów. Z danych tych wynika również, że częściej do siebie zbliżają się studenci o podobnym statusie materialnym i społecznym. Interesującym spostrzeżeniem jest fakt, że system wartości został uznany przez respondentów jako czynnik w niewielkim stopniu zbliżający studentów, choć przecież religijność jest jedną z wartości życiowych. Kwestie te wymagają pogłębienia i dopiero badania socjometryczne pokazałyby rzeczywiste relacje studentów. Opinie respondentów na temat czynników zbliżających studentów pełnią jedynie rolę wskaźników ich spostrzegawczości.

Podsumowanie

Z przedstawionych powyżej danych można wyprowadzić kilka ogólniejszych wniosków, które są jednocześnie charakterystykami studentów Uniwersytetu Zielonogórskiego w zakresie percepcji roli studiów, korzyści ze studiowania określonego kierunku studiów, a także preferowanych przez respondentów modeli studiowania i uczenia się. Rozważania dotyczące tych kwestii można skrótkowo przedstawić w sposób następujący:

- Studenci ostatniego roku studiów I stopnia (licencjackich i inżynierskich) w większości zadowoleni są z wyboru uczelni i kierunku studiów, choć należy zaznaczyć, że więcej studentów zadowolonych jest z wyboru kierunku studiów, a nieco mniej z wyboru uczelni (około połowa respondentów wyraziła swoje zadowolenie z wyboru Uniwersytetu Zielonogórskiego).
- Respondenci wybierając studia jako kolejny etap swojej edukacji i drogi życiowej oczekują przede wszystkim, że po ukończeniu studiów mogą spodziewać się przede wszystkim wyższych dochodów, wyższej pozycji społecznej oraz lepszych perspektyw życiowych w ogóle.

- Za wyborem studiów jako etapu drogi życiowej idzie wybór określonego kierunku studiów. Z wielu dotyczących motywów wyboru kierunku studiów wynika, że wiele decyzji podejmowanych jest w ostatniej chwili i niewiele osób ma rzetelne rozpoznanie i kieruje się racjonalnym przesłankami. Na pewno na kierunki artystyczne, gdzie konieczne są zdolności w tym kierunku, talent muzyczny, plastyczny itp. przypadkowość wyboru jest prawdopodobnie mniejsza. Również kierunki uznawane za trudne wybierane są z większą ostrożnością przede wszystkim dlatego, że wymagane są bardzo dobre wyniki matur. Młodzi ludzie korzystają z różnych źródeł, by uzyskać informacje o kierunkach studiów oferowanych na uczelni, którą wybrali. Z przedstawionych danych wynika, że największy udział w kształtowaniu opinii o wybranym przez studenta kierunku studiów w przypadku studentów Uniwersytetu Zielonogórskiego mieli rodzice, krewni, opiekunowie. W nieco mniejszym stopniu wyobrażenia te kształtowały się pod wpływem informacji zawartych na stronach internetowych oraz pod wpływem znajomych i przyjaciół, a także nauczycieli. Interesujące jest to, że prawie 7% studentów wybrało określony kierunek studiów nie mając żadnych o nim wyobrażeń.
- Respondenci mają określone oczekiwania wobec wybranego kierunku studiów. Około 60% z nich jest przekonanych, że z mniejszymi lub większymi trudnościami znajdzie pracę w zawodzie, do którego kierunku ich przygotowuje.
- Według studentów studiowany przez nich kierunek wyposaża ich w największym stopniu w kompetencje komunikacyjno-osobowościowe (ponad 60% wskazań). Nieco mniej niż 1/3 respondentów wskazała kompetencje społeczno-kulturowe jako najważniejsze korzyści wynikające ze studiowania określonego kierunku studiów. Zaledwie 8% badanych wskazało umiejętności profesjonalno-specjalistyczne. Wynik ten wskazuje, że mimo zawodowego w założeniu charakteru studiów I stopnia, większość respondentów postrzega je jako ogólnorozwojowe. Może to prowadzić do wniosku, że wymóg określenia konkretnego kierunku studiów od razu po maturze i na I roku studiów jest zbyt wczesny. Możliwe, że lepszy byłby wariant studiów ogólnych przez I roku i dokonywanie wyboru określonego kierunku studiów dopiero na II roku. Możliwe, że wybory byłyby bardziej racjonalne, a rozczarowanie z powodu niespełnionych oczekiwań mniejsze.

- Przystawianie nowych umiejętności, nowej wiedzy nie przysparza studentom dużych trudności. Przeważa typ studenta mobilizującego się w czasie trwania sesji egzaminacyjnej, oddającego prace semestralne w terminie, ale niewykraczającego poza minimum programowe. Podstawowym celem jest zaliczać kolejne sesje, ukończyć studia i zdobyć dyplom bez nadmiernego wysiłku.
- Najsilniejszym bodźcem skłaniającym do uczenia się jest przekonanie, że uzyskiwane podczas studiów wyniki będą uwzględniane przez przyszłego pracodawcę, umożliwią zrobienie kariery w przyszłości i pozwolą dobrze przygotować się do przyszłej pracy, a także zostać wykwalifikowanym specjalistą.
- Wśród czynników w największym stopniu zbliżającym studentów do siebie w przekonaniu respondentów są poglądy religijne oraz stan cywilny i sytuacja życiowa studentów.

Podsumowując, można na koniec tej części opracowania powiedzieć, że badanie dotyczące znaczenia studiów jako etapu drogi życiowej pokazało, iż studenci w zdecydowanej większości nie żałują swojej decyzji; przeważa przekonanie, że studia wyższe są we współczesnym świecie konieczne, nawet jeśli nie gwarantują pracy.

Bibliografia

Chałubiński M., Zielińska M., (2015), Czy koniec socjologii akademickiej w Polsce? Od elitarności do marginalności, [w:] Szczepański M., Szafraniec K., Śliz A. (red.), Szkolnictwo wyższe, uniwersytet, kształcenie akademickie w obliczu zmiany, KS PAN, Warszawa.

Gołdyka L., Leszkowicz-Baczyńska Ż., Leszkowicz-Baczyński J., Szczegółka L., Zielińska M., (1999), Studenci zielonogórcy u progu XXI wieku, LTN, Zielona Góra.

Hajduk E. (1982), Przemiany społecznej osobowości studentów, Wyd. WSP, Zielona Góra.

Narkiewicz-Niedbalec E. (2006), Socjalizacja poznawcza uczącej się młodzieży, Wyd. WSP, Zielona Góra.

Szczepański M., Szafraniec K., Śliz A. (red.), (2015), Szkolnictwo wyższe, uniwersytet, kształcenie akademickie w obliczu zmiany, KS PAN, Warszawa.

Zielińska M. (2002), Społeczno-osobowościowe uwarunkowania realizacji planów edukacyjnych a położenie społeczno-zawodowe, [w:] „Edukacja: studia, badania, innowacje”, nr 2.

Zielińska M. (2003), Młodzież jako przedmiot badań socjologicznych. Uwagi teoretyczne i metodologiczne, [w:] Idzikowski B., Narkiewicz-Niedbalec E., Zielińska M., Papiór E. (red.),

(2003), Polska młodzież w nowym ładzie społecznym, Oficyna Wydawnicza UZ, Zielona Góra.

Zielińska M., Papiór E. (2007), Sukcesy zawodowe absolwentów socjologii studiów zaocznych, [w:] K. M. Słomczyński (red.), Kariera i sukces: analizy socjologiczne, Wyd. UZ, Zielona Góra-Warszawa.

Zielińska M. (1997), Kariery zawodowe absolwentów wyższej uczelni, LTN, Zielona Góra.

Znaniński F. (1997), Społeczna rola studenta uniwersytetu, Poznań

Inne źródła:

<http://absolwenci.nauka.gov.pl/>

4. PRACA ZAROBKOWA STUDENTÓW JAKO ELEMENT KARIERY ZAWODOWEJ

4.1. Wprowadzenie

Ulrich Beck, pisząc o społeczeństwie ryzyka, odniósł się między innymi do zmian, jakie dotknęły system edukacji i wskazał jego związek z rynkiem pracy. Pomimo tego, że od publikacji książki minęło już przeszło trzydzieści lat, postawione tam tezy wydają się być niezwykle aktualne w kontekście polskiego rynku pracy. Beck pisze, że „[...] system kształcenia stracił swoją funkcję nadawania statusu. Sam dyplom już nie wystarcza, aby zdobyć określoną pozycję zawodową, a tym samym dochody i poważanie”¹⁵. Jednocześnie podkreśla, że wykształcenie wcale nie staje się zbędne, a jedynie wzrasta rola jakości wykształcenia oraz powiązania wykształcenia z umiejętnościami.

Adaptując przedstawione przez Becka twierdzenia do obecnej sytuacji studentów w Polsce można powiedzieć, że uzyskanie samego dyplomu w żaden sposób nie gwarantuje zdobycia zatrudnienia. Posiadanie wyższego wykształcenia jest warunkiem koniecznym, by w ogóle móc aplikować na część stanowisk pracy. Upowszechnienie się wyższego wykształcenia sprawiło, że na rynku pracy, na którym miejsca pracy stanowią dobro deficytowe, znajduje się duża liczba potencjalnych pracowników, legitymująca się takim samym formalnym wykształceniem. Jednocześnie - cytując za Anną Kiersztyn - „Jednostki o tym samym wykształceniu mogą bardzo różnić się między sobą pod względem zdolności do rzetelnego wykonywania złożonych czynności w pracy”¹⁶. W związku z tym należałoby oczekiwać, że to właśnie zdolność do faktycznego wykonywania związanych z danym stanowiskiem pracy, a nie samo formalne wykształcenie, może stać się czynnikiem zwiększającym szanse na zdobycie posady.

W raporcie z projektu badawczego „Bilans Kapitału Ludzkiego” można przeczytać, że „pracodawcy wciąż poszukują pracowników na konkretne stanowiska, w przeważającej większości z doświadczeniem zawodowym oraz określonym zestawem kwalifikacji

¹⁵ U. Beck, 2002, *Spółeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, tłum. S. Cieśła, SCHOLAR, Warszawa, s. 227.

¹⁶ A. Kiersztyn, 2011, *Racjonalne inwestycje czy złudne nadzieje: nadwyżka wykształcenia na polskim rynku pracy*, [w:] „Polityka Społeczna”, nr 1/2011, pp. 7-14, s. 12.

i kompetencji”¹⁷. W tym kontekście istotny staje się również moment wejścia człowieka na rynek pracy oraz wnoszony przez niego zakres faktycznych kwalifikacji i praktycznych umiejętności. W badaniach dominuje podejście weryfikujące szanse absolwentów na rynku pracy. Niemniej należy pamiętać, że dla części z nich pojęcie tranzycji, rozumianej jako zakończenie określonego etapu edukacji i pozyskanie przez absolwenta stałej pracy, która zapewnia mu samodzielność i niezależność finansową¹⁸ może nie dotyczyć. W ich wypadku jeszcze przed zakończeniem edukacji możemy mówić o pracy stałej, która ma zapewnić m.in. niezależność i samodzielność finansową. Jednocześnie ci studenci w momencie formalnego zakończenia danego etapu edukacji już znajdują się na rynku pracy. Co więcej, posiadają oni, w przeciwieństwie do absolwentów, którzy wchodzą na rynek pracy po raz pierwszy, faktyczne doświadczenie zawodowe i zweryfikowany poziom kwalifikacji i kompetencji zawodowych. W takiej sytuacji należy rozróżnić absolwentów, którzy wchodzą na rynek pracy bez wcześniejszych doświadczeń zawodowych od tych, którzy takie doświadczenia już posiadają.

4.2. Ogólna charakterystyka pracujących studentów

Jeden z podejmowanych w projekcie „Młodzież akademicka w Polsce i na Ukrainie w czasach nieufności i zagrożeń cywilizacyjnych problemów” dotyczył zagadnienia pracy zawodowej studentów. Niniejsze opracowanie poświęcone zostało charakterystyce tych respondentów, którzy zadeklarowali, że taką pracę posiadają i wykonują. Tekst składa się z sześciu zasadniczych części. Część pierwsza poświęcona została źródłom dochodów studentów. W części drugiej przedstawiono dane charakteryzujące sytuację pracy studentów, którzy zadeklarowali, że w momencie badania pracowali zarobkowo. Sytuacja pracy została opisana poprzez weryfikację sposobu, w jaki studenci znaleźli obecną pracę, ilość czasu, jaki w ciągu tygodnia na nią poświęcają; to, czy koliduje ona z zajęciami na uczelni oraz to, czy jest ona powiązana z kierunkiem studiów. W części trzeciej skupiono się na motywach, jakimi kierowali się studenci podejmując zatrudnienie. W części czwartej przedstawione zostały sposoby, w jakie badani studenci wykorzystują posiadane środki finansowe. Część piątą poświęcono planom studentów dotyczącym przyszłości po ukończeniu studiów. Plany te podzielono na dwie grupy: pierwszą stanowią te związane z dalszą edukacją, a drugą - te

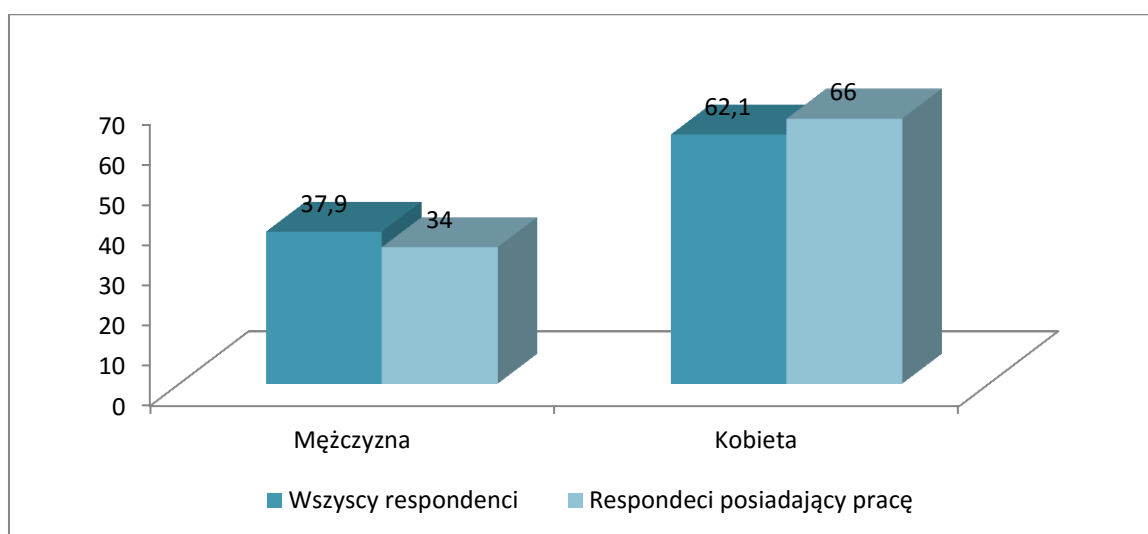
¹⁷ J. Religa, red., 2015, Bilans Kapitału Ludzkiego w Polsce. Najważniejsze wyniki V edycji badań BKL z 2014 roku, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa; <http://bkl.parp.gov.pl> [dostęp dnia 20.04.2016].

¹⁸ Za: D. Piróg, 2013, Wybrane determinanty tranzycji absolwentów studiów wyższych na rynek pracy, [w:] „Studia Ekonomiczne”, Vol. 160, s. 131-138, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.

związane z funkcjonowaniem na rynku pracy. Każda z pierwszych pięciu części zakończona została przedstawieniem najważniejszych wniosków, dotyczących analizowanych w danej części danych. W części szóstej zamieszczono podsumowanie tekstu oraz przedstawiono najważniejsze ogólne wnioski wynikające z zaprezentowanych w tekście analiz.

W badaniu wzięło udział 418 studentów drugiego roku studiów I stopnia (licencjackich) z Uniwersytetu Zielonogórskiego. Mężczyźni stanowili niespełna 38%, a kobiety nieco ponad 62% badanych. W momencie realizacji projektu pracowało 145, czyli niespełna 35% spośród wszystkich respondentów. Poniżej przedstawiono rozkłady wartości wykorzystanych w opracowaniu zmiennych niezależnych, a więc płci, kierunku studiów, miejsca zamieszkania oraz samooceny sytuacji materialnej rodziny. Rozkłady uwzględniają wartości zarówno dla całej próby badawczej, jak i dla wydzielonej grupy studentów deklarujących posiadanie pracy zarobkowej.

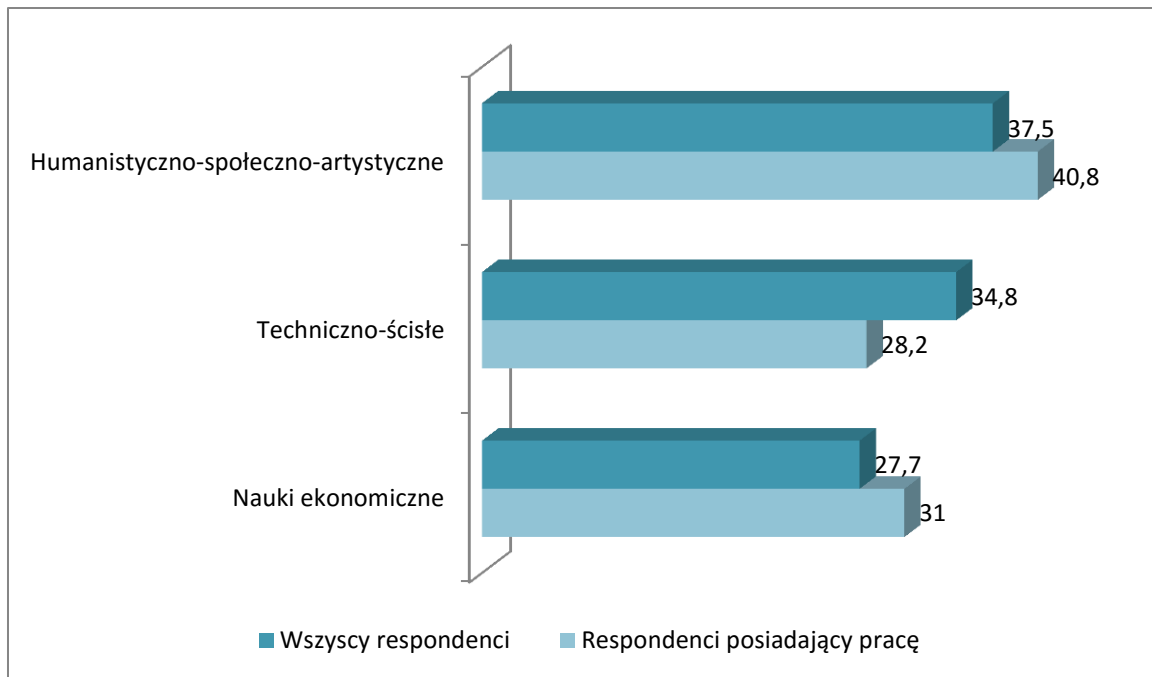
Rozkład ze względu na płeć w grupie respondentów pracujących pokrywa się niemal całkowicie z ogólnym rozkładem płci w próbie.

Wykres 4.1. Struktura płci respondentów (%).

Źródło: opracowanie własne.

Studenci, którzy brali udział w badaniu, reprezentowali trzy grupy kierunków dostępnych na Uniwersytecie Zielonogórskim. Na wykresie przedstawiono charakterystykę badanej próby, uwzględniającą kierunek studiów.

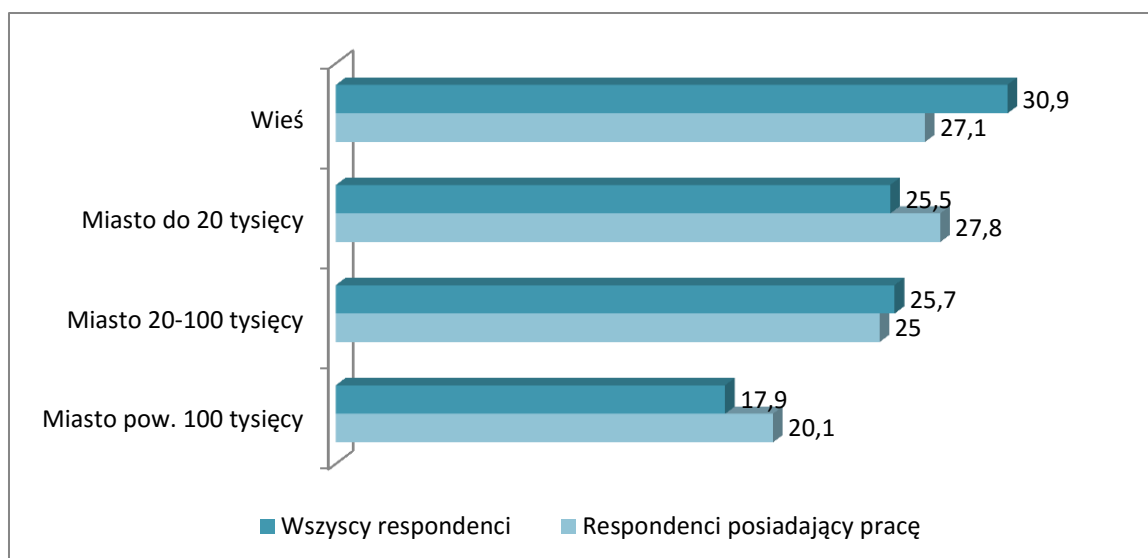

Wykres 4.2. Charakterystyka badanych studentów uwzględniająca kierunek studiów (%).

Źródło: opracowanie własne.

Najliczniej w całej próbie reprezentowane były kierunki humanistyczno-społeczno-artystyczne (ponad 37% ogółu badanych studentów) oraz kierunki techniczno-ściśle (niepełna 35% ogółu badanych studentów). Najmniejszą grupę badanych stanowili studenci kierunków ekonomicznych (niepełna 28% ogółu badanych). Rozkład procentowy studentów poszczególnych kierunków w grupie respondentów pracujących odbiegał nieznacznie od ogólnego rozkładu studentów w próbie. Większy o około 3% udział stanowili studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych oraz studenci kierunków ekonomicznych. Mniejszą o ponad 6% grupę stanowili studenci kierunków techniczno-ściśłych.

Na wykresie przedstawiono charakterystykę badanej próby uwzględniającą wielkość miejscowości zamieszkania badanych.

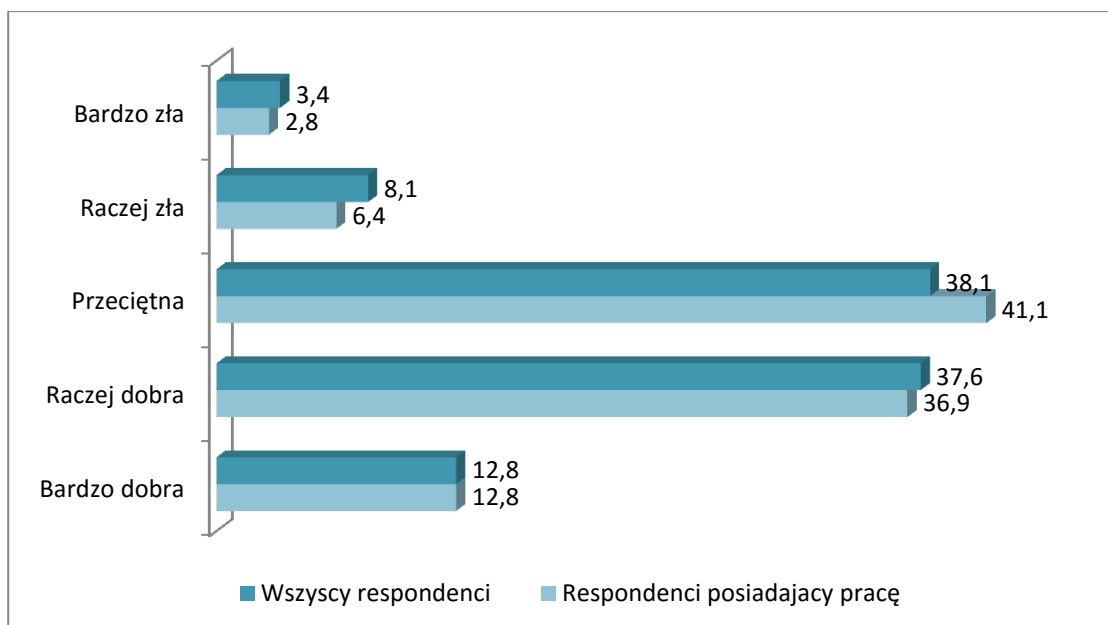
Wykres 4.3. Charakterystyka badanych studentów uwzględniająca wielkość miejscowości zamieszkania (%).

Źródło: opracowanie własne.

Największa grupa badanych zadeklarowała, że mieszka na wsi (niepełna 31% badanych), najmniejsza zaś, że zamieszkuje w mieście powyżej 100 tysięcy mieszkańców (niepełna 18% badanych). W miastach do 20 tysięcy mieszkańców oraz do 100 tysięcy mieszkańców mieszka taka sama grupa badanych (po niepełna 26% respondentów). Struktura ta odzwierciedla charakter województwa lubuskiego, w którym dominują wsie oraz miasta do 100 tysięcy mieszkańców. Jednocześnie w województwie znajdują się jedynie dwa miasta liczące więcej niż 100 tysięcy mieszkańców, a więc Zielona Góra oraz Gorzów Wielkopolski. W grupie respondentów posiadających pracę liczniej niż w całej próbie reprezentowane były miasta do 20 tysięcy mieszkańców oraz miasta powyżej 100 tysięcy mieszkańców. W obu kategoriach różnica wynosiła nieco ponad 2%. Mniejszy procentowy udział niż w całej próbie mieli studenci mieszkający na wsi (niemal o 4%) oraz w miastach od 20 do 100 tysięcy mieszkańców (o niepełna 1%).

Ostatnią zmienną niezależną jest samoocena sytuacji materialnej rodziny respondenta w momencie badania. Najczęściej respondenci wskazywali, że w ich rodzinach sytuacja materialna jest *przeciętna* (38,1% wskazań). Niemal tak samo licznie (37,6% wskazań) badani deklaruje, że jest ona *raczej dobra*. Warto zaznaczyć, że niemal 13% respondentów zadeklarowało, że sytuacja materialna ich rodziny jest *bardzo dobra*. Nieco ponad 3% respondentów określiło sytuację swojej rodziny jako *bardzo złą*. W przypadku 8% badanych studentów sytuacja materialna określona została jako *raczej zła*. W grupie pracujących studentów liczniej niż w całej próbie reprezentowani byli studenci, których rodziny były

w *przeciętnej* sytuacji materialnej. Różnica wynosiła w tym wypadku 3%. Rzadziej niż w całej próbie reprezentowani byli studenci, których rodziny znajdowały się w *bardzo złej* (o niespełna 1%), *raczej złej* (niespełna 2%) i *raczej dobrej* (niespełna 1%) sytuacji materialnej.

Wykres 4.4. Charakterystyka badanych studentów uwzględniająca samoocenę sytuacji materialnej rodziny respondenta (%).

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę poziom różnic występujących w rozkładach procentowych (przy uwzględnieniu płci, kierunku studiów, wielkości miejsca zamieszkania oraz sytuacji materialnej rodziny) respondentów w całej próbie badanych oraz w grupie studentów posiadających pracę zarobkową, należy uznać, że rozkłady te w znacznym stopniu się pokrywają. Prezentowane dane pokazują, że wykorzystując przyjęte zmienne niezależne nie można wyróżnić żadnej kategorii badanych, w której udział respondentów pracujących lub niepracujących byłby istotnie wyższy niż udział tej kategorii w całej próbie.

4.3. Źródła dochodów studentów

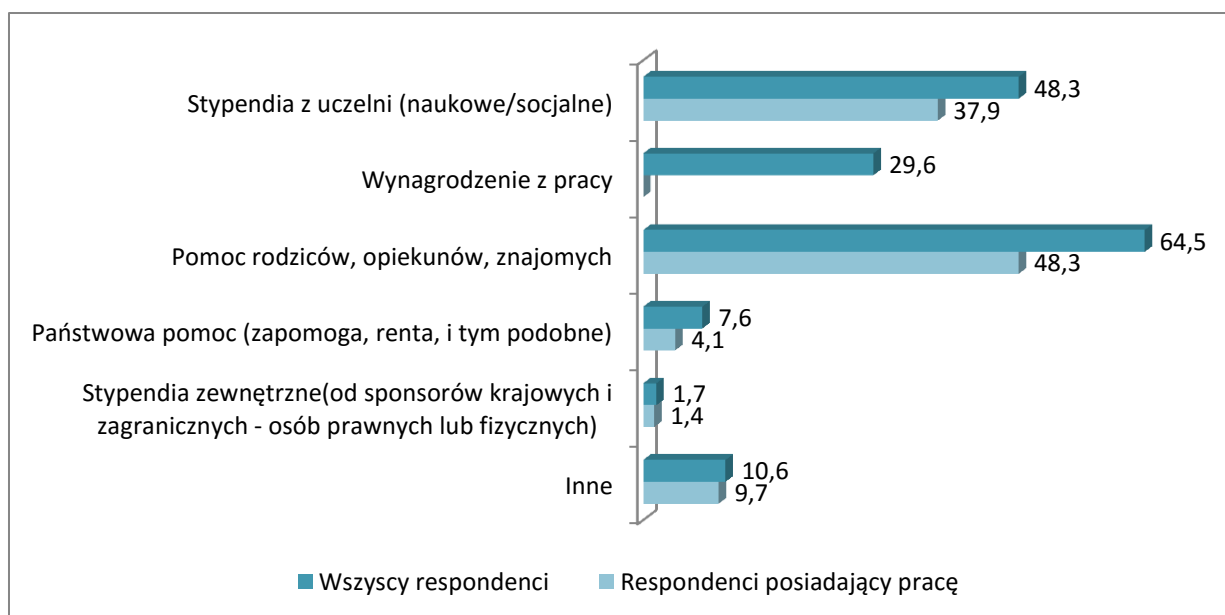
Pomimo faktu, że edukacja na państwowych uczelniach wyższych jest w Polsce bezpłatna, to koszty związane np. z wynajęciem stancji lub pokoju w akademiku, wyżywieniem czy rozrywkami mogą być istotnym obciążeniem dla budżetu studenta. Jednocześnie coraz częściej studenci czerpią dochody umożliwiające im pokrycie wydatków z więcej niż jednego źródła. W związku z tym, w badaniu uwzględniono pytanie dotyczące źródeł dochodów

badanych, które mogą wyjaśnić, skąd najczęściej studenci czerpią pieniądze. Pytanie o źródła dochodów było pytaniem wielokrotnego wyboru.

Spśród 418 studentów, 12 nie dokonało żadnego wyboru, a pozostałych 406 dokonało łącznie 659 wskazań, co oznacza, że średnio każdy z nich wskazywał więcej niż jedno źródło dochodu (dokładnie 1,6 wskazania). Przedstawione w dalszych analizach wartości procentowe w danych kategoriach nie sumują się do 100% właśnie ze względu na to, że są to pytania wielokrotnego wyboru.

Na wykresie przedstawiono wskazane przez respondentów źródła dochodów. Najczęściej wybieraną odpowiedzią była pomoc rodziców, opiekunów i znajomych, którą wskazało 262 badanych, czyli ponad 64% wszystkich respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie. Drugim najpopularniejszym źródłem dochodu okazały się stypendia uczelniane, które wskazało ponad 48% badanych. Wynagrodzenie z pracy zaznaczyło niespełna 30% respondentów i jest to trzecia najczęściej wybierana odpowiedź. W tym miejscu należy poczynić wyjaśnienie dotyczące różnic udziału w próbie osób deklarujących posiadanie pracy oraz tych, które zadeklarowały, że ich źródłem dochodu jest wynagrodzenie z pracy. Różnica wynosi około 5% i jest ona wynikiem wystąpienia w tym pytaniu braku danych u pewnej liczby respondentów posiadających pracę. Najrzadziej jako źródło dochodów studenci wskazywali stypendia zewnętrzne (niespełna 2% badanych). Warto zaznaczyć, że wśród odpowiedzi inne, które wskazało blisko 11% respondentów, znalazły się takie pozycje jak m.in. alimenty i oszczędności.

Wśród respondentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy rozkład odpowiedzi dotyczących innych, poza pracą źródeł dochodu odbiega od rozkładu dla całej próby. Należy stwierdzić, że posiadając pracę rzadziej czerpią oni dochody z innych źródeł. Różnice widoczne są przede wszystkim w przypadku odpowiedzi o pomocy rodziców, opiekunów lub znajomych. Korzystanie z tego źródła deklaruje ponad 64% wszystkich badanych, ale w grupie respondentów pracujących jest to nieco ponad 48%. Wyraźna dysproporcja dotyczy również uczelnianych stypendiów, z których korzysta ponad 48% wszystkich respondentów, a w grupie pracujących niespełna 38%.

Wykres 4.5. Rozkład wskazań dotyczących źródeł dochodów badanych (%)

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 4.1. przedstawiono rozkład odpowiedzi dotyczących źródeł dochodów (u respondentów deklarujących posiadanie pracy) z uwzględnieniem płci, kierunku studiowania, miejsca zamieszkania oraz oceny sytuacji materialnej rodziny. Prezentowane dane pozwalają założyć, że płeć jest czynnikiem różnicującym respondentów pod względem źródeł, z jakich czerpią dochody, jednak nie dotyczy to wszystkich analizowanych źródeł. Różnice widoczne są jedynie w przypadku korzystania z pomocy rodziców, opiekunów i znajomych, które zadeklarowało niespełna 42% mężczyzn oraz 55% kobiet.

Wyraźniejsze różnice zauważyć można w przypadku kierunku, na jakim studiują respondenci. Studenci kierunków techniczno-ścisłych rzadziej niż studenci kierunków artystyczno-humanistyczno- społecznych oraz kierunków ekonomicznych czerpią dochody ze stypendiów przyznawanych na uniwersytecie oraz z pracy zarobkowej. W obu przypadkach różnice oscylują w granicach 6-15%. Z kolei przedstawiciele kierunków techniczno-ścisłych częściej niż pozostali badani wykorzystują jako źródło dochodów pomoc rodziców, opiekunów i znajomych. Różnica w tym wypadku wynosi około 7%. Miejsce zamieszkania również wydaje się być czynnikiem różnicującym rozkład wskazań respondentów. Studenci mieszkający na wsi wyraźnie częściej niż pozostali studenci korzystają ze stypendiów przyznawanych na uniwersytecie. Różnice w tym wypadku wynoszą od ponad 25% do niemal 35% wskazań. Ponadto, ta grupa studentów najczęściej korzysta z pomocy państwowej. Taką deklarację złożyło ponad 13% respondentów mieszkających na wsi, podczas gdy w pozostałych kategoriach było to maksymalnie 3% wskazań. Studenci mieszkający

w miastach od 20 do 100 tysięcy mieszkańców najczęściej spośród wszystkich badanych, choć w tym wypadku różnica wynosi od 10% do 11% wskazań, korzystają z pomocy rodziców, opiekunów oraz znajomych jako źródła dochodów.

Zróznicowanie respondentów pod względem korzystania z określonych źródeł dostrzec można także po uwzględnieniu sytuacji materialnej rodzin badanych. Najczęściej ze stypendiów, jakie oferuje uczelnia, korzystają ci studenci, których rodziny znajdują się w najtrudniejszej sytuacji materialnej. W tej grupie źródło to wskazało 75% badanych. Co ciekawe, z tej formy uzyskania dochodu najrzadziej korzystają ci respondenci, których rodziny znajdują się w relatywnie trudnej (22,2% wskazań) oraz bardzo dobrej (23,5% wskazań) sytuacji materialnej. Z jednej strony wytłumaczyć to można faktem, że czynnikiem ograniczającym możliwość otrzymania stypendium naukowego są wyniki w nauce, z drugiej studenci, których rodziny są w bardzo dobrej sytuacji materialnej zasadniczo nie mają szans otrzymać niektórych stypendiów socjalnych.

Najsilniejsze zróznicowanie odpowiedzi badanych dotyczy korzystania z pomocy rodziców, opiekunów lub znajomych. W przypadku tego źródła dochodów dane wskazują, że im lepsza sytuacja materialna rodzin respondentów, tym częściej korzystają oni z tego źródła. Wśród badanych, których rodziny znajdowały się w bardzo dobrej sytuacji materialnej odsetek deklaracji o korzystaniu z tej właśnie pomocy wynosił od 75%, podczas gdy w przypadku badanych, których rodziny znajdowały się w najgorszej sytuacji materialnej odsetek wskazań wynosił od 25%. Zależność ta wydaje się być logicznym następstwem możliwości wsparcia, jakie posiada rodzina lub opiekunowie w zależności od sytuacji materialnej, w jakiej się znajduje. Różnice występują również w odniesieniu do pozostałych źródeł dochodów. Z pomocy państwowej w postaci rent, zapomóg itp. korzystają jedynie respondenci, których rodziny znajdują się w raczej złej bądź raczej dobrej sytuacji materialnej. Studenci, których rodziny znajdują się w bardzo dobrej, przeciętnej lub skrajnie złej sytuacji materialnej nie zadeklarowali korzystania z tego typu źródeł. Warto również zwrócić uwagę, że korzystanie ze stypendiów zewnętrznych jako źródła dochodów jest w przypadku studentów posiadających pracę zjawiskiem marginalnym.

Tabela 4.1. Rozkład odpowiedzi dotyczących źródeł dochodów (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania

Źródła dochodów respondentów					
	Stypendia z uczelni (naukowe/socjalne)	Pomoc rodziców, opiekunów, znajomych	Państwowa pomoc (zapomoga, renta i tym podobne)	Stypendia zewnętrzne (od sponsorów krajowych i zagranicznych)	Inne
Płeć					
Mężczyzna	37,5	41,7	2,1	2,1	12,5
Kobieta	40,7	54,9	5,5	1,1	8,8
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	46,4	48,2	3,6	0,0	12,5
Techniczno-ściśle	31,6	55,3	2,6	2,6	7,9
Nauki ekonomiczne	37,2	48,8	7,0	2,3	9,3
Miejsce zamieszkania					
Wieś	62,2	48,6	13,5	2,7	10,8
Miasto do 20 tysięcy	36,8	47,4	0,0	0,0	10,5
Miasto 20-100 tysięcy	29,4	58,8	2,9	2,9	8,8
Miasto pow. 100 tysięcy	27,6	48,3	0,0	0,0	10,3
Ocena sytuacji materialnej					
Bardzo zła	75,0	25,0	0,0	0,0	25,0
Raczej zła	22,2	44,4	11,1	0,0	11,1
Przeciętna	50,0	44,6	0,0	1,8	7,1
Raczej dobra	34,0	50,0	10,0	2,0	12,0
Bardzo dobra	23,5	76,5	0,0	0,0	11,8

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie przedstawionych analiz można przedstawić następujące wnioski:

1. W grupie studentów posiadających pracę zarobkową wyraźnie rzadsze niż w całej próbie są deklaracje korzystania z innych źródeł dochodów niż praca zarobkowa.
2. Zarówno w całej badanej próbie, jak i wśród studentów, którzy posiadają pracę najpopularniejsze źródła dochodów to pomoc rodziców, opiekunów lub znajomych oraz stypendia przyznawane przez uczelnię.

Wśród pracujących studentów:

3. Ze stypendiów uczelnianych najczęściej korzystają kobiety (niemal 41%), studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych (ponad 46%), mieszkający na wsi (ponad 62%) oraz ci, których rodziny znajdują się w bardzo złej sytuacji materialnej (75%).
4. Z pomocy rodziców, opiekunów lub znajomych najczęściej korzystają kobiety (niemal 55%), studenci kierunków techniczno-ścisłych (ponad 55%), mieszkający w miastach od 20 do 100 tysięcy mieszkańców (niemal 59%) oraz ci, których rodziny znajdują się w bardzo dobrej sytuacji materialnej (ponad 76%).

4.4. Sytuacja pracy studentów

Ta część tekstu poświęcona została opisowi sytuacji pracy studentów. W tabeli przedstawiono charakterystykę dotyczącą deklaracji odnośnie posiadania pracy zarobkowej przy uwzględnieniu płci, kierunku studiów, miejsca zamieszkania oraz oceny sytuacji materialnej rodziny studentów. Wskazane procenty dotyczą udziału studentów pracujących i niepracujących w danych kategoriach zmiennych niezależnych.

Tabela 4.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie o posiadanie pracy zarobkowej w momencie badania (%). Dane uwzględniają wszystkich badanych

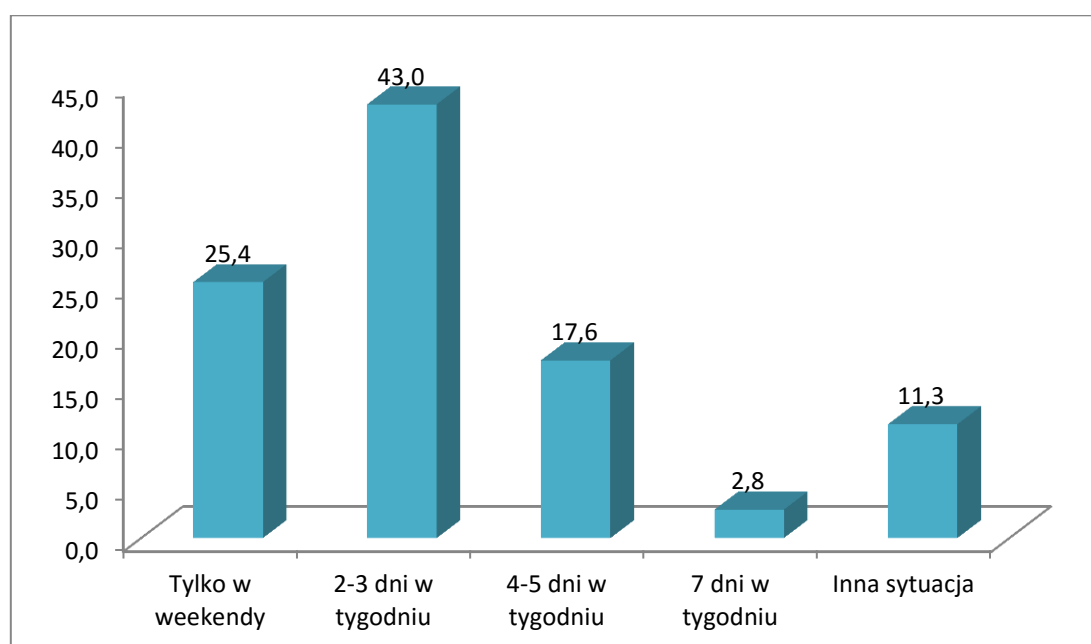
Czy pracujesz zawodowo?		
	Tak	Nie
Płeć		
Mężczyzna	31,2	68,8
Kobieta	37,1	62,9
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	37,7	62,3
Techniczno-ścisłe	28	72
Nauki ekonomiczne	38,9	61,1
Miejsce zamieszkania		
Wieś	29,9	70,1
Miasto do 20 tysięcy	38,1	61,9
Miasto 20-100 tysięcy	34	66
Miasto pow. 100 tysięcy	39,2	60,8
Ocena sytuacji materialnej		
Bardzo zła	28,6	71,4
Raczej zła	27,3	72,7
Przeciętna	37,4	62,6
Raczej dobra	34,2	65,8
Bardzo dobra	34,6	65,4

Źródło: opracowanie własne.

Prezentowane dane wskazują, że częściej pracę podejmują kobiety (37,1%) niż mężczyźni (31,2%). Po uwzględnieniu kierunku studiów respondentów widoczne staje się, że najczęściej pracę w okresie studiów podejmują studenci kierunków ekonomicznych (38,9%) oraz artystyczno-humanistycznych (37,7%). Wyraźnie rzadziej na taki krok zdecydowali się studenci kierunków technicznych i ścisłych, spośród których jedynie 28% złożyło taką deklarację. Analizując miejsce zamieszkania badanych studentów można zauważyć, że najczęściej pracę posiadali ci zamieszkujący miasta powyżej 100 tysięcy mieszkańców (39,2%) oraz miasta do 20 tysięcy mieszkańców (38,1%). Najrzadziej posiadanie pracy wskazywali studenci mieszkający na wsi (29,9%). Wydaje się, że w przypadku tej ostatniej grupy studentów przyczyną rzadszego podejmowania pracy może być fakt, że przynajmniej część spośród tych respondentów pracuje w rodzinnych gospodarstwach rolnych, co uniemożliwia podjęcie dodatkowej pracy zarobkowej, a także to, że na wsi liczba dostępnych miejsc pracy (poza gospodarstwami) jest mniejsza. Warto również zauważyć, że wyraźnie częściej deklaracje o posiadaniu pracy zarobkowej składają respondenci, którzy określają sytuację materialną swoich rodzin jako dobrą lub bardzo dobrą. W tych grupach znalazło się od 34% do ponad 37% odpowiedzi twierdzących, podczas gdy w grupach respondentów

określających sytuację materialną swojej rodziny jaką przeciętną lub złą procent odpowiedzi pozytywnych wyniósł od 27% do niespełna 29%.

Na wykresie przedstawiono rozkład odpowiedzi dotyczących wymiaru czasowego pracy zarobkowej studentów. Najpopularniejszym wskazaniem była praca w wymiarze dwóch-trzech dni w tygodniu. Taką formę deklarowało 43% badanych. Co czwarty respondent pracuje jedynie w weekendy, a niespełna 18% zadeklarowało, że pracę wykonują od czterech do pięciu dni w tygodniu. Niespełna 3% pracuje codziennie przez cały tydzień. Ponad 11% badanych wskazało na inną sytuację dotyczącą wymiaru czasu pracy. Do tej kategorii zaliczono wszelkie formy pracy z elastycznym czasem, którego studenci nie byli w stanie oszacować oraz takie, które w kolejnych tygodniach zajmują różną ilość czasu.

Wykres 4.6. Wymiar czasu, w jakim pracują studenci (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania.

Źródło: opracowanie własne.

Analizując wyniki w kontekście zmiennych niezależnych, zaobserwować można wyraźne różnice pomiędzy poszczególnymi kategoriami zarówno w przypadku płci, kierunku studiów, miejsca zamieszkania, jak i sytuacji materialnej rodziny. Analizy te przedstawiono w tabeli 4.3. Sytuacje opisane jako kategoria *inne* częściej są udziałem mężczyzn niż kobiet (odpowiednio 14,3% oraz 9,8% wskazań). Ponadto, zdecydowanie częściej to studenci kierunków techniczno-ścisłych niż pozostali studenci znajdują się w takiej sytuacji pracy. Również studenci mieszkający w miastach powyżej 100 tysięcy mieszkańców częściej niż ci zamieszkujący mniejsze miejscowości i wsie zaliczali się do tej kategorii. W odniesieniu do pozostałych kategorii wymiaru czasu poświęcanego na pracę należy zwrócić uwagę, że

kobiety (niespełna 49%) wyraźnie częściej niż mężczyźni (niespełna 33%) podejmowały pracę w wymiarze 2-3 dni w tygodniu, a także wyraźnie rzadziej niż mężczyźni pracowały jedynie w weekendy (21,7% kobiet oraz 32,7% mężczyzn). Studenci kierunków techniczno-ścisłych najczęściej spośród wszystkich badanych deklarowali pracę jedynie w weekendy. Różnica w tym wypadku wynosi ponad 13% w porównaniu ze studentami kierunków ekonomicznych oraz ponad 4% w porównaniu ze studentami kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych. Ci ostatni najczęściej deklarowali pracę w wymiarze 2-3 dni w tygodniu (48,3%). W tym samym wymiarze czasu najczęściej pracują również studenci kierunków ekonomicznych (47,6%).

Analizując dane dotyczące miejsca zamieszkania można zauważyć, że im większa miejscowość zamieszkania respondentów, tym rzadziej decydują się oni na pracę w weekendy. Najczęściej taki tryb pracy wybierali studenci mieszkający na wsi (ponad 42%), najrzadziej zaś ci mieszkający w miastach powyżej 100 tysięcy mieszkańców (7,4%). Odwrotna zależność występuje w przypadku pracy w wymiarze 2-3 dni w tygodniu. W takim wymiarze czasu pracują najczęściej respondenci mieszkający w miastach od 20 do 100 i powyżej 100 tysięcy mieszkańców (odpowiednio 52,8% oraz 51,9%), a najrzadziej ci mieszkający w miastach do 20 tysięcy mieszkańców oraz na wsi (odpowiednio 35,9% oraz 36,8%).

Połowa studentów, których rodzina znajduje się w trudnej sytuacji materialnej deklaruje pracę jedynie w weekendy. Prezentowane dane pozwalają wysunąć założenie, że im lepsza sytuacja materialna rodzin studentów, tym częściej deklarują oni pracę w większym wymiarze czasu w ciągu tygodnia niż tylko w weekendy.

Warto również zwrócić uwagę na to, że ponad 18% mężczyzn oraz ponad 16% kobiet zadeklarowało, że pracuje 4-5 dni w tygodniu. Najczęściej w tym wymiarze czasu pracują studenci kierunków ekonomicznych (21,4%), studenci mieszkający w miastach do 20 tysięcy mieszkańców oraz ci, których rodziny znajdują się w trudnej sytuacji materialnej. Istotnym jest fakt, wprawdzie marginalnego, ale jednak występowania sytuacji, w której badani deklarowali pracę każdego dnia w tygodniu.

Tabela 4.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wymiar czasu, w jakim pracują studenci (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania

	Tylko w weekendy	2-3 dni w tygodniu	4-5 dni w tygodniu	7 dni w tygodniu	Inna sytuacja
Płeć					
Mężczyzna	32,7	32,7	18,4	2	14,3
Kobieta	21,7	48,9	16,3	3,3	9,8
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	25,9	48,3	17,2	5,2	3,4
Techniczno-ściśle	30	32,5	15	2,5	20
Nauki ekonomiczne	16,7	47,6	21,4	0	14,3
Miejsce zamieszkania					
Wieś	42,1	36,8	13,2	2,6	5,3
Miasto do 20 tysięcy	28,2	35,9	23,1	2,6	10,3
Miasto 20-100 tysięcy	16,7	52,8	13,9	2,8	13,9
Miasto pow. 100 tysięcy	7,4	51,9	18,5	3,7	18,5
Ocena sytuacji materialnej					
Bardzo zła	50,0	25,0	0,0	0,0	25,0
Raczej zła	44,4	11,1	33,3	0,0	11,1
Przeciętna	19,3	45,6	17,5	1,8	15,8
Raczej dobra	25,5	49,0	11,8	5,9	7,8
Bardzo dobra	33,3	33,3	27,8	0,0	5,6

Źródło: opracowanie własne.

Tabela zawiera dane dotyczące tego, czy godziny pracy studentów pokrywają się z godzinami zajęć w kontekście wymiaru czasu, jaki w ciągu tygodnia zajmuje respondentom praca. Najczęściej respondenci, bez względu na liczbę dni, jakie w ciągu tygodnia poświęcają na pracę deklarowali, że godziny ich pracy nie pokrywają się z godzinami zajęć. Wśród tych respondentów, którzy wskazali, że godziny zajęć kolidują z godzinami zajęć, najczęściej deklaracje dotyczyły częściowego nakładania się czasu pracy z zajęciami. Nie powinien budzić zdziwienia fakt, że procent wskazań dotyczących częściowego lub całkowitego nakładania się czasu pracy i zajęć wzrasta wraz z liczbą dni, jakie respondenci w ciągu tygodnia poświęcają na pracę. Wyjątek stanowią ci respondenci, którzy zadeklarowali, że pracują w każdy dzień tygodnia. W tym wypadku należy jednak pamiętać, że taka sytuacja pracy dotyczy niespełna 3% wszystkich pracujących studentów.

Tabela 4.4. Odpowiedź na pytanie o to, czy godziny pracy pokrywają się z godzinami zajęć przy uwzględnieniu wymiaru czasu pracy (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania

Czy godziny pracy pokrywają się z godzinami zajęć?			
	Tak całkowicie	Tak częściowo	Nie pokrywają się
Tylko w weekendy	2,8	13,9	83,3
2-3 dni w tygodniu	4,9	36,1	59,0
4-5 dni w tygodniu	20,0	40,0	40,0
7 dni w tygodniu	0,0	50,0	50,0
Inna sytuacja	6,3	37,5	56,3

Źródło: opracowanie własne.

Ważnym czynnikiem z punktu widzenia rozwoju zawodowego oraz zwiększenia szans na rynku pracy po ukończeniu studiów jest posiadane doświadczenie zawodowe. Doświadczenie to, o ile ma zwiększać szanse na zdobycie pracy zgodnej z wykształceniem, może być zdobyte jedynie poprzez wykonywanie w czasie studiów pracy związanej ze studiowanym kierunkiem. Spośród wszystkich respondentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie badania 31,7% stwierdziło, że jest to praca związana z kierunkiem, który studiują. Tabela dotyczy rozkładu odpowiedzi dotyczących związku wykonywanej przez studentów pracy z kierunkiem ich studiów, przy uwzględnieniu płci, kierunku studiów, miejsca zamieszkania oraz sytuacji materialnej rodziny. Z zebranych danych wynika, że mężczyźni (47,9%) wyraźnie częściej niż kobiety (26,1%) wykonują pracę, która związana jest z ich kierunkiem studiowania. Jednocześnie widoczne jest, że studenci kierunków techniczno- ścisłych zauważalnie częściej niż pozostali badani wykonują prace zarobkowe, które związane są ze studiowanym przez nich kierunkiem. Obie te zależności mogą być połączone, ponieważ większość studentów kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych stanowią kobiety, podczas gdy na kierunkach techniczno-ścisłych dominują mężczyźni. Należy również zaznaczyć, że miejsce zamieszkania nie różnicuje w istotny sposób tego, czy praca jest czy też nie jest powiązana z kierunkiem studiów.

Ocena sytuacji materialnej rodziny respondenta wskazuje, że częściej prace związane ze studiowanym kierunkiem podejmują ci badani, których rodziny znajdują się w przeciętnej, dobrej lub bardzo dobrej sytuacji materialnej. W tych grupach procent takich deklaracji wynosił od niespełna 33% do ponad 37%. W przypadku respondentów, których rodziny znajdują się w trudnej lub złej sytuacji materialnej, deklaracje o związku wykonywanej pracy ze studiowanym kierunkiem stanowiły od niespełna 13% do 25% wskazań.

Tabela 4.5. Rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy wykonywana praca powiązana jest ze studiowanym kierunkiem (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania

Czy praca jest związana z kierunkiem studiów?		
	Tak	Nie
Płeć		
Mężczyzna	47,9	52,1
Kobieta	26,1	73,9
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	29,3	70,7
Techniczno-ścisłe	50	50
Nauki ekonomiczne	25,6	74,4
Miejsce zamieszkania		
Wieś	38,9	61,1
Miasto do 20 tysięcy	32,4	67,6
Miasto 20-100 tysięcy	37,1	62,9
Miasto pow. 100 tysięcy	25,9	74,1
Ocena sytuacji materialnej		
Bardzo zła	25,0	75,0
Raczej zła	12,5	87,5
Przeciętna	36,8	63,2
Raczej dobra	32,7	67,3
Bardzo dobra	37,5	62,5

Źródło: opracowanie własne.

Kolejnym istotnym elementem opisu sytuacji pracy jest sposób, w jaki studenci szukają pracy zarobkowej. Spośród wszystkich respondentów, którzy posiadali w momencie badania pracę, 3% zadeklarowało, że znalazło ją w Urzędzie Pracy, agencji pośrednictwa pracy lub na targach pracy. Blisko 58% wskazało, że pracę zdobyło dzięki krewnym lub znajomym, a niespełna 32%, że znalazło ją dzięki ogłoszeniom zamieszczonym w internecie, prasie lub na ulicy; 7% studentów wskazało, że pracę znaleźli w inny niż wymienione sposoby. W tabeli przedstawiono rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące sposobu znalezienia pracy, przy uwzględnieniu płci, kierunku studiów, miejsca zamieszkania respondentów oraz sytuacji materialnej rodziny studenta.

Tabela 4.6. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sposób, w jaki respondenci znaleźli pracę (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania

W jaki sposób respondent znalazł obecną pracę				
	W Urzędzie Pracy, agencji pośrednictwa pracy, na targach pracy	Dzięki krewnym, znajomym	Dzięki ogłoszeniu w internecie, prasie lub na ulicy	Inne
Płeć				
Mężczyzna	6,3	56,3	27,1	10,4
Kobieta	1,2	59,5	33,3	6
Kierunek studiów				
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	0	62,1	29,3	8,6
Techniczno-ściśle	5,1	46,2	35,9	12,8
Nauki ekonomiczne	5,9	64,7	29,4	0
Miejsce zamieszkania				
Wieś	6,1	63,6	27,3	3
Miasto do 20 tysięcy	5,4	51,4	35,1	8,1
Miasto 20-100 tysięcy	0	63,9	27,8	8,3
Miasto pow. 100 tysięcy	0	56	32	12
Ocena sytuacji materialnej				
Bardzo zła	0,0	50,0	50,0	0,0
Raczej zła	12,5	50,0	37,5	0,0
Przeciętna	1,9	58,5	28,3	11,3
Raczej dobra	4,2	54,2	35,4	6,3
Bardzo dobra	0,0	70,6	23,5	5,9

Źródło: opracowanie własne.

Analizując przedstawione w powyższej tabeli dane należy zauważyć, że wyraźne różnice dotyczą jedynie najczęściej wskazywanego sposobu szukania pracy, jakim jest pomoc krewnych i znajomych. Najrzadziej korzystanie z tej metody deklarują studenci kierunków techniczno-ściśle (46,2%) i jednocześnie oni najczęściej korzystali z ogłoszeń zamieszczanych w internecie, prasie i miejscach publicznych (35,9%). Studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych oraz ekonomicznych deklarowali korzystanie z pomocy krewnych i znajomych niemal tak samo często (odpowiednio 62,1% i 64,7%). Różnica pomiędzy grupami wynosi zatem blisko ponad 16%. Różnice we wskazaniach respondentów uwidaczniają się także w przypadku miejsca ich zamieszkania. Studenci mieszkający na wsi oraz w miastach od 20 do 100 tysięcy mieszkańców zauważalnie częściej niż pozostali deklarują korzystanie z tego sposobu zdobycia pracy. W tym wypadku różnice pomiędzy kategoriami wynoszą od nieco ponad 7% do nieco ponad 12%. Wśród studentów, których rodziny znajdują się w bardzo dobrej sytuacji materialnej, korzystanie z pomocy

krewnych i znajomych jest najpopularniejsze (niemal 71% wskazań), natomiast korzystanie z ogłoszeń zamieszczanych w internecie, prasie lub na ulicy jest najrzadziej stosowanym sposobem (23% wskazań). Z tego drugiego sposobu korzystają zdecydowanie częściej ci respondenci, których rodziny znajdują się w umiarkowanie złej lub bardzo złej sytuacji materialnej (odpowiednio 37,5% oraz 50% wskazań).

Analiza sytuacji pracy studentów pozwala na wysunięcie następujących wniosków:

1. Częściej pracują kobiety niż mężczyźni, ponadto największy odsetek studentów posiadających pracę występuje na kierunkach techniczno-ścisłych, wśród badanych mieszkających w miastach powyżej 100 tysięcy mieszkańców oraz tych studentów, których rodziny znajdują się w przeciętnej lub lepszej niż przeciętna sytuacji materialnej.

Wśród pracujących studentów:

2. Najpopularniejsza jest praca w wymiarze dwóch-trzech dni w tygodniu (43% wszystkich wskazań) oraz w weekendy (25,4% wszystkich wskazań).
3. W wymiarze dwóch lub trzech dni najczęściej pracują kobiety (niemal 49%), studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych (ponad 48%), mieszkający w miastach od 20 do 100 tysięcy (niemal 53%) oraz powyżej 100 tysięcy (niemal 52%) mieszkańców oraz ci, których rodziny znajdują się w umiarkowanie dobrej sytuacji materialnej (49%).
4. W weekendy najczęściej pracują mężczyźni (32,7%), studenci kierunków techniczno-ścisłych (30%), mieszkający na wsi (42%) oraz ci, których rodziny znajdują się w skrajnie złej sytuacji materialnej (50%).
5. Studenci najczęściej deklarują, że godziny pracy nie pokrywają się z godzinami zajęć. Najczęściej z sytuacją, w której praca całkowicie koliduje z godzinami zajęć mają problem studenci pracujący cztery lub pięć dni w tygodniu (20%), natomiast na częściowe nakładanie się godzin pracy z zajęciami wskazywali najczęściej studenci pracujący każdego dnia w tygodniu (50). W przypadku tej ostatniej grupy należy pamiętać o jej niewielkiej liczebności.
6. Praca wykonywana przez studentów najczęściej związana jest z kierunkiem studiowania w przypadku mężczyzn (niemal 48%), studentów kierunków techniczno-ścisłych (50%), mieszkających na wsi (38,9%) oraz tych, których rodziny znajdują się w najlepszej sytuacji materialnej (37,5%).

7. Dzięki krewnym lub znajomym pracę najczęściej znajdują kobiety (59,5%), studenci kierunków ekonomicznych (niemal 65%), miast od 20 do 100 tysięcy mieszkańców oraz wsi (po niemal 64%), a także ci, których rodziny znajdują się w najlepszej sytuacji materialnej (niemal 71%).
8. Dzięki ogłoszeniom zamieszczonym w internecie, prasie lub na ulicy najczęściej pracę znajdowały kobiety (33,3%), studenci kierunków techniczno-ścisłych (niemal 36%), mieszkający w miastach do 20 tysięcy mieszkańców (35%) oraz ci, których rodziny znajdowały się w bardzo złej sytuacji materialnej (50%).

4.5. Motywy podjęcia przez studentów pracy zarobkowej

Kolejnym podejmowanym problemem są motywy, które sprawiły, że studenci zdecydowali się podjąć pracę zarobkową. Spośród zaproponowanych możliwości respondenci mogli wybrać wszystkie te, które opisywały ich sytuację. W sumie 145 studentów, którzy posiadali w momencie badania pracę, dokonało 415 wskazań, co oznacza, że średnio każdy z respondentów wskazywał blisko trzy motywy podjęcia pracy. W poniższej tabeli przedstawiono rozkład odpowiedzi dotyczących odpowiedzi badanych.

Tabela 4.7. Rozkład odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące motywów podjęcia przez respondentów pracy zarobkowej (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania

Motywy podjęcia przez respondenta pracy zarobkowej	
Chciałem/am być niezależny(a) finansowo od rodziców	72,3
Miałem/am dużo wolnego czasu, który chciałem(a)m pożytecznie zagospodarować	24,8
Byłem/am zmuszony(a) częściowo/w całości utrzymywać się w trakcie studiowania	34,8
Chciałem/am zdobyć doświadczenie zawodowe	25,5
Chciałem/am zaimponować znajomym	7,8
Chciałem/am zdobyć pracę jeszcze przed zakończeniem studiów	25,5
Chciałem/am zdobyć pieniądze na osobiste potrzeby	68,1
Byłem/am zmuszony(a) pomagać finansowo rodzicom	11,3
Chciałem/am zdobyć znajomości i kontakty, które mogą okazać się przydatne w przyszłości	19,9
Inne	4,3

Źródło: opracowanie własne.

Badani najczęściej wskazywali, że to chęć bycia niezależnym finansowo od rodziców była motywem podjęcia pracy: odpowiedź tę wskazało ponad 72% z nich. Ponad 68% badanych

wskazało jako motyw chęć zdobycia pieniędzy na osobiste potrzeby. Trzecim, najczęściej wskazywanym motywem była konieczność częściowego lub całkowitego pokrywania kosztów związanych z utrzymaniem się respondenta. Taki motyw wskazało niespełna 35% badanych. Najrzadziej respondenci wskazywali odpowiedź *inne* (4,3%) oraz chęć zaimponowania znajomym (7,8%). Należy zauważyć, że trzy najczęściej wskazywane motywy związane są bezpośrednio z wymiarem finansowym i dotyczą kwestii finansowych i dążenia do finansowej niezależności.

W tabeli przedstawiono wskazania respondentów dotyczące motywów podjęcia pracy w kontekście ich płci, kierunku studiów, miejsca zamieszkania oraz sytuacji materialnej rodziny. Kobiety częściej niż mężczyźni wskazywały, że motywacją do podjęcia pracy była chęć finansowego uniezależnienia się od rodziców. Odpowiedź tę wybrało 75% kobiet oraz niespełna 67% mężczyzn. Kobiety częściej też niż mężczyźni deklarowały również, że motywacją była dla nich konieczność udzielenia finansowej pomocy rodzicom (13% do 8% wśród mężczyzn). Największe rozbieżności dotyczą jednak odpowiedzi mówiącej o tym, że respondent miał dużo wolnego czasu i chciał go pożytecznie zagospodarować. Odpowiedź tę wskazało ponad 29% badanych kobiet oraz niespełna 17% mężczyzn. Mężczyźni wyraźnie częściej deklarowali, że ich motywacją była chęć zdobycia zatrudnienia jeszcze przed zakończeniem studiów. Jako motyw odpowiedź tę wybrało ponad 31% mężczyzn i niespełna 23% kobiet. Powiązać z tym należy fakt, że równocześnie znacząco częściej mężczyźni deklarowali chęć zdobycia doświadczenia zawodowego jako motywację do podjęcia pracy. W tym wypadku odpowiedź tę wskazało ponad 35% mężczyzn i niespełna 21% kobiet.

Wyraźne różnice w rozkładach odpowiedzi widoczne są również przy uwzględnieniu kierunku studiów badanych. Studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych częściej niż pozostali studenci deklarowali, że ich motywacją do podjęcia pracy była chęć zdobycia pieniędzy na własne potrzeby. Odpowiedź tę wskazało ponad 74% studentów tych kierunków, podczas gdy w pozostałych było to odpowiednio niespełna 67% oraz 62% badanych. Ponadto, studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych częściej niż inni wskazywali na chęć zdobycia kontaktów i znajomości, które mogą zaprocentować w przyszłości (21% wskazań, podczas gdy na pozostałych kierunkach odpowiednio: 17,9% oraz 16,7% wskazań). Studenci kierunków techniczno-ścisłych najczęściej spośród wszystkich studentów motywowani byli chęcią zdobycia doświadczenia zawodowego. Ponad 24% wszystkich studentów z kierunków techniczno-ścisłych wskazało właśnie tę odpowiedź. Jest to o ponad 14% więcej niż w przypadku studentów kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych oraz o niemal 22% więcej niż w przypadku studentów kierunków

ekonomicznych. Respondenci studiujący na kierunkach ekonomicznych częściej niż przedstawiciele pozostałych kierunków deklarowali, że jedną z motywacji do podjęcia pracy była chęć pożytecznego zagospodarowania wolnego czasu. Odpowiedź tę zaznaczyło ponad 40% studentów kierunków ekonomicznych oraz nieco ponad 22% studentów kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych i niespełna 13% studentów kierunków techniczno-ścisłych. Wyraźnie częściej studenci kierunków ekonomicznych wskazywali również, że zmuszeni byli pomagać finansowo rodzicom. Taką deklarację złożyło niemal 17% tych studentów, podczas gdy na innych kierunkach było to niespełna 9% i niespełna 8% badanych. Przedstawiciele nauk ekonomicznych częściej również niż przedstawiciele innych kierunków wskazywali, że motywacją była chęć wejścia na rynek pracy jeszcze przed zakończeniem studiów. Odpowiedź ta wybrana została przez blisko 36% badanych, podczas gdy w innych grupach było to ponad 15% i ponad 28% respondentów. Częściej również niż studenci pozostałych kierunków, przedstawiciele kierunków ekonomicznych wskazywali chęć zaimponowania znajomym. Odpowiedź tę zaznaczyło ponad 14% studentów kierunków ekonomicznych oraz 3,4% i 7,7% studentów pozostałych kierunków.

Studenci mieszkający na wsi wyraźnie częściej niż ci mieszkający w miastach wskazywali, że ich motywacją było zdobycie pracy jeszcze przed ukończeniem studiów. Tę odpowiedź wskazało ponad 36% respondentów mieszkających na wsi oraz od niespełna 18% do 25% studentów mieszkających w mieście.

Wśród respondentów, których rodziny znajdują się w złej sytuacji materialnej, najczęstszym motywem podejmowania pracy jest chęć zdobycia pieniędzy na osobiste potrzeby (100% wskazań) oraz chęć finansowego uniezależnienia się od rodziców (niemal 67% wskazań). Wśród respondentów, u których sytuacja materialna rodzin jest lepsza, rzadziej motywacją jest chęć zdobycia pieniędzy na potrzeby osobiste, a jednocześnie częściej wskazują oni na chęć uniezależnienia się od rodziców. Wyjątek stanowią ci badani, którzy zadeklarowali, że ich rodziny znajdują się w najlepszej sytuacji materialnej. W grupie tej jedynie co drugi respondent deklarował jako motyw chęć uniezależnienia się od rodziców i jest to najmniejszy odsetek wskazań spośród pięciu analizowanych kategorii. Również ta grupa badanych najrzadziej wskazywała, że motywacją do pracy była chęć zdobycia środków na własne potrzeby (nieco ponad 44% wskazań). Jednocześnie najrzadziej (niespełna 17% wskazań) deklarowali oni, że motywem była konieczność samodzielnego utrzymywania się w okresie studiów. Należy również zaznaczyć, że - poza grupą respondentów, których rodziny znajdują się w najlepszej sytuacji materialnej - im lepsza jest sytuacja materialna rodziny, tym częściej

respondenci wskazują chęć zdobycia doświadczenia zawodowego jako motywację do podjęcia pracy.

Tabela 4.8 Rozkład odpowiedzi dotyczących motywów podjęcia przez respondentów pracy zarobkowej (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania

Motywy podjęcia przez respondenta pracy zarobkowej									
	Chciałem/am być niezależny/a finansowo od rodziców	Miałem/am dużo wolnego czasu, który chciałem/a/m pożytecznie zagospodarować	Byłem/am zmuszony/a częściowo/w całości utrzymywać się w trakcie studiowania	Chciałem/am zdobyć doświadczenie zawodowe	Chciałem/am zaimponować znajomym	Chciałem/am zdobyć pracę jeszcze przed zakończeniem studiów	Chciałem/am zdobyć pieniądze na osobiste potrzeby	Byłem/am zmuszony/a pomagać finansowo rodzicom	Chciałem/am zdobyć znajomości i kontakty, które mogą okazać się przydatne w przyszłości
Płeć									
Mężczyzna	66,7	16,7	31,3	35,4	10,4	31,3	70,8	8,3	18,8
Kobieta	75,0	29,3	35,9	20,7	6,5	22,8	66,3	13,0	20,7
Kierunek studiów									
Artystyczno-humanistyczno-społeczne	77,6	22,4	34,5	24,1	3,4	15,5	74,1	8,6	24,1
Techniczno-ściśle	74,4	12,8	30,8	38,5	7,7	28,2	66,7	7,7	17,9
Nauki ekonomiczne	66,7	40,5	38,1	16,7	14,3	35,7	61,9	16,7	16,7
Miejsce zamieszkania									
Wieś	83,3	25,0	41,7	27,8	8,3	36,1	61,1	11,1	13,9
Miasto do 20 tysięcy	61,5	25,6	25,6	17,9	10,3	17,9	71,8	10,3	23,1
Miasto 20-100 tysięcy	83,3	19,4	41,7	30,6	5,6	25,0	75,0	11,1	25,0
Miasto pow. 100 tysięcy	57,1	32,1	25,0	28,6	7,1	25,0	64,3	14,3	17,9
Ocena sytuacji materialnej									
Bardzo zła	66,7	33,3	33,3	0,0	0,0	33,3	100,0	0,0	0,0
Raczej zła	88,9	11,1	77,8	11,1	0,0	33,3	66,7	33,3	11,1
Przeciętna	74,1	27,6	41,4	29,3	6,9	19,0	74,1	12,1	20,7
Raczej dobra	74,0	24,0	22,0	30,0	14,0	34,0	68,0	8,0	28,0
Bardzo dobra	50,0	27,8	16,7	16,7	0,0	16,7	44,4	5,6	5,6

Źródło: opracowanie własne.

Analiza motywów podejmowania przez studentów pracy pozwala na wysunięcie następujących wniosków:

1. Najczęściej wskazywanymi motywami podjęcia pracy były chęć finansowego uniezależnienia się od rodziców (72,3% wskazań) oraz chęć zdobycia pieniędzy na osobiste potrzeby (68,1% wskazań).
2. Chęć finansowego uniezależnienia się od rodziców najczęściej wskazywały kobiety (75%), studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych (77,6%), mieszkający na wsi i w miastach od 20 do 100 tysięcy mieszkańców (ponad 83% wskazań) oraz ci, których rodziny znajdują się w umiarkowanie złej sytuacji materialnej (niemal 89%).
3. Chęć zdobycia pieniędzy na osobiste potrzeby jako motyw podjęcia pracy najczęściej wskazywali mężczyźni (niemal 71%), studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych (ponad 74% wskazań), mieszkający w miastach od 20 do 100 tysięcy mieszkańców (75%) oraz ci, których rodziny znajdują się w skrajnie złej sytuacji materialnej (100%).

4.6. Sposób wydawania pieniędzy przez respondentów

W analizach dotyczących tego, na co studenci, którzy zadeklarowali posiadanie pracy, wydają pieniądze wykorzystano analizę czynnikową. Pozwoliła ona wykrystalizować pięć wyraźnych czynników, które wyjaśniają ponad 58% wariancji analizowanych zmiennych (Metoda: Varimax, $R^2=58,250$, $KMO=0,659$, $Chi^2=388,863$). Na wstępie należy także zaznaczyć, że sytuacje, w których respondentom nie zostają żadne środki finansowe po dokonaniu koniecznych opłat należą do rzadkości. Takiej odpowiedzi udzieliło dwóch spośród 145 respondentów, w związku z czym dane te nie zostały uwzględnione w dalszych analizach.

W tabeli 4.9. przedstawiono wyniki dotyczące wysokich poziomów otrzymanych czynników. Analizy wskazują, że kobiety wyraźnie częściej niż mężczyźni przeznaczają posiadane pieniądze na ubrania oraz kosmetyki. Wysoki poziom tego czynnika osiągnęło niemal 93% kobiet i niespełna 72% mężczyzn. Większe dysproporcje dotyczą wydatków związanych z gadżetami elektronicznymi oraz grami komputerowymi. Wysoki poziom tego czynnika charakteryzuje 40% mężczyzn oraz nieco ponad 7% kobiet. Nie są dostrzegalne jednak wyraźne różnice pomiędzy kobietami a mężczyznami w odniesieniu do wydawania pieniędzy na rozrywki towarzyskie, kulturę wyższą, realizację hobby czy używki. Kierunek studiowania również wydaje się być zmienną różnicującą sposoby wydawania pieniędzy. Ubrania

i kosmetyki są najczęściej wskazywanym dobrem, na które studenci wydają pieniądze - wśród badanych z kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych dotyczy to niemal 92% badanych, podczas gdy na pozostałych kierunkach niespełna 80% i niewiele ponad 84% respondentów. Respondenci z kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych najczęściej również wydają pieniądze na kulturę wyższą oraz realizację hobby. Takie sposoby wykorzystywania posiadanych środków zadeklarowało w obu przypadkach ponad 27% badanych z tych kierunków. Studenci nauk ekonomicznych wyraźnie częściej niż pozostali wskazywali rozrywki towarzyskie jako cel, na który wydają posiadane pieniądze. Wysoki poziom tego czynnika charakteryzował ponad 56% respondentów z tych kierunków. Jest to niemal o 11% więcej niż w przypadku studentów kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych oraz ponad 18% więcej niż w przypadku przedstawicieli kierunków techniczno-ścisłych. Respondenci studiujący na kierunkach techniczno-ścisłych najczęściej uzyskiwali najwyższy spośród wszystkich badanych poziom czynnika oznaczającego wydawanie pieniędzy na gadżety elektroniczne oraz gry komputerowe: 31% badanych z kierunków techniczno-ścisłych zadeklarowało, że tak właśnie wydaje posiadane pieniądze i jest to niemal 23% więcej niż w przypadku studentów kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych oraz ponad 13% więcej niż w przypadku studentów nauk ekonomicznych.

Wielkość miejsca zamieszkania respondentów nie różnicuje sposobu wydawania pieniędzy w sposób tak wyraźny jak płeć lub kierunek studiów, niemniej widoczne jest, że im większa miejscowość, tym częściej respondenci wydają posiadane środki finansowe na rozrywki towarzyskie. Należy zauważyć, że studenci, którzy mieszkają na wsi, najrzadziej wydają pieniądze na ubrania i kosmetyki, gadżety elektroniczne i gry komputerowe oraz na używki. Zaskakujące jest to, że najrzadziej wydawanie pieniędzy na kulturę wyższą i realizację hobby deklarowali studenci mieszkający w miastach powyżej 100 tysięcy mieszkańców. Zaledwie 8% spośród nich osiągnęło wysoki poziom tego czynnika i jest to wartość dwukrotnie niższa niż w przypadku studentów mieszkających na wsi, o 12% mniejsza niż w przypadku studentów z miast do 20 tysięcy mieszkańców i niemal 29% mniejsza niż w przypadku studentów mieszkających w miastach od 20 do 100 tysięcy mieszkańców.

Studenci, których rodziny znajdują się w dobrej lub lepszej niż dobra sytuacji materialnej wyraźnie częściej wydają pieniądze na rozrywki towarzyskie. Ponad 64% respondentów, których rodziny znajdują się w bardzo dobrej sytuacji materialnej deklarują wydatki na takie cele. Wśród studentów, których rodziny znajdują się w bardzo złej sytuacji finansowej jest to nieco ponad 14%. Jednocześnie studenci z najlepiej sytuowanych rodzin częściej niż pozostali wskazują wydatki na kulturę wyższą i realizację hobby oraz gadżety elektroniczne i gry

komputerowe. W tym wypadku różnice nie są już jednak tak wyraźne. W przypadku kultury wyższej i realizacji hobby różnica pomiędzy wskazaniami tej grupy studentów i drugiej grupy skrajnej wynosi ok. 16%, natomiast w odniesieniu do gadżetów elektronicznych i gier komputerowych niespełna 10% wskazań. Istotne wydaje się to, że respondenci, którzy określili sytuację swoich rodzin jako bardzo dobrą najrzadziej wskazywali, że wydają pieniądze na ubrania oraz kosmetyki. Niespełna 78% badanych z tej grupy zadeklarowało takie wydatki. W pozostałych grupach było to od 84% do ponad 90% wskazań.

Tabela 4.9. Rozkład odpowiedzi dotyczących tego, na co studenci wydają posiadane pieniądze (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania

Sposoby wydawania pieniędzy przez respondentów					
	Rozrywki towarzyskie	Ubrania i kosmetyki	Gadżety elektroniczne oraz gry komputerowe	Kultura wyższa oraz realizacja hobby	Używki
Płeć					
Mężczyzna	48,6	71,4	40,0	22,9	25,7
Kobieta	47,6	92,7	7,3	19,5	24,4
Kierunek studiów					
Artystyczno-humanistyczno-społeczne	45,8	91,7	8,3	27,1	27,1
Techniczno-ściśle	37,9	79,3	31,0	24,1	24,1
Nauki ekonomiczne	56,4	84,6	17,9	10,3	23,1
Miejsce zamieszkania					
Wieś	45,2	77,4	12,9	16,1	16,1
Miasto do 20 tysięcy	43,3	86,7	13,3	20,0	23,3
Miasto 20-100 tysięcy	50,0	96,7	26,7	36,7	36,7
Miasto pow. 100 tysięcy	56,0	84,0	16,0	8,0	24,0
Ocena sytuacji materialnej					
Raczej zła	14,3	85,7	14,3	14,3	28,6
Przeciętna	44,2	84,6	11,5	23,1	28,8
Raczej dobra	48,8	90,2	19,5	12,2	17,1
Bardzo dobra	64,3	78,6	21,4	28,6	28,6

Źródło: opracowanie własne.

Badani studenci mieli również możliwość deklarowania, że oszczędzają posiadane pieniądze. W tabeli 4.10. przedstawiono rozkład tych właśnie odpowiedzi. Kobiety częściej niż mężczyźni deklarują, że oszczędzają pieniądze na określony cel. Deklarację taką złożyło 60% kobiet i 49% mężczyzn. Nieznacznie częściej kobiety również odkładają pieniądze na tzw. „czarną godzinę”, jednak w tym wypadku różnica jest już wyraźnie mniejsza. Odpowiedzi twierdzącej na to pytanie udzieliło ponad 23% kobiet i ponad 16% mężczyzn. Najczęściej oszczędzają z myślą o realizacji określonego celu studenci nauk ekonomicznych (68,2%),

najrzadziej zaś przedstawiciele kierunków techniczno-ścisłych (45%). Różnice jednak nie występują pomiędzy studentami poszczególnych kierunków w kontekście częstotliwości odkładania pieniędzy na czarną godzinę. W przypadku każdego kierunku jest to ok. 20% danej grupy studentów. Nieznaczne różnice pod względem skłonności do oszczędzania występują natomiast po uwzględnieniu miejsca zamieszkania respondentów. Najczęściej na określony cel oszczędzają studenci mieszkający w miastach od 20 do 100 tysięcy mieszkańców, deklarację taką złożyło niemal 67% z nich. Najrzadziej w ten sposób oszczędzają studenci mieszkający na wsi, bowiem jedynie co drugi z tej grupy badanych udzielił w tym pytaniu odpowiedzi twierdzącej. Najczęściej pieniądze na „czarną godzinę” odkładają studenci mieszkający w największych miastach oraz na wsi. W pierwszej z tych grup deklarację taką złożyło niemal 28%, a w drugiej niemal 24% badanych. Trudno jednoznacznie interpretować dane dotyczące odkładania posiadanych pieniędzy w kontekście sytuacji materialnej rodziny respondenta. Najczęściej na określony cel odkładają ci respondenci, którzy sytuację swojej rodziny określili jako *raczej złą* (niemal 78% wskazań) oraz *bardzo dobrą* (ponad 61% wskazań). Na czarną godzinę najczęściej odkładają respondenci, których rodziny znajdują się w złej bądź przeciętnej sytuacji materialnej (od 25 do 33,3% wskazań), najrzadziej zaś robią to respondenci, których rodziny są w bardzo dobrej sytuacji materialnej (niespełna 6% wskazań).

Tabela 4.10. Rozkład odpowiedzi dotyczących oszczędzania pieniędzy przez studentów (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania

	Oszczędzam na określony cel	Odkładam na „czarną godzinę”
Płeć		
Mężczyzna	49,0	16,3
Kobieta	60,0	23,2
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	56,9	22,4
Techniczno-ściśle	45,0	20,0
Nauki ekonomiczne	68,2	20,5
Miejsce zamieszkania		
Wieś	50,0	23,7
Miasto do 20 tysięcy	55,0	17,5
Miasto 20-100 tysięcy	66,7	16,7
Miasto pow. 100 tysięcy	55,2	27,6
Ocena sytuacji materialnej		
Bardzo zła	50,0	25,0
Raczej zła	77,8	33,3
Przeciętna	50,0	32,8
Raczej dobra	59,6	11,5
Bardzo dobra	61,1	5,6

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie analiz dotyczących sposobów wydawania pieniędzy przez pracujących studentów, można stwierdzić, że:

1. Studenci najczęściej deklarowali wydawanie pieniędzy na ubrania i kosmetyki (ponad 70% wszystkich wskazań) oraz na rozrywki towarzyskie (niemal 39% wszystkich wskazań).
2. Na ubrania i kosmetyki najczęściej pieniądze wydają kobiety (niemal 93%), studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych (niemal 92%), mieszkający w miastach od 20 do 100 tysięcy mieszkańców (niemal 97%) oraz ci, których rodziny znajdują się w umiarkowanie dobrej sytuacji materialnej.
3. Na rozrywki towarzyskie najczęściej pieniądze wydają mężczyźni (niemal 49%), studenci kierunków ekonomicznych (ponad 56%), mieszkający w miastach powyżej 100 tysięcy mieszkańców (56%) oraz ci, których rodziny znajdują się w najlepszej sytuacji materialnej.
4. Wśród studentów deklarację oszczędzania na określony cel najczęściej składały kobiety (60%), studenci kierunków ekonomicznych (ponad 68%), mieszkający

w miastach od 20 do 100 tysięcy mieszkańców (niemal 67%) oraz ci, których rodziny znajdują się w umiarkowanie złej sytuacji materialnej (niemal 78%).

5. Na „czarną godzinę” najczęściej odkładają kobiety (ponad 23%), studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych (ponad 23%), mieszkający w miastach powyżej 100 tysięcy mieszkańców (niemal 28%) oraz ci, których rodziny znajdują się przeciętnej bądź umiarkowanie złej sytuacji materialnej (około 33%).

4.7. Plany edukacyjne i zawodowe po zakończeniu studiów

W przeprowadzonym badaniu uwzględniono również plany studentów dotyczące okresu po zakończeniu obecnego etapu studiowania. Przedstawione poniżej analizy podzielono na dwie grupy: plany dotyczące dalszej edukacji oraz plany związane z funkcjonowaniem na rynku pracy. Respondenci mieli również możliwość zadeklarowania, że nie mają skonkretyzowanych planów związanych z przyszłością, jednak ze względu na niski odsetek wskazań tej odpowiedzi nie została ona uwzględniona w dalszych obliczeniach.

Przyglądając się planom studentów dotyczącym dalszej edukacji należy zwrócić uwagę na to, że najczęściej wskazywaną odpowiedzią jest chęć podjęcia nauki na studiach II stopnia na tej samej uczelni i na tym samym kierunku (44% wszystkich badanych) oraz chęć podjęcia studiów II stopnia na tym samym kierunku, ale na innej uczelni (16,6% badanych). Najrzadziej respondenci deklarowali chęć zmiany kierunku studiów i zmiany uczelni (12,4% badanych) oraz chęć zmiany kierunku studiów, ale pozostania na tej samej uczelni (10,3% badanych).

Chęć pozostania na Uniwersytecie Zielonogórskim i kontynuowania studiów na tym samym kierunku złożyło niespełna 44% mężczyzn i niewiele ponad 45% kobiet. Płeć różnicuje wskazania respondentów jedynie w kontekście gotowości do podjęcia tego samego kierunku na innej uczelni. W tym wypadku niespełna 23% mężczyzn zadeklarowało taką chęć, natomiast wśród kobiet było to niespełna 14%. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni najrzadziej wskazywali chęć kontynuowania studiów na innych uczelniach.

Kierunek studiów badanych różnicował wskazania respondentów wyraźniej niż płeć. Połowa studentów kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych oraz techniczno-ścisłych deklarowała chęć kontynuowania studiów na II stopniu na tym samym kierunku i na Uniwersytecie Zielonogórskim. Taką samą odpowiedź wskazało niespełna 33% studentów kierunków ekonomicznych. Ten sam kierunek na innej uczelni chciałoby kontynuować 30% studentów kierunków techniczno-ścisłych, podczas gdy na pozostałych kierunkach było to od

10% do niespełna 12% badanych. Należy wspomnieć, że ponad 23% badanych studiujących na kierunkach ekonomicznych chciałoby nie tylko zmienić uczelnię, ale również kierunek. Taką samą deklarację złożyło niespełna 14% studentów kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych. Wśród studentów kierunków techniczno-ścisłych odpowiedź ta nie została wskazana ani razu. Od 5% do 14% respondentów poszczególnych kierunków chciałoby zmienić kierunek, ale w dalszym ciągu studiować na Uniwersytecie Zielonogórskim.

Ponad 55% studentów mieszkających na wsi chciałoby kontynuować naukę na studiach II stopnia na tym samym kierunku na Uniwersytecie Zielonogórskim. Jest to najwyższy odsetek wskazań wśród wszystkich grup wydzielonych ze względu na miejsce zamieszkania badanych. W pozostałych grupach procent wskazań wynosił od 37% do 44%. Wyraźne różnice pomiędzy grupami widoczne są w przypadku odpowiedzi dotyczącej chęci kontynuacji nauki na obecnym kierunku i jednoczesnej zmiany uczelni. Wśród studentów mieszkających na wsi nieco ponad 5% złożyło taką deklarację, natomiast w pozostałych grupach było to od 18% do 25% respondentów. Warto również zauważyć, że im większa miejscowość zamieszkania, tym niższy odsetek wskazań odpowiedzi dotyczącej chęci zmiany zarówno kierunku studiów, jak i uczelni.

Sytuacja materialna rodziny respondenta wydaje się być zmienną wpływającą na deklaracje dotyczące planów edukacyjnych studentów dotyczących okresu po ukończeniu obecnego etapu nauki. Studenci, których rodziny znajdują się w bardzo złej sytuacji materialnej nieznacznie częściej niż pozostali wskazywali na chęć kontynuowania nauki na obecnym kierunku i na Uniwersytecie Zielonogórskim. Najczęściej spośród wszystkich grup studentów wskazywali oni również na chęć zmiany kierunku studiów, ale pozostania na tej samej uczelni i najrzadziej wskazywali na chęć zmiany uczelni. Wyniki pozwalają ponadto założyć, że im lepsza jest sytuacja materialna rodzin studentów, tym rzadziej wskazują oni na chęć kontynuowania nauki w ogóle.

Tabela 4.11. Rozkład odpowiedzi dotyczących planów edukacyjnych studentów (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania

Plany edukacyjne studentów dotyczące okresu po ukończeniu studiów				
	Podjąć dalszą naukę na studiach II stopnia			
	Na obecnej uczelni na tym samym kierunku	Na innej uczelni na tym samym kierunku	Na obecnej uczelni na innym kierunku	Na innej uczelni na innym kierunku
Płeć				
Mężczyzna	43,8	22,9	6,3	10,4
Kobieta	45,3	13,7	11,6	13,7
Kierunek studiów				
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	50	10,3	12,1	13,8
Techniczno-ściśle	50	30	5	0
Nauki ekonomiczne	32,6	11,6	14	23,3
Miejsce zamieszkania				
Wieś	55,3	5,3	10,5	15,8
Miasto do 20 tysięcy	37,5	25	10	17,5
Miasto 20-100 tysięcy	44,4	19,4	11,1	8,3
Miasto pow. 100 tysięcy	42,9	17,9	7,1	7,1
Ocena sytuacji materialnej				
Bardzo zła	50	0	25	0
Raczej zła	44,4	22,2	0	22,2
Przeciętna	49,1	14	12,3	7
Raczej dobra	44,2	17,3	9,6	17,3
Bardzo dobra	38,9	11,1	5,6	16,7

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 4.12 przedstawiono plany respondentów związane z wejściem na rynek pracy przy uwzględnieniu płci, kierunku studiów, wielkości miejsca zamieszkania oraz oceny sytuacji materialnej rodzin badanych. Na wstępie należy zaznaczyć, że respondenci najczęściej deklarowali chęć posiadania pracy zgodnej z posiadaniem wykształceniem. Odpowiedź tę wskazało ponad 59% wszystkich badanych. Drugą najczęściej wybieraną odpowiedzią była chęć otworzenia działalności gospodarczej, którą wskazało niespełna 18% badanych. Najrzadziej badani deklarowali chęć podjęcia pracy niezgodnej z posiadaniem wykształceniem (10%) oraz poświęcenia się rodzinie, wychowywaniu dzieci oraz zajmowaniu się domem (5,5%).

Kobiety nieco częściej niż mężczyźni wskazywały, że chciałyby pracować w zawodzie zgodnym z wykształceniem. Deklarację taką złożyło ponad 62% kobiet oraz ponad 56% mężczyzn. Mężczyźni częściej niż kobiety deklarowali, że chcieliby pracować w zawodzie niezgodnym z wykształceniem (12% do 9,5%), chcieliby otworzyć własną działalność

gospodarczą (22,9% do 15,8%) oraz, co wydaje się szczególnie interesujące, skoncentrować się na rodzinie, wychowywaniu dzieci oraz prowadzeniu domu (8,3% do 4,2%).

Studenci kierunków techniczno-ściślych wyraźnie najczęściej deklarowali, że chcą pracować w zawodzie zgodnym z wykształceniem. Taką odpowiedź wskazało 70% z nich, podczas gdy w przypadku kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych było to niespełna 64%, a w przypadku kierunków ekonomicznych niewiele ponad 44% badanych. Studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych najczęściej spośród wszystkich grup deklarowali chęć pracy w zawodzie niezwiązanym z wykształceniem. Blisko 14% z nich wskazało tę odpowiedź, podczas gdy w pozostałych grupach było to odpowiednio 10% i 7% wskazań. Najczęściej chęć prowadzenia własnej działalności gospodarczej deklarowali studenci kierunków techniczno-ściślych (25%), na pozostałych kierunkach chęć taką wyraziło odpowiednio 13,8% oraz 16,3% badanych. Kierunek studiów nie różnicuje wyraźnie chęci poświęcenia się prowadzeniu domu oraz wychowaniu dzieci.

Analizując plany studentów przy uwzględnieniu wielkości miejscowości ich zamieszkania widoczne stało się, że studenci mieszkający na wsi wyraźnie najrzadziej deklarują chęć posiadania pracy zgodnej z posiadanym wykształceniem (50% wskazań). Z kolei wśród studentów mieszkających w największych miastach najwyższy jest odsetek deklaracji o chęci podjęcia pracy niezgodnej z posiadanym wykształceniem (17,9%).

Wyniki uzyskane przy uwzględnieniu sytuacji materialnej rodziny respondenta trudno jednoznacznie interpretować. Respondenci, których rodziny znajdują się w skrajnie dobrej oraz skrajnie złej sytuacji, najczęściej deklarują chęć podjęcia pracy niezwiązanej z posiadanym wykształceniem oraz chęć otwarcia działalności gospodarczej. Respondenci, którzy sytuację swoich rodzin określili jako przeciętną lub też umiarkowanie dobrą, najczęściej deklarowali chęć podjęcia pracy, która zgodna będzie z ich wykształceniem. Jednocześnie tylko wśród tych grup pojawiły się wskazania chęci skoncentrowania się na rodzinie, wychowaniu dzieci oraz prowadzeniu gospodarstwa domowego.

Tabela 4.12. Rozkład odpowiedzi dotyczących planów studentów związanych z wejściem na rynek pracy (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania

Plany dotyczące podjęcia aktywności zawodowej po ukończeniu studiów				
	Pracować w zawodzie zgodnym z wykształceniem	Pracować w zawodzie niezgodnym z wykształceniem	Otworzyć własną działalność gospodarczą	Skoncentrować się na rodzinie, wychowywaniu dzieci i prowadzeniu gospodarstwa domowego
Płeć				
Mężczyzna	56,3	12,5	22,9	8,3
Kobieta	62,1	9,5	15,8	4,2
Kierunek studiów				
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	63,8	13,8	13,8	6,9
Techniczno-ściśle	70	10	25	5
Nauki ekonomiczne	44,2	7	16,3	4,7
Miejsce zamieszkania				
Wieś	50	10,5	15,8	5,3
Miasto do 20 tysięcy	57,5	5	25	7,5
Miasto 20-100 tysięcy	69,4	11,1	13,9	8,3
Miasto pow. 100 tysięcy	64,3	17,9	17,9	0
Ocena sytuacji materialnej				
Bardzo zła	50	25	25	0
Raczej zła	44,4	11,1	11,1	0
Przeciętna	63,2	5,3	19,3	10,5
Raczej dobra	63,5	13,5	15,4	3,8
Bardzo dobra	44,4	16,7	22,2	0

Źródło: opracowanie własne.

Analiza danych dotyczących planów pracujących studentów obejmujących okres po ukończeniu obecnego etapu edukacji pozwala na wskazanie następujących głównych wniosków:

1. Najczęściej wskazywanym zamiarem związanym z dalszą edukacją jest chęć kontynuowania edukacji na II stopniu, na tej samej uczelni i kierunku (ponad 44% wszystkich wskazań).
2. Taki zamiar najczęściej deklarowały kobiety (ponad 45% wskazań), studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych i techniczno-ściśle (po 50%), mieszkający na wsi (ponad 55%) oraz ci, których rodziny znajdują się w przeciętnej sytuacji materialnej (ponad 49%).

3. Najczęściej wskazywanym zamiarem związanym z funkcjonowaniem na rynku pracy jest chęć podjęcia pracy zgodnej z posiadanym wykształceniem (ponad 59% wszystkich wskazań).
4. Taki zamiar najczęściej wskazywały kobiety (ponad 62%), studenci kierunków techniczno-ściślejszych (70%), mieszkający w miastach od 20 do 100 tysięcy mieszkańców (ponad 69%) oraz ci, których rodziny znajdują się w przeciętnej lub umiarkowanie dobrej sytuacji materialnej (ponad 63%).

Podsumowanie

Przedstawione analizy dotyczą wyjątkowej grupy studentów, którzy już w okresie studiowania podejmują pracę zarobkową. Grupa ta, stanowiąca około 35% wszystkich badanych to studenci, którzy po zakończeniu edukacji nie będą wchodzić na rynek pracy jako niedoświadczeni absolwenci. Będą oni na nim funkcjonować posiadając doświadczenie zawodowe oraz określony i zweryfikowany poziom pewnych kompetencji i kwalifikacji.

Przeprowadzone analizy wskazały, że to jednak nie ten cel przyświeca pracującym studentom najczęściej. Zaledwie u jednej trzeciej badanych studentów praca związana jest ze studiowanym kierunkiem, co nie sprzyja nabraniu doświadczenia zawodowego w zdobywanym zawodzie. Jednocześnie koliduje to z chęcią studentów do wykonywania po zakończeniu edukacji pracy zgodnej z wykształceniem. Niemniej, nie należy przekreślać wagi zdobytych w ten sposób doświadczeń zawodowych i umiejętności szukania, zdobywania oraz utrzymania pracy. Jednocześnie w ten sposób studenci weryfikują w praktyce swoją pozycję na rynku pracy, wartość wykształcenia oraz swoje oczekiwania dotyczące m.in. poziomu wynagrodzenia. Główne motywy podejmowania pracy przez badanych skupiają się raczej wokół kwestii finansowych, chęci zdobycia finansowej niezależności i samodzielności, a więc tego, co leży u podstaw przywołanego we wstępie pojęcia tranzycji. Z drugiej strony nawet studenci, którzy posiadają pracę zarobkową, najczęściej korzystają również z innych źródeł, które umożliwiają im zdobycie dodatkowych funduszy. Najpopularniejszym z tych źródeł, co nie jest - jak się wydaje - zaskoczeniem, jest pomoc rodziców, opiekunów lub znajomych. Uwagę na takie wyniki zwrócił w swoich badaniach m.in. Wojciech Jarecki, który analizował dochody studentów kierunków ekonomicznych na Uniwersytecie Szczecińskim¹⁹. Od wielu lat to właśnie rodzice i opiekunowie są istotnym źródłem pieniędzy, które umożliwiają młodzieży utrzymanie się podczas studiów. Jednocześnie studenci potrafią bardzo efektywnie

¹⁹ Por.: W. Jarecki, Praca i dochody studentów, [w:] „Polityka Społeczna”, nr 1/2010, s. 21-25.

wykorzystywać różnego rodzaju stypendia, które oferuje uczelnia. Wydaje się więc, że coraz częściej i coraz skutecznie potrafią wykorzystywać różne dostępne im źródła dochodów. Dla uczelni wyższych może to być istotna informacja dotycząca tego, co może stać się czynnikiem zachęcającym potencjalnych kandydatów na studia.

Umiejętność efektywnego zarządzania posiadanym budżetem oraz wykorzystywania dostępnych źródeł dochodów umożliwiła studentom zaspokajanie swoich potrzeb. Najczęściej związane one są z kosmetykami, ubraniami oraz rozrywkami towarzyskimi, niemniej znaczna grupa pracujących studentów już podczas studiowania potrafi gromadzić pieniądze na określony cel, który chcą zrealizować w przyszłości. Sugeruje to posiadanie określonej strategii i częściowego przynajmniej planowania swojej przyszłości.

Łączenie pracy zarobkowej z zajęciami może być trudne pod kątem dopasowania czasowego. Coraz częściej podczas układania programów zajęć bierze się pod uwagę oczekiwania i wymagania studentów pracujących. Skutkiem tych działań są programy, w których zajęcia odbywają się jedynie w godzinach popołudniowych i nie we wszystkie dni tygodnia. Pracujący studenci stając przed wymogiem pogodzenia nauki i pracy najczęściej podejmują prace, które zajmują im dwa do trzech dni w tygodniu lub też decydują się pracować jedynie w weekendy. Widoczne są jednak przemiany, które sprawiają, że coraz większy odsetek to studenci pracujący przez cały tydzień, dla których jedyną możliwością stacjonarnego studiowania są właśnie zajęcia rozpoczynające się w godzinach popołudniowych, ograniczające ryzyko nakładania się czasu pracy i zajęć. Wydaje się to tym bardziej istotne, że wielu spośród tych respondentów chce kontynuować edukację na studiach drugiego stopnia i chciałoby to robić na tym samym, co obecnie kierunku i na Uniwersytecie Zielonogórskim. Z jednej strony jest to argument za podejmowaniem działań sprzyjającym takim decyzjom, a z drugiej może być wyrazem skuteczności już wdrożonych rozwiązań.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że w większości przypadków studenci znajdowali i otrzymywali pracę zarobkową wykorzystując kontakty z krewnym lub znajomym. Pokazuje to, jak istotną rolę odgrywają nieformalne, rodzinne powiązania. Z drugiej strony wielu studentów pracę znajduje dzięki ogłoszeniom i własnym staraniom, co sugeruje, że potrafią przekonać pracodawcę do własnych umiejętności, ale również posiadają wystarczająco wysokie kwalifikacje, by skutecznie o tę pracę konkurować.

Podsumowując przeprowadzone analizy, można przedstawić osiem najważniejszych ogólnych wniosków wynikających z zebranych w badaniu danych:

1. Wśród wszystkich badanych studentów najpopularniejszym źródłem środków finansowych jest pomoc rodziców, opiekunów i znajomych. Niemal 65% badanych korzysta z takich właśnie źródeł.
2. Wśród badanych studentów pracę w momencie badania posiadało 35%.
3. Praca studentów najczęściej zajmuje im od dwóch do trzech dni w tygodniu i nie koliduje lub częściowo tylko koliduje z zajęciami na uczelni. Należy również zaznaczyć, że zaledwie jedna trzecia badanych wykonuje pracę związaną ze studiowanym kierunkiem.
4. Najpopularniejszym sposobem szukania pracy jest wykorzystanie posiadanych znajomości oraz powiązań rodzinnych.
5. Najczęstszym motywem podejmowania pracy jest chęć finansowego uniezależnienia się od rodziców, którą wskazało 75% badanych.
6. Posiadane pieniądze pracujący studenci najczęściej przeznaczają na ubrani i kosmetyki.
7. Największa grupa spośród pracujących studentów planuje kontynuować edukację na tym samym, co obecnie kierunku na studiach drugiego stopnia na Uniwersytecie Zielonogórskim. Należy tu jednak zaznaczyć, że jest to niespełna 45% wszystkich studentów posiadających w chwili badania pracę.
8. Niespełna 60% spośród studentów posiadających pracę wyraziło chęć wykonywania w przyszłości pracy związanej z obecnie studiowanym kierunkiem. Jest to najczęściej wskazywana przez badanych odpowiedź.

Bibliografia

Beck U. (2002), Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności, tłum. Stanisław Cieśla, SCHOLAR, Warszawa.

Jarecki W. (2010), Praca i dochody studentów, [w:] „Polityka Społeczna”, nr1/2010, s. 21-25.

Kiersztyn A. (2011), Racjonalne inwestycje czy złudne nadzieje: nadwyżka wykształcenia na polskim rynku pracy, [w:] „Polityka Społeczna”, nr 1/2011, s. 7-14.

Religa J. (red.), (2015), Bilans Kapitału Ludzkiego w Polsce. Najważniejsze wyniki V edycji badań BKL z 2014 roku, Warszawa, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, http://bkl.parp.gov.pl/system/files/Downloads/20150410104351/PARP-BKL_broszura_V_edycja_2014_PL.pdf?1449140811 [dostęp: dnia 20.04.2016)].

Piróg D. (2013), Wybrane determinanty tranzycji absolwentów studiów wyższych na rynek pracy, [w:] „Studia Ekonomiczne”, Vol. 160, s. 131-138, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.

5. ORIENTACJE AKSJOLOGICZNE I DETERMINANTY SUKCESU WEDŁUG STUDENTÓW

5.1. Wprowadzenie

W tej części opracowania analizie poddany zostanie system wartości studentów Uniwersytetu Zielonogórskiego, a także preferowane przez nich modele osiągnięcia sukcesu życiowego.

We współczesnym świecie, w II dekadzie XXI wieku zaobserwować można wyraźne przemiany w wielu obszarach życia społecznego, w tym również w obszarze społeczno-kulturowym. Zmiany te dotyczą zarówno świadomości, jak i zachowań jednostki. Dynamika procesów społecznych powoduje ogromną zmienność i pozbawia jednoznaczności współczesny świat. Z tego punktu widzenia ważne są wszelkie próby interpretowania zmieniających się zjawisk społecznych, co przekłada się na lepsze zrozumienie świata i funkcjonujących w nich podmiotów i relacji między nimi.

Problematyka wartości jest obecna w rozważaniach teoretycznych, jak i empirycznych u wielu badaczy z różnych dyscyplin naukowych. W naukach społecznych przyjmuje się powszechnie, że badania zorientowane aksjologicznie umożliwiają wyjaśnienie i przewidywanie zachowań ludzi, a w konsekwencji całych społeczeństw właśnie dzięki identyfikacji właściwych im systemów wartości. Wartościowanie to zarówno formułowanie sądów oceniających, jak i jednocześnie akceptowanie lub negowanie pewnych stanów rzeczy. Wartościowanie ma charakter uniwersalny i determinuje podejmowane przez człowieka decyzje i społeczne postawy. Działania jednostek są wypadkową preferencji w zakresie wartości – inaczej mówiąc: dążeniem do tego, co dobre, słuszne bądź korzystne. Wartości obejmują i normują niemalże wszystkie wymiary życia - dotyczą sfery fizycznej, psychicznej, duchowej i społecznej. Stanowią kryteria takich postaw i decyzji w odniesieniu, które umożliwiają realizację aspiracji życiowych. Wartości wyznaczają społeczne postawy wobec ludzi i rzeczy, rzutują na stany emocjonalne i wpływają na samoocenę. Skoncentrowanie uwagi na identyfikacji systemów wartości jest czynnikiem, który pozwala zrozumieć cele i dążenia młodych ludzi oraz sprzyja analizie potrzeb. Jest to istotne także w procesie przewidywania zachowań młodych ludzi, co ma ogromne znaczenie dla prognozowania rozwoju społecznego. Kwestie systemów wartości, determinujących społeczno-ekonomiczne zachowania ludności stanowią jeden z ważniejszych problemów związanych z zagadnieniami jakości życia człowieka. Z punktu widzenia prognozowania przyszłości konieczne jest

diagnozowanie poglądów ludzi młodych, którzy rozpoczynają okres długoletniej aktywności w życiu społecznym i działalności zawodowej. Od warunków życia i systemów aksjonormatywnych młodzieży w ogromnej mierze uzależnione jest to, jak kształtują się szanse rozwoju społecznego, postępu naukowo-technicznego czy modernizacji gospodarki.

Samo pojęcie wartości nie jest jednoznaczne, wzbudzając problemy metodologiczne. W socjologii terminem *wartość* określa się ideę lub instytucję, przedmiot rzeczywisty lub wyimaginowany, w stosunku do których jednostki lub zbiorowości przyjmują postawę szacunku, przypisując im ważną rolę w swoim życiu, a dążenie do ich osiągnięcia odczuwają jako swoisty przymus¹.

Młodzież stanowi naturalny kapitał społeczeństwa i może być traktowana jako swoisty barometr społeczny². Jedną z ważniejszych kategorii społecznych z punktu widzenia każdego społeczeństwa jest właśnie młodzież, a zwłaszcza ta jej część, która pozostaje na ostatnim etapie procesu kształcenia – młodzież studiująca. Młodzież, stając się świadomym członkiem społeczeństwa, pozostaje twórcą, nadawcą i odbiorcą jakości rzeczywistości. Dzisiejsza młodzież stoi przed nowymi wyzwaniem. W sposób zasadniczy zmieniają się warunki życia społecznego, co często powoduje zmiany zarówno w sferze świadomości, jak i zachowań. Formowanie systemu wartości jest niezwykle istotną kwestią, a niebagatelny wpływ na to mają procesy uwarunkowane biologicznie (dojrzewanie), moda, mass media, kultura młodzieżowa, dyfuzja subkultur czy wreszcie "obiektywne" procesy i problemy społeczne.

Kształtowanie się planów życiowych rozumianych jako „system podstawowych celów, do których jednostka zmierza w swoim działaniu oraz ogólne zasady ich realizowania” jest procesem otwartym i długotrwałym³. Dzięki zdobywaniu nowych doświadczeń dochodzi do zmian w celach i dążeniach życiowych, a w związku z tym plany życiowe podlegają modyfikacjom. Z preferowanymi wartościami wiąże się w konsekwencji także styl życia człowieka. Młodzież nie jest pod względem wyznawanych wartości monolitem. Wiele zrealizowanych badań i projektów dotyczących diagnozy systemów wartości wśród młodzieży ujawniło, że zróżnicowanie w tym zakresie jest rezultatem pochodzenia społecznego, oceny sytuacji materialnej oraz jest zależne od kierunku kształcenia. Badania te wskazują jednocześnie na brak stabilności preferowanych przez młodzież wartości.

¹ J. Szczepański J., 1967, Elementarne pojęcia socjologii, Warszawa, s. 58.

² F. W. Wawro, 2004, Młodzież w kontekście formowania się nowoczesnych społeczeństw, Wydawnictwo KUL, Lublin, s. 7; a także: M. Zielińska (red.), 2014, W poszukiwaniu „nowej” teorii młodzieży. Uwagi wstępne, [w:] Rocznik Lubuski, tom 40, cz. 2a, Młodzież w czasach kryzysu ekonomicznego, Zielona Góra.

³ W. Szewczuk, 1990, Psychologia, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, s. 210.

Próbując nakreślić tło podjętych w tej części opracowania rozważań można uznać, że młodzież lat 90. była zainteresowana problemami natury globalnej, dotyczącymi porządku świata, spraw fundamentalnych dla ludzkiej egzystencji. Uwaga młodzieży skupiała się przede wszystkim na egzystencji własnej, a szczególnie na złożonej refleksji nad własnym życiem. To pokolenie oczekiwało pracy raczej ciekawej niż dobrze płatnej i nie można było wskazać wyraźnej orientacji na sukces. Bezpieczeństwo bytu i stabilność rodzinna nie była najważniejszą wartością, ustępując miejsca przeżywaniu silnych emocji. Sytuacja zmieniła się i obecnie analizy społeczne koncentrujące się na młodzieży z pierwszych dekad XXI wieku ujawniają nieco inne tendencje. Zmiana uwarunkowań życia młodzieży przełożyła się na modyfikację struktury preferowanych wartości. W dużej mierze kwestia ta dotyczy wykształcenia, które traktowane jest jako wartość instrumentalna, środek do osiągnięcia określonych celów. Można też mówić o pewnej monetaryzacji świadomości. Pieniądz wywiera bowiem niebagatelny wpływ na sposób myślenia i planowania własnego życia. Orientacje aksjologiczne koncentrują się dziś raczej na sferze prywatnej niż publicznej. Zmienił się także stosunek do religii, która traktowana jest jako domena wewnętrznego przeżycia. Istotnym czynnikiem zmian jest też tempo życia młodych ludzi. Jest ono coraz większe, a intensywny tryb życia i ideologia "już, teraz, natychmiast" powoduje coraz większe zmiany w preferencjach aksjologicznych młodzieży. Preferowane wartości stanowią pewnego rodzaju system, w którym poszczególne elementy są uporządkowane według stopnia istotności. Można przyjąć założenie, że wartości zajmujące najważniejszą pozycję w tym systemie preferencji mają największy wpływ na decyzje i działania jednostki. Istnieje pewien katalog dostępnych wartości, które powszechnie uważane są za właściwe, ale jednocześnie nie można przyjąć, że obowiązuje jeden określony schemat hierarchii wartości. Ustalenie systemu wartości jest cechą jednostkową każdej osoby i określa ramy społecznych zachowań. Trudnym zadaniem jest więc próba nakreślenia jednoznacznie definiowanego zestawienia wartości, które są istotne dla współczesnego młodego pokolenia.

5.2. System wartości zielonogórskich studentów

Celem podjętej analizy była próba identyfikacji hierarchii najważniejszych życiowych wartości zielonogórskiej młodzieży akademickiej. Studentów poproszono o wskazanie poziomu ważności podanych życiowych wartości. Wybrane wartości zostały przez studentów uszeregowane według pięciopunktowej skali (gdzie 1 oznaczało zupełny brak znaczenia, a 5 – że dana wartość jest bardzo ważna). Tego typu podejście wpisuje się w koncepcję, według której wartości w życiu każdego człowieka nie występują w izolacji, lecz tworzą pewną

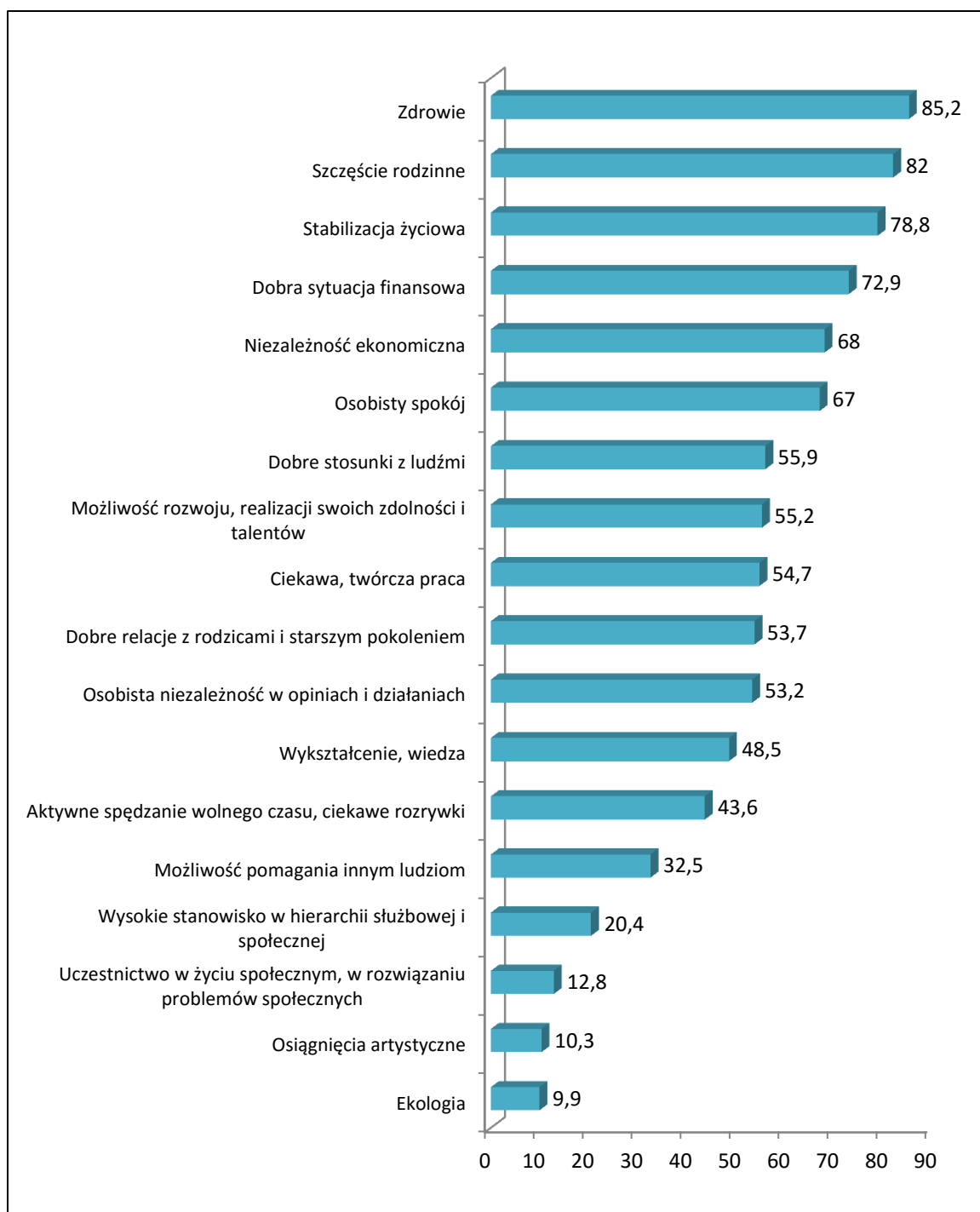
hierarchię (czy system). Człowiek przyznaje wartościom różną rangę i stopień przydatności dla swego istnienia i rozwoju⁴.

Próba rozpoznania preferencji wartości życiowych studentów ukazała swoistą hierarchię. Analizując dane dotyczące wartości naczelných, stwierdzono, że największym uznaniem u większości badanych cieszyły się: zdrowie, szczęście rodzinne, stabilizacja życiowa oraz dobra sytuacja finansowa. Warto zauważyć, że do podanych jako bardzo ważne wartości poniżej 50% wskazań należą: wykształcenie, aktywne spędzanie czasu wolnego, działania na rzecz innych oraz ekologia.

Uzyskane wskazania uprawniają do sformułowania tezy o tym, że zielonogórcy studenci wpisują się w powszechnie charakteryzowany trend – młodzież nie kultywuje wartości uznawanych za tradycyjne. Jak podkreśla Janusz Mariański, młodzież, strukturyzując własne wartości wybiera przeważnie najkorzystniejsze, bez znamion ciężaru, które przynoszą przyjemności i zaspokojenie różnorodnych potrzeb. Co więcej – można mówić, że zielonogórskich studentów cechuje brak obywatelskiego zaangażowania. Młodzi ludzie są nastawieni na sukces, na który muszą sami zapracować.

Ważnym aspektem wskazań zielonogórskich studentów jest przypisanie znaczącej rangi zdrowiu. Wartość ta wypracowana na przestrzeni rozwoju kulturowego odnosi się do różnych form świadomości społecznej oraz utożsamiana jest ze stanem równowagi biopsychospołecznej jednostki w środowisku społecznym. Zdrowie jako wartość pełni dwie ważne funkcje - motywacyjną (aktywność nadająca sens życia i umożliwiającej perspektywicznie uporządkować działania) i rozstrzygającą (podejmowanie zachowań zdrowotnych). W klasyfikacji wartości na gruncie nauk społecznych zdrowiu na ogół przyznaje się wysokie miejsce, nadając mu rangę czynnika warunkującego szczęśliwe życie i dobrą jego jakość. Jest więc często traktowane nie w kategoriach autotelicznych, lecz zdecydowanie instrumentalnych.

⁴ J. Baniak, 1986, Studenci a wartości naczelné, „Studia Socjologiczne”, nr 4, s. 85.

Wykres 5.1. Hierarchia wartości zielonogórskich studentów (%).

Źródło: opracowanie własne.

Struktura ważności poszczególnych wartości jest zróżnicowana ze względu na charakterystyki społeczno-demograficzne badanych studentów. Można wyodrębnić grupę wartości, które zdecydowanie częściej wskazywane są przez kobiety, studentki sfeminizowanych kierunków studiów zaklasyfikowanych jako kierunki artystyczne, humanistyczne i społeczne. Do tej grupy należą dobre relacje społeczne, możliwość pomagania innym, dobre relacje międzypokoleniowe oraz niezależność osobista. Taki wynik można interpretować odwołując

się do tradycyjnie przypisanych ról płci, gdzie do kobiety należy dbałość o wartości niematerialne, szczególnie relacje z najbliższymi.

Można też wskazać grupę wartości, w przypadku wskazania wartości których dominują mieszkańcy największych miast. Są to: dobra sytuacja finansowa, wysokie stanowisko oraz niezależność ekonomiczna. Mieszkańcy wsi i małych miast natomiast częściej przypisują dużą wartość dobrym relacjom społecznym, możliwościom pomagania innym, uczestnictwu w życiu społecznym i stabilizacji życiowej. Mieszkańcy miast średniej wielkości częściej niż pozostali wskazują natomiast spokój osobisty jako ważną w ich życiu wartość.

Liniową zależność od samooceny sytuacji materialnej można wskazać w przypadku takich wartości, jak dobre relacje społeczne, wykształcenie, osobisty spokój, zdrowie, szczęście rodzinne, dobre relacje międzygeneracyjne. Odwrotnie proporcjonalna zależność charakteryzuje natomiast wskazania studentów w zakresie ważności stabilizacji życiowej, niezależności osobistej, osiągnięć artystycznych oraz ekologii.

Szczegółowy rozkład zróżnicowania hierarchii wartości zielonogórskich studentów ilustrują dane w tabeli.

Tabela 5.1. Zróżnicowanie ważności wartości a cechy społeczno-demograficzne studentów (%)

	Płeć		Kierunek studiów			Miejsce zamieszkania			Sytuacja materialna					
	Mężczyzna	Kobieta	Humanistyczno-społeczno-artystyczne	Techniczno-ścisłe	Nauki ekonomiczne	Wieś	Miasto do 20 tysięcy	Miasto 20-100 tysięcy	Miasto pow. 100 tysięcy	Bardzo zła	Raczej zła	Przeciętna	Raczej dobra	Bardzo dobra
Ciekawa, twórcza praca	53,6	55,6	58,2	56,6	48,2	50,4	55,2	57,4	57,5	42,9	43,8	61,2	53,0	50,0
Dobra sytuacja finansowa	66,9	76,2	73,9	64,0	82,1	71,5	65,7	77,2	78,1	57,1	78,1	73,7	73,8	68,0
Dobre stosunki z ludźmi	41,7	64,7	65,4	47,1	54,5	62,6	53,3	63,4	39,7	28,6	59,4	59,2	55,7	56,0
Możliwość pomagania innym ludziom	21,2	39,7	44,4	17,6	33,0	34,1	34,3	37,6	21,9	28,6	40,6	36,2	30,9	24,0
Uczestnictwo w życiu społecznym, w rozwiązywaniu problemów społecznych	10,6	13,9	19,6	6,6	9,8	13,8	17,1	10,9	6,8	7,1	28,1	9,2	15,4	8,0
Wykształcenie, wiedza	41,7	52,4	52,3	46,3	46,4	46,3	47,6	52,5	46,6	21,4	28,1	50,0	52,3	50,0
Osobisty spokój	64,9	67,9	70,6	60,3	70,5	64,2	61,9	79,2	60,3	64,3	53,1	67,1	67,8	74,0
Szczęście rodzinne	75,5	85,7	84,3	76,5	85,7	77,2	84,8	89,1	75,3	64,3	71,9	82,9	83,2	84,0

	Płeć		Kierunek studiów			Miejsce zamieszkania				Sytuacja materialna				
	Mężczyzna	Kobieta	Humanistyczno-społeczno-artystyczne	Techniczno-ścisłe	Nauki ekonomiczne	Wieś	Miasto do 20 tysięcy	Miasto 20-100 tysięcy	Miasto pow. 100 tysięcy	Bardzo zła	Raczej zła	Przeciętna	Raczej dobra	Bardzo dobra
Zdrowie	82,1	86,9	87,6	80,1	89,3	84,6	83,8	87,1	84,9	57,1	71,9	88,8	85,9	90,0
Aktywne spędzanie wolnego czasu, ciekawe rozrywki	45,0	42,1	47,1	39,7	42,9	39,8	43,8	50,5	38,4	35,7	43,8	41,4	44,3	46,0
Wysokie stanowisko w hierarchii służbowej i społecznej	21,2	19,8	20,3	19,9	20,5	18,7	19,0	17,8	28,8	21,4	15,6	20,4	18,8	24,0
Osiągnięcia artystyczne	9,9	10,3	17,6	7,4	3,6	5,7	7,6	17,8	11,0	21,4	9,4	10,5	9,4	8,0
Ekologia	12,0	7,9	9,8	11,0	8,9	9,8	9,5	8,9	11,0	21,4	12,5	11,2	6,0	12,0
Dobre relacje z rodzicami i starszym pokoleniem	42,4	59,9	62,7	50,0	47,3	56,1	49,5	59,4	46,6	42,9	56,3	54,6	51,7	56,0
Osobista niezależność w opiniach i działaniach	50,3	55,2	60,8	52,2	45,5	50,4	49,5	56,4	60,3	42,9	46,9	60,5	52,3	42,0
Możliwość rozwoju, realizacji swoich zdolności i talentów	53,6	56,0	59,5	54,4	50,9	51,2	53,3	57,4	61,6	50,0	50,0	59,9	53,7	48,0
Niezależność ekonomiczna	66,2	68,7	69,9	63,2	71,4	61,8	71,4	67,3	72,6	71,4	53,1	73,7	68,5	56,0
Stabilizacja życiowa	72,2	82,5	80,4	74,3	82,1	79,7	82,9	75,2	75,3	92,9	71,9	80,9	76,5	80,0

Źródło: opracowanie własne.

Poglądy i wynikające z nich postawy młodych ludzi formują się stopniowo pod wpływem złożonych czynników społeczno-kulturowych. Kształtowanie własnych poglądów nie jest procesem łatwym i jest wielorako uwarunkowane. Wielość źródeł inspiracji, jakie wywierają wpływ na młodych ludzi skutkuje tym, że ich przekonania społeczne stanowią często zlepek sprzecznych ze sobą poglądów, a ich postępowanie charakteryzuje znacząca niekonsekwencja w stosunku do tych przekonań.

5.3. Czynniki warunkujące sukces życiowy w opiniach zielonogórskich studentów

Ważnym elementem diagnozy społecznych wymiarów postrzegania świata przez młodzież akademicką jest także ustalenie czynników, jakie ich zdaniem świadczyć mogą o tym, że osiągnęło się sukces życiowy²⁴. Wskazywana wcześniej swoista detradycjonalizacja i położenie nacisku raczej na wartości indywidualistyczne niż kolektywne (społeczne) mogą być traktowane jako punkt wyjścia dla interpretacji determinant życiowego sukcesu. Sposób definiowania sukcesu odzwierciedla postawę związaną z poczuciem sprawczości wobec własnego losu. Postawa ta może być definiowana jako efekt społecznej aktywności jednostki bądź jej bierności. Aktywna postawa związana jest ze świadomością własnej podmiotowości, postawa bierna natomiast idzie w parze ze zniechęceniem i brakiem wiary w możliwość zmiany rzeczywistości. Postawy te z kolei mogą wywierać wpływ na wybory, które podejmujemy w ciągu życia. W analizach socjologicznych przyjęło się traktować zróżnicowanie opinii na temat czynników warunkujących sukces jako swoisty barometr jakości funkcjonowania struktury społecznej.

Poniższe rozważania poświęcone są diagnozie społecznie konstruowanej „morfologii sukcesu” studentów zielonogórskich, w szczególności sposobów, w jakie łączą oni subiektywne znaczenie sukcesu życiowego z obiektywną strukturą społeczną, w której on zachodzi. Sukces (czy jego osiągnięcie) jest pojęciem wielowymiarowym i kompleksowym. W związku z tym trudno go definiować za pomocą jednego wyraźnie określonego kryterium. Zwykle w analizach tego typu wykorzystuje się dwie kategorie zmiennych – (1) związaną z wykorzystaniem własnego kapitału i efektów własnej pracy (czynnik wewnętrzny, dokonany) i (2) definiowaną przez czynniki zewnętrzne (definiowane), związane z oddziaływaniem sieci znajomości (rodzina – pochodzenie, wpływ znajomych), wspartą przez czynniki losowe (szczęście).

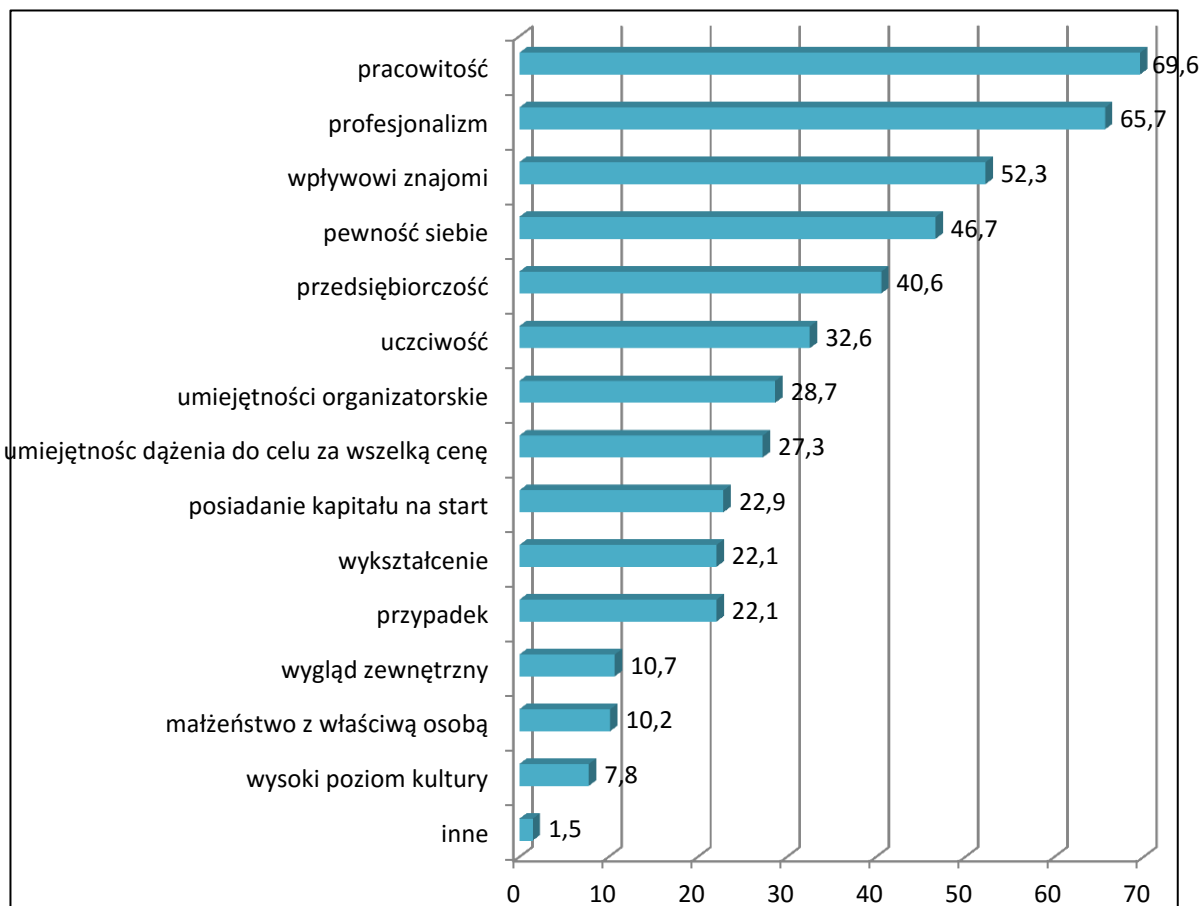
²⁴ Por.: A. Firkowska-Mankiewicz, W. Zaborowski, 2002, *The Effects of Intellectual Functioning on Economic Status Attainment*, [w:] *Social Structure: Changes and Linkages*, red. K.M. Słomczyński, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa; *Różne oblicza i uwarunkowania sukcesu we współczesnej Polsce*, 2005, red. J. Gładys-Jakóbiak, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.

Pierwszy wniosek, jaki można wyciągnąć na podstawie przedstawianych danych, to bardzo wyraźne zróżnicowanie opinii badanych – nie wszystkie wyróżnione czynniki są dla młodzieży równie ważne.

Mając na uwadze wyróżnienie dwóch kryteriów – zdecydowanie częściej studenci zielonogórcy odwołują się do kryterium wynikającego z własnej aktywności. Sukces w opiniach zielonogórczej młodzieży akademickiej jest definiowany poprzez pracowitość, profesjonalizm. Wprawdzie trzecią pozycję pod względem liczby uzyskanych wskazań zajmuje posiadanie (wykorzystanie) wpływowych znajomych, jednak można to traktować jako czynnik dodatkowy. W strukturze istotności poszczególnych atrybutów miejsca ostatnie zajmują natomiast kultura osobista, małżeństwo z właściwą osobą oraz wygląd zewnętrzny.

Wskazania młodzieży wyraźnie pokazują spadek znaczenia takich zmiennych, jak wykształcenie, posiadanie kapitału początkowego (także definiowanego jako pochodzenie z dobrze sytuowanej rodziny) czy przypadek.

Szukając interpretacji tych wskazań można uznać, że zielonogórska młodzież może być traktowana jako osoby o wysokim poziomie poczucia sprawstwa. Czynniki sukcesu, jakie mają dla nich największe znaczenie są wynikiem własnej pracy i doskonalenia umiejętności. Elementy świadczące o znaczeniu wsparcia zewnętrznego (znajomi, przypadek, wypadkowa pochodzenia) traktowane są w kategoriach swoistego dodatku w drodze po wypracowany własnymi siłami sukces. Ponadto, można po raz kolejny uznać, że studenci zielonogórcy swoją społeczną wizję świata konstruują wokół pojęcia samorealizacji (zwykle w kategoriach zawodowych). Nie można w tym miejscu pominąć znaczenia rozluźnienia charakterystycznej dla współczesności zależności pomiędzy wykształceniem a sukcesem zawodowym. W konsekwencji powoduje to nastawienie na elastyczne planowanie własnej trajektorii życia. Rekonstruowany w studenckich opiniach obraz sukcesu życiowego można mimo to uznać za jednoznaczny. Kluczowe miejsce zajmują wartości materialistyczne (definiujące status zawodowy i powiązany z nim sukces materialny studentów: pracowitość, profesjonalizm, przedsiębiorczość, niezależność), które powracają w prezentowanych analizach w różnych kontekstach, np. w pytaniu o strukturę wartości. Czynnikiem, który sprawia, że myślenie młodzieży obiera taki kierunek może być charakteryzujący współczesne społeczeństwa wysoki poziom niepokoju o własną przyszłość, wynikający pośrednio z realnego zagrożenia bezrobociem.

Wykres 5.2. Czynniki sprzyjające osiągnięciu sukcesu (%).

Źródło: opracowanie własne.

Postrzeganie ważności czynników sukcesu nie jest silnie zróżnicowane ze względu na cechy badanych studentów. Młodzież bez względu na wyróżnione w analizie charakterystyki społeczno-demograficzne myśli podobnie na temat uczciwości, umiejętności dążenia do celu za wszelką cenę (swoisty makiawelizm), wykształcenia, przypadku, małżeństwa z właściwą osobą oraz wysokiego poziomu kultury osobistej.

Pracowitość i przedsiębiorczość oraz aparycja są zróżnicowane ze względu na samoocenę sytuacji materialnej studentów. Można tu mówić o zależności odwrotnie proporcjonalnej – im niższa ocena sytuacji materialnej, tym większy odsetek wskazań ważności tych atrybutów.

Ocena własnej sytuacji materialnej różnicuje także wskazania studentów dla posiadania kapitału początkowego oraz posiadania wpływowych znajomych. Te czynniki częściej wskazują osoby o zadeklarowanej gorszej sytuacji materialnej.

Płeć jest czynnikiem różnicującym czynniki sukcesu w jednym przypadku. Mężczyźni częściej niż kobiety dostrzegają ważność umiejętności organizatorskich. Ten czynnik częściej niż pozostali wskazują także studenci kierunków zaklasyfikowanych jako techniczne i ścisłe oraz osoby deklarujące dobrą sytuację materialną.

Profesjonalizm jest czynnikiem sukcesu wskazywanym nieco częściej przez studentów kierunków technicznych i ścisłych niż pozostałych.

Szczegółowy rozkład opinii studentów zróżnicowanych ze względu na wyróżnione charakterystyki społeczno-demograficzne został przedstawiony w poniższej tabeli.

Tabela 5.2. Czynniki sukcesu a cechy społeczno-demograficzne badanych

	Płeć		Kierunek studiów			Miejsce zamieszkania				Sytuacja materialna				
	Mężczyzna	Kobieta	Humanistyczno- społeczno-artystyczne	Techniczno-ścisłe	Nauki ekonomiczne	Wieś	Miasto do 20 tysięcy	Miasto 20-100 tysięcy	Miasto pow. 100 tysięcy	Bardzo zła	Raczej zła	Przeciętna	Raczej dobra	Bardzo dobra
Profesjonalizm	68,2	64,6	61,6	73,6	64,0	66,9	67,3	62,3	67,1	61,5	57,6	68,2	66,4	65,4
Pracowitość	66,9	70,9	66,2	70,7	73,7	73,2	76,0	67,0	57,1	46,2	72,7	66,2	70,5	78,8
Umiejętności organizatorskie	32,5	26,0	26,5	37,1	21,9	23,6	34,6	26,4	31,4	15,4	15,2	27,9	30,2	38,5
Przedsiębiorczość	42,2	39,8	37,1	41,4	45,6	38,6	34,6	44,3	48,6	15,4	39,4	40,3	45,6	38,5
Uczciwość	33,1	32,3	35,8	31,4	29,8	30,7	35,6	37,7	24,3	38,5	39,4	24,0	35,6	40,4
Wpływowi znajomi	47,4	55,5	54,3	47,9	55,3	55,9	51,9	52,8	45,7	53,8	60,6	55,8	51,7	42,3
Umiejętność dążenia do celu za wszelką cenę	29,2	26,4	28,5	26,4	26,3	18,9	28,8	32,1	32,9	23,1	36,4	29,2	27,5	19,2
Przypadek	23,4	20,9	21,2	30,0	13,2	19,7	21,2	18,9	31,4	46,2	21,2	18,2	22,8	25,0
Pewność siebie	48,7	45,7	47,0	46,4	46,5	44,9	49,0	44,3	51,4	38,5	39,4	45,5	47,0	55,8
Posiadanie kapitału na start	23,4	22,4	17,9	18,6	34,2	24,4	17,3	17,9	34,3	38,5	15,2	28,6	18,1	21,2
Wykształcenie	16,9	25,2	24,5	17,9	22,8	19,7	22,1	23,6	22,9	23,1	21,2	25,3	21,5	15,4
Wysoki poziom kultury	4,5	9,8	9,9	4,3	9,6	7,9	6,7	7,5	10,0	7,7	3,0	7,8	7,4	9,6
Wygląd zewnętrzny	9,1	11,8	15,2	7,1	7,9	10,2	15,4	6,6	11,4	30,8	12,1	11,7	10,7	3,8
Małżeństwo z właściwą osobą	5,2	13,4	12,6	6,4	12,3	12,6	10,6	10,4	5,7	23,1	6,1	13,6	9,4	1,9
Inne	1,9	1,2	3,3	,7	0,0	3,9	0,0	,9	0,0	7,7	3,0	1,3	,7	1,9

Źródło: opracowanie własne.

5.4. Orientacje społeczne zielonogórskiej młodzieży

Życie społeczne dostarcza jednostce szerokiego spektrum możliwości własnego rozwoju. Z dostępnej palety opcji, jakie oferuje współczesność, jednostka dokonuje wyboru, jakie zachowania i działania staną się istotne. Działania społeczne są realizowane zatem dzięki wyborom dokonywanym na płaszczyźnie wartości, a wyrazem tego jest orientacja życiowa, traktowana jako swoisty regulator zachowania jednostki w określonych społecznie warunkach, wyznaczający kierunek życiowej aktywności człowieka oraz jego odniesienia do rzeczywistości.

Kategoria orientacji życiowej definiowana jest na potrzeby opracowania jako kompleksowe podejście jednostki do rzeczywistości społecznej, ukształtowane na podstawie wartości właśnie, ale także poglądów, doświadczeń oraz wiedzy, które umożliwiają sformułowanie celów życiowych i metod ich realizacji. Warto podkreślić także, że orientacji życiowych nie należy traktować jako konstruktów stabilnych. W zależności od charakteru okoliczności mogą one ulegać przeobrażeniom – szczególnie, kiedy dotyczą młodego pokolenia. Kondycja młodego człowieka w dzisiejszym czasie ujmowana jako „funkcjonowanie pomiędzy”, związana jest z przeobrażeniami społecznymi, które implikują zmiany w tożsamościowych aspektach życia społecznego, w jakich jednostka poszukuje i dookreśla siebie¹.

Celem analizy jest identyfikacja orientacji życiowych zielonogórskiej młodzieży akademickiej oraz wskazanie czynników, jakie je różnicują. Podejmowane wcześniej badania nad orientacjami życiowymi młodzieży uwypuklają zróżnicowanie w preferowanych wartościach i celach życiowych, szczególnie gdy uwzględni się odmienne konteksty społeczno-kulturowe.

Na podstawie opinii studentów na temat różnych zasad, które charakteryzują ich życie dokonano analizy czynnikowej, która pozwoliła na stworzenie pięciu indeksów sumarycznych, adekwatnie opisujących pięć kategorii orientacji życiowych. Do podstaw stworzenia każdego z indeksów wykorzystano te stwierdzenia, które prezentują najwyższy poziom ładunków.

¹ M. Zielińska, 2016, Polska młodzież w czasach nieufności, [w:] Władza sądenia, red. K. Messyasz, <http://wladzasadenia.pl/2015/7/polska-mlodziez-w-czasach-nieufnosci.pdf>, ISSN: 2300-1690, s.1-5; a także: A. Cybał-Michalska, 2010, Dylematy tożsamościowe młodzieży w rzeczywistości popkulturowej, [w:] Kultura popularna. Konteksty teoretyczne i społeczno-kulturowe, red. A. Gromkowska-Melosik, Z. Melosik, Impuls, Kraków, s. 130.

Tabela 5.3. Macierz ładunków czynnikowych w analizie orientacji społecznych

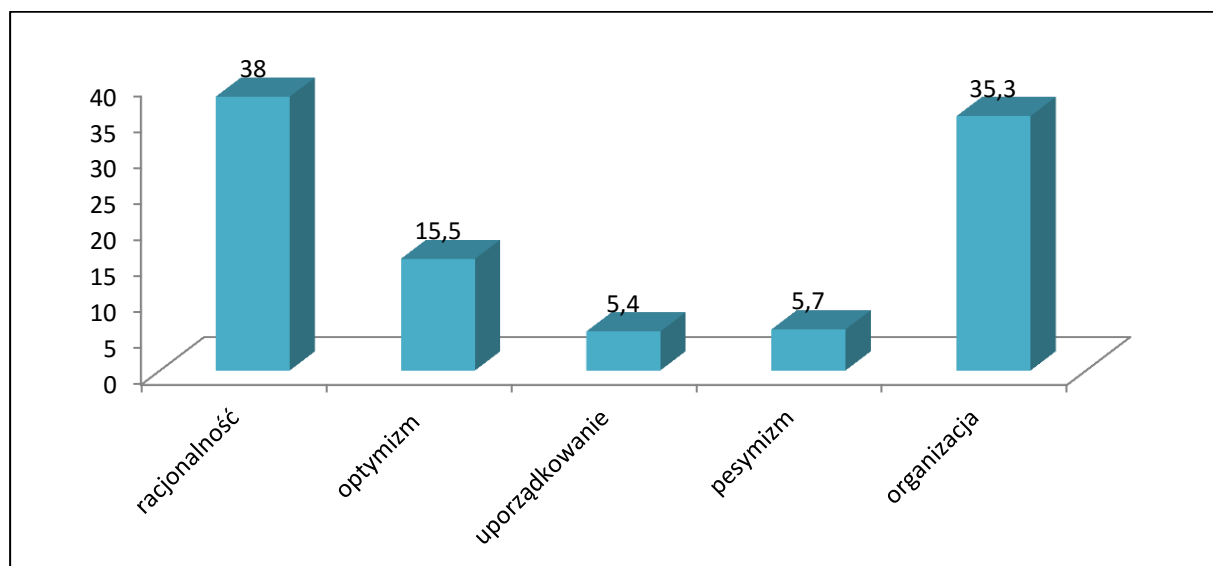
	Ładunki czynnikowe				
	Racjonalizm	Optymizm	Uporządkowanie	Pesymizm	Sprawna organizacja
Często budzę się z dobrym nastawieniem do życia		,437			
Często czuję się zmęczony(a) i znudzony(a)				,384	
Przeważnie nie mogę skupić swojej uwagi na jednej czynności				,511	
Kiedy myślę o mojej przyszłości czuję lęk i niepokój				,336	
Utrzymuję ład i porządek w miejscu nauki			,443		
Wstaję i chodzę spać codziennie o tej samej porze			,430		
Nie odkładam nic na później. Wierzę, że najlepszym sposobem radzenia sobie z nieprzyjemnymi zadaniami jest zmierzenie się z nimi od razu			,481		
Znam moje słabości i mam plan pokonywania ich		,377			
Nie zostawiam wszystkiego na ostatnią chwilę, dobrze planuję sobie czas					,637
Na ogół czuję, że w moim życiu istnieje równowaga pomiędzy pracą a zabawą	,950				
Na ogół mam poczucie wpływu na własne życie, kieruję nim	,737				
Zawsze jestem pewny(a) siebie		,360			
Na ogół zwracam uwagę na moje otoczenie, obserwuję to co jest/dzieje się wokół mnie					-,326
Przeważnie robię coś tylko wtedy, gdy muszę				,317	
Przeważnie nerwowo reaguję, gdy muszę zmienić swoje plany				,470	
Metoda wyodrębniania czynników - Czynnika głównego. <i>Metoda rotacji - Varimax z normalizacją Kaisera.</i> KMO = 0,637					

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie stworzonych indeksów ustalono pięć typów orientacji, które skoncentrowane są wokół:

- a) myślenia i podejmowania racjonalnych decyzji;
- b) optymizmu w działaniu;
- c) ukierunkowania na utrzymywanie w swoim otoczeniu swoistego ładu i porządku;
- d) pesymizmu życiowego, który ściśle powiązany jest z odczuwaniem niepokoju i lęków;
- e) sprawnej organizacji własnych działań.

Można uznać, że wśród badanych studentów dominują dwa typy orientacji życiowych - model oparty na racjonalnym działaniu oraz związany ze sprawną organizacją własnych działań. Można w tym miejscu odnieść się do stwierdzonego wcześniej silnego poczucia sprawstwa wobec własnego życia, deklarowanego przez zielonogórskich studentów.

Wykres 5.3. Częstość występowania określonych typów orientacji społecznych (%).

Źródło: opracowanie własne.

Analiza ilustruje zróżnicowanie deklarowanych orientacji społecznych ze względu na cechy społeczno-demograficzne badanych.

Kobiety nieco częściej niż mężczyźni deklarują, że w swoim życiu kierują się trwałą organizacją własnego życia i działaniem zgodnie z przyjętym planem. Wśród mężczyzn nieco częściej występuje natomiast optymizm życiowy.

Czynnikiem silnie różnicującym typy orientacji społecznych wśród studentów jest wielkość miejscowości zamieszkania. Typ racjonalny i optymistyczny charakteryzują najczęściej mieszkańców największych miast. Mieszkańcy wsi natomiast najczęściej deklarują orientację typu zorganizowanego.

Ocena sytuacji materialnej różnicuje deklarowane orientacje społeczne studentów w taki sposób, że osoby o najgorszej sytuacji częściej niż pozostałe deklarują realizację orientacji w typie pesymistycznym i uporządkowanym. W typie optymistycznym można natomiast mówić o wzroście odsetka osób o takiej orientacji wraz z poprawą sytuacji materialnej studentów.

Kierunek studiów różnicuje orientacje społeczne studentów w taki sposób, że studenci kierunków ekonomicznych częściej niż pozostali deklarują realizację typu pesymistycznego i zorganizowanego.

Tabela 5.4. Zróżnicowanie orientacji społecznych ze względu na cechy społeczno-demograficzne badanych

Orientacje życiowe					
	Racjonalność	Optymizm	Uporządkowanie	Pesymizm	Zorganizowanie
Płeć					
Mężczyzna	67,9	31,3	13,4	8,2	55,2
Kobieta	67,4	25,3	7,2	11,3	67,4
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	64,1	26,7	6,1	7,6	60,3
Techniczno-ściśle	69,8	24,6	13,5	8,7	59,5
Nauki ekonomiczne	70,1	33,0	9,3	15,5	70,1
Miejsce zamieszkania					
Wieś	64,8	19,4	7,4	11,1	67,6
Miasto do 20 tysięcy	72,1	24,4	10,5	5,8	60,5
Miasto 20-100 tysięcy	61,1	28,4	8,4	10,5	66,3
Miasto pow. 100 tysięcy	76,9	43,1	13,8	12,3	52,3
Sytuacja materialna					
Bardzo zła	61,5	7,7	23,1	15,4	61,5
Raczej zła	75,0	21,4	7,1	10,7	53,6
Przeciętna	64,9	22,9	9,9	13,0	67,2
Raczej dobra	69,4	32,8	6,7	9,7	59,0
Bardzo dobra	69,6	32,6	15,2	2,2	67,4

Źródło: opracowanie własne.

5.5. Samoocena stanu zdrowia studentów zielonogórskich

Od kilkunastu lat odnotowuje się rosnące zainteresowanie stanem zdrowia ludzi w różnym wieku. Rośnie także liczba działań (i ich znaczenie) z zakresu edukacji zdrowotnej, która ma na celu m.in. kształtowanie społecznie pożądanych postaw względem zdrowia. Szczególny nacisk kładzie się na badania i analizy populacji ludzi młodych, u których nie zostały jeszcze w pełni ukształtowane procesy związane z rozwojem organizmu.

Zdrowie jest niełatwe do zdefiniowania, ma kilka wymiarów i pozostaje trudno mierzalne. Tradycyjnie używane są mierniki statystyczne, takie jak umieralność, zachorowalność, hospitalizacja oraz kliniczne, jak występowanie problemów zdrowotnych. W ostatnich dekadach, m.in. w wyniku wdrażania bio-psycho-społecznego modelu zdrowia i promocji

zdrowia, zmieniło się podejście do oceny stanu zdrowia jednostki i populacji. Znacznie zwiększył się zakres i liczba jego wskaźników. Pojęcie zdrowia jest rozumiane bardzo różnie, o czym świadczy mnogość przywoływanych w literaturze definicji. Ogólnie uznawaną definicją jest sformułowana przez WHO, traktująca, iż „zdrowie to nie tylko nieobecność choroby i niedołęstwa, ale stan dobrego fizycznego, psychicznego i społecznego samopoczucia”². Definicje zdrowia mogą być traktowane jako wyłącznie opisowe – kategoryzujące powiązane z tym aspektem funkcjonowania zjawiska czy procesy, bez względu na ich ocenę. Definicje te mogą być traktowane także wyłącznie w kategoriach oceniających – skupiających tylko te zjawiska czy procesy, które uzyskują z takich lub innych powodów ocenę pozytywną. W naukach społecznych najczęściej wykorzystuje się tzw. subiektywną lub inaczej „behawioralną” definicję zdrowia. Według tej definicji jednostka sama rozstrzyga, czy jest chora czy zdrowa (czy normalnie funkcjonuje, podejmuje swoje role, wypełnia je itp.) i określa poziom swojego zdrowia. W samoocenie zawiera się bowiem sumaryczny osąd wpływu wielu subiektywnych i obiektywnych wskaźników zdrowia odbieranych przez jednostkę³. Dodatkowo stanowi ona wypadkową różnych wymiarów zdrowia jednostki (fizycznego, psychicznego, społecznego i duchowego). Stąd też samoocena jest zagadnieniem wielowymiarowym, a będąc ważnym elementem obrazu samego siebie ma charakter wartościujący.

Charakterystyka studentów bazująca na deklaracjach w zakresie indywidualnie uwarunkowanego stanu zdrowia jest traktowana jako wskaźnik świadomości zdrowotnej tej kategorii społecznej. Zainteresowanie stanem zdrowia młodzieży ma uzasadnienie w przesłankach moralnych, społecznych i ekonomicznych, sprowadzających nasze myślenie do korzyści, jakie inwestowanie w ten aspekt życia przyniesie w przyszłości. Dobre zdrowie w młodości jest zasobem dla zdrowia i jakości życia w dalszych jego latach. Badanie subiektywnego stanu zdrowia młodzieży może okazać się instrumentem pomocnym przy wczesnej identyfikacji specyficznych grup ryzyka. Wyniki dotychczasowych badań wskazują, że samoocena zdrowia jest względnie „stabilna” i charakteryzuje ciągłość utrzymywania się w młodości i wieku dojrzałym. Identyfikacja takich objawów umożliwia wczesne działania prewencyjne. Ponadto, analiza stanu zdrowia ułatwia poznanie i zrozumienie czynników, które predysponują do rozwoju problemów zdrowotnych u młodzieży akademickiej oraz umożliwia budowanie strategii zapobiegania różnorodnym problemom zdrowotnym. Jest to

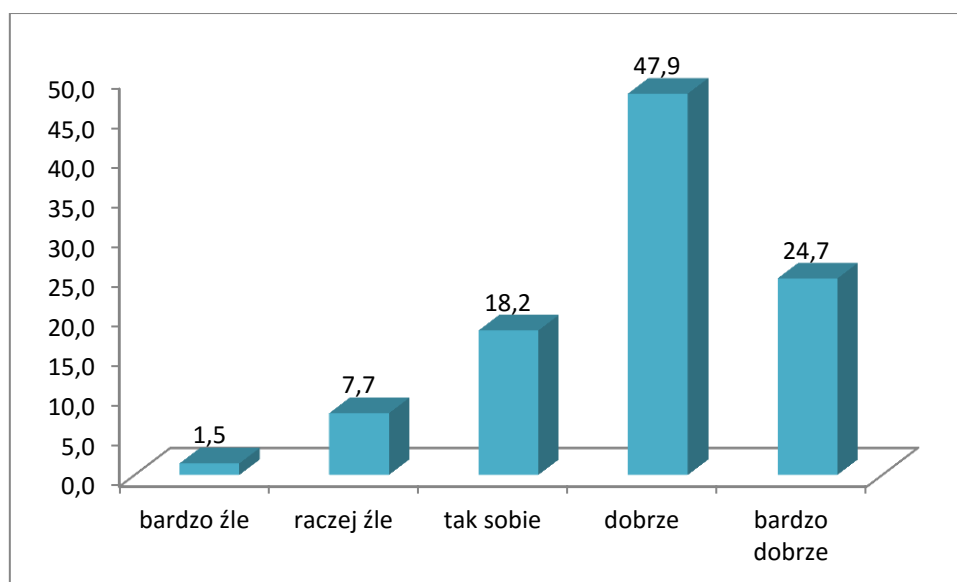
² Por.: J. Domaradzki, 2013, O definicjach zdrowia i choroby, *Folia Medica Lodziensia*, Łódź, 40/1:5-29.

³ G. G. Fillenbaum, 1984, *The wellbeing of the elderly: approaches to multidimensional assessment*. WHO Offset Publication No. 84, Geneva.

ponadto jedna z wartości zajmująca wysokie pozycje w strukturze aksjonormatywnej. Warto przywołać w tym miejscu wskazania zielonogórskich studentów, spośród których prawie 90% uważa zdrowie za wartość bardzo ważną⁴.

Celem tej części opracowania jest ocena zdrowia subiektywnego studentów, także w odniesieniu do takich czynników, jak: płeć, kierunek kształcenia, miejsce zamieszkania i sytuacja materialna. Wyniki badań prowadzonych wśród różnorodnych grup społecznych dowodzą, że zdrowie człowieka wykazuje silną korelację nie tyle z warunkami czy stylem życia, co z wykształceniem i statusem materialnym. Można się tym samym spodziewać, że studenci, jako osoby świadome będą oceniali własną kondycję zdrowotną dobrze. Odsetek Polaków w wieku 20-29 lat pozytywnie oceniających swój stan zdrowia oceniających swoje zdrowie bardzo dobrze lub dobrze jest bardzo wysoki (90,4%). W badaniu studentów zielonogórskich ostatnich lat także zdecydowana większość z nich deklaruje dobre i bardzo dobre oceny stanu zdrowia (łącznie 72,6%). Jednocześnie 7,4% studentów uważa się za osobę chronicznie lub przewlekle chorą, a 2,8% deklaruje, że jest inwalidą.

Młodzież akademicka stanowi specyficzne środowisko, którego tryb życia niekoniecznie sprzyja utrzymaniu właściwych postaw zdrowotnych. Do najczęstszych czynników utrudniających dbałość o własne zdrowie przez studentów można zaliczyć: obciążenie nauką, nieregularny tryb życia, narażenie na stres czy brak czasu.

Wykres 5.4. Samoocena stanu zdrowia studentów (%).

Źródło: opracowanie własne.

⁴ Por.: M. Zielińska, 2015, Calos Cagatos - w zdrowym ciele zdrowy duch. Przyczynek do refleksji o kondycji psychofizycznej młodzieży akademickiej, [w:] Stan zdrowia a procesy demokratyzacji w Europie Środkowej, red. D. Szaban. H. Kurowska, R. Wróbel, Zielona Góra, s. 257-272.

Tabela 5.5. Samoocena stanu zdrowia a cechy społeczno-demograficzne studentów

Ocena stanu zdrowia					
	Bardzo źle	Źle	Tak sobie	Dobrze	Bardzo dobrze
Płeć					
Mężczyzna	,6	7,7	18,6	46,2	26,9
Kobieta	2,0	7,8	18,0	49,2	23,0
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	2,0	3,9	20,3	44,4	29,4
Techniczno-ściśle	2,1	17,6	18,3	40,8	21,1
Nauki ekonomiczne			14,9	62,3	22,8
Miejsce zamieszkania					
Wieś	,8	6,3	16,4	53,1	23,4
Miasto do 20 tysięcy	3,8	9,6	20,2	39,4	26,9
Miasto 20-100 tysięcy	,9	9,4	17,9	50,9	20,8
Miasto pow. 100 tysięcy		5,5	17,8	47,9	28,8
Sytuacja materialna					
Bardzo zła	14,3	7,1	28,6	35,7	14,3
Raczej zła		3,0	24,2	39,4	33,3
Przeciętna	1,9	11,6	23,9	46,5	16,1
Raczej dobra		5,3	11,8	55,3	27,6
Bardzo dobra	1,9	7,7	15,4	36,5	38,5

Źródło: opracowanie własne.

Według danych wskazywanych w wielu analizach dotyczących problematyki zdrowotnej, płeć jest czynnikiem demograficznym istotnie wpływającym na zdrowie ludzi, oceniane na podstawie wielu wskaźników, takich jak m.in. oczekiwana długość życia, częstość niektórych dolegliwości zdrowotnych, zachorowalność, chorobowość i umieralność. W przypadku badanych studentów płeć okazała się czynnikiem nieróżnicujących samooceny stanu zdrowia. Różnicowanie deklaracji studentów dotyczących ich stanu zdrowia wynika głównie z samooceny ich sytuacji materialnej. Zgodnie z pojawiającą się w wielu analizach na poziomie krajowych obserwacją, osoby, które deklarują gorszą sytuację materialną jednocześnie gorzej niż pozostali oceniają swój stan zdrowia. Najlepiej swój stan zdrowia oceniają osoby deklarujące posiadanie dobrej i bardzo dobrej sytuacji materialnej. Można też mówić o występowaniu różnic w ocenie stanu zdrowia pomiędzy studentami na różnych kierunkach studiów. Lepiej niż pozostali swoje zdrowie oceniają studenci kierunków ekonomicznych.

Występują także subtelne różnice w samoocenie własnej kondycji zdrowotnej. Lepiej niż pozostali swoje zdrowie oceniają mieszkańcy wsi oraz największych miast, liczących ponad 100 tysięcy mieszkańców.

Istnieje konieczność zintensyfikowanych działań w zakresie podnoszenia stanu wiedzy i zmiany postaw zdrowotnych studentów. Coraz większą popularność zdobywa sobie teza, że przede wszystkim zachowania codzienne człowieka, jego styl życia wywierają szczególnie istotny wpływ na stan jego zdrowia. Istotnym założeniem jest, aby zdrowia nie utożsamiać ze stanem czy właściwością, ale przede wszystkim traktować je jako wartość autoteliczną, do której powinno się dążyć przez całe życie. Warto podkreślać sens i potrzebę edukacji do wartości zdrowia, gdyż jednostka ceniąca zdrowie będzie prawdopodobnie podejmowała starania, aby o zdrowie dbać, chronić je i mnożyć.

Ważnym zadaniem tej części opracowania była ilustracja treści i mechanizmów obecnych w studenckim myśleniu o zdrowiu. Swoiste trudności związane z dostrzeżeniem różnic w deklaracjach różnych kategorii studentów wynikają przede wszystkim ze stosowania nazbyt wieloznacznych kategorii opisu potocznego myślenia o zdrowiu oraz względnej homogeniczności samej kategorii badanych osób.

Podsumowanie

Celem tej części opracowania była charakterystyka systemu wartości deklarowanych przez studentów Uniwersytetu Zielonogórskiego, identyfikacja deklarowanych determinant sukcesu życiowego oraz diagnoza orientacji życiowych studentów.

Uzyskane wyniki pozwalają sformułować twierdzenie, że orientacje aksjologiczne koncentrują się dziś bardziej na sferze prywatnej niż publicznej. Najważniejsze lokaty w hierarchii wartości dla studentów mają: zdrowie, szczęście rodzinne, stabilizacja życiowa oraz dobra sytuacja finansowa. Charakterystyka wszystkich wskazań prowadzi do wniosku, że młodzież nie kultywuje wartości uznawanych za tradycyjne, natomiast jest wyraźnie nastawiona na sukces, na który musi sama zapracować.

Wskazywana wcześniej swoista detradycjonalizacja i położenie nacisku raczej na wartości indywidualistyczne niż kolektywne (społeczne) mogą być traktowane jako punkt wyjścia dla interpretacji determinant życiowego sukcesu. Sukces jest bowiem dla zielonogórskich studentów głównie wypadkową ich własnej aktywności – głównie pracowitości i profesjonalizmu. Triadę ważności determinant sukcesu zamyka posiadanie wpływowych znajomych, ale można to uznać za element uzupełniający. Interesującym zjawiskiem jest to, że dla młodzieży akademickiej czynnikiem sukcesu przestaje być wykształcenie

i pochodzenie. Dokonana diagnoza czynników warunkujących sukces jest traktowana jako barometr jakości funkcjonowania struktury społecznej.

W tendencje uzyskane na podstawie dotychczasowej analizy wymiarów postrzegania świata przez zielonogórską młodzież akademicką wpisuje się fakt, że dominującymi w jej opiniach modelami orientacji życiowych są racjonalność i sprawna organizacja własnych działań.

Istotne miejsce w systemie wartości studentów przypisują oni zdrowiu. Jednocześnie własne zdrowie oceniają oni dobrze. Warto jednak podkreślać konieczność prowadzenia szeroko zakrojonej kampanii w zakresie edukacji zdrowotnej, gdyż młodzież akademicka stanowi specyficzne środowisko, którego tryb życia niekoniecznie sprzyja utrzymaniu właściwych postaw zdrowotnych.

Bibliografia

Baniak J. (1986), Studenci a wartości naczelne, „Studia Socjologiczne”, nr 4.

Cybal-Michalska A. (2010), Dylematy tożsamościowe młodzieży w rzeczywistości popkulturowej, [w:] Kultura popularna. Konteksty teoretyczne i społeczno-kulturowe, red. A. Gromkowska-Melosik, Z. Melosik, Impuls, Kraków.

Domaradzki J. (2013), O definicjach zdrowia i choroby, Folia Medica Lodziensia, Łódź, 40/1.

Fillenbaum G. G. (1984), The wellbeing of the elderly: approaches to multidimensional assessment. WHO Offset Publication No. 84, Geneva.

Firkowska-Mankiewicz A., Zaborowski W. (2002), The Effects of Intellectual Functioning on Economic Status Attainment, [w:] Social Structure: Changes and Linkages, red. K. M. Słomczyński, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.

Gładys-Jakóbiak J. (red.), (2005), Różne oblicza i uwarunkowania sukcesu we współczesnej Polsce, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.

Szczepański J. (1967), Elementarne pojęcia socjologii, Warszawa.

Szewczuk W. (1990), Psychologia, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.

Wawro F. W. (2004), Młodzież w kontekście formowania się nowoczesnych społeczeństw, Wydawnictwo KUL, Lublin.

Zielińska M. (2014), W poszukiwaniu „nowej” teorii młodzieży. Uwagi wstępne [w:] Rocznik Lubuski, tom 40, cz. 2a, Młodzież w czasach kryzysu ekonomicznego, red. M. Zielińska, Zielona Góra.

Zielińska M. (2015), Calos Cagatos - w zdrowym ciele zdrowy duch. Przyczynek do refleksji o kondycji psychofizycznej młodzieży akademickiej, [w:] Stan zdrowia a procesy

demokratyzacji w Europie Środkowej, red. D. Szaban, H. Kurowska, R. Wróbel, Zielona Góra.

Zielińska M. (2016), Polska młodzież w czasach nieufności, [w:] Władza sądenia, red. K. Messyasz, <http://wladzasadzenia.pl/2015/7/polska-mlodziej-w-czasach-nieufnosci.pdf>, ISSN: 2300-1690.

6. RELIGIA I RELIGIJNOŚĆ W ŻYCIU STUDENTÓW

6.1. Wprowadzenie

Religia – kategoria należąca do kanonu pojęć socjologicznych – nie ma charakteru jednoznacznego, który bezwzględnie zakreślałby wąsko rozumianą sferę rzeczywistości. W zależności od przyjętej perspektywy, inny jest zakres zainteresowań badawczych¹. Wiara i praktyki religijne oraz postawy względem instytucji kościelnych stanowią często podejmowany temat badawczy. Również religijność młodzieży jest przedmiotem zainteresowań badaczy². Badania dowodzą wysokiego stopnia religijności młodzieży polskiej. Poziom wiary i praktyk religijnych młodych Polaków wyróżnia się na tle innych krajów europejskich. Badacze tłumaczą ten fakt odwołując się do specyficznej historii i kultury polskiej. Wskazują również na siłę więzi społecznych w społeczeństwie polskim oraz trwałość i sprawność instytucji kościelnych, co okazywało się szczególnie ważne w momentach kryzysów społeczno-politycznych, jakich doświadczało społeczeństwo polskie w różnych momentach historycznych, także w dziejach najnowszych. Dodatkowym czynnikiem wpływającym na religijność młodzieży polskiej wymienianym przez badaczy jest postać papieża-Polaka – jego działalność i spuścizna. Relatywnie wysoki poziom religijności młodzieży realizujący się w ramach tradycyjnego wyznania może być postrzegany jako fenomen, wzięwszy pod uwagę fakt, że to właśnie młodzi ludzie są najbardziej podatni na zmiany i nowe, modne idee. Prowokuje to do kontynuowania badań nad tym właśnie zjawiskiem.

W badaniach młodzieży akademickiej zrealizowanych w ramach projektu polsko-ukraińskiego „Młodzież akademicka w Polsce i na Ukrainie w czasach nieufności i zagrożeń cywilizacyjnych. międzykrajowe badania porównawcze” autorzy wychodzą z modelu kulturowego; religia jest tu rozumiana w sposób substancjalny i zgodny z potocznym rozumieniem zjawiska religii przez członków badanego społeczeństwa. W kwestionariuszu

¹ K. Dobbelaere, 1998, Socjologiczna definicja religii, [w:] red. Władysław Piwowarski, Socjologia antologia tekstów, red. W. Piwowarski, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków.

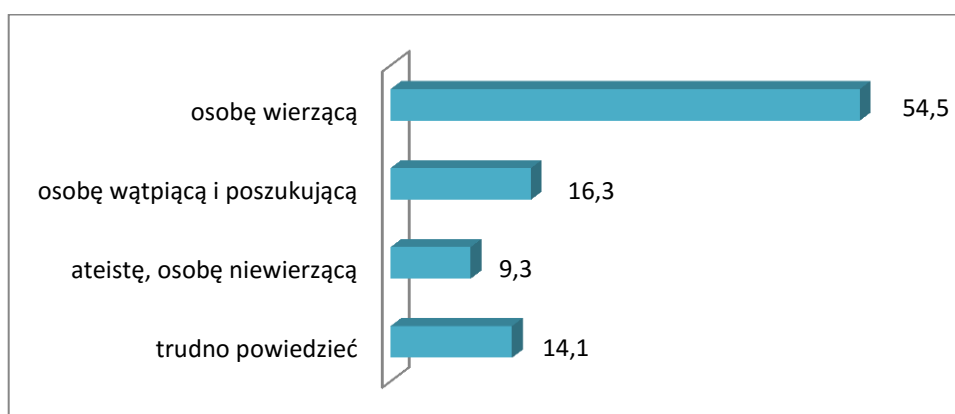
² Np.: J. Mariański, 1998, Między nadzieją a zwątpieniem: sens życia w świadomości młodzieży szkolnej, Wydawnictwo TNKUL, Lublin; a także: T. Szawiel, 2003, Wiara religijna młodzieży polskiej, [w:] Kościół katolicki w przededniu wejścia Polski do Unii Europejskiej, red. Piotr Mazurkiewicz, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

pojawily się cztery pytania poświęcone bezpośrednio tematyce religijnej. Dotyczyły one praktycznego stosowania norm wynikających z wyznawanej religii, autodeklaracji w zakresie własnej kondycji religijnej oraz powiązań instytucjonalnych z organizacją religijną studenta i jego rodziców. Należy podkreślić, że deklaracje tego typu dają ogólną wiedzę na temat religii i religijności. Uzyskany materiał empiryczny przybliży jedynie ogólne zarysy miejsca religii w życiu młodzieży akademickiej. Wynika to m.in. z ilości i treści pytań uwzględnionych w kwestionariuszu, jak i z samego charakteru badań. Obraz, jaki wyłania się z ich wyników, opiera się wyłącznie na samoocenach i subiektywnych deklaracjach. Te są istotne dla tożsamości jednostkowej, jednak mogą nie zawierać czynnika krytycznej autorefleksji na temat własnej religijności.

Poniżej prezentuję poszczególne problemy i zjawiska, jakich dotyczą pytania ankiety przeprowadzonej wśród studentów zielonogórskich.

6.2. Autodeklaracje w zakresie wiary

Jedno z pytań ankietowych dotyczyło deklaracji o kondycji własnej religijności. Wskaźniki globalnego stosunku do wiary stanowią najczęściej stosowany sposób ukazania religijnego wizerunku danej zbiorowości. Wykres 6.1 prezentuje rozkład odpowiedzi badanej młodzieży na pytanie o ogólną autodeklarację w tym zakresie. Okazuje się, że większość badanych studentów zielonogórskich postrzega się jako osoby wierzące (54,5% wskazań), 16,3% uznaje się za wątpiących i poszukujących, natomiast 9,3% deklaruje brak wiary i ateizm, zaś 14,1% badanych ma trudność z jasną odpowiedzią na ten temat³ (por.: Jarmoch 2013, s. 33-34).

Wykres 6.1. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy uważasz się za...?” (%).

Źródło: opracowanie własne.

³ E. Jarmoch, 2013, Wiara i religijność, [w:] Postawy społeczno-religijne Polaków 1991-2012, red. L. Adamczuk, E. Firlit, W. Zdaniewicz SAC, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa, s. 32-33.

W tabeli 6.1. zaprezentowano procentowy rozkład danych dotyczących autodeklaracji studentów w zestawieniu cechami społeczno-demograficznymi, takimi jak: płeć, kierunek studiów, wielkość zamieszkiwanej miejscowości oraz wykształcenie ojca i matki.

Tabela 6.1. Rozkład odpowiedzi na pytanie o autodeklaracje w zakresie kondycji religijnej (%)

Czy uważasz się za...?				
	Osobę wierzącą	Osobę wątpiącą i poszukującą	Ateistę, osobę niewierzącą	Trudno powiedzieć
Ogółem	54,5	16,3	9,3	14,1
Płeć				
Mężczyzna	48,3	19,2	16,6	13,9
Kobieta	62,9	15,9	5,7	15,1
Kierunek studiów				
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	61,2	15,6	4,8	17,0
Techniczno-ściśle	51,8	17,3	15,1	14,4
Ekonomiczne	59,3	18,5	10,2	12,0
Wielkość miejscowości zamieszkania				
Wieś	66,4	16,8	5,9	10,9
Miasto do 20 tys.	51,0	20,6	6,9	17,6
Miasto 20-100 tys.	65,0	11,7	11,7	11,7
Miasto pow. 100 tys.	39,4	21,1	18,3	21,1
Wykształcenie ojca				
Podstawowe	61,5	23,1	0,0	15,4
Zasadnicze zawodowe	60,0	18,0	7,3	14,0
Średnie ogólnokształcące	51,6	22,6	9,7	16,1
Średnie zawodowe	63,8	15,0	9,4	11,0
Wyższe zawodowe	46,7	10,0	20,0	20,0
Wyższe magisterskie	40,5	16,2	16,2	27,0
Wykształcenie matki				
Podstawowe	64,3	14,3	0,0	21,4
Zasadnicze zawodowe	65,2	20,2	3,4	11,2
Średnie ogólnokształcące	56,1	17,5	10,5	12,3
Średnie zawodowe	54,9	17,3	11,3	15,8
Wyższe zawodowe	53,3	10,0	23,3	13,3
Wyższe magisterskie	53,8	16,9	10,8	18,5
Stopień naukowy	33,3	33,3	33,3	0,0

Źródło: opracowanie własne.

W świetle uzyskanych danych, kobiety prezentują się jako bardziej wrażliwe w sferze religijnej. Niemal dwie trzecie z ich grona (62,9%) uznaje się za osobę wierzącą, podczas gdy w przypadku mężczyzn, za osobę wierzącą podała się niespełna połowa z nich (48,3%). Podobny odsetek młodych mężczyzn i kobiet studiujących na Uniwersytecie Zielonogórskim poszukuje i wątpi (odpowiednio: 19,2% i 15,9%) lub ma trudności z identyfikacją swojej kondycji religijnej (13,9% mężczyzn i 15,1% kobiet wybrało wskazanie „trudno powiedzieć”). Co ciekawe, znacząca różnica pojawia się w przypadku ateizmu i braku wiary:

aż 16,6% mężczyzn podpisuje się pod takim wskazaniem, podczas gdy wśród kobiet tylko 5,7% z nich zakreśliło tę odpowiedź.

Z ogólnymi deklaracjami w zakresie własnej kondycji religijnej (wyrażającej się postawą: wiara – poszukiwanie – brak wiary) wiąże się miejsce zamieszkania badanej młodzieży. Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 6.1 można stwierdzić, iż studenci mieszkający na wsi dużo rzadziej deklarują przekonania pozbawione wiary. Tym samym można przypuszczać, że częściej niż wśród ich kolegów z dużych ośrodków miejskich, można wśród nich spotkać osoby odnoszące swoje życie do nierozpoznawalnej empirycznie sfery sacrum.

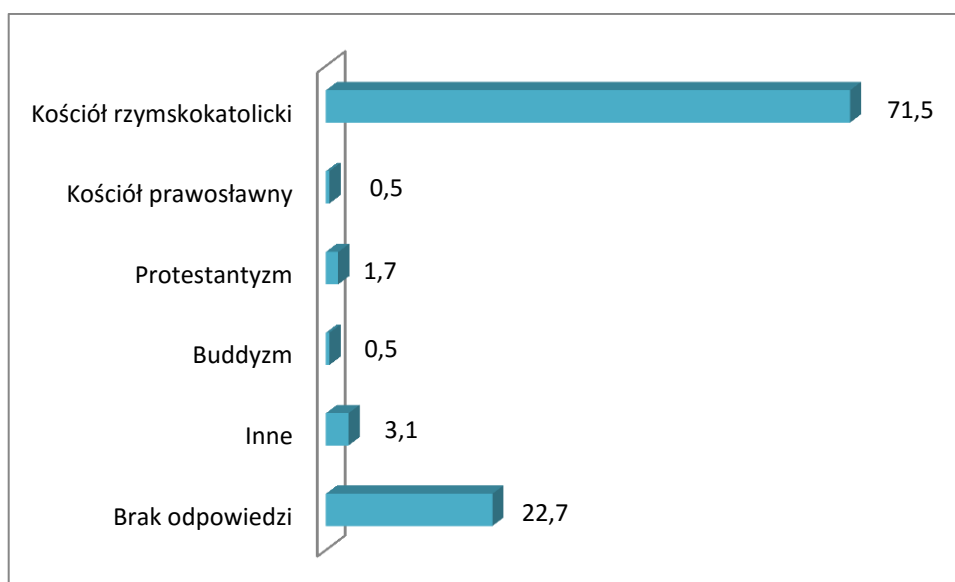
Uzyskany materiał empiryczny wskazuje na pewne zależności zachodzące pomiędzy wiarą badanej młodzieży a poziomem wykształcenia rodziców. Młodzież wywodząca się z rodzin, gdzie rodzice zakończyli edukację szkolną na poziomie podstawowym lub zasadniczym zawodowym częściej prezentuje postawy religijne wyrażające się jasno brzmiącym (choć obejmującym być może bardzo różnorodne treści) stwierdzeniem „jestem osobą wierzącą”. Wśród tej kategorii badanych znacznie rzadziej pojawiają się wskazania będące wyrazem niezdecydowania, poszukiwania lub całkowitego braku wiary i ateizmu. Tym samym, można zauważyć, że wyższy poziom wykształcenia matki i ojca zdaje się sprzyjać właśnie tym postawom indyferentnym religijnie, obejmującym zwątpienie i poszukiwanie, trudność z jasnym określeniem swojej kondycji w kwestii wiary. Interesujące jest również, że wykształcenie rodziców na poziomie wyższym zawodowym (zarówno matki, jak i ojca), towarzyszy wyższemu poziomowi ateizmu i braku wiary wśród młodych ludzi studiujących na Uniwersytecie Zielonogórskim.

Pewna zależność zachodzi pomiędzy wskaźnikiem globalnego stosunku do wiary a kierunkiem studiów. Zgodnie z rozkładem procentowym można stwierdzić, że największe zaangażowanie religijne wykazują osoby o szeroko rozumianych zainteresowaniach humanistycznych (studenci kierunków o profilu humanistyczno-społeczno-artystycznym). Zdecydowanie najmniej jest wśród nich osób uznających się za ateistę i osobę niewierzącą (tylko 4,8%), jednocześnie zaś jest tu najwyższy odsetek osób wierzących (61,2%) (aczkolwiek dystans punktów procentowych w odniesieniu do przedstawicieli kierunków ścisłych i ekonomicznych jest w tym względzie niewielki). Ta kategoria studentów prezentuje również najczęściej postawę nieokreśloną: najwyższy odsetek wskazań „trudno powiedzieć” (17,0%). Można zauważyć, że pod względem autodeklaracji wiary jako drugi biegun plasują się studenci kierunków techniczno-ścisłych, wśród których najczęściej pojawiają się postawy ateistyczne i związane z brakiem wiary (15,1%), a zarazem najmniej wśród nich osób deklarujących się jako osoby wierzące (51,8%). Natomiast pod względem postaw

wyrażających poszukiwanie i z wątpliwość przodują studenci kierunków ekonomicznych (18,5%). Wśród nich najczęściej też można spotkać postawy określone co do wiary i religii (najniższy odsetek wskazań „trudno powiedzieć”: 12,0%).

6.3. Poczucie przynależności religijnej

Kolejnym pytaniem związanym z religią było zagadnienie przynależności do wspólnoty religijnej. Przynależność do grupy wyznaniowej rozpatrywana jako kategoria socjologiczna ma złożony charakter. W więzi tej można dostrzec różnorodność skal form i treści⁴. W badaniach, których wyniki są analizowane, nie pytano o formalną przynależność organizacyjną, lecz o poczucie przynależności do jakiejś obiektywnie istniejącej wspólnoty religijnej lub nurtu światopoglądowego. Wykres prezentuje rozkład odpowiedzi udzielonych przez zielonogórskich studentów na ten temat.

Wykres 6.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Z jakim kościołem/religią czujesz się związany/a?” (%).
Źródło: opracowanie własne.

⁴ W. Jarmoch, op. cit., s. 30.

Jak widać na powyższym wykresie, zdecydowana większość respondentów (w sumie 73,7%) odczuwa swój związek z chrześcijaństwem. Nie jest zaskoczeniem, iż dominująca część ankietowanej młodzieży zaznaczyła swoje poczucie przynależności do Kościoła rzymskokatolickiego (71,5%) – religii mocno wpisanej w życie społeczne i tradycję polską. W kafeterii – obok wykazanych na wykresie różnych odłamów chrześcijaństwa i buddyzmu – figurowały również islam i judaizm. Żaden z respondentów nie wybrał jednak tych wskazań. Pytanie było półotwarte i badani mieli możliwość samodzielnego wpisania jakiejś podmiotowo odczuwanej całości, z którą czują się związani. Z tej możliwości skorzystało 3,1% respondentów i zaznaczyło wskazanie „Inne”. Wpisane samodzielnie odpowiedzi sugerują ich indywidualne podejście do religii lub budowanie swej wiary w oparciu o systemy nie włączane do tradycyjnie rozumianej religii. Świadczą o tym odpowiedzi: „nie praktykuję, ale wierzę”, „religia osobista”, „utilitaryzm realistyczny” (z dopiskiem „to nie jest żart”), „transcendentalizm”. Część respondentów (1,1%) wybierając kategorię „Inne” podkreśliła swoją odrębność względem jakiejkolwiek wspólnoty religijnej (czego nie można interpretować jako brak wiary, lecz jako wyraz indywidualizmu). Tylko jedna osoba, która zaznaczyła odpowiedź „Inne”, wpisała konkretną organizację religijną, a mianowicie Świadków Jehowy.

Analiza danych zawartych na wykresie może prowadzić do wniosku o wysoce problematycznym charakterze zagadnienia poczucia kondycji i przynależności religijnej. Świadczą o tym braki systemowe, jakie się tutaj pojawiają (aż 22,7% respondentów nie udzieliło odpowiedzi na pytanie dotyczące poczucia przynależności do wspólnoty religijnej). Wobec małej liczby pytań ankietowych dotyczących religii, a co za tym idzie i wysokiego stopnia ogólności danych związanych z życiem religijnym respondentów, trudno formułować jakąś konkretną tezę; opisana sytuacja może wskazywać na różne tropy wiodące do problemu funkcjonowania religii tak w aspekcie życia jednostkowego, jak i grupowego (jednak ich przywoływanie bez pogłębionych badań byłoby nadinterpretacją).

Tabela 6.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie o poczucie przynależności do wspólnoty religijnej (%)

Z jakim kościołem/religią czujesz się związany/a?					
	Kościół rzymsko-katolicki	Kościół prawosławny	Protestantyzm	Buddyzm	Inne
Ogółem	71,5	0,5	1,7	0,5	3,1
Płeć					
Kobieta	95,2	0,5	1,4	0,5	2,4
Mężczyzna	87,5	0,9	3,6	0,9	7,1
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	92,7	0,8	1,6	0,0	4,8
Techniczno-ściśle	90,7	0,0	3,7	0,9	4,6
Ekonomiczne	95,5	1,1	1,1	0,0	2,3
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	96,1	1,0	0,0	0,0	2,0
Miasto do 20 tys.	96,4	0,0	0,0	1,2	2,4
Miasto 20-100 tys.	87,5	0,0	6,3	1,3	5,0
Miasto pow. 100 tys.	87,5	1,8	3,6	0,0	7,1
Wykształcenie ojca					
Podstawowe	90,9	0,0	0,0	9,1	0,0
Zasadnicze zawodowe	97,6	0,0	1,6	0,0	0,8
Średnie ogólnokształcące	96,0	0,0	4,0	0,0	0,0
Średnie zawodowe	91,5	0,9	2,8	0,9	3,8
Wyższe zawodowe	81,0	0,0	0,0	0,0	19,0
Wyższe magisterskie	87,5	0,0	3,1	0,0	9,4
Wykształcenie matki					
Podstawowe	91,7	0,0	0,0	8,3	0,0
Zasadnicze zawodowe	96,2	0,0	2,6	0,0	1,3
Średnie ogólnokształcące	95,6	0,0	2,2	0,0	2,2
Średnie zawodowe	90,7	0,9	2,8	0,9	4,7
Wyższe zawodowe	90,0	0,0	0,0	0,0	10,0
Wyższe magisterskie	92,7	1,8	1,8	0,0	3,6
Stopień naukowy	33,3	0,0	0,0	0,0	66,7

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę rozkład odpowiedzi zebrany w tabeli, w tym zdecydowaną dominację jednego wyznania i małe odstępstwa na rzecz wiązania się z innymi konfesjami/religiami (co oznacza jednostkowe przypadki w rozumieniu częstotliwości wskazań), trudno stwierdzić jakąś zależność pomiędzy poczuciem przynależności religijnej studenta a jego płcią, kierunkiem studiów, miejscem zamieszkania i wykształceniem rodziców.

6.4. Religia losu – religia wyboru

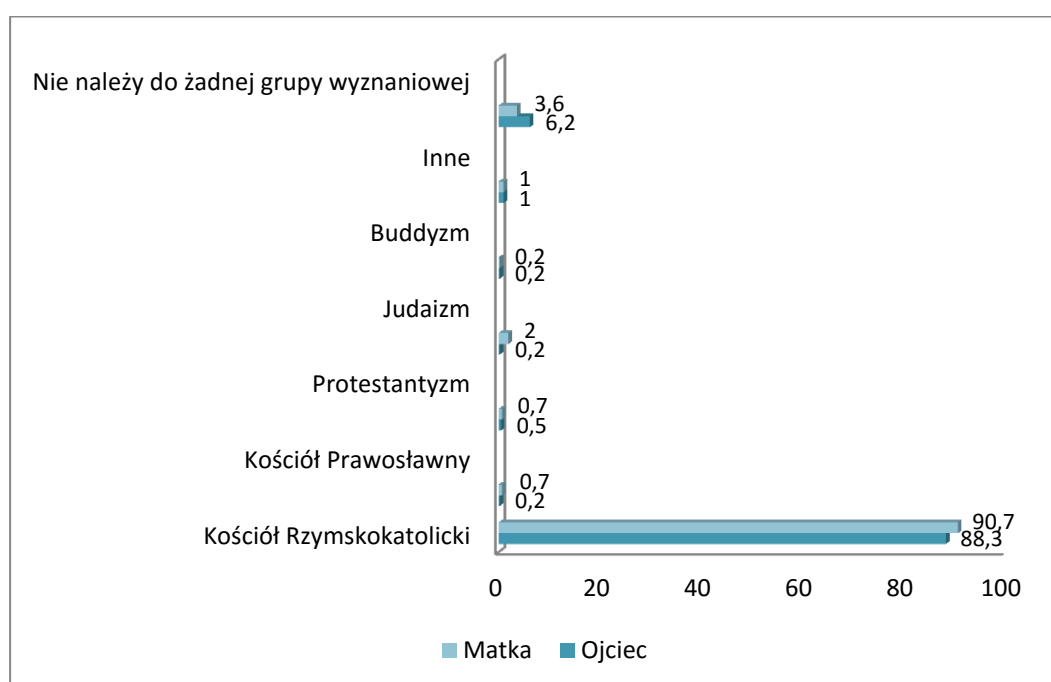
Tabela prezentuje rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną rodziców respondentów.

Tabela 6.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną rodziców (%)

Do jakiej grupy wyznaniowej należą Twoi rodzice?							
	Kościół rzymskokatolicki	Kościół prawosławny	Protestantyzm	Judaizm	Buddyzm	Inne	Nie należy do żadnej grupy wyznaniowej
Ojciec	88,3	0,2	0,5	0,2	0,2	1,0	6,2
Matka	90,7	0,7	0,7	0,2	0,2	1,0	3,6

Źródło: opracowanie własne.

Dla lepszego zobrazowania te same dane zostały przedstawione na wykresie.

Wykres 6.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną rodziców (%).

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z danymi przedstawionymi powyżej, przeważająca część rodziców studentów zielonogórskich – podobnie jak sami studenci (co zostało już wyżej opisane) – jest związana z Kościołem rzymskokatolickim (ojciec: 88,3%, matka: 90,7%). Drugą kategorią w kolejności częstotliwości wskazań są rodzice, którzy nie należą do żadnej grupy wyznaniowej (ojciec: 6,2 %, matka: 3,6 %). W dalszej kolejności plasują się rodzice należący do któregoś z wyznań protestanckich (brak uszczegółowienia w ankiecie): ojciec 0,5%, matka 0,7% i należący do religii prawosławnej (ojciec 0,2%, matka 0,7%). Następnie przedstawiciele judaizmu i buddyzmu (na takim samym poziomie: ojciec 0,2% i matka 0,2%). Jako odrębną kategorię należy rozpatrywać przypadki przynależności do innych religii. Wpisy respondentów

wskazują na konkretne religie: ewangelicką, katolicyzm (sic!), Świadków Jehowy. Ale też zawierają informacje o niepraktykowaniu rodziców, ich agnostycyzmie i braku wiedzy studenta na temat kondycji religijnej rodzica.

Skrzyżowanie wskazań dotyczących autodeklaracji w zakresie poczucia związku z konkretną religią deklarowanego przez respondenta i przynależnością religijną jego rodziców pozwala przypuszczać z dużym prawdopodobieństwem, iż zdecydowanie najczęściej w środowisku zielonogórskich studentów mamy do czynienia z religią losu. Dane przedstawione w tabelach pozwalają interpretować jako informację o wysokim poziomie dziedziczenia religii. Zjawisko to dotyczy przede wszystkim dominującej wśród respondentów religii, jaką jest katolicyzm rzymski (zgodność deklaracji studenta i przynależności ojca i matki w 96,9 % i 99,3 % przypadków).

Tabela 6.4. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną ojca skrzyżowany z deklaracjami poczucia związku respondenta z daną religią/kościółem (%)

Do jakiej grupy wyznaniowej należy ojciec?						
Z jakim Kościołem/religią czujesz się związany/a?	Kościół rzymskokatolicki	Kościół prawosławny	Protestantyzm	Judaizm	Inne	Nie należy do żadnej grupy wyznaniowej
Kościół rzymskokatolicki	96,9	0,3	0,0	0,0	0,3	2,4
Protestantyzm	57,1	0,0	14,3	14,3	0,0	14,3
Buddyzm	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Inne	41,7	0,0	0,0	0,0	16,7	41,7

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6.5. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną matki skrzyżowany z deklaracjami poczucia związku respondenta z daną religią/kościółem (%)

Do jakiej grupy wyznaniowej należy matka?						
Z jakim Kościołem/religią czujesz się związany/a?	Kościół rzymskokatolicki	Kościół prawosławny	Protestantyzm	Judaizm	Inne	Nie należy do żadnej grupy wyznaniowej
Kościół rzymskokatolicki	99,3	0,3	0,0	0,0	0,3	0,0
Kościół prawosławny	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Protestantyzm	42,9	0,0	28,6	14,3	0,0	14,3
Buddyzm	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Inne	38,5	0,0	0,0	0,0	15,4	46,2

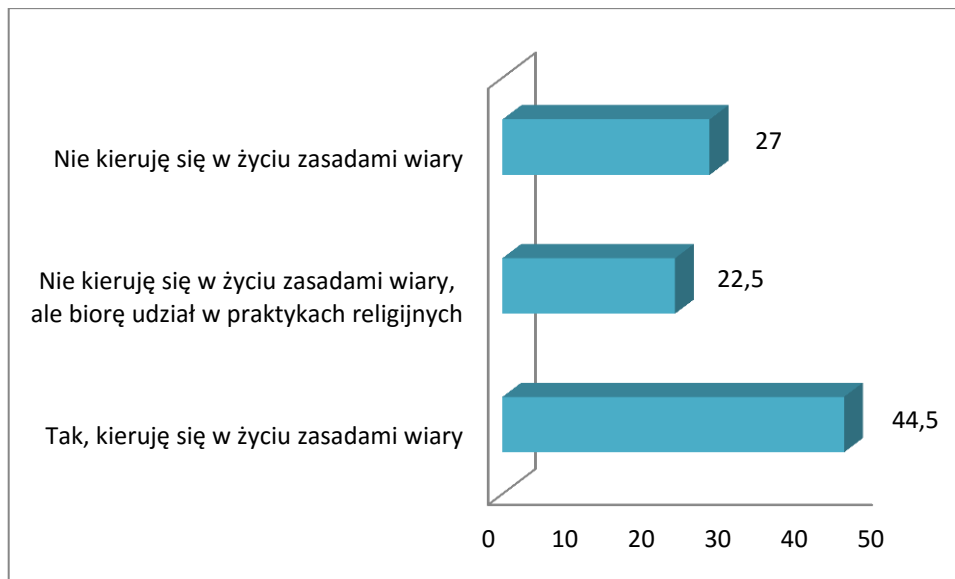
Źródło: opracowanie własne.

Ponad 90% studentów czujących związek z Kościołem rzymskokatolickim wywodzi się z rodzin, w których oboje rodziców przynależy do tego właśnie wyznania (96,9% i 99,3% tych respondentów ma odpowiednio ojca katolika i matkę katoliczkę tradycji łacińskiej). Różnice pomiędzy religią starszego i młodszego pokolenia to jednostkowe przypadki (częstotliwości w granicach 1-5 osób w danej kategorii wyznaniowej, np. wśród studentów deklarujących swój związek z buddyzmem dwoje ma ojca – rzymskiego katolika i jeden ma matkę – rzymską katoliczkę; wśród studentów deklarujących swój związek z protestantyzmem czworo ma ojca – rzymskiego katolika, jeden ojca – protestanta, jeden ojca – wyznawcę judaizmu oraz troje matkę – rzymską katoliczkę, dwoje matkę – protestantkę, jeden matkę – wyznawczynię judaizmu).

Trzeba tu jednak podkreślić, że biorąc pod uwagę tabele nie można z całą pewnością stwierdzić, że respondent odszedł od tradycji rodzinnej i tym samym wnioskować o wystąpieniu konwersji. Dane te pokazują jedynie zgodność (rzadziej jej brak) aktualnego stanu przynależności religijnej poszczególnych członków danej rodziny. Jednakże, mając na względzie współczesne procesy indywidualizacji, nie można wykluczać dynamiki w zakresie przynależności religijnej rodzica (matka i/lub ojciec również mogą być konwertytami, co nie jest wykazane w badaniach).

6.5. Wartości religijne w działaniu

Jedno z pytań ankietowych dotyczyło udziału wartości religijnych w działaniach podejmowanych przez młodzież: „Czy kierujesz się w życiu zasadami religii i wiary?”. Rozkład procentowy wskazań studentów został zaprezentowany na wykresie.

Wykres 6.4. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną rodziców (%).

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie to kieruje uwagę na zagadnienie subiektywnej oceny własnych działań i nadawanie swym aktywnościom życiowym sensu religijnego. W świetle pozyskanego materiału widać, że większość badanych studentów zielonogórskich świadomie odnosi swoje życie do sfery religijnej. Odpowiedź „Tak, kieruję się w życiu zasadami wiary” wybrało 44,5% uczestników badań. Kolejne 27,0% nie kieruje się w życiu zasadami wiary (a przynajmniej nie czyni tego w sposób świadomy), pozostały odsetek (22,5%) bierze wprawdzie udział w praktykach religijnych (działanie odnoszone do sfery religijnej), ale w życiu nie stosuje w praktyce zasad wiary. Szczególnie interesujące są wskazania dotyczące ostatniego omawianego przypadku: „Nie kieruję się w życiu zasadami wiary, ale biorę udział w praktykach religijnych”. Wskazanie to oznacza postrzeganie religii w kategoriach skostniałego rytuału, pozostającego poza obrębem rzeczywistych codziennych doświadczeń i zmagañ człowieka. Religia tak rozumiana byłaby instytucją nieodpowiadającą na ważne życiowe potrzeby człowieka (nie spełniałaby np. funkcji wyjaśniającej i sensotwórczej – cech wpisanych w definicję religii), byłaby przykładem rytualizmu opisanego przez Mertona: utrzymywaniem sposobów zachowania się, przy jednoczesnym zatraceniu pierwotnego sensu tego działania. Jednocześnie wyraźnie widać tu definiowanie religii w kategoriach kulturowych – religią jest to, co w danym społeczeństwie uznaje się za religię. Wybór tego wskazania dowodzi obecności zjawiska prywatyzacji religii, desakralizacji kultu, selektywnego traktowania prawd wiary religii dominującej tak w społeczeństwie, jak i w próbie badawczej – rzymskiego

katolicyzmu. Zjawisko to jest już odnotowane i analizowane przez socjologów religii⁵. Można te wskazania interpretować również w kontekście pewnej trwałości Kościoła ludowego, gdzie wspólnotowość i rytuał dominują nad refleksyjnością i pogłębieniem indywidualnego życia religijnego⁶. Na plan pierwszy wysuwałaby się w tym wypadku funkcja integracyjna religii dominującej, przy słabym jej rozpoznawaniu przez młodych ludzi jako systemu wyjaśniającego i sensotwórczego. Oznaczałoby to przywiązanie do religii na zasadzie bezrefleksyjnego tradycjonalizmu, przy jednoczesnym wypełnianiu ważnej sfery swego życia duchowego treściami pochodzącymi z innych systemów światopoglądowych (dających odpowiedzi na pytania o sens życia i tzw. sprawy ostateczne).

Mając na uwadze substancjalne definiowanie religii, termin „wiara” występujący w pytaniu, należy odczytywać w kategoriach „wiary zobiektywizowanej”, zinstytucjonalizowanej w ramach organizacji religijnej. Zgodnie z wynikami zaprezentowanymi na wykresie 6.4., 27% badanych nie kieruje się w życiu zasadami wiary. Oznacza to, że w życiu tych osób pojawiają się zapewne inne systemy wyjaśniające zdarzenia, nadające sens i zasady funkcjonowania wszechświata, które jednak nie są wpisane tę „wiarę zinstytucjonalizowaną” (np. nauki przyrodnicze lub filozofia jako sposoby konceptualizacji wszechświata i człowieka). Warto byłoby pogłębić w przyszłości badania i spróbować znaleźć odpowiedź na pytanie o te systemy. Bardzo prawdopodobne, że jest to wspomniany już wcześniej rodzaj „religii niewidzialnej”, konstrukcji o mocno zindywidualizowanym charakterze, jaka uzupełnia religię zinstytucjonalizowaną, z którą respondenci odczuwają jakiś rodzaj związku. Tak budowana całość spełniałaby wszystkie definicyjne funkcje religii ważne z perspektywy życia zbiorowego i jednostkowego: integracyjną (uczestnictwo w rytuałach i/lub w organizacji religijnej), wyjaśniającą i sensotwórczą (wybiórczość w postawie względem prawd wiary, subiektywizacja i prywatyzacja religii, zapożyczenia i budowanie własnych interpretacji zdarzeń).

Wskazanie „nie kieruję się w życiu zasadami wiary” mogło być też rozumiane przez respondentów jako możliwość wyrażenia swojej postawy ateistycznej i niemożności jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o własną kondycję religijną (patrz: tabela prezentująca odpowiedzi na pytanie „Czy uważasz się za...” – szczególnie kategoria respondentów

⁵ J. Baniak, 2007, Desakralizacja kultu religijnego i świąt religijnych w Polsce: studium socjologiczne, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków; oraz: I. Borowik, 1997, Procesy instytucjonalizacji i prywatyzacji religii w powojennej Polsce, Instytut Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

⁶ W. Piwowarski, 2000, Socjologia religii, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin; oraz: I. Borowik, 1997, Procesy instytucjonalizacji i prywatyzacji religii w powojennej Polsce, Instytut Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

⁶ W. Piwowarski W. , 2000, Socjologia religii, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.

uważających się za ateistów i osób, które wybrały wskazanie „trudno powiedzieć” – w sumie: 23,4% uczestników ankiety). Aby móc zdiagnozować stan faktyczny tego złożonego zagadnienia oraz poznać rzeczywistą treść wierzeń młodzieży na pograniczu należałoby kontynuować badania, skupiając się na wątkach dotyczących wielu różnych aspektów postaw religijnych i światopoglądu.

Tabela 6.6. Rozkład odpowiedzi na pytanie o udział wartości religijnych w podejmowanych działaniach (%)

Czy kierujesz się w życiu zasadami religii i wiary?			
	Tak, kieruję się w życiu zasadami wiary	Nie kieruję się w życiu zasadami wiary, ale biorę udział w praktykach religijnych	Nie kieruję się w życiu zasadami wiary
ogółem	44,5	22,5	27,0
Płeć			
Mężczyzna	39,4	21,9	34,8
Kobieta	49,2	23,6	23,2
Kierunek studiów			
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	50,0	22,4	21,7
Techniczno-ściśle	44,0	20,6	34,0
Ekonomiczne	40,7	25,7	28,3
Wielkość miejscowości zamieszkania			
Wieś	53,2	21,0	22,6
Miasto do 20 tys.	39,4	29,8	25,0
Miasto 20-100 tys.	48,1	21,7	27,4
Miasto pow. 100 tys.	36,5	18,9	40,5
Wykształcenie ojca			
Podstawowe	53,8	23,1	23,1
Zasadnicze zawodowe	49,3	23,0	22,4
Średnie ogólnokształcące	44,1	23,5	32,4
Średnie zawodowe	43,6	23,3	28,6
Wyższe zawodowe	46,7	20,0	26,7
Wyższe magisterskie	38,5	15,4	46,2
Wykształcenie matki			
Podstawowe	50,0	35,7	14,3
Zasadnicze zawodowe	54,3	24,5	19,1
Średnie ogólnokształcące	49,2	14,8	29,5
Średnie zawodowe	37,5	22,1	34,6
Wyższe zawodowe	41,9	29,0	29,0
Wyższe magisterskie	49,2	21,5	26,2
Stopień naukowy	33,3	0,0	66,7

Źródło: opracowanie własne.

Dane zaprezentowane w tabeli stanowią zestawienie deklaracji w zakresie stosowania wartości religijnych w życiu respondenta z jego cechami demograficzno-społecznymi. Można dostrzec pewne zależności pomiędzy kierowaniem się zasadami wynikającymi z wiary i religii a płcią, miejscowością zamieszkania, wykształceniem rodziców i kierunkiem studiów respondenta. Studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych, mieszkający

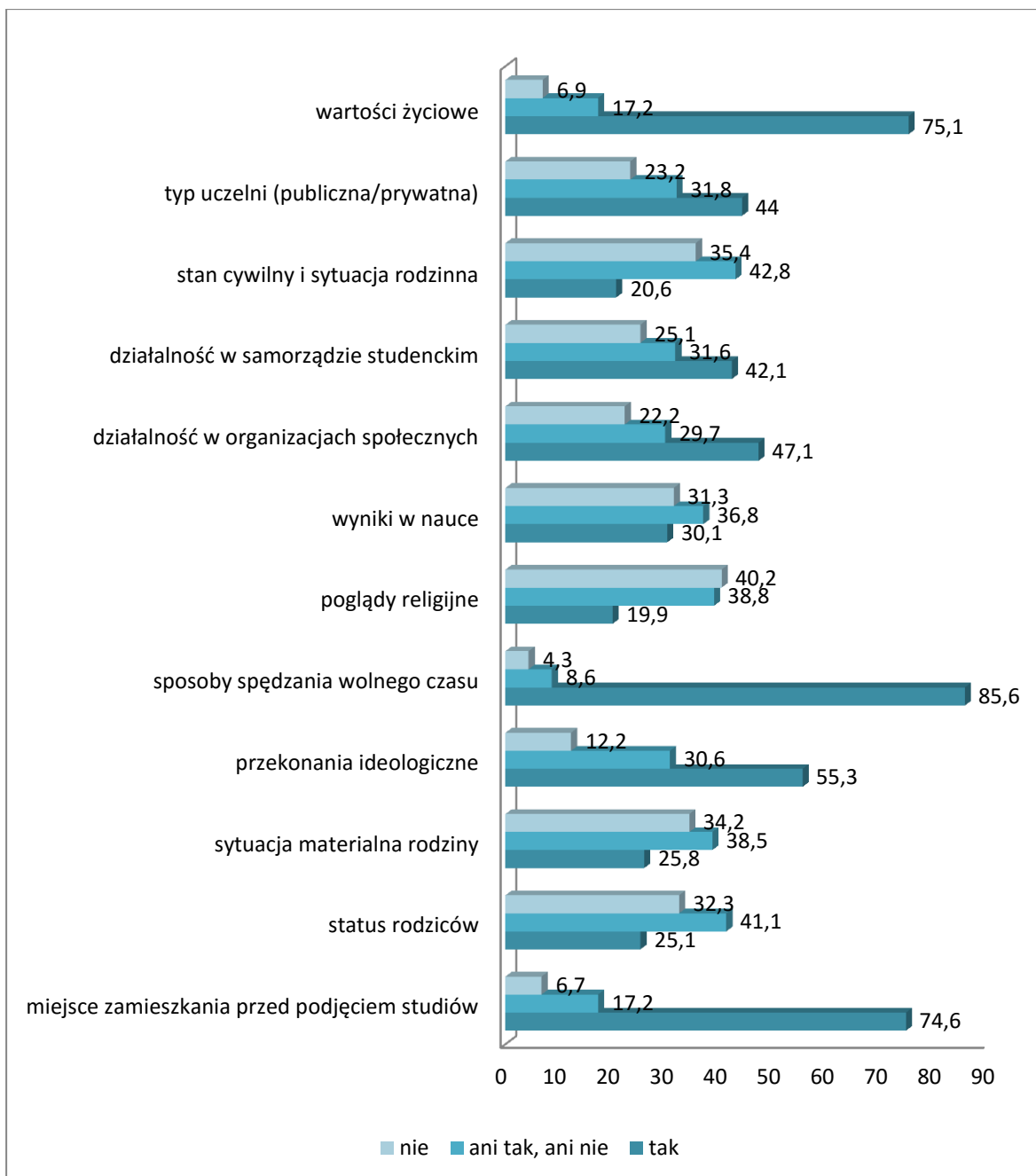
w mniejszych miejscowościach oraz osoby, których rodzice legitymują się niższym poziomem wykształcenia nieco częściej deklarują, iż w swoim życiu stosują się do zasad wynikających z wyznawanej religii. Również kobiety częściej wskazują tę odpowiedź. Jednak teza ta powinna być jeszcze potwierdzona w toku dalszych badań. Pytanie o autodeklarację praktyk religijnych ma charakter subiektywny oraz zazwyczaj jest to pytanie ogólnie sondujące, stanowiące wstęp do pogłębionych badań.

Jedno z pytań dotyczących systemu wartości poświęcone było istotności poglądów religijnych w kontaktach z rówieśnikami. Zdaniem większości respondentów stanowią one mało istotny czynnik zbliżający do siebie studentów. Spośród wszystkich zmiennych mogących wpływać na relacje w gronie młodzieży akademickiej, jakie zostały zaproponowane przez autorów badań, poglądy religijne uzyskały zdecydowanie najniższą liczbę wskazań: suma wskazań „zdecydowanie tak” i „raczej tak” stanowi 19,9% wszystkich odpowiedzi na to pytanie, łączny odsetek wskazań wyrażających przekonanie, iż poglądy religijne na stanowią ważnego elementu kształtującego więź pomiędzy studentami wyniósł 40,2%. Brak zdecydowania w tej kwestii wyraziło 38,8% respondentów.

Wykres prezentuje rozkład wskazań zredukowanych do trzech kategorii (łącznie rozpatrywane są wskazania „zdecydowanie tak” i „raczej tak” oraz „zdecydowanie nie” i „raczej nie”). W świetle przedstawionych tu danych widać, że z perspektywy respondentów najważniejszym czynnikiem integrującym zbiorowość studentów jest spędzanie wolnego czasu, podczas gdy przekonania religijne znajdują się na drugim biegunie jako odpowiedź z najniższym odsetkiem wskazań. Rozkład odpowiedzi na to pytanie świadczy o tym, że respondenci nie postrzegają przekonań religijnych jako istotnej cechy grupotwórczej, która strukturalizuje środowisko młodzieży akademickiej. Może to wynikać z dużego ujednoczenia konfesyjnej przynależności respondentów, co powoduje, że nie różnicuje ona zbytnio członków tego środowiska. Cecha ta „rozmywa się” wobec innych atrybutów, jakimi odznaczają się członkowie zbiorowości studenckiej, np. względem sposobów spędzania wolnego czasu. W świetle wcześniej wysuniętych wniosków mówiących o rytualizmie, można tu dodać, że integracyjna funkcja religii jest być może odczuwana przez respondentów w kontekście życia rodzinnego i dystansów międzygeneracyjnych (czynności religijne przynależałyby tym samym do kontekstu mikrostruktur rodzinnych); w ramach społeczności studenckiej przekonania religijne schodzą na plan dalszy. Ciekawe jest jednak, iż poglądy religijne nie są łączone przez respondentów z wartościami życiowymi, które na wykresie 6.5. lokalizują się na przeciwnym biegunie względem przekonań religijnych jako te, które pełnią istotną funkcję integracyjną. Po sposobach spędzania wolnego czasu są one według

respondentów drugim podstawowym czynnikiem wpływającym na poczucie bliskości pomiędzy studentami: 75,1% wskazań stwierdzających jego znaczenie w tej dziedzinie. Wynik ten może potwierdzać nie tylko wyjątkowość stylu życia studenckiego (a w tym sposoby spędzania wolnego czasu przez młodzież akademicką), ale także postrzeganie religii (rozumianej w tradycyjny dla polskiej kultury sposób) głównie przez pryzmat rytuału i rutyny, a nie żywej wiary, mającej wpływ na sposób doświadczania otaczającej rzeczywistości i podejmowane działania. Tym samym, warto w przyszłości bliżej przyjrzeć się zjawiskom niemieszczącym się w tradycyjnej religijności, a określanym dziś pojęciem duchowości⁷. Zjawiska te mogą kryć się po części za kategorią wartości życiowych, światopoglądu etc., składając się na pozakonfesyjne formy religijnego życia człowieka.

⁷ W. Pawluczuk, 2014, *Oblicza wiary*, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków, s. 103-118; K. Leszczyńska, Z. Pasek, 2008, *Nowa duchowość w badaniach społecznych*, [w:] red. K. Leszczyńska, Z. Pasek, *Nowa duchowość w społeczeństwach monokulturowych i pluralistycznych*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków.

Wykres 6.5. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy Twoim zdaniem niżej wymienione czynniki zbliżają do siebie studentów?” (%).

Źródło: opracowanie własne.

Nałożenie cech społeczno-demograficznych na rozkład odpowiedzi dotyczących poglądów religijnych jako czynnika zbliżającego do siebie studentów (tabela 6.7) wskazuje, iż integracyjną funkcję w poglądach religijnych częściej dostrzegają kobiety niż mężczyźni. Częściej też są to studenci szeroko rozumianej humanistyki niż nauk ścisłych lub ekonomicznych (co można prawdopodobnie wiązać ze strukturą kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych – wśród studentów tych kierunków przeważają kobiety). Trudno

stwierdzić występowanie zależności pomiędzy omawianym w tym miejscu postrzeganiem znaczenia poglądów religijnych dla życia społecznego a miejscem zamieszkania studenta. Zauważyć można jednak pewną zależność pomiędzy nadawaniem poglądom religijnym funkcji integracyjnej a kondycją materialną rodziny respondenta. Wraz ze wzrostem poziomu życia rodziny zmniejsza się przekonanie o integrującym wpływie poglądów religijnych. Można podsumować, że im lepsza sytuacja materialna, tym mniejszą rolę w życiu społecznym nadaje się religii.

Tabela 6.7. Rozkład odpowiedzi dotyczących poglądów religijnych jako czynnika zbliżającego do siebie studentów skrzyżowany z cechami społeczno-demograficznymi respondentów (%)

Czy Twoim zdaniem poglądy religijne zbliżają do siebie studentów?			
	Tak	Ani tak, ani nie	Nie
Ogółem	19,9	38,8	40,2
Płeć			
Mężczyzna	16,0	41,0	42,9
Kobieta	22,4	38,4	32,9
Kierunek studiów			
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	27,6	34,9	37,5
Techniczno-ścisłe	14,8	38,7	46,5
Ekonomiczne	16,7	45,6	37,7
Wielkość miejscowości zamieszkania			
Wieś	19,7	34,6	45,7
Miasto do 20 tys.	20,0	43,8	36,2
Miasto 20-100 tys.	24,0	36,5	39,4
Miasto pow. 100 tys.	14,9	45,9	39,2
Sytuacja materialna rodziny			
Bardzo zła	28,6	57,1	14,3
Zła	33,3	39,4	27,2
Przeciętna	20,1	39,6	40,3
Dobra	17,8	39,5	42,8
Bardzo dobra	13,5	32,7	53,8

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Polsko-ukraińskie badania nad młodzieżą na pograniczu przynoszą skromny materiał dotyczący postaw studentów wobec religii i wiary. Należy podkreślić, że uzyskane dane empiryczne prezentują jedynie bardzo mały fragment sfery życia religijnego badanych osób, odślaniając tylko w ogólnych zarysach parę wybranych jej aspektów. Religijność człowieka stanowi dużo bardziej złożoną całość, obejmującą całokształt życia ludzkiego i poczucie sensu.

Ankieta przeprowadzona wśród studentów zielonogórskich w dużej mierze potwierdza wnioski płynące z innych badań dotyczących religii i religijności społeczeństwa polskiego (np. analizy publikowane przez Instytut Spraw Publicznych lub Instytut Statystyki Kościoła

Katolickiego SAC – patrz: bibliografia). Dotyczy to zależności pomiędzy szeroko rozumianą religijnością a płcią (kobiety są bardziej wrażliwe religijnie), miejscem zamieszkania (mieszkańcy małych miejscowości wykazują większe zaangażowanie religijne), wykształceniem (studenci, których rodzice zakończyli swoją edukację formalną na relatywnie niskim poziomie, są bardziej skłonni postrzegać świat przez pryzmat wiary/religii). Interesujące są informacje; jakie przynoszą badania zielonogórskie w zakresie relacji pomiędzy kierunkiem studiów a stosunkiem do wiary i religii studenta. Wynika z nich, że reprezentanci szeroko rozumianej humanistyki (kierunki humanistyczno-społeczno-artystyczne) częściej niż adepci ekonomii oraz nauk ścisłych i technicznych wykazują się wiarą religijną (choć taki rozkład odpowiedzi można wiązać po części ze znacznym stopniem feminizacji szeroko rozumianych kierunków humanistycznych).

Uzyskane w badaniu dane w zakresie własnej religijności można ująć w postaci kilku wniosków:

- większość badanych studentów zielonogórskich postrzega się jako osoby wierzące (54,5% wskazań), przy czym kobiety i studenci zamieszkali na wsi częściej deklarują się jako osoby wierzące niż mężczyźni lub osoby zamieszkałe w mieście;
- zdecydowana większość respondentów (w sumie 73,7%) odczuwa swój związek z chrześcijaństwem (głównie z Kościołem rzymskokatolickim);
- można przypuszczać z dużym prawdopodobieństwem, iż zdecydowanie najczęściej w środowisku zielonogórskich studentów mamy do czynienia z religią losu;
- większość badanych studentów zielonogórskich świadomie odnosi swoje życie do sfery religijnej (odpowiedź „Tak, kieruję się w życiu zasadami wiary” wybrało 44,5% uczestników badań), chociaż respondenci nie postrzegają przekonań religijnych jako istotnej cechy grupotwórczej, która strukturalizuje środowisko młodzieży akademickiej i nie łączy poglądów religijnych z wartościami życiowymi.

Wyniki badań świadczą o pozostawaniu studentów w zasięgu tradycyjnego porządku, przy jednoczesnych próbach ustanawiania sfery własnej, swobodnej konceptualizacji rzeczywistości i związanych z tym działań, które - chociaż nie wpisują się w ten tradycyjny ład (mogą być nawet z nim sprzeczne) - funkcjonują jednak z nim w pewnej symbiozie (prywatyzacja, indywidualizacja religii, selektywność religijna). Z pewnością badania te dobrze byłoby kontynuować, poszerzając i pogłębiając ich problematykę.

Bibliografia

- Baniak J. (2007), Desakralizacja kultu religijnego i świąt religijnych w Polsce: studium socjologiczne, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków.
- Borowik I. (1997), Procesy instytucjonalizacji i prywatyzacji religii w powojennej Polsce, Instytut Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Dobbelaere K. (1998), Socjologiczna definicja religii, [w:] red. W. Piwowarski, Socjologia antologia tekstów, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków.
- E. Jarmoch (2013), Wiara i religijność, [w:] Postawy społeczno-religijne Polaków 1991-2012, red. L. Adamczuk, E. Firlit, W. Zdaniewicz SAC, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa.
- Kościół i religijność Polaków 1945-1999 (2000), red. W. Zdaniewicz SAC, T. Zembrzuski, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa.
- Kościół Katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków (2004), red. W. Zdaniewicz SAC, S. H. Zaręba SAC, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa.
- Kościół katolicki w przededniu wejścia Polski do Unii Europejskiej (2003), red. P. Mazurkiewicz, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Leszczyńska K., Pasek Z. (2008), Nowa duchowość w badaniach społecznych, [w:] red. K. Leszczyńska, Z. Pasek, Nowa duchowość w społeczeństwach monokulturowych i pluralistycznych, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków.
- Mariański J. (1998), Między nadzieją a zwątpieniem: sens życia w świadomości młodzieży szkolnej, Wydawnictwo TNKUL, Lublin.
- Pawluczuk W. (2014), Oblicza wiary, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków .
- Piwowarski W. (2000), Socjologia religii, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.
- Postawy społeczno-religijne Polaków 1991-2012 (2013), red. L. Adamczuk, E. Firlit, W. Zdaniewicz SAC, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa.
- Szawiel T., Wiara religijna młodzieży polskiej, [w:] Kościół katolicki w przededniu wejścia Polski do Unii Europejskiej, red. P. Mazurkiewicz, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

7. FORMY SPĘDZANIA CZASU WOLNEGO I UCZESTNICTWO W KULTURZE

7.1. Wprowadzenie

Problematyka czasu wolnego jest obszarem zainteresowań badaczy z wielu dyscyplin naukowych. Wyodrębniona została w wyniku badań nad konsekwencjami narodzin i funkcjonowania społeczeństw przemysłowych. Autorem klasycznej definicji czasu wolnego jest francuski badacz Joffre Dumazedier, który wskazuje, że czas wolny (*loisir*) dotyczy czynności, której jednostka może się oddać całkowicie dobrowolnie, poza obowiązkami zawodowymi, rodzinnymi i społecznymi. Robi to po to, by wypocząć, rozerwać się i rozwijać.

W miarę rozwoju badań nad czasem wolnym pojawiało się wiele propozycji definiowania tego terminu, zarówno w obszarze pedagogiki, socjologii, jak i ekonomii. Pozwala to wyodrębnić jego uniwersalne cechy:

- czas wolny jest czasem społecznym i częścią składową budżetu czasu jednostki, często w opozycji wobec czasu pracy;
- czas wolny to dobrowolność i swoboda wyboru;
- postrzeganie czasu wolnego jako czasu niekomercyjnego;
- czas wolny wypełniony jest rozrywką, odpoczynkiem i bezinteresownymi działaniami samorealizacyjnymi.

Badacze postulują również holistyczne ujęcie problemu oraz wskazują na postrzeganie czasu wolnego w aspekcie ilościowym i jakościowym. Empiryczne badania czasu wolnego idą w dwóch kierunkach: ilości czasu wolnego (jaką część czasu człowieka stanowi czas wolny - obszarem zainteresowania badaczy jest struktura budżetu czasu jednostki) oraz jego jakość – analiza sposobów spędzania czasu wolnego. Problematyka czasu wolnego jest także bezpośrednio połączona z zagadnieniami uczestnictwa w kulturze. Współczesne badania nad obecnością w kulturze, sposobów jej wykorzystywania i obiegów kultury wymagają pewnych modyfikacji i nowego spojrzenia na sposoby korzystania z dóbr kultury. Dotyczy to przede wszystkim młodych odbiorców. Dlatego też wiele opracowań wskazuje na dwa obiegi kultury: legalny, oficjalny oraz na zjawiska nieformalnej wymiany treści kultury. Nieformalny obieg kultury uwzględnia takie zachowania, jak korzystanie z książek, muzyki

i filmów zdobywanych (oglądanych, słuchanych, kopiowanych) przez internet czy pożyczanych od znajomych.

Jan Grad podsumowując polskie badania dotyczące czasu wolnego i uczestnictwa w kulturze¹ stwierdza, iż stanowią one jedne z najstarszych i najbardziej eksplorowanych obszarów badań socjologicznych w Polsce. Ich długa tradycja związana jest nie tylko z socjologią, ale także pedagogiką, i w wymiarze zachowań konsumenckich – z ekonomią. Dla badaczy zajmujących się badaniem młodzieży do istotny wymiar ich aktywności umożliwiające analizowanie zmian w obszarze szeroko pojętego czasu wolnego. To także wskaźnik popularności i mody na pewne treści, wytwory kultury, a w konsekwencji próba uchwycenia kształtowania się nowych postaw, zachowań, nowego kanonu wartości. W prezentowanym opracowaniu kontynuujemy nasze zainteresowania badawcze².

7.2. Czas wolny studentów zielonogórskich. Charakterystyka ogólna

Dane zawarte w tym opracowaniu (m.in. te dotyczące sposobów korzystania z internetu) już wyraźnie wskazują, że badani studenci znajdują się w nieformalnym obiegu kultury. Poniżej zgromadzone dane empiryczne wskażą pełniejszy obraz sposobów funkcjonowania w kulturze w ramach czasu wolnego.

Tabela 7.1. Sposoby spędzania czasu wolnego przez studentów (%)

Czynności	Codziennie	Kilka razy na tydzień	Kilka razy na miesiąc	Kilka razy na rok	Prawie nigdy
Sport i gry sportowe	11,2	33,8	34,8	14,6	5,6
Ćwiczenia rehabilitacyjno-zdrowotne	3,0	10,7	16,9	17,2	52,2
Spacery po mieście	15,6	42,5	33,0	5,9	2,9
Wyjazdy za miasto, "na łono natury"	7,9	21,1	43,5	20,6	6,9
Odoczynek, relaks	37,5	42,0	17,0	2,2	1,2
Spotkania z przyjaciółmi, z chłopakiem/dziewczyną	32,7	42,4	17,6	5,4	2,0
Clubbing, dyskoteki	1,5	6,7	37,9	31,4	22,5
Udział (bierny) w imprezach sportowych	3,0	3,2	22,4	41,8	29,6
Gra w szachy	1,1	2,2	8,7	14,4	73,6
Odwiedzanie kawiarni, barów	3,2	10,9	53,0	22,5	10,4
Gra w karty	2,2	6,7	19,1	33,7	38,4

¹ Grad J., 1997, Badania uczestnictwa w kulturze artystycznej w polskiej socjologii kultury.

² Por.: Młodzież w czasie wolnym: między przyjemnością a obowiązkami, 2011, red. nauk. E. Narkiewicz-Niedbałec, M. Zielińska, tym razem koncentrując się na młodzieży studiującej.

Tabela 7.2. Sposoby spędzania czasu wolnego (c.d.)

	Czynności	Codziennie	Kilka razy na tydzień	Kilka razy na miesiąc	Kilka razy na rok
Gra w bilard	3,2	4,7	19,2	32,4	40,0
Czytanie gazet, czasopism	11,5	29,2	39,4	12,2	7,71,
Czytanie książek (beletrystyki, literatury pięknej)	13,6	21,0	33,1	20,0	12,3
Oglądanie programów telewizyjnych (różnych)	25,6	35,1	23,7	7,3	8,3
Regularne oglądanie seriali telewizyjnych	21,2	31,5	21,2	11,3	14,8
Gra w gry komputerowe, także on-line	13,5	14,5	22,4	14,5	35,0
Korzystanie z internetu – portale społeczno-ściowe, przeglądarki, serwisy, komunikatory itp.	73,1	14,4	8,3	1,7	2,4
Chodzenie do kina	6,1	4,2	37,3	45,5	6,9
Słuchanie muzyki	67,9	15,3	9,5	5,1	2,2
Uczęszczanie do pozostałych instytucji kultury (teatry, muzea, galerie sztuki)	4,0	3,5	18,5	41,5	32,6
Udział w koncertach muzyki klasycznej i współczesnej	1,0	2,7	14,6	34,2	47,4
Chodzenie do kościoła, uczestnictwo w mszach, nabożeństwach i innych praktykach religijnych	0,7	7,6	35,5	26,4	29,8
Uczestnictwo w amatorskich działaniach artystycznych	2,0	4,0	11,6	20,0	62,4
Artystyczna twórczość: gra na instrumentach, malarstwo itp.	4,2	6,2	9,9	13,1	66,7
Hobbystyczna działalność techniczna: konstruowanie, modelarstwo itp.	3,0	3,5	8,4	14,1	71,1
Inne amatorskie zajęcia: kolekcjonowanie, fotografia itp.	2,7	6,2	18,0	13,6	59,5
Uczestnictwo w młodzieżowych grupach, stowarzyszeniach, subkulturach	1,5	6,2	12,1	11,1	69,1
Podróże za granicę	0,7	3,0	8,4	46,5	41,3
Podróże po Polsce	1,5	3,9	20,9	60,0	13,5

Źródło: opracowanie własne.

Zawarte w tabeli dane empiryczne wskazują na deficyty w niektórych formach aktywności. Blisko 70% badanych nie wykazuje żadnej działalności w grupach młodzieżowych

(np. w subkulturach), co można wytłumaczyć wiekiem badanych. Jest to ten rodzaj aktywności, który charakteryzuje raczej młodsze kategorie wiekowe. Dorosła młodzież rzadziej w nich uczestniczy. Nikłym zainteresowaniem cieszą się także klasyczne już dziś dla badaczy formy spędzania czasu wolnego, takie jak działania hobbystyczne (modelarstwo, fotografowanie itp.) czy ekspresyjne działania w obszarze kultury – czyli różnego rodzaju działalność artystyczna.

Najczęściej studenci korzystają z internetu i słuchają muzyki – czynności te miały blisko 70% wskazań jako aktywność wykonywana codziennie.

Na potrzeby prowadzonej analizy wybrane formy spędzania czasu wolnego badanych studentów zostały podzielone na kilka obszarów:

- ✓ aktywne sposoby spędzania czasu wolnego,
- ✓ kultura instytucjonalna i czytelnictwo książek,
- ✓ gry towarzyskie,
- ✓ relaks i odpoczynek,
- ✓ życie towarzyskie i rozrywkowe,
- ✓ mass media.

Poza tymi obszarami można ulokować także aktywność religijną oraz marginalnie realizowane działania artystyczno-amatorskie. W ramach tych wyodrębnionych segmentów zostanie przeprowadzona analiza wybranych zachowań z uwzględnieniem zmiennych niezależnych, takich jak płeć, obszar studiowanej wiedzy oraz wielkość miejscowości, z której pochodzą badani.

7.3. Aktywne sposoby spędzania czasu wolnego

Do aktywnych sposobów spędzania czasu wolnego można zaliczyć takie działania, jak uprawianie jakiejś dyscypliny sportowej i gry sportowe (w ramach umiarkowanej częstotliwości tzn. kilka razy na tydzień lub na miesiąc – ponad 30% wskazań badanych studentów). To także regularne ćwiczenia rehabilitacyjno-zdrowotne, na które wskazywało odpowiednio 10% respondentów - częstotliwość umiarkowana oraz 16% - kilka razy na miesiąc. Dwie ostatnie sfery – wymagające także aktywności poznawczej, ruchowej, społecznej wiążą się z podróżowaniem. Podróżowanie po Polsce jako formę spędzania wolnego czasu wskazało 60% badanych studentów, deklarując częstotliwość kilka razy w roku, zaś podróże zagraniczne wskazało nieco ponad 46% badanych.

Z wyodrębnionych powyżej obszarów aktywności szczegółowo zostanie przeanalizowany udział badanych studentów w uprawianiu sportu i gier zespołowych.

Uprawianie sportu i gry sportowe

Jak wskazują dane w tabeli 7.3, jedynie 45% badanych studentów i studentek regularnie uprawia sport, co może mieć swoje odłożone w czasie konsekwencje na późniejszych etapach życia. Sport to jeden z elementów prozdrowotnego stylu życia, zaś jego obecność we wcześniejszych etapach życia może na stałe tworzyć nawyki funkcjonowania przez całe życie. Jego brak wpisuje się w styl życia, który nie sprzyja długofalowej koncepcji aktywnego starzenia się.

Bardzo regularny (codzienny i intensywny przynajmniej raz w tygodniu) sposób uprawiania sportu i gier zespołowych częściej charakteryzuje badanych mężczyzn niż kobiety. W pozostałych częstotliwościach płeć nie różnicuje poszczególnych form aktywności. Studenci kierunków ekonomicznych nieco częściej niż pozostali studenci wykazują się regularnością w uprawianiu sportu.

Tabela 7.3. Sport i gry zespołowe a charakterystyki studentów (%)

Częstość występowania danej aktywności					
	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w roku	Prawie nigdy
Płeć					
Kobieta	8,3	31,1	38,2	16,9	5,5
Mężczyzna	16,0	37,8	29,5	10,9	5,8
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	9,3	26,7	38,0	20,0	6,0
Techniczno-ściśle	10,6	36,9	36,9	8,5	7,1
Ekonomiczne	13,2	39,5	28,9	14,9	3,5
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	9,4	31,5	38,6	17,3	3,1
Miasto do 20 tys.	17,1	29,5	32,4	13,3	7,6
Miasto 20-100 tys.	6,8	37,9	35,0	13,6	6,8
Miasto pow. 100 tys.	12,2	36,5	32,4	13,5	5,4

Źródło: opracowanie własne.

7.4. Kultura instytucjonalna i czytelnictwo książek

Korzystanie z ofert instytucji upowszechniających kulturę (kino, teatr, muzeum, galeria sztuki, filharmonia) to obecność w formalnym obiegu kultury. To także finansowy udział w kulturze, partycypacja w kosztach tworzenia i przetwarzania wytworów kultury symbolicznej. W ramach tej kategorii analizowane jest także czytelnictwo – choć tu nie zawsze partycypacja ma wymiar finansowy. Korzystanie z bibliotek nic nie kosztuje i każdy może z nich korzystać. Często również występuje wzajemne pożyczanie książek i ich wymiana między znajomymi. To także osobna problematyka dostępu do obiegu elektronicznego. Coraz bardziej popularne e-booki zastępują tradycyjne książki, wymagają

jednak większego nakładu finansowego (ogólnie badacze wskazują na ok. 4 % czytelników e-booków wśród wszystkich czytających książki). Są zatem nadal formą elitarną, która dodatkowo nie sprzyja wzajemnej wymianie i tworzeniu tzw. kręgów społecznych czytelników (w wypadku studentów dotyczy to osób wymieniających się w gronie przyjaciół, rodziny, mieszkańców tego samego akademika, studentów tego samego roku).

7.4.1. Czytelnictwo książek

Badania nad czytelnictwem wśród Polaków od kilku lat wskazują systematyczny spadek zainteresowaniem literaturą. Regularnie prowadzone badania Biblioteki Narodowej potwierdzają ponad 50% brak badanej czytelniczej aktywności. Tegoroczny, komercyjny pomiar na zamówienie portalu Ceneo wskazuje na jeszcze wyższy odsetek braku czytelnictwa wśród dorosłych Polaków – aż 63% badanych nie przeczytało w 2015 roku ani jednej książki. Spośród tych, którzy wskazywali jakąkolwiek aktywność w tym zakresie największą popularnością cieszą się formy epickie - powieści i opowiadania (55%), kryminały (46%) oraz fantastyka (36%). Niespełna 3% czytelników sięga po poezję.

Wśród badanych studentów i studentek regularne zachowania czytelnicze dotyczą jedynie gazet i czasopism (nieco ponad 26%). Poniżej 20% lokują się gatunki literackie – beletrystyka, kryminał, fantastyka. Na uwagę zasługuje stosunkowo wysoki odsetek regularnie czytanej literatury pięknej (ponad 14%) oraz literatury specjalistycznej (ponad 16%), co można w obu wypadkach uzasadnić odpowiednimi kierunkami studiów badanych. Podobne tendencje dotyczą zarówno korzystania z formy tradycyjnej – drukowanej, jak i formy elektronicznej (w tym e-boków).

Przedstawione w tabelach dane obrazują opisane tendencje.

Tabela 7.4. Czytelnictwo wybranych gatunków literatury i prasy (forma papierowa) (%)

Rodzaj literatury	Regularnie	Od czasu do czasu	Prawie nigdy
Gazety i czasopisma	26,1	60,9	13,0
Literatura specjalistyczna związana z zainteresowaniami i zawodem	16,4	51,4	32,1
Literatura popularno-naukowa	11,7	49,5	38,9
Literatura piękna: poezja, dramaty, klasyka literatury	14,2	34,9	51,0
Beletrystyka	16,7	25,3	57,9
Kryminały	14,5	34,0	51,5
Książki z historii i kultury Polski	5,0	29,3	65,7
Przygody, fantastyka	17,2	40,6	42,2
Inne	6,5	15,4	78,1

Źródło: opracowanie własne.

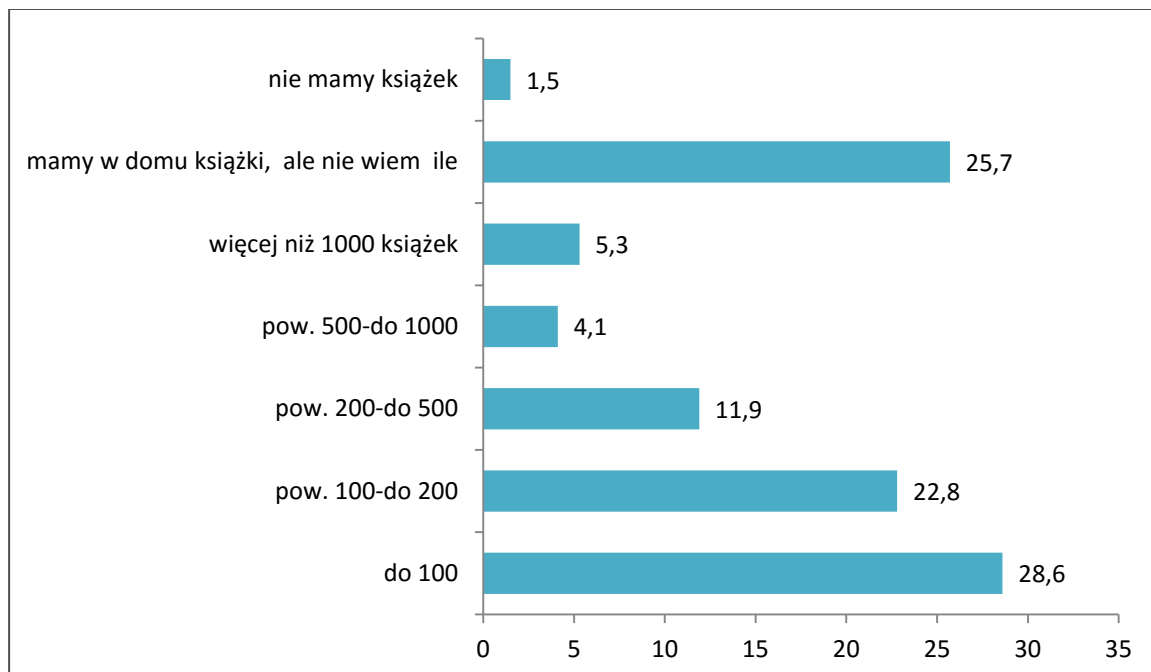
Tabela 7.5. Czytelnictwo wybranych gatunków literatury i prasy (forma elektroniczna) (%)

Rodzaj literatury	Regularnie	Od czasu do czasu	Prawie nigdy
Gazety i czasopisma	22,1	48,5	29,4
Literatura specjalistyczna związana z zainteresowaniami i zawodem	21,7	50,5	28,0
Literatura popularno-naukowa	11,9	45,6	42,5
Literatura piękna: poezja, dramaty, klasyka literatury	5,8	22,6	71,6
Beletrystyka	4,8	17,3	77,9
Kryminały	3,9	21,1	74,9
Książki z historii i kultury Polski	4,5	17,1	78,4
Przygody, fantastyka	8,5	26,3	65,3
Inne	3,2	9,7	87,0

Źródło: opracowanie własne.

Badacze czytelnictwa w Polsce wskazują wzrost popularności zakupów książek w sieci (ponad 50% badanych Polaków kupuje książki w sieci), zaś *e-booki* nie wypierają tradycyjnych książek. Tendencje te widoczne są także w wypadku badanych studentów. Kryminały i beletrystyka częściej czytane są przez studentów w formie papierowej niż elektronicznej (na co wskazują dane z tabeli). Oba gatunki epickie częściej czytane są przez studentki (ponad 10% więcej kobiet wskazuje beletrystykę oraz ponad 15% więcej – kryminały). Podkreślić należy, że częściej studenci kierunków artystyczno-społeczno-humanistycznych niż studenci pozostałych kierunków czytają beletrystykę.

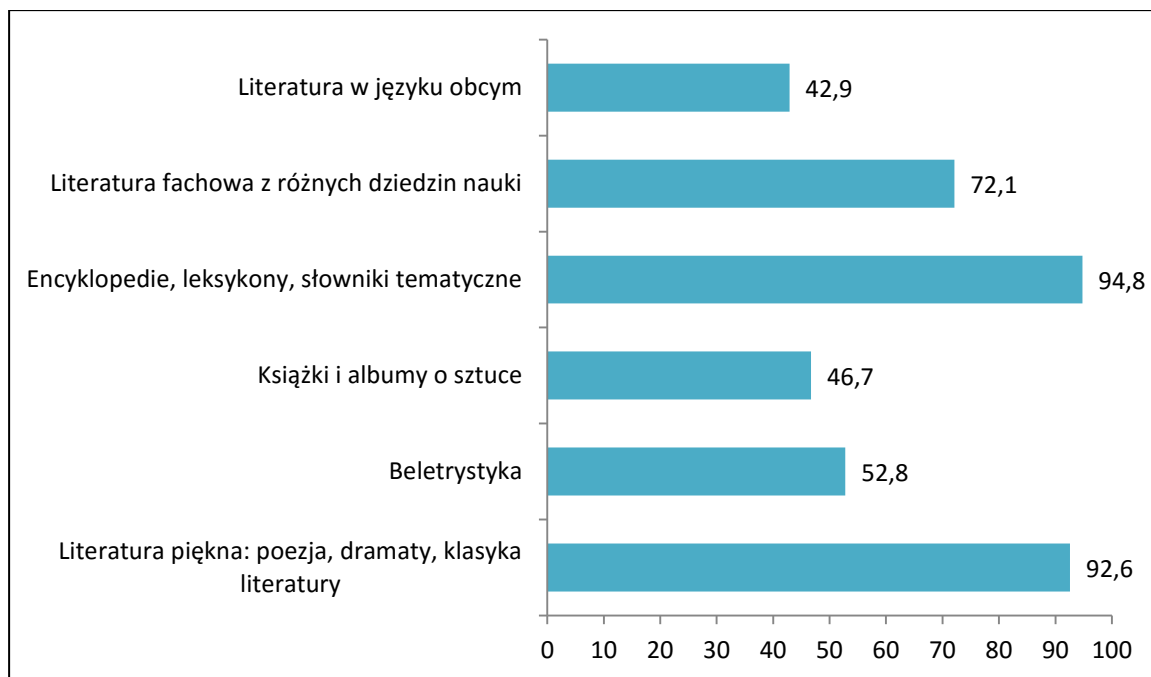
Badając zachowania czytelnicze studentów postanowiliśmy także zapytać o prywatne zasoby książkowe. Dane na wykresie wskazują, iż najmniejszy z przedziałów (do 100 woluminów) wskazało najwięcej badanych – blisko 29%. Ponad ¼ badanych nie potrafiła oszacować liczby zgromadzonych w domu rodzinnym książek.

Wykres 7.1. Wielkość księgozbioru badanych studentów (%).

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej spośród zgromadzonych w prywatnych księgozbiórach tytułów stanowiły pozycje klasyki literatury – ponad 92% badanych, co można tłumaczyć niezbędnym do przyswojenia w procesie edukacji kanonem literatury. Blisko 50% stanowią również książki i albumy poświęcone sztuce oraz beletrystyka.

Wykres 7.2. Gatunki i rodzaje zgromadzonych książek (%).

Źródło: opracowanie własne.

Wymiernym wskaźnikiem instytucjonalnego uczestnictwa w kulturze jest korzystanie z ofert instytucji upowszechniających kulturę. Korzystanie z oferty kina, teatrów, oper, muzeów, galerii sztuki, udział w koncertach czy widowiskach artystycznych – tego typu działania są kwintesencją aktywności kulturalnej. Wybrane działania zostaną przeanalizowane z uwzględnieniem takich zmiennych niezależnych, jak: płeć, studiowany obszar wiedzy oraz wielkość miejscowości pochodzenia.

7.4.2. Chodzenie do kina

W miejscu studiowania, czyli na terenie miasta Zielona Góra studenci mają do dyspozycji dwa działające kina: Klub Kultury Kinowej – *kino Nawa* (kino studyjne). W repertuarze tej placówki dominują filmy o walorach artystycznych zarówno polskie, jak i produkcje europejskie. Jest to miejsce spotkań wymagającej publiczności. Specyfiką kina są rozmaite pokazy i premiery, w których udział często biorą twórcy prezentowanych filmów. W kinie Nawa często organizowane są retrospektywy, prezentacje kinematografii narodowych, przeglądy tematyczne. Druga placówka to kino globalnej sieci *Cinema City*, umiejscowione w centrum handlowym. Oferuje ono repertuar kina głównego nurtu i rozrywkowego. Jego umiejscowienie i repertuar wpisuje się w konsumpcyjny sposób spędzania czasu wolnego. Na terenie miasta znajduje się jeszcze jedno kino - *kino Nysa* – najstarsze w mieście, pochodzące z 1921 roku obecnie jest w fazie remontu i zmiany właściciela – choć budynek, w którym mieściło się to kino ma pozostać placówką kultury.

Zgromadzone w tabeli dane dotyczące aktywności kinowej studentów wskazują, iż niespełna 7% badanych prawie nigdy nie korzysta z oferty kinowej. Ponad 45% badanych bywa w kinie kilka razy w roku. Ponad 37% odwiedza kino kilka razy w miesiącu.

Tabela 7.6. Uczęszczanie do kina a charakterystyki studentów (%)

Częstość występowania aktywności					
	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w roku	Prawie nigdy
Płeć					
Kobieta	3,9	1,9	35,7	44,8	13,6
Mężczyzna	7,5	5,6	38,1	46,0	2,8
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	6,6	2,6	36,2	49,3	5,3
Techniczno-ścisłe	2,9	5,0	30,2	51,1	10,8
Ekonomiczne	9,0	5,4	46,8	34,2	4,5
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	2,4	4,0	40,8	48,0	4,8
Miasto do 20 tys.	7,6	2,9	34,3	50,5	4,8
Miasto 20-100 tys.	8,6	5,7	38,1	39,0	8,6
Miasto pow. 100 tys.	7,1	4,3	34,3	42,9	11,4

Źródło: opracowanie własne.

Z przedstawionych danych empirycznych wynika, iż w dwu najbardziej wyraźnych częstotliwościach (kilka razy w miesiącu, kilka razy w roku – co sensownie łączy się z zachowaniami tego typu, wynikającymi z oferty kinowej) płeć nie okazuje się być czynnikiem różnicującym. Najrzadziej w kinie bywają studenci kierunków techniczno-ścisłych (ponad 10% nie bywa prawie nigdy w tego typu instytucji) oraz studenci pochodzący z największych miejscowości (ponad 11%).

7.4.3. Muzeum, teatr, galeria sztuki. Studenci wobec oferty elitarnych instytucji kultury

W miejscu studiowania zielonogórscy studenci mają do wyboru kilka elitarnych instytucji kultury, z których najbardziej popularną wydaje się być Teatr Lubuski, mający w swoim repertuarze tzw. premiery studenckie – premierowe pokazy kierowane tylko do studentów, na które sprzedawane są bilety w atrakcyjnych cenach. Jak wskazuje informacja kierowana do studentów: po każdej oficjalnej premierze spektaklu organizowane są premiery studenckie, będące rezultatem kilkuletniej i owocnej współpracy Lubuskiego Teatru z Uniwersytetem Zielonogórskim.

W mieście znajduje się także Muzeum Ziemi Lubuskiej, Filharmonia Zielonogórska oraz wiele galerii sztuki (w tym BWA) oraz klubów i piwnic artystycznych.

Zatem dostęp do instytucjonalnej oferty kulturalnej jest. Jak zatem z tych propozycji korzystają badani studenci?

Dane zawarte w tabeli 7.7 wskazują, iż kilka razy w roku nieco ponad 41% badanych korzysta z tych wszystkich instytucji (bez rozróżnienia na poszczególne rodzaje placówek). Nieco ponad 32% studentów i studentek prawie nigdy nie korzysta z takiej oferty. Dane zawarte w wskazują, iż płeć nie jest zmienną wpływającą na częstotliwość korzystania z oferty wskazanych instytucji. Studenci kierunków społeczno-humanistyczno-artystycznych częściej niż pozostali (blisko 14% więcej wskazań) wskazywali aktywność umiarkowaną, tj. kilka razy w miesiącu – co można tłumaczyć zarówno indywidualnymi zainteresowaniami, jak i studiowany obszarem wiedzy. Prawie 40% studentów mieszkających na stałe na wsi prawie nigdy nie uczęszcza do wymienionych instytucji kultury. Jest to o 10% więcej niż wskazania studentów mieszkających na stałe w miejscowościach powyżej 20 tysięcy mieszkańców.

Tabela 7.7. Uczęszczanie do pozostałych instytucji kultury a charakterystyki studentów (%)

	Częstość występowania aktywności				
	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w roku	Prawie nigdy
Płeć					
Kobieta	3,2	2,8	19,5	42,2	32,2
Mężczyzna	5,2	4,6	16,3	40,5	33,3
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	4,0	2,0	27,3	42,0	24,7
Techniczno-ścisłe	4,3	4,3	11,5	43,9	36,0
Ekonomiczne	2,7	4,5	14,4	37,8	40,5
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	1,6	2,4	18,7	39,0	38,2
Miasto do 20 tys.	7,7	1,0	13,5	42,3	35,6
Miasto 20-100 tys.	4,8	6,7	21,2	39,4	27,9
Miasto pow. 100 tys.	1,4	4,2	20,8	47,2	26,4

Źródło: opracowanie własne.

7.5. Gry towarzyskie

Kolejny wyróżniony sposób spędzania czasu wolnego dotyczy wzajemnych interakcji w ramach kontaktów między studentami. Ich wzajemne relacje i wspólne pasje, realizowane w akademikach, miejscach zakwaterowania czy studenckich klubach przypominają w swojej formie te działania, które występowały w czasach, gdy nie było internetu, zaś dostęp do innych form rozrywki (w tym do mass mediów) był mocno ograniczony. Warto zatem

przyjrzeć się, jak te klasyczne formy spędzania czasu wolnego studentów wyglądają współcześnie. W prowadzonych badaniach uwzględniliśmy w ramach tej kategorii takie działania jak gra w szachy, gra w karty i gra w bilard. Dane zawarte w tabeli 7.8. wyraźnie wskazują, iż działania te mają charakter incydentalny. Najmniejszą popularnością wśród studentów cieszy się gra w szachy (blisko 74% badanych w ogóle nie gra w szachy). Niewiele ponad 30% badanych grywa w karty i bilard kilka razy w roku.

7.5.1. Gra w szachy

Szachy stanowią jedną z najstarszych gier w historii. Od VI w. naszej ery pojawiały się stopniowo najpierw na Bliskim Wschodzie, by w X wieku dotrzeć do Europy. Gra ta uważana była za rozrywkę dla uczonych, gościła na królewskich dworach. Zgłębiane zasad gry, strategii stało się jednym z elementów edukacji logicznego myślenia. Nauka gry w szachy stanowi często dodatkową ofertę edukacyjną w wielu placówkach szkolnych.

Można wnioskować, iż to nie jest ten rodzaj gry towarzyskiej, która znana jest badanym studentom. Jak wskazują zebrane poniżej w tabeli dane empiryczne, ponad 80% badanych studentek prawie nigdy nie gra w szachy. Płeć jest w tym obszarze zmienną różnicującą (ponad 20% więcej kobiet niż mężczyźni nigdy nie grało w tę grę). Blisko 10% więcej studentów kierunków technicznych i ścisłych niż pozostałych okazjonalnie (kilka razy w roku) grywa w szachy (blisko 24%). Miejsce zamieszkania studentów nie różnicuje częstotliwości gry w szachy.

Tabela 7.8. Gra w szachy a charakterystyki studentów (%)

	Częstość występowania aktywności				
	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w roku	Prawie nigdy
Płeć					
Kobieta	0,4	2,0	6,3	9,9	81,3
Mężczyzna	2,0	2,7	12,8	22,1	60,4
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	0	0,7	8,8	10,8	79,7
Techniczno-ściśle	2,2	2,9	7,2	23,9	63,8
Ekonomiczne	0	3,6	9,9	8,1	78,4
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	0	2,4	9,7	11,3	76,6
Miasto do 20 tys.	2,9	0	4,9	17,6	74,5
Miasto 20-100 tys.	1,0	3,9	9,8	17,6	67,6
Miasto pow. 100 tys.	0	2,8	11,1	11,1	75,0

Źródło: opracowanie własne.

7.5.2. Gra w karty

Kolejnym obszarem towarzyskiej studenckiej aktywności jest gra w karty. W czasach, gdy studenci nie mieli powszechnego dostępu do mass mediów, a globalna sieć nie istniała, jedną z form towarzyskiej rozrywki i elementem tzw. kultury studenckiej były rozmaite rozgrywki karciane. Ich cel był różny – od towarzyskiego, integrującego środowisko po pseudohazardowy. Jak w obecnych czasach lokuje się ten tradycyjny studencki sposób spędzania czasu wolnego? Ponad 40% badanych studentek prawie nigdy nie grała w karty, podczas gdy poziom absencji wśród badanych mężczyzn jest w tym obszarze mniejszy o 10%. Blisko 10% mniej studentów kierunków ścisłych i technicznych niż studentów pozostałych kierunków wykazało w tym aspekcie absencję. Największą aktywność w ciągu tygodnia wykazują w tym względzie studenci kierunków ekonomicznych.

Tabela 7.9. Gra w karty a charakterystyki studentów (%)

	Częstość występowania aktywności				
	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w roku	Prawie nigdy
Płeć					
Kobieta	0,4	6,7	17,0	33,2	42,7
Mężczyzna	5,3	6,7	22,7	3,7	30,7
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	0,7	2,0	22,1	34,2	40,9
Techniczno-ściśle	5,0	7,2	17,3	38,1	32,4
Ekonomiczne	0,9	11,7	16,2	27,9	43,2
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	1,6	3,2	19,2	33,9	41,9
Miasto do 20 tys.	3,8	8,7	16,3	27,9	43,3
Miasto 20-100 tys.	2,0	9,8	17,6	34,3	36,3
Miasto pow. 100 tys.	1,4	5,6	25,0	40,3	27,7

Źródło: opracowanie własne.

7.6. Rekreacja

Czas poświęcony na sen i regenerację przez klasycznych badaczy czasu wolnego nie jest wliczany w ten obszar badań. W niniejszym opracowaniu poddaliśmy analizie te formy spędzania czasu wolnego, które pozwalają zredukować stres i umożliwiają relaks. Często są to działania połączone z innymi działaniami – np. takimi jak korzystanie z internetu (ponad 90% badanych wskazało, iż korzystanie z sieci traktują jako jedną z form relaksu) czy kontakt z naturą (wymagający pewnej aktywności). Ta kategoria w strukturze czasu badanych określona została przez nas ogólnie jako relaks i odpoczynek.

7.6.1. Relaks i odpoczynek

Znamiennym jest to, iż relaks i odpoczynek były najrzadziej wskazywane spośród wszystkich wymienionych zachowań przypisanych do czasu wolnego. Możliwe jest, że te zachowania są tak oczywiste, że nie są postrzegane jako jakieś szczególne formy spędzania wolnego czasu. Można było przypuszczać, iż w strukturze budżetu czasu badanych studentów czas przeznaczony na odpoczynek powinien lokować się w ramach zachowań regularnych – codziennie i/lub kilka razy w tygodniu. Przyglądając się danym zgromadzonym w tabeli 7.10. można powiedzieć, że jest relaks i odpoczynek to obszar aktywności, w którym brak wyraźnie zmiennych warunkujących różnice – z jednym wyjątkiem: to częściej studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych w ramach codziennych działań znajdują czas na relaks i odpoczynek niż studenci pozostałych kierunków. Możliwe, że wynika to ze specyfiki

studiowanych kierunków: studenci tych kierunków mogą mieć więcej czasu wolnego, który regularnie mogą spożytkować na analizowane działania.

Tabela 7.10. Odpoczynek i relaks a charakterystyki studentów (%)

	Częstość występowania aktywności				
	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w roku	Prawie nigdy
Płeć					
Kobieta	39,4	40,6	16,11	2,8	1,2
Mężczyzna	34,7	44,0	18,7	1,3	1,3
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	46,3	34,9	14,8	2,7	1,3
Techniczno-ścisłe	31,9	43,5	21,0	2,2	1,4
Ekonomiczne	34,5	49,6	13,3	1,8	0,9
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	34,7	45,2	16,9	0,8	2,4
Miasto do 20 tys.	42,7	40,8	14,6	1,9	0
Miasto 20-100 tys.	41,3	34,6	17,3	5,8	1,0
Miasto pow. 100 tys.	29,2	48,6	20,8	0	1,4

Źródło: opracowanie własne.

7.7. Kontakt z przyrodą

Jedną z form relaksu może być kontakt z przyrodą, wyjazdy na łono natury. Ten typ działań zdeterminowany może być zarówno zmiennymi niezależnymi, jak i czynnikami wynikającym z uwarunkowań klimatycznych, wpisującymi się w cykl pór roku czy dostępności terenów zielonych. Ponadto trzeba pamiętać, iż działania tego typu mogą łączyć się z innymi formami aktywności: uprawianiem sportu czy spacerami. Przyglądając się danym empirycznym zgromadzonym w tabeli 7.11. można wnioskować, że to kobiety częściej potrzebują kontaktu z przyrodą niż mężczyźni (do realizacji częstotliwości: kilka razy w tygodniu, kilka razy w miesiącu). Na uwagę zasługuje również fakt, iż to wśród mieszkańców największych miast była to najrzadziej wskazywana forma spędzania wolnego czasu. Można to tłumaczyć tym, iż ich organizacja (np. wyjazdu poza miasto) wymaga większych nakładów niż mieszkańców wsi czy mniejszych miejscowości. Jeśli zaś realizują takie działania, mogą one wynikać z większego obciążenia funkcjonowania w sztucznym, miejskim środowisku. A zatem to mieszkańcy wsi - badani studenci wskazują największą codzienną częstotliwość kontaktu z naturą niż mieszkańcy pozostałych miejscowości (ponad 10% więcej wskazań).

Tabela 7.11. Wyjazdy na „lono natury” a charakterystyki studentów (%)

	Częstość występowania aktywności				
	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w roku	Prawie nigdy
Płeć					
Kobieta	7,1	22,4	46,5	17,7	6,3
Mężczyzna	9,2	18,4	38,8	25,7	7,9
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	7,3	19,9	46,4	21,9	4,6
Techniczno-ściśle	8,6	16,4	45,0	21,4	8,6
Ekonomiczne	6,3	28,8	37,8	18,9	8,1
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	15,1	21,4	37,3	18,3	7,9
Miasto do 20 tys.	5,8	23,1	41,3	23,1	6,7
Miasto 20-100 tys.	2,9	17,6	49,0	21,6	8,8
Miasto pow. 100 tys.	5,5	21,9	49,3	20,5	2,7

Źródło: opracowanie własne.

7.8. Życie towarzyskie i rozrywkowe

Bezpośrednie kontakty, wzajemne spotkania i wspólne imprezy są kwintesencją interakcji młodzieżowych, wzmacniają więzi, wzbogacają społeczne doświadczenia. W epoce facebooka, licznych form pośrednich kontaktów ten rodzaj relacji jest niezastąpiony, choć często inicjowany, podtrzymywany i wspierany za pomocą nowoczesnych technologii.

Studenckie życie towarzyskie i rozrywkowe w zrealizowanym badaniu lokuje się w trzech działaniach: spotkaniach z przyjaciółmi/znajomymi, udziałem w imprezach klubowych i bywaniem w kawiarniach, restauracjach. Dane zawarte w tabeli 7.11 pokazują, iż w ramach okazjonalnych aktywności (kilka razy w roku/w miesiącu) najczęściej wskazywane były imprezy klubowe i bywanie w kawiarniach, restauracjach. W pewnym stopniu obala to mit studentów uprawiających clubbing. Zdecydowanie najczęściej studenci wskazywali spotkania z przyjaciółmi i znajomymi – łącznie ponad 74% badanych realizuje takie zachowania codziennie i kilka razy w tygodniu.

Przyjrzyjmy się zatem bliżej dwóm wskazanym obszarom: spotkaniom z przyjaciółmi i clubbingowi.

7.8.1. Spotkania z przyjaciółmi, z chłopakiem/dziewczyną

Jest to ten rodzaj interakcji, który najczęściej realizowany jest przez ogół badanych studentów. W najintensywniejszej ze wskazanych częstotliwości (codziennie) widać różnicę pomiędzy kobietami i mężczyznami. To studentki częściej niż ich koledzy z uczelni spotykają

się ze swoimi sympatiami, partnerami, znajomymi czy przyjaciółmi. Różnica w opisywanej częstotliwości także widoczna jest pomiędzy studentami różnych kierunków. To studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych najczęściej wskazują na takie działania (blisko 20% więcej wskazań niż wśród studentów kierunków techniczno-ścisłych). Wielkość miejscowości, z których pochodzą badani nie jest w tym obszarze czynnikiem różnicującym.

Tabela 7.12. Spotkania z przyjaciółmi, z chłopakiem/dziewczyną a charakterystyki studentów (%)

	Częstość występowania aktywności				
	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w roku	Prawie nigdy
Płeć					
Kobieta	37,3	41,2	14,9	5,5	1,2
Mężczyzna	25,3	44,2	22,1	5,2	3,2
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	38,8	38,8	17,1	3,9	1,3
Techniczno-ścisłe	18,6	37,9	22,1	7,9	3,6
Ekonomiczne	29,5	53,6	12,5	3,6	0,9
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	32,0	44,5	18,0	1,6	3,9
Miasto do 20 tys.	31,7	42,3	18,3	6,7	1,0
Miasto 20-100 tys.	37,5	40,4	14,4	5,8	1,9
Miasto pow. 100 tys.	29,2	41,7	19,4	9,7	0

Źródło: opracowanie własne.

7.8.2. Clubbing, dyskoteki

Obok najbardziej oczywistych i codziennych działań towarzyskich, takich jak opisane powyżej spotkania z przyjaciółmi/znajomymi w ramach studenckiego życia towarzyskiego, analizie poddaliśmy bardziej aktywną formę rozrywki – bywanie w klubach i dyskotekach. Ten rodzaj działania, charakterystyczny ogólnie dla młodzieży, dotyczy także dorosłych młodych, czyli studentów. Wpisuje się również w działania realizowane raczej w interwale weekendowym, zatem najbardziej interesującą nas w analizie częstotliwością będzie wskazanie: kilka razy w miesiącu.

Dane empiryczne w tabeli 7.13. wskazują, że płeć w największym stopniu różnicuje uczestnictwo w imprezach kawiarnianych i dyskotekach. Ponad 17% więcej badanych studentek w porównaniu do studentów wskazało na bywanie w klubach i dyskotekach kilka razy w miesiącu. Najrzadziej studenci kierunków technicznych i ścisłych wskazywali ten rodzaj aktywności, co można tłumaczyć m.in. przewagą mężczyzn wśród studiujących ten obszar wiedzy. Wielkość miejscowości pochodzenia okazała się zmienną, która nie różnicuje analizowanej aktywności.

Tabela 7.13. Clubbing i dyskoteki a charakterystyki studentów (%)

	Częstość występowania aktywności				
	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w roku	Prawie nigdy
Płeć					
Kobieta	0,8	6,7	42,5	32,5	17,5
Mężczyzna	2,6	6,6	29,8	29,8	31,1
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	0,7	3,4	40,9	32,9	22,1
Techniczno-ściśle	0,7	5,8	29,7	34,1	29,7
Ekonomiczne	1,8	12,6	44,1	26,1	15,3
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	1,6	7,3	41,1	29,8	20,2
Miasto do 20 tys.	1,9	5,7	38,1	32,4	21,9
Miasto 20-100 tys.	2,0	6,9	32,4	31,4	27,5
Miasto pow. 100 tys.	0	7,0	38,0	33,8	21,2

Źródło: opracowanie własne.

7.9. Mass media: czasopisma i telewizja

Kolejny z analizowanych sposobów spędzania czasu wolnego dotyczy kontaktów z tradycyjnymi mass mediami: telewizją i prasą. Wykluczaliśmy w tym obszarze szczegółową analizę korzystania z tego medium poprzez internet – poddana ona została odrębnej analizie.

7.9.1. Czasopisma

Ponad 66% badanych studentów korzysta z internetowych wydań czasopism, co zostało już wskazane w innej części opracowania. W tej części interesuje nas ogólnie potraktowany kontakt z różnymi gatunkami prasy. Kiedy zapytaliśmy o czytelnictwo prasy ogólnie, nieco ponad połowa badanych wykazała umiarkowaną regularność, niespełna 30% wykazało częstotliwość kilka razy w tygodniu (tzn. kilka razy w miesiącu, kilka razy w roku). Bardziej szczegółowe analizy wykazały, że blisko 10% więcej badanych studentek niż studentów kilka razy w tygodniu przegląda/czyta prasę. Podobna różnica na korzyść kobiet widoczna jest także w częstotliwości – kilka razy w roku. Jednym z możliwych wyjaśnień może być popularność i różnorodność prasy kobiecej – zarówno w segmencie tygodników, jak i miesięczników. I jak wskazują badacze – realizacja tego typu zachowań nie musi wiązać się za każdym razem z indywidualnym finansowym wydatkiem. Prawdopodobnie jest jednym z zachowań wzajemnej wymiany, w ramach którego badani wymieniają się zakupionymi

czasopismami. Analiza trzech częstotliwości – kilka razy w tygodniu, miesiącu i roku – wykazała, że studenci kierunków ekonomicznych wykazywali większą aktywność analizowanych działań niż studenci pozostałych obszarów wiedzy. Wielkość miejscowości, z których pochodzili badani nie okazała się czynnikiem mocno różnicującym badane zachowania.

Tabela 7.14. Czytelnictwo czasopism a charakterystyki studentów (%)

	Częstość występowania aktywności				
	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w roku	Prawie nigdy
Płeć					
Kobieta	12,7	32,5	36,1	11,5	7,1
Mężczyzna	9,5	23,6	44,6	13,5	8,8
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	16,7	30,0	37,3	9,3	6,7
Techniczno-ściśle	8,1	21,3	47,8	15,4	7,4
Ekonomiczne	9,2	37,6	32,1	11,0	10,1
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	10,4	28,0	41,6	12,0	8,0
Miasto do 20 tys.	11,7	35,0	32,0	14,6	6,8
Miasto 20-100 tys.	14,0	26,0	41,0	11,0	8,0
Miasto pow. 100 tys.	9,9	28,2	42,3	11,3	8,5

Źródło: opracowanie własne.

7.9.2. Telewizja

Wśród osób oglądających programy telewizyjne znajdują się takie, które oglądają te programy korzystając z internetu – dotyczy to z pewnością takich produktów jak seriale (ponad 82% badanych wskazało, iż ogląda seriale w sieci). W tej części opracowania wskażemy ogólne tendencje związane z odbiorem propozycji telewizyjnych przez badanych studentów. Jak wskazują dane w tabeli 7.15., ponad 60% badanych studentów bardzo regularnie ogląda różnorodne programy telewizyjne (codziennie i kilka razy w tygodniu), zaś blisko 53% w ramach tej samej częstotliwości ogląda seriale telewizyjne. Warto zatem sprawdzić, na ile wyróżnione charakterystyki studentów determinują odbiór treści telewizyjnych.

Największe różnice w korzystaniu z telewizji widoczne są w codziennej aktywności. Oglądanie telewizji w największym stopniu różnicuje płeć badanych. To blisko 20% więcej kobiet w porównaniu do mężczyzn codziennie ogląda telewizję. Codziennie po telewizyjną ofertę najchętniej sięgają studenci kierunków ekonomicznych, najrzadziej zaś studenci kierunków techniczno-ścisłych. Wielkość miejscowości pochodzenia nie różnicuje analizowanych tu zachowań, choć studenci mieszkający stale na wsi rzadziej niż pozostali oglądają programy telewizyjne.

Tabela 7.15. Oglądanie telewizji a charakterystyki studentów (%)

	Częstość występowania aktywności				
	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Kilka razy w roku	Prawie nigdy
Płeć					
Kobieta	32,9	37,6	22,0	3,1	4,3
Mężczyzna	13,6	31,2	26,0	14,3	14,9
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	28,7	32,7	26,0	3,3	9,3
Techniczno-ścisłe	13,6	37,9	23,6	13,6	11,4
Ekonomiczne	36,0	36,8	20,2	3,5	3,5
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	27,6	36,2	19,7	5,5	11,0
Miasto do 20 tys.	25,0	36,5	24,0	9,6	4,8
Miasto 20-100 tys.	27,6	35,2	21,0	7,6	8,6
Miasto pow. 100 tys.	20,8	30,6	33,3	6,9	8,3

Źródło: opracowanie własne.

7.10. Internet w życiu studentów

Dzisiejsze pokolenie studentów w naturalny sposób wykorzystuje zasoby sieci. Dorastając w kształtującym się społeczeństwie informacyjnym, w czasach wszechobecnej rewolucji technologicznej, nabywając w procesie edukacji kompetencje informatyczne, nabyło niezbędne umiejętności do poruszania się w multimedialnej, cyfrowej rzeczywistości. Naturalność i różnorodność traktowania internetu jako omnibusa w każdej dziedzinie życia potwierdzają zgromadzone dane empiryczne. Dostęp do sieci to elementarny wymóg funkcjonowania młodzieży akademickiej: w akademiku, na kampusie, w przestrzeni miejskiej. Izolacja od sieci to izolacja od informacji, dostępu do znajomych, ulubionej muzyki.

Znaczenie internetu jako medium powszedniego dostrzegł między innymi socjolog i badacz Manuel Castells, odwołując się do klasycznej koncepcji Marshalla McLuhana³. Końcówka lat 90. ubiegłego wieku i analizy z zakresu medioznawstwa z początku wieku XXI zdominowane są przez tę problematykę. Liczni autorzy próbują z jednej strony zaproponować jakieś konstrukty teoretyczne, lokując nowe medium w obrębie dotychczasowych mediów tradycyjnych⁴. Z drugiej zaś pojawiają się propozycje odwołujące się do zagadnień metodologicznych, związanych z badaniem nowych mediów⁵. Aktywność w sieci przedstawicieli różnych kategorii społecznych staje się obowiązkowym elementem badań nad czasem wolnym, aktywnością konsumencką, uczestnictwem w kulturze.

7.10.1. Zakres wykorzystania internetu

W badaniu, którego obiektem była młodzież akademicka jednym z ważnych obszarów poznania aktywności był internet. Badania potwierdziły powszechną tezę, że internet odgrywa niezwykle ważną rolę w życiu współczesnych studentów.

Wykres wskazuje na obszary różnorodnych działań, do których badani wykorzystują internet. Wśród największych wskazań mamy zaspokajanie potrzeb społecznych – kontaktu ze znajomymi, aktywności na portalach społecznościowych (94% badanych). To uzależnienie od obecności i aktywności w sieci, kreowania swego wizerunku i aktualizowania swych poczynań zasługuje na osobną refleksję badaczy mediów i młodzieży. W tym miejscu należy

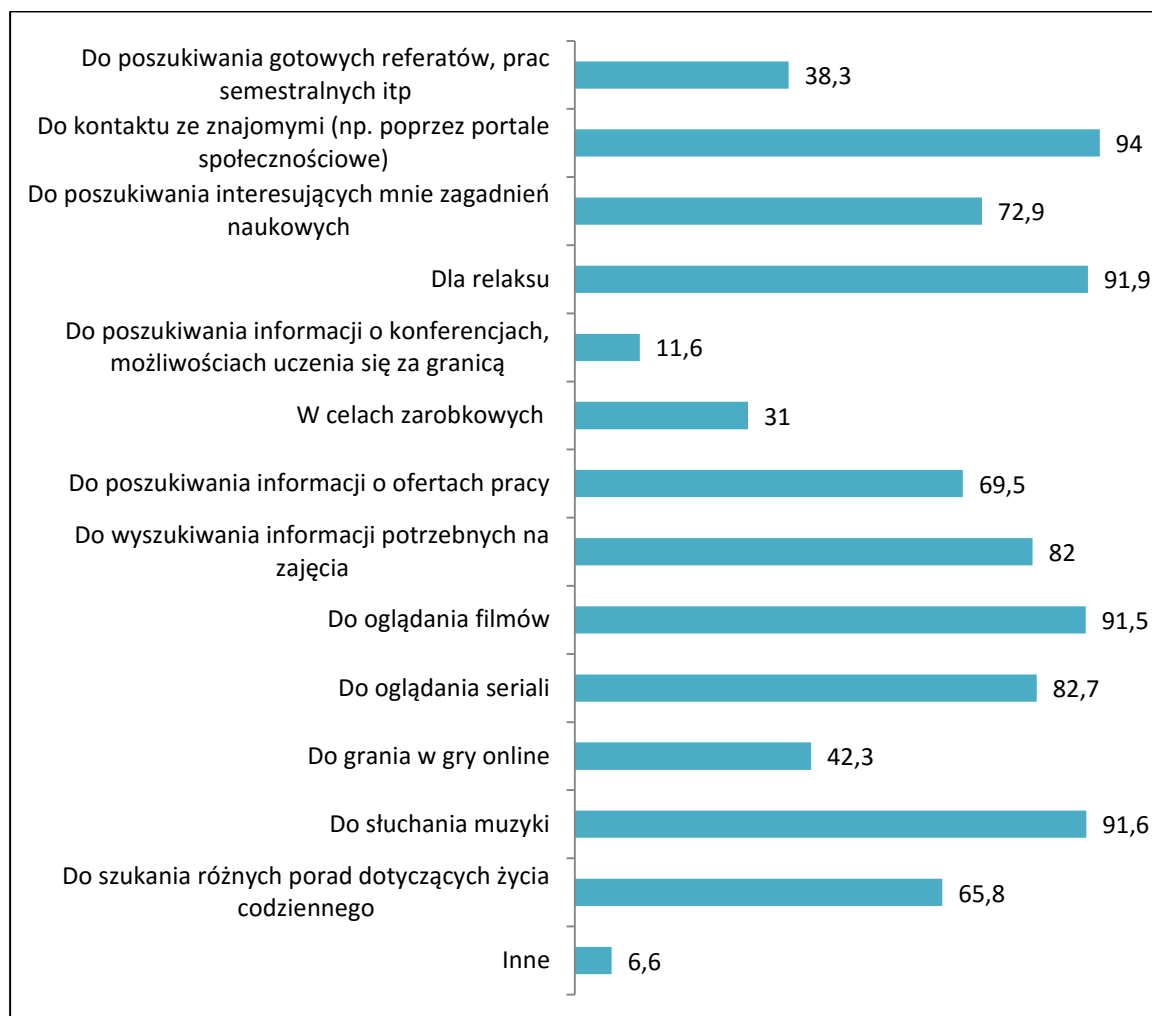
³ M. Castells, 2003, Galaktyka Internetu, Scholar, Warszawa.

⁴ Por.: T. Flew, 2010, Media globalne, Kraków.

⁵ Por.: M. Szpunar, 2007, Badania Internetu vs. badania w Internecie, czyli jak badać nowe medium - podstawowe problemy metodologiczne, „Studia Medioznawcze”, nr 2, UW, Warszawa.

zaznaczyć, iż ten typ aktywności wydaje się być wśród badanych naturalnym sposobem zachowania.

Kolejnym, znaczącym wskazaniem okazały się działania określane ogólnym terminem „relaks”. Blisko 92% badanych wykorzystuje internet do oderwania się od rzeczywistości i odprężenia. Wśród najniższych wskazań należy zaliczyć wykorzystanie internetu do prac zleconych oraz sferę działań naukowych.

Wykres 7.3. Do czego najczęściej wykorzystujesz internet? (%).

Źródło: opracowanie własne.

Zachowania związane z korzystaniem z internetu poddane zostaną dalszym analizom, w których uwzględnione zostaną trzy zmienne: płeć, studiowany obszar wiedzy oraz wielkość miejscowości pochodzenia badanych studentów. Analizie poddano wybrane zachowania i działania badanych studentek i studentów spośród zachowań przedstawionych na wykresie.

Tabela 7.16. Wykorzystywanie Internetu do korzystania z portali społecznościowych a charakterystyki studentów (%)

	Tak	Nie
Płeć		
Kobieta	94,7	5,3
Mężczyzna	93,4	6,6
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	92,6	7,4
Techniczno-ściśle	97,6	2,4
Ekonomiczne	93,3	6,7
Wielkość miejscowości zamieszkania		
Wieś	96,6	3,4
Miasto do 20 tys.	92,9	7,1
Miasto 20-100 tys.	92,6	7,4
Miasto pow. 100 tys.	94,4	5,6

Źródło: opracowanie własne.

Najczęściej wskazywanej aktywności – korzystanie z portali społecznościowych – nie różnicują cechy społeczno-demograficzne. Dane zawarte w tabeli wskazują, że zarówno płeć, studiowany obszar wiedzy, jak i wielkość miejscowości mają bardzo podobne wskazania w wyróżnionych kategoriach. Oznacza to, że z portali społecznościowych korzystają młodzi ludzie niezależnie od płci, miejsca pochodzenia i kierunku studiów. Traktują ten sposób wykorzystania sieci jako naturalny, niezbędny i oczywisty w swoim społecznym funkcjonowaniu.

Tabela 7.17. Wykorzystywanie internetu do relaksu a charakterystyki studentów (%)

	Tak	Nie
Płeć		
Kobieta	88,8	11,2
Mężczyzna	97,1	2,9
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	88,8	11,2
Techniczno-ściśle	97,6	2,4
Ekonomiczne	89,3	10,7
Wielkość miejscowości zamieszkania		
Wieś	90,7	9,3
Miasto do 20 tys.	92,5	7,5
Miasto 20-100 tys.	91,9	7,1
Miasto pow. 100 tys.	91,8	8,2

Źródło: opracowanie własne.

Wykorzystywanie internetu w celach relaksacyjnych należy, podobnie jak korzystanie z portali społecznościowych, do najbardziej popularnych działań w analizowanym zakresie. Dane zawarte w tabeli potwierdzają uniwersalny charakter tych wskazań i, podobnie jak w wypadku kontaktów ze znajomymi, brak tu wyraźnych działań zmiennych różnicujących.

Uwagę jedynie przykuwa blisko 10-punktowa przewaga studiujących kierunki ścisłe i techniczne w stosunku do pozostałych badanych studentów w analizowanym obszarze.

Tabela 7.18. Wykorzystywanie internetu do oglądania filmów a charakterystyki studentów (%)

	Tak	Nie
Płeć		
Kobieta	89,2	10,8
Męczyzna	95,5	4,5
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	86,6	13,4
Techniczno-ścisłe	97,5	2,5
Ekonomiczne	92,2	7,8
Wielkość miejscowości zamieszkania		
Wieś	93,0	7,0
Miasto do 20 tys.	86,0	14,0
Miasto 20-100 tys.	95,8	4,2
Miasto pow. 100 tys.	90,3	9,7

Źródło: opracowanie własne.

Według badaczy oglądanie filmów lokuje się w sferze nieformalnego obiegu kultury i uznane jest przez badaczy za niestandardowy sposób odbioru treści kultury, co zapewne w niedalekiej przyszłości ulegnie przededefiniowaniu. Jednakże, jak wskazują zawarte w tabeli dane – jest to jeden z najpopularniejszych sposobów kontaktu z kulturą masową, nieznacznie różnicowany wyróżnionymi zmiennymi. To badani studenci częściej niż studentki ściągały i oglądają filmy w sieci. Także kierunek studiów nieznacznie determinuje analizowane zachowania: w najmniejszym stopniu (choć nadal z wysoki odsetkiem – ponad 86%) w ten sposób wykorzystują internet studiujący kierunki humanistyczno-społeczno-artystyczne (być może na rzecz częstszego formalnego, legalnego obiegu kultury). Poza tym to studenci pochodzący z małych miejscowości (do 20 tysięcy mieszkańców) w najmniejszym stopniu wskazywali na taki sposób wykorzystania sieci.

W tej samej kategorii działań możemy umieścić także słuchanie muzyki (91,6 %) oraz oglądanie seriali (82,7 %) – są to sposoby korzystania z kultury traktowane jako niestandardowe, nieinstytucjonalne oraz lokują się w nieformalnym (często, choć nie zawsze uznanym za nielegalny) obszarze działań. Wielkość miejscowości oraz płeć nie są zmiennymi różnicującymi, natomiast studiowany obszar wiedzy – nieznacznie. To studenci kierunków techniczno-ścisłych częściej niż pozostali oglądają seriale w sieci, najrzadziej muzyki z sieci słuchają studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych.

Tabela 7.19. Wykorzystywanie internetu do przygotowywania się na zajęcia a charakterystyki studentów (%)

	Tak	Nie
Płeć		
Kobieta	81,7	18,3
Mężczyzna	82,2	17,8
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	72,3	27,7
Techniczno-ściśle	93,9	6,1
Ekonomiczne	85,2	14,8
Wielkość miejscowości zamieszkania		
Wieś	77,6	22,4
Miasto do 20 tys.	83,3	16,7
Miasto 20-100 tys.	85,2	14,8
Miasto pow. 100 tys.	81,8	18,2

Źródło: opracowanie własne.

Wśród popularnych sposobów korzystania z internetu znalazło się także traktowanie zasobów sieci jako pomoc naukową. Badani, podobnie jak w wyżej opisanych działaniach dosyć jednorodnie korzystają z internetu jako źródła pomocnego w przygotowywaniu się do zajęć. Jak wskazują dane zawarte w tabeli 7.19., jedynym wyraźnym czynnikiem różnicującym te działania jest studiowany obszar wiedzy. To studenci nauk technicznych i ścisłych w największym stopniu sięgają po wiedzę zawartą w internecie (ponad 20% więcej wskazań niż w wypadku studiujących pozostałe kierunki). Można to wytłumaczyć rodzajem dostępnej i potrzebnej wiedzy: w wypadku nauk technicznych i ścisłych dostępna i niezbędna wiedza jest bardziej sformalizowana, techniczna, ujęta w ramy wzorów, standaryzowanych działań, procedur technicznych. Wiedza z zakresu nauk humanistycznych wymaga większej indywidualnej interpretacji i autorskich działań.

Następne analizowane działania wskazują już na mniejszą częstotliwość, zaś ich realizacja jest w wyraźniejszy sposób determinowana wskazanymi zmiennymi.

Tabela 7.20. Wykorzystywanie internetu do internetowych wydań czasopism a charakterystyki studentów (%)

	Tak	Nie
Płeć		
Kobieta	61,8	38,2
Mężczyzna	76,1	23,9
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	52,4	47,6
Techniczno-ścisłe	82,9	17,1
Ekonomiczne	74,4	25,6
Wielkość miejscowości zamieszkania		
Wieś	71,4	28,6
Miasto do 20 tys.	59,3	40,7
Miasto 20-100 tys.	65,2	34,8
Miasto pow. 100 tys.	68,6	31,4

Źródło: opracowanie własne.

Dane zawarte w tabeli wskazują na większy udział studentów i studentek z kierunków technicznych i ścisłych w korzystaniu z internetowych wydań czasopism. Dysproporcja ta szczególnie widoczna jest w zestawieniu z badanymi z kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych (ponad 30%). Jednym z wyjaśnień może być ograniczona dostępność do prasy specjalistycznej w wypadku studentów kierunków ścisłych bądź też częstsze korzystanie z tradycyjnej prasy przez studentów pozostałych badanych kierunków. To także mieszkańcy wsi częściej niż pozostali korzystają z takiej formy czytelnictwa prasy.

Tabela 7.21. Wykorzystywanie internetu do poszukiwania ofert pracy a charakterystyki studentów (%)

	Tak	Nie
Płeć		
Kobieta	69,8	30,2
Mężczyzna	68,3	31,7
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	56,2	4,8
Techniczno-ścisłe	88,1	11,9
Ekonomiczne	74,7	25,3
Wielkość miejscowości zamieszkania		
Wieś	60,8	39,2
Miasto do 20 tys.	73,9	26,1
Miasto 20-100 tys.	75,0	25,0
Miasto pow. 100 tys.	68,6	31,4

Źródło: opracowanie własne.

Jeśli badani wykorzystują internet do poszukiwania ofert pracy, to należy wskazać, iż zgodnie z danymi z tabeli płeć w tych zachowaniach nie jest czynnikiem różnicującym. Zarówno badani studenci, jak i studentki w ponad 88% wykorzystują sieć do poszukiwań interesującej pracy. Ponownie czynnikiem wyraźnie różnicującym okazał się obszar studiowanej wiedzy. W najmniejszym stopniu internet był w tym celu wykorzystywany przez studentów kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych (nieco ponad 56% wskazań),

w największym zaś przez studentów kierunków techniczno-ściśłych (ponad 88%). Studenci kierunków ekonomicznych po raz kolejny ulokowali się pomiędzy dwoma skrajnymi wskazaniami.

Tabela 7.22. Wykorzystywanie internetu do zajęć zarobkowych a charakterystyki studentów (%)

	Tak	Nie
Płeć		
Kobieta	24,4	75,6
Mężczyzna	45,2	54,8
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	23,0	77,0
Techniczno-ściśle	59,3	40,7
Ekonomiczne	24,0	76,0
Wielkość miejscowości zamieszkania		
Wieś	21,1	78,9
Miasto do 20 tys.	35,3	64,7
Miasto 20-100 tys.	32,8	67,2
Miasto pow. 100 tys.	38,9	61,1

Źródło: opracowanie własne.

Wśród niszowych obszarów wykorzystywania internetu znalazły się działania związane z zarobkowaniem. Największy udział w tym obszarze wskazywali studenci kierunków techniczno-ściśłych (niepełna 60%). Studijący pozostałe kierunki lokowali się na poziomie 24%. Tak dużą dysproporcję pomiędzy tymi dwiema grupami można wytłumaczyć przede wszystkim ofertami kierowanymi głównie do profesjonalistów ze ściśłym technicznym wykształceniem oraz specyfiką prac zleczanych przez internetowych pracodawców. Tym samym wyraźną zmienną różnicującą okazała się także płeć badanych – blisko 20% więcej mężczyzn niż kobiet studiujących wskazywało na taki rodzaj wykorzystywania internetu.

Tabela 7.23. Wykorzystywanie internetu do poszukiwania informacji o studiowaniu za granicą, grantach, konferencjach zagranicznych (%)

	Tak	Nie
Płeć		
Kobieta	8,7	91,3
Mężczyzna	18,9	81,1
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	8,9	91,1
Techniczno-ściśle	23,3	76,7
Ekonomiczne	10,6	89,4
Wielkość miejscowości zamieszkania		
Wieś	5,8	94,2
Miasto do 20 tys.	11,7	88,3
Miasto 20-100 tys.	11,5	88,5
Miasto pow. 100 tys.	21,2	78,8

Źródło: opracowanie własne.

Nieco ponad 11% badanych wskazało, iż wykorzystuje zasoby internetu w celu poszukiwania informacji o możliwościach nauki i rozwoju naukowego na zagranicznych uczelniach. Przyglądając się temu z uwzględnieniem zmiennych niezależnych można wskazać, iż wśród tych, którzy wskazywali na tego typu działania najczęściej było studentów kierunków techniczno-ściśle. Dane zawarte w tabeli w każdym z wyróżnionych determinantów wykazują różnice – mężczyźni częściej niż kobiety poszukują tych informacji (ponad 10% więcej badanych studentów). Podobnie dużą dysproporcję widzimy pomiędzy studentami pochodzącymi ze wsi (nieco ponad 5% wskazań) i pozostałymi. Małe i średnie miasteczka determinują ten typ działań w analogiczny sposób. Najwięcej spośród studentów poszukujących tego typu informacji pochodzi z miast powyżej 100 tysięcy mieszkańców.

Podsumowanie

Sposoby spędzania czasu wolnego przez badanych studentów odzwierciedlają tendencje ogólnopolskie w niektórych obszarach (odnoszące się do dorosłych Polaków), w niektórych zaś stanowią o specyfice tej kategorii wiekowej.

Wyniki przedstawionych badań pozwalają wysnuć kilka ogólniejszych wniosków:

- Badani studenci wskazują w swych deklaracjach na większą niż u reszty dorosłych Polaków aktywność czytelniczą. Niespełna 12% badanych nie czyta książek (podczas gdy w badaniach ogólnopolskich jest to ponad 60%). Specyfikę tę można tłumaczyć oczywiście osobliwością studentów – jako dorosłej, uczącej się nadal młodzieży.
- W swoim czasie wolnym studenci koncentrują się na różnych sposobach korzystania z internetu, kosztem tradycyjnych mass mediów, takich jak telewizja czy prasa.

- Studenci jako reprezentanci przyszłej inteligencji w minimalnym stopniu wykazują ekspresyjne działania w obrębie kultury symbolicznej.
- Instytucjonalne kontakty z kulturą mają, jak u przedstawicieli innych grup i kategorii społecznych, charakter okazjonalny w wypadku elitarnych instytucji kultury. Korzystanie z oferty kinowej jako instytucji masowej potwierdza tendencje ogólnopolskie.
- W zebranych danych empirycznych obserwujemy wysoki odsetek deklaracji uprawiania aktywności fizycznej. Niepokoi jednak fakt, iż ponad 40% badanych wymaga i deklaruje potrzebę wykonywania ćwiczeń rehabilitacyjnych.
- Studenci, jako reprezentanci dorosłej młodzieży traktują internet jako naturalne źródło informacji, rozrywki, porad, ale przede wszystkim jako narzędzie komunikacji – nawiązywania i podtrzymywania znajomości, budowania swej społecznej tożsamości.
- Kultura w sieci jest powszechnie wykorzystywana – oglądane filmów, seriali telewizyjnych, słuchanie muzyki jest naturalnym sposobem dotarcia do treści kultury popularnej. Dzieje się to zapewne kosztem tradycyjnie mierzalnego finansowego udziału w kulturze (kupowanie płyt, płatna telewizja, uczęszczanie do kin, udział w koncertach).
- Na poziomie rozróżnienia niektórych analizowanych sfer widać już pewne różnice związane z analizowanymi zmiennymi. Internet częściej traktowany jest jako narzędzie poszukiwania pracy i zarobkowania przez studentów kierunków technicznych niż pozostałych, co wynika z samej specyfiki wykształcenia i rynku pracy.
- Pozostałe wyróżnione charakterystyki studentów nie są tak mocno determinujące analizowane zachowania – w niektórych obszarach dominują mężczyźni, natomiast wielkość miejscowości, z których pochodzą badani nie jest czynnikiem istotnie różnicującym. Można to wytłumaczyć przede wszystkim funkcjonowaniem studentów w obszarach pełnej dostępności sieci w ośrodku studiowania (Zielona Góra) oraz stopniem cyfryzacji i informatyzacji pozostałych obszarów regionu. To także element posiadania odpowiednich narzędzi – telefonów, komputerów.
- Na uwagę zasługuje niski stopień zainteresowania poszukiwaniem w internecie informacji dotyczących studiowania za granicą – można to wytłumaczyć niskim stopniem zainteresowania studentów międzynarodową wymianą studentów, na co wskazują także dane zawarte w analizie zagadnienia dotyczącego wykorzystywania znajomości języka w różnych obszarach życia.

Analiza form i częstotliwości spędzania czasu wolnego studentów zielonogórskich prowadzi do istotnej, bardziej ogólnej refleksji: studenci w swych różnorodnych formach spędzania czasu wolnego, w tym uczestnictwa w kulturze, łączą ze sobą formalne i nieformalne obiegi kultury. Próba uchwycenia i zbadania tych zachowań, ich wzajemne przenikanie, sposoby docierania i pozyskiwania wytworów kultury stają się obecnie jednym z ważniejszych wyzwań dla badaczy.

Bibliografia

Castells M. (2003), Galaktyka Internetu. Refleksje nad Internetem, biznesem i społeczeństwem, Wydawnictwo Rebis, Poznań.

Flew T. (2010), Media globalne, Wydawnictwo UJ, Kraków.

Grad J. (1997), Badania uczestnictwa w kulturze artystycznej w polskiej socjologii kultury, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.

Kłoskowska A. (2007), Socjologia kultury, PWN, Warszawa.

Narkiewicz E., Zielińska M., (red.) (2011), Młodzież w czasie wolnym: między przyjemnością a obowiązkami, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.

Podstawowe wyniki badań czytelnictwa za rok 2015, Biblioteka Narodowa, <http://www.bn.org.pl/download/document/1457976203.pdf> 20.05.2016

Raport Ceneo: Polak z nosem w powieści, <http://kulturaonline.pl> 25.04.2014

Szpunar M. (2007), Badania Internetu vs. badania w Internecie, czyli jak badać nowe medium – podstawowe problemy metodologiczne, „Studia Medioznawcze”, nr 2, UW, Warszawa.

8. POGLĄDY SPOŁECZNE I POLITYCZNE STUDENTÓW

8.1. Wprowadzenie

Ta część opracowania dotyczy poglądów społecznych i politycznych studentów. Zawarto w niej wątki, które dotyczą naszym zdaniem kilku istotnych kwestii. Pierwszy koncentruje się na poczuciu polskości, drugi na relacjach z osobami „innymi” narodowościowo, etnicznie, religijnie, a także naznaczonych przez swoją chorobę lub konflikt z prawem. Problematyka nie jest nowa, nowy jest kontekst społeczny, w którym rozpatrywane są te zagadnienia. Wyznaczają go dwa zdarzenia, a mianowicie światowy kryzys ekonomiczny i migracyjny kryzys europejski. Przyjąć można, że oba zdarzenia w ostatnich kilku latach w istotny sposób wpływały na redefiniowanie wspólnot narodowych i ponadnarodowych (UE) i na stosunek do szeroko rozumianych „innych”.

U źródeł tych zmian stoją problemy ekonomiczne niektórych państw (np. Grecja, Portugalia, Hiszpania, USA), które rozlewały się na inne kraje. W przypadku Unii Europejskiej koszty kryzysu ponosili wszyscy jej członkowie, miało to swoje konsekwencje społeczne, które przejawiały się często w przypisywaniu winy „żyjącym na kredyt państwom” i wzrost wobec nich negatywnych nastrojów. Próbie poddana została zapisana w traktatach unijnych solidarność państw członkowskich.

Trwająca od 2011 roku wojna w Syrii, a także konflikty w krajach Afryki Północnej spowodowały nasilającą się falę uchodźców, kierujących się do krajów europejskich, co wywołało kryzys migracyjny. Polityka niektórych państw (szczególnie Europy Środkowej i Wschodniej) polegała na bronieniu się przed uchodźcami i migrantami. Wiązało się to także z obawami przenikania do Europy grup terrorystycznych i związanego z tym zagrożenia dla bezpieczeństwa.

Na efekty takiej sytuacji nie trzeba było długo czekać: zmiany nastrojów społecznych dotyczyły stosunku do migrantów i odradzania się ideologii narodowych. Badania społeczne w Polsce pokazują zmiany idące w kierunku postaw bardziej nieufnych wobec innych i mających charakter narodowy¹. Niezbędne jest także przyjęcie założenia o różnicach

¹ Regularne badania CBOS dotyczące problematyki uchodźców pokazują wyraźną zmianę nastrojów społecznych. „Porównując aktualne dane z wynikami pierwszego badania na ten temat, wykonanego niedawno, w maju 2015 roku, można stwierdzić, jak szybko zmieniły się postawy Polaków: akceptacja dla przyjmowania uchodźców spadła prawie o połowę, z 72% do 39%”. Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” przeprowadzono 3–10 lutego 2016 roku na liczącej 1000 osób reprezentatywnej próbie losowej

międzynarodowych, dotyczących powyższych kwestii. Polska na tle innych krajów europejskich jest dość specyficzna, przeszła przez światowy kryzys ekonomiczny ze zmniejszonym poziomem rozwoju ekonomicznego, ale bez recesji. Jest też krajem, w którym odsetek innych narodowości w populacji jest niewielki, ujemne jest także saldo migracji zagranicznych. Wymienione wyżej czynniki kształtują postawy studentów, a więc specyficznej kategorii społecznej, będącej w trakcie intensywnych poszukiwań intelektualnych i uzależnionych finansowo w dużym stopniu od rodziców.

Obok globalnych czynników kształtujących naszym zdaniem postawy studentów, wymienić należy także polską specyfikę. Z wielu badań i analiz wywnioskować można, że „Kwestie polityczne nie są tymi, które są ważne dla młodzieży. Nie wpisują się one w jej *świat przeżywany*”². Z drugiej strony młode pokolenie pokazuje, że jest w stanie uczestniczyć bardzo aktywnie w obronie ważnych dla siebie wartości. Przykładem może być duże zaangażowanie w wybory parlamentarne z 2007 roku czy obrona wolności w internecie i protesty przeciwko przyjęciu przez Polskę porozumienia ACTA.

Wiele aspektów życia młodzieży, także i te, które zostały zawarte w tej części opracowania, jak wskazuje Krystyna Szafraniec, skupiają w sobie problemy i napięcia całego systemu. Są też punktem wyjścia do formułowania prognoz i mówienia o przyszłości. Próba zrozumienia młodego pokolenia i przedstawianie jej perspektywy percepcji świata jest więc niezbędna w rozumieniu współczesnych procesów społecznych.

8.2. Samoidentyfikacja

Analizę danych rozpoczniemy od ustalenia poziomu samoidentyfikacji badanych, związanej z różnymi obszarami, które zostały uporządkowane w kontinuum przebiegającym od przestrzeni lokalnej (miasto, wieś) do globalnej (obywatel świata). Dalsze analizy skoncentrują się na znaczeniu dla studentów przynależności narodowej, a także próbie zdefiniowania polskości i wymiarów patriotyzmu.

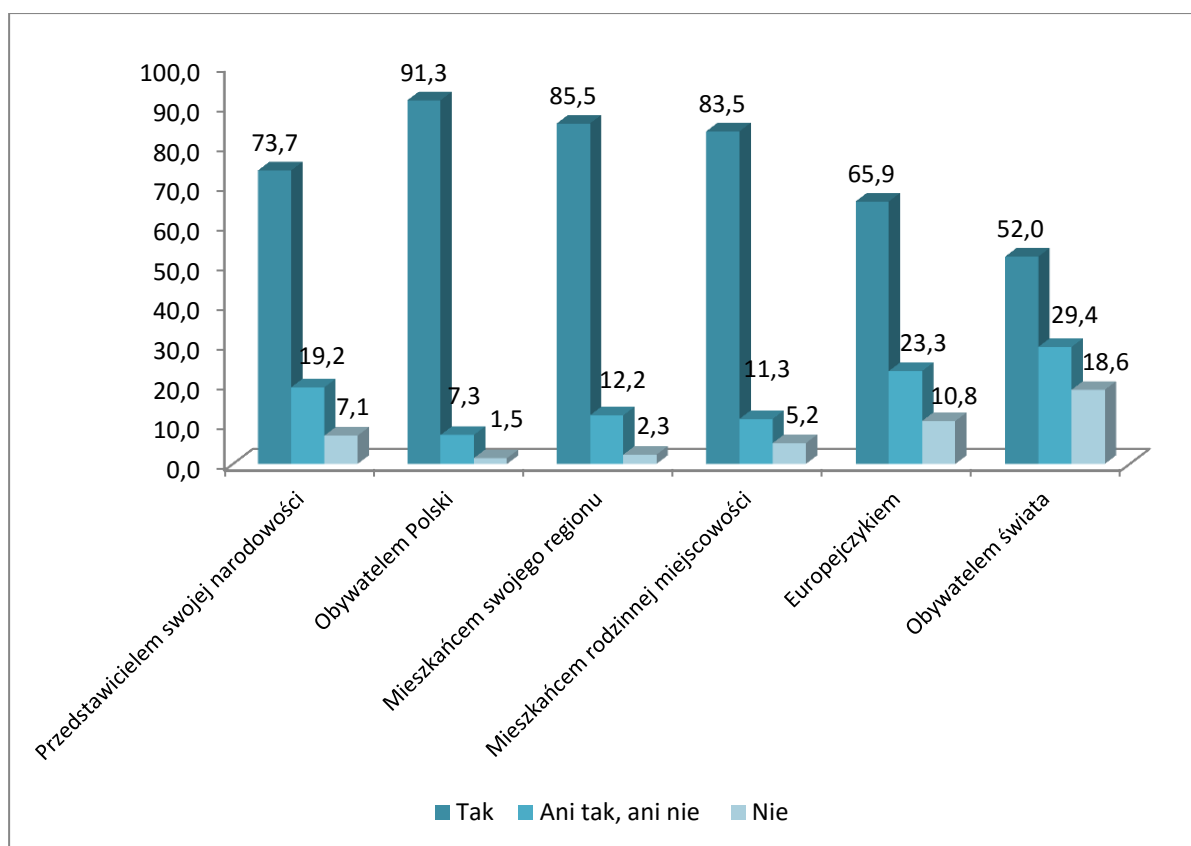
Drugi analizowany wątek dotyczy problematyki wrogości i braku akceptacji dla ludzi odmiennych etnicznie, kulturowo czy też naznaczonych różnymi stygmatami (chorzy, mający skrajne poglądy polityczne, odmienne orientacje seksualne itp.).

Swoje poglądy dotyczące identyfikacji z różnymi społecznościami od lokalnej do globalnej, badani studenci wyrażali na pięciostopniowej skali, która na potrzeby analizy została

dorostych mieszkańców Polski. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_024_16.PDF (data dostępu 5.05.2016).

² K. Szafraniec K., 2011, *Młodzi 2011*, Warszawa, s. 11.

zrekodowana do trzech wartości: „tak”, „ani tak, ani nie”, „nie”. Najczęściej respondenci wskazywali, że czują się obywatelami Polski (91,3%), następnie mieszkańcami swojego regionu (85,5%) i rodzinnej miejscowości (83,5%). Nieco rzadziej identyfikowali się jako przedstawiciele swojej narodowości (73,7%), najrzadziej czuli się Europejczykami (65,9%) i obywatelami świata (52,0%). W ustalonym porządku nie zaskakuje najrzadsze określanie siebie jako obywatela świata czy Europejczyka, dziwi jednak relatywnie niższa identyfikacja z własną narodowością, grupą etniczną, podczas gdy bycie obywatelem jest kwestią najistotniejszą. Może to wynikać z innego sposobu definiowania obywatelstwa (szerokiego, bardziej pojemnego) niż narodowości.

Wykres 8.1 Samoidentyfikacja badanych (%).

Źródło: opracowanie własne.

Przyjęte zmienne niezależne nie ujawniają wyraźnych regularności empirycznych, warto jednak zwrócić uwagę na różnice pomiędzy mężczyznami i kobietami w kwestii poczucia więzi z Europejczykami i obywatelami świata. Kobiety taką więź deklarują częściej niż mężczyźni, w pozostałych odniesieniach sytuacja jest podobna, różnice są jednak mniejsze.

Tabela 8.1 Samoidentyfikacja badanych a zmienne niezależne: płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, ocena własnej sytuacji materialnej (%)

Identyfikacja	Przedstawicielem swojej narodowości	Obywatelem Polski	Mieszkańcem swojego regionu	Mieszkańcem swojej miejscowości	Europejczykiem	Obywatelem świata
Płeć						
Mężczyzna	74,5	87,7	80,8	81,4	55,2	45,2
Kobieta	73,5	93,8	87,1	83,2	71,2	56,6
Miejsce zamieszkania						
Wieś	79,8	95,3	88,2	88,2	73,0	56,3
Miasto do 20 tys.	70,9	90,5	85,6	77,1	59,6	44,8
Miasto 20-100 tys.	70,5	92,5	81,1	77,4	56,6	48,1
Miasto pow. 100 tys.	72,6	84,9	82,2	87,7	71,6	63,0
Kierunek studiów						
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	70,3	91,5	86,3	81,7	67,1	49,0
Techniczno-ścisłe	78,3	89,5	80,3	78,9	59,2	50,4
Nauki ekonomiczne	73,2	93,8	89,4	87,7	70,2	58,8
Ocena sytuacji materialnej						
Bardzo zła	78,6	85,7	78,6	78,6	64,3	42,9
Raczej zła	87,9	93,9	87,9	90,9	69,7	45,5
Przeciętna	72,1	92,2	83,8	79,4	64,5	51,0
Raczej dobra	75,3	91,5	83,6	82,9	64,1	55,3
Bardzo dobra	65,3	90,4	90,4	86,5	68,0	52,9

Źródło: opracowanie własne.

Jak wykazano powyżej, najwyraźniejsza identyfikacja badanych związana była z byciem obywatelem Polski i taki wynik skłonił nas do bardziej szczegółowego odniesienia się do tej kwestii. Aby lepiej zrozumieć, które płaszczyzny identyfikacji obywatelskiej są mocniejsze, a które słabsze, zaproponowaliśmy badanym kilka wymiarów patriotyzmu. Zostały one umieszczone w parach przeciwstawnych stwierdzeń, które dotyczyły następujących kwestii:

1. poczucia dumy vs. poczucie wstydu z bycia obywatelem Polski;
2. traktowanie Polski jak swojej ojczyzny vs. traktowanie Polski jak obcego kraju;
3. chęć robienia czegoś dla Polski vs. brak takiej chęci;
4. szacunek dla symboli państwowych vs. brak szacunku;
5. gotowość obrony Polski w sytuacji zagrożenia vs. brak gotowości.

Tabela 8.2. Wymiary patriotyzmu (%)

	7	6	5	4	3	2	1	
Jestem dumny, że jestem Polakiem	26,5	21,4	20,5	25,1	4,1	1,4	1,0	Wstydzę się tego, że jestem Polakiem
Uważam Polskę za moją ojczyznę	50,0	18,4	15,5	12,8	2,7	0,5	0,2	Polska to dla mnie obcy kraj
Chcę robić coś dla Polski	18,1	21,8	25,7	26,5	4,7	1,7	1,5	Nie chcę robić nic dla Polski
Moją przyszłość wiąże z Polską	19,5	22,2	17,6	25,8	8,4	3,9	2,7	Marzę o tym, by wyrwać się z Polski
Szanuję symbole państwowe Polski	43,4	21,7	18,3	11,8	4,1	0,2	0,5	Symbole wywołują u mnie negatywne uczucia
Jestem gotów bronić Polski w sytuacji zagrożenia	24,6	16,6	18,3	25,8	3,9	3,9	7,0	Nie jestem gotów bronić Polski w sytuacji zagrożenia

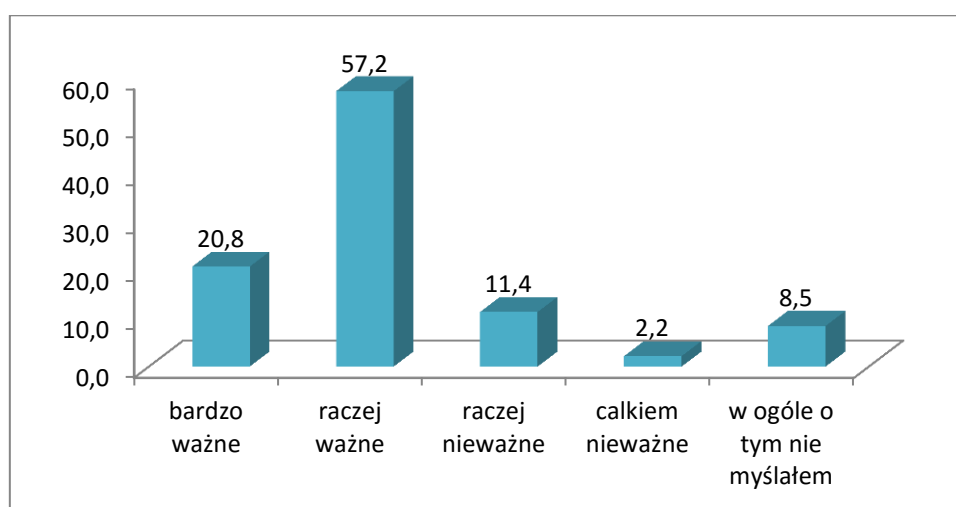
Źródło: opracowanie własne (im odpowiedzi są bliższe prezentowanym opiniom, tym bardziej badani zgadzają się z nimi).

Wskazując najczęściej i najrzadziej wybierane wymiary patriotyzmu, uczynimy to sumując wskazania badanych, które znalazły się po obu stronach osi. Na skali siedmiostopniowej, odpowiedzi 1 – 3 (zob.: tabela 8.2.) informują nas o negacji (w mniejszym lub większym stopniu) wskazanych wymiarów patriotyzmu. Odpowiedzi 5 – 7 to ich akceptacja, zaś wartość 4, jako środkowa (oś skali) wybierana była wówczas, kiedy badani nie potrafili zdecydować się, która opinia jest im bliższa.

Nie ulega wątpliwości, że zdecydowanie częściej badani studenci akceptowali wymienione wymiary patriotyzmu niż je negowali. Zbliżony odsetek wskazań upoważnia nas do wyróżnienia dwóch odniesień dotyczących akceptowanych opinii i zachowań. Pierwsze wskazuje warstwę symboliczną „uważam Polskę za moją ojczyznę” (83,9%), „szanuję symbole państwowe Polski” (83,4%) i „jestem dumny, że jestem Polakiem” (68,4%). Szacunek i duma to określenia, które najlepiej oddają deklaracje badanych studentów. Drugie odniesienie związane jest z zachowaniami: „chcę zrobić coś dla Polski” (65,6%), „jestem gotów bronić Polski w sytuacji zagrożenia” (59,5%) i „moją przyszłość wiąże z Polską” (59,3%). Jeśli można oczekiwać, że deklarowane symboliczne przywiązanie do kraju powinno się materializować w działaniu, to powstaje pewna luka, która jest wyraźnie widoczna.

Rozdźwięk między tymi wymiarami (symboliczną – behawioralną), potwierdza odsetek wskazań dotyczących zachowań odwrotnych, antypatriotycznych: „marzę o tym, by wyrwać się z Polski” (15,0%), „nie jestem gotów bronić Polski w sytuacji zagrożenia” (14,8%), „nie chcę robić nic dla Polski” (7,9%). Wprawdzie odsetek składających takie deklaracje studentów jest niewielki, to jednak warto w kolejnych badaniach przyglądać się ewentualnym zmianom i ich kierunkowi.

Poczucie przynależności do wspólnoty narodowej jest bardzo ważne dla jednej piątej badanych studentów. Niemal trzykrotnie więcej respondentów uważa, że jest to raczej ważne. Jeśli dodamy do tego badanych, dla których kwestia przynależności narodowej jest raczej nieważna (11,4%) i takich, którzy nie mają zdania (8,5%), to można wyciągnąć wniosek, że jest to dla młodych ludzi kwestia istotna, dająca poczucie przynależności do wspólnoty, identyfikacji z nią. Świat opisany, zdefiniowany, a przez to przewidywalny, staje się bardziej przyjazny. Potrzeba poczucia przynależności jest immanentną cechą budowania własnej tożsamości. Deklarowana wcześniej identyfikacja ze wspólnotą narodową i uznanie tego faktu jako ważnego dla poczucia przynależności pokazuje, że w hierarchii istotnych dla respondentów wartości kwestie narodowe lokowane są dość wysoko.

Wykres 8.2. Znaczenie poczucia przynależności do wspólnoty narodowej (%).

Źródło: opracowanie własne.

Waga przynależności do wspólnoty narodowej nie wykazuje wyraźnego zróżnicowania ze względu na cechy społeczno-demograficzne. Warto jednak odnotować kilka faktów. Kobiety nieco częściej (79,4%) niż mężczyźni oceniają taką przynależność jako ważną, podobnie czynią (84,2%) mieszkańcy średnich miast od 20 do 100 tys. i osoby oceniające raczej źle swoją sytuację materialną (87,9%).

Tabela 8.3. Waga poczucia przynależności do wspólnoty narodowej a zmienne niezależne: płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, ocena własnej sytuacji materialnej (%)

	Ważne	Nieważne	W ogóle o tym nie myślałem
Płeć			
Mężczyzna	75,5	15,5	9,0
Kobieta	79,4	12,5	8,2
Miejsce zamieszkania			
Wieś	74,5	15,0	10,5
Miasto do 20 tys.	76,7	14,1	9,2
Miasto 20-100 tys.	84,2	10,5	5,3
Miasto pow. 100 tys.	77,8	13,5	8,7
Kierunek studiów			
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	77,2	17,2	5,7
Techniczno-ścisłe	80,2	8,5	11,3
Nauki ekonomiczne	75,7	16,3	8,1
Ocena sytuacji materialnej			
Bardzo zła	78,6	21,4	0,0
Raczej zła	87,9	9,1	3,0
Przeciętna	75,5	14,2	10,3
Raczej dobra	80,2	11,2	8,6
Bardzo dobra	83,6	15,4	9,6

Źródło: opracowanie własne (ważne – zsumowane odpowiedzi bardzo ważne i raczej ważne; nieważne – zsumowane odpowiedzi całkiem nieważne i raczej nieważne).

Definiowanie polskości może opierać się na różnych kryteriach, w konsekwencji mówią one jednak o większej inkluzywności lub ekskluzywności definicji bycia Polakiem. Większa otwartość oznacza przyjęcie modelu wspólnoty obywateli (obywatelstwo, szacunek dla prawa), mniejsza – modelu narodowego (urodzenie, korzenie etniczne). Najważniejszymi czynnikami dla studentów decydującymi o polskości są: urodzenie (74,5%), obywatelstwo (51,9%), szacunek dla państwa polskiego (51,7%) i polskie korzenie etniczne (50,0%). Ta grupa czynników uzupełniana jest o znajomość tradycji i zwyczajów (49,3%), znajomość historii Polski (47,1%) i szacunku do prawa polskiego (47,2%).

Z drugiej strony w opiniach badanych studentów posiadanie paszportu polskiego nie jest wystarczającym kryterium polskości: tylko 36,9% respondentów odpowiedziało, że Polak to osoba, która ma polski paszport. Jeszcze mniej badanych za Polaków uznaje tych, którzy znają i rozumieją język polski (20,7%) lub polską sztukę (35,4%). Wskazane jako najważniejsze kryteria w większym stopniu odnoszą się do modelu narodowego niż obywatelskiego. Świadczą o tym wymienione jako najważniejsze takie czynniki, jak urodzenie i polskie korzenie etniczne i z drugiej strony dużo niższy odsetek wskazujących jako Polaków osoby posiadające polskie obywatelstwo.

Tabela 8.4. Czynniki decydujące o byciu Polakiem (%)

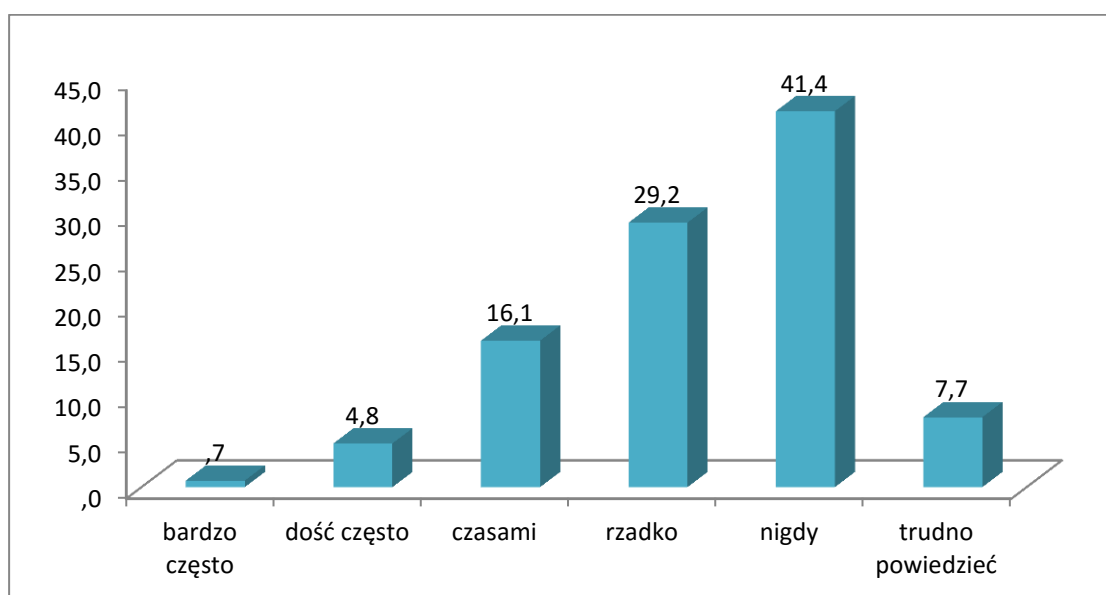
	Obywatelstwo	Polski paszport	Mieszka w Polsce	Urodził się w Polsce	Mówi po polsku	Zna i rozumie język polski	Ma polskie korzenie etniczne	Szanuje państwo polskie	Szanuje polskie prawo	uznaje święta państwowe	Zna polskie tradycje i zwyczaje	Zna polską sztukę	Zna polską historię
Zgadzam się	51,9	36,9	45,6	74,5	43,8	20,7	50,0	51,7	47,2	40,7	49,3	35,4	47,1
Ani się zgadzam, ani nie zgadzam	29,1	40,0	29,1	18,2	30,5	38,5	34,3	31,0	34,2	37,8	32,0	39,6	35,0
Nie zgadzam się	18,9	23,1	25,2	7,3	25,7	40,7	15,7	17,3	18,6	21,5	18,8	25,0	18,0

Źródło: opracowanie własne.

8.3. Wrogość i konflikty

Polskę na tle wielu innych krajów europejskich (Niemcy, Francja, Wielka Brytania) należy uznać za kraj monoetniczny z niewielkim odsetkiem mniejszości narodowych i imigrantów. Taka sytuacja powinna wpływać na możliwość rodzenia się różnego rodzaju konfliktów na tle narodowym czy etnicznym. Odczuwanie wrogości mogło mieć jednak miejsce także poza granicami Polski w czasie różnych wyjazdów czy podróży. Kolejne analizy odnoszą się właśnie do problematyki wrogości i konfliktów, a w pierwszej kolejności zostanie zdiagnozowana wrogość wobec respondentów ze strony obywateli innych narodowości.

Ponad 40% badanych nigdy nie doświadczyło tego typu zdarzeń, prawie 30% spotkało się rzadko z wrogością ludzi innych narodowości, a 16,1% czasami. Pozostałe wskazania „bardzo często” i „często” nie przekroczyły poziomu 5,5%. Można wnioskować, że odczuwana wrogość osób innych narodowości w stosunku do badanych studentów ma raczej incydentalny charakter, chociaż fakt doświadczenia jakiegokolwiek formy takiej agresji sporadyczny już nie jest, dotyczy bowiem w sumie ponad 50% respondentów.

Wykres 8.3. Częstość odczuwania wrogości wobec siebie ze strony osób innych narodowości (%).

Źródło: opracowanie własne.

Zmienne społeczno-demograficzne dostarczają wiedzy, że częściej z wrogością spotykają się mężczyźni, mieszkańcy małych (do 20 tys.) i dużych (powyżej 100 tys.) miast, studiumy kierunku techniczne i ścisłe, będący w bardzo złej lub złej sytuacji materialnej. Ten ostatni czynnik różnicuje najwyraźniej: zła sytuacja materialna jak żadna inna zmienna sprzyja odczuwaniu wrogości ze strony osób innych narodowości wobec respondentów. Można przyjąć hipotezę, że osoby gorzej sytuowane materialnie częściej podejmowały pracę za

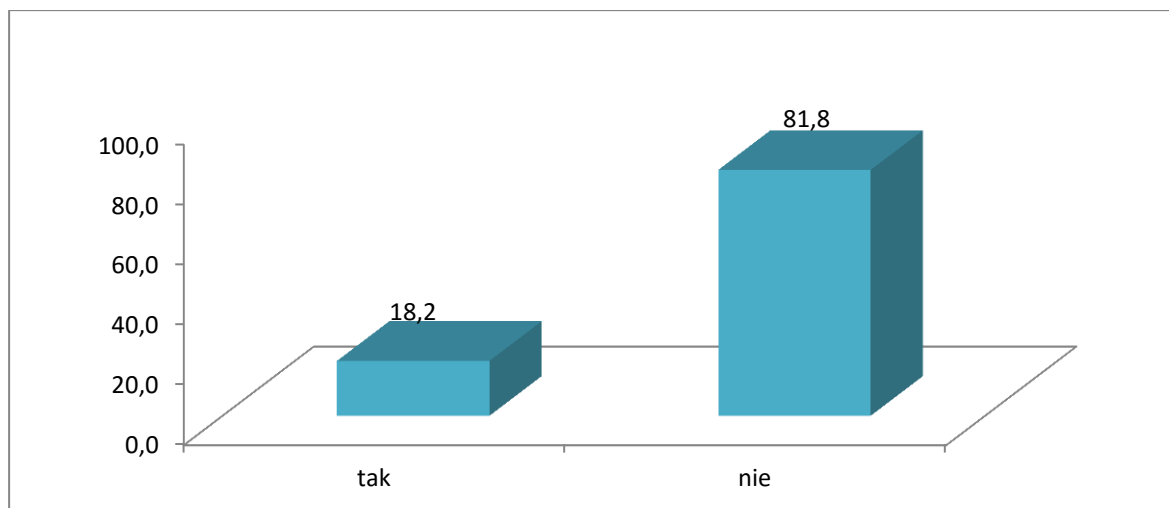
granicą i tam mogły doświadczyć różnych form wrogości lub agresji, jednak na tym etapie badań nie mamy możliwości na zweryfikowanie tej tezy.

Tabela 8.5 Odczuwanie wrogości ludzi innych narodowości a zmienne społeczno- demograficzne (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	Bardzo lub dość często	Czasami	Rzadko lub nigdy	Trudno powiedzieć
Płeć				
Mężczyzna	8,3	17,3	65,4	9,0
Kobieta	3,9	15,2	73,9	7,0
Miejsce zamieszkania				
Wieś	5,9	13,1	74,5	6,5
Miasto do 20 tys.	7,0	17,5	67,1	8,4
Miasto 20-100 tys.	2,6	17,5	71,1	8,8
Miasto pow. 100 tys.	7,1	17,3	66,1	9,4
Kierunek studiów				
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	4,8	12,4	75,2	7,6
Techniczno-ściśle	5,7	20,8	64,2	9,4
Nauki ekonomiczne	4,1	12,2	81,1	2,7
Ocena sytuacji materialnej				
Bardzo zła	14,3	21,4	64,3	0,0
Raczej zła	18,2	12,1	69,7	0,0
Przeciętna	3,9	16,1	69,0	11,0
Raczej dobra	5,9	15,0	72,5	6,5
Bardzo dobra	0,0	17,3	76,9	5,8

Źródło: opracowanie własne.

Poczucie wrogości wobec ludzi innych narodowości deklaruje 18,2% badanych i jest to znacznie mniej niż omówione odczuwanie wrogości z ich strony (50,8%). Ten brak równowagi polegający na tym, że badani odczuwają większe zagrożenie wrogością ze strony „innych” niż sami ją deklarują wobec „innych”, może wynikać z poziomu ogólności pytania, jak i z faktu, że tego typu deklaracje mogą być społecznie nieakceptowane, więc rzadziej ujawniane przez badanych.

Wykres 8.4. Częstotliwość odczuwania wrogości wobec ludzi innych narodowości (%).

Źródło: opracowanie własne.

Wśród niemal 20% respondentów odczuwających wrogość wobec osób innych narodowości więcej jest mężczyzn (26%), osób mieszkających w małych miasteczkach do 20 tys. (25,5%), studiujących na kierunkach ekonomicznych (27%) i będących w raczej złej (24,2%) lub przeciętnej (21,4%) sytuacji materialnej.

Tabela 8.6. Odczuwanie wrogości wobec ludzi innych narodowości a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	Tak	Nie
Płeć		
Mężczyzna	26,0	74,0
Kobieta	13,7	86,3
Miejsce zamieszkania		
Wieś	13,8	86,2
Miasto do 20 tys.	25,5	74,5
Miasto 20-100 tys.	15,9	84,1
Miasto pow. 100 tys.	17,6	82,4
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	18,4	81,6
Techniczno-ściśle	13,2	86,8
Nauki ekonomiczne	27,0	73,0
Ocena sytuacji materialnej		
Bardzo zła	7,1	92,9
Raczej zła	24,2	75,8
Przeciętna	21,4	78,6
Raczej dobra	15,9	84,1
Bardzo dobra	15,4	84,6

Źródło: opracowanie własne.

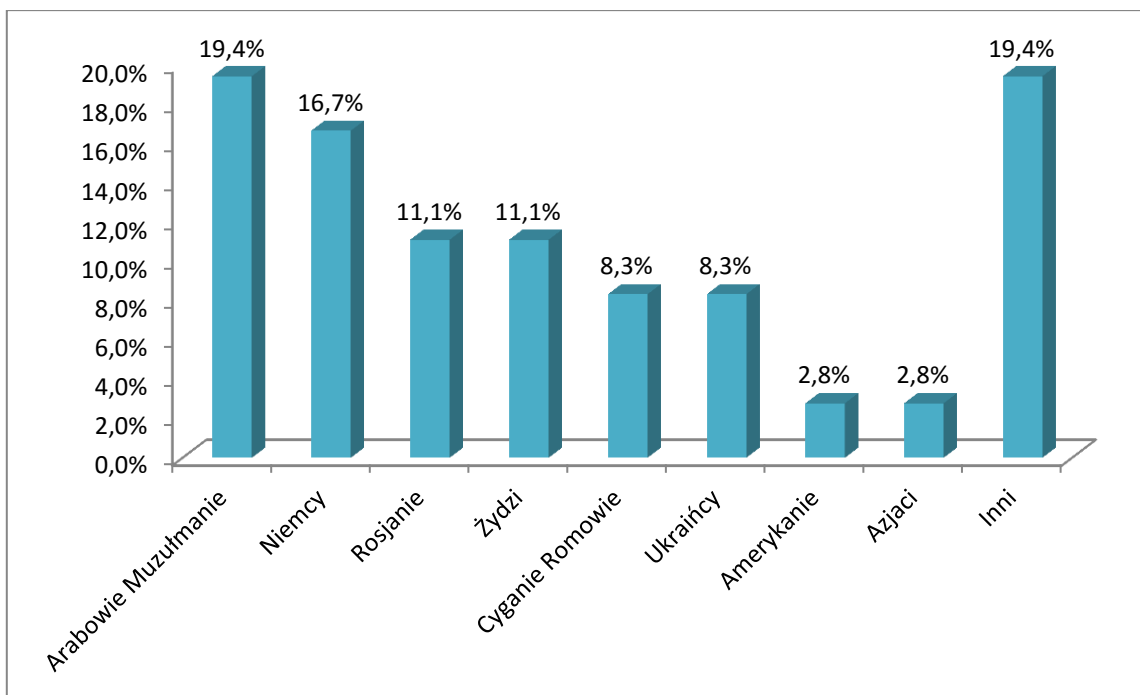
Za ważną kwestię uznaliśmy ustalenie wobec ludzi jakich narodowości najczęściej studenci odczuwają wrogość. Pytanie miało charakter otwarty, studenci sami wpisywali narodowość, do której czują wrogość. Listę otwierają Arabowie, osoby wyznania muzułmańskiego (19,4%). Wydaje się, że taki wynik ma dwa źródła; pierwsze związane jest z tak zwanym państwem islamskim i jego działaniami terrorystycznymi, także na terenie Europy, zaś drugi wiąże się z falą uchodźców wyznania muzułmańskiego. Ten nie do końca kontrolowany napływ migracyjny obudził szereg obaw w społeczeństwach europejskich, w wielu przypadkach (Węgry, Czechy, Polska, Austria) udział w kształtowaniu postaw miały rządy i politycy, którzy nie kryli się ze swoimi bardzo negatywnymi opiniami.

W drugiej kolejności w hierarchii antypatii studenci wskazywali Niemców (16,7%) i wydaje się, że ten przypadek uwarunkowany jest głównie historycznie. Niemcy przez długi czas po zakończeniu II Wojny Światowej przez społeczeństwo polskie byli darzeni dużą wrogością i antypatią. Czas jednak „leczył rany” i postawy wobec Niemców wyraźnie się zmieniały w kierunku większej akceptacji. Obecnie w badaniach CBOS⁴³ zajmują oni środkowe lokaty wśród badanych 32 państw. Badani studenci, uczący się niedaleko granicy polsko-niemieckiej, mający szansę na bezpośrednie kontakty z sąsiadem, nieco inaczej postrzegają Niemców (z większą wrogością) niż populacja dorosłych mieszkańców naszego kraju.

Kolejne wymieniane narodowości to Rosjanie (11,1%) i Żydzi (11,1%). O ile na stosunek do Rosjan wpływ mają wzajemne relacje historyczne i obecna imperialna polityka władz tego państwa, to wrogość do Żydów ma nieco irracjonalny, stereotypowy charakter. W tym przypadku uzyskane przez nas wyniki są bardzo zbliżone do badań ogólnopolskich – w cytowanym już raporcie CBOS obie narodowości lokowane są bardzo wysoko na skali antypatii.

Kolejne dwie wymieniane narodowości to Romowie (8,3%) i Ukraińcy (8,3%). Ten wynik także potwierdza nastawienie Polaków do tych narodowości w badaniach ogólnopolskich: Romowie skupiają na sobie najwięcej antypatii, Ukraińcy lokują się nieco wyżej, jednak zajmują miejsce w dziesiątce najgorzej ocenianych krajów.

⁴³ Komunikat CBOS nr 113/2015, Zmiany nastawienia Polaków do innych narodów, sierpień 2015, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_113_15.PDF (data dostępu 7.05.2016).

Wykres 8.5. Narodowości, wobec których wrogość odczuwana jest najczęściej (%).

Źródło: opracowanie własne.

Tym razem także sprawdziliśmy, jak cechy społeczno-demograficzne wpływają na odczuwanie wrogości wobec wymienionych narodów. Różnice nie są wielkie i nie wykazują wyraźnych prawidłowości, ale na dwie należy zwrócić uwagę. Studenci mieszkający w mniejszych miejscowościach (do 20 tys.) częściej wskazują swoją wrogość wobec innych narodowości, podobnie studujący na kierunkach ekonomicznych.

Tabela 8.7 Narodowości, wobec których wrogość odczuwana jest najczęściej a cechy społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	Arabowie Muzułmanie	Żydzi	Rosjanie	Cyganie Romowie	Azjaci	Niemcy	Amerykanie	Ukraińcy	Inni
Płeć									
Mężczyzna	27,9	11,5	14,8	9,8	1,6	14,8	1,6	4,9	13,1
Kobieta	23,5	5,9	9,8	11,8	3,9	13,7	3,9	7,8	19,6
Miejsce zamieszkania									
Wieś	18,8	6,3	9,4	9,4	3,1	21,9	3,1	9,4	18,8
Miasto do 20 tys.	29,8	12,3	12,3	12,3	3,5	10,5	1,8	3,5	14,0
Miasto 20-100 tys.	26,1	4,3	17,4	8,7	0,0	13,0	4,3	8,7	17,4
Miasto pow. 100 tys.	22,6	9,7	9,7	6,5	0,0	12,9	0,0	9,7	29,0
Kierunek studiów									
Humanistyczno- społeczno-artystyczne	30,3	12,1	12,1	9,1	0,0	21,2	3,0	0,0	12,1
Techniczno-ściśle	23,8	14,3	4,8	28,6	0,0	9,5	4,8	4,8	9,5
Nauki ekonomiczne	25,9	0,0	22,2	3,7	11,1	11,1	3,7	11,1	11,1
Ocena sytuacji materialnej									
Bardzo zła	0,0	0,0	0,0	33,3	0,0	0,0	0,0	0,0	66,7
Raczej zła	21,4	14,3	14,3	7,1	0,0	21,4	0,0	7,1	14,3
Przeciętna	33,3	8,9	11,1	11,1	4,4	11,1	4,4	2,2	13,3
Raczej dobra	15,2	0,0	15,2	12,1	3,0	18,2	3,0	12,1	21,2
Bardzo dobra	33,3	20,0	13,3	6,7	0,0	13,3	0,0	6,7	6,7

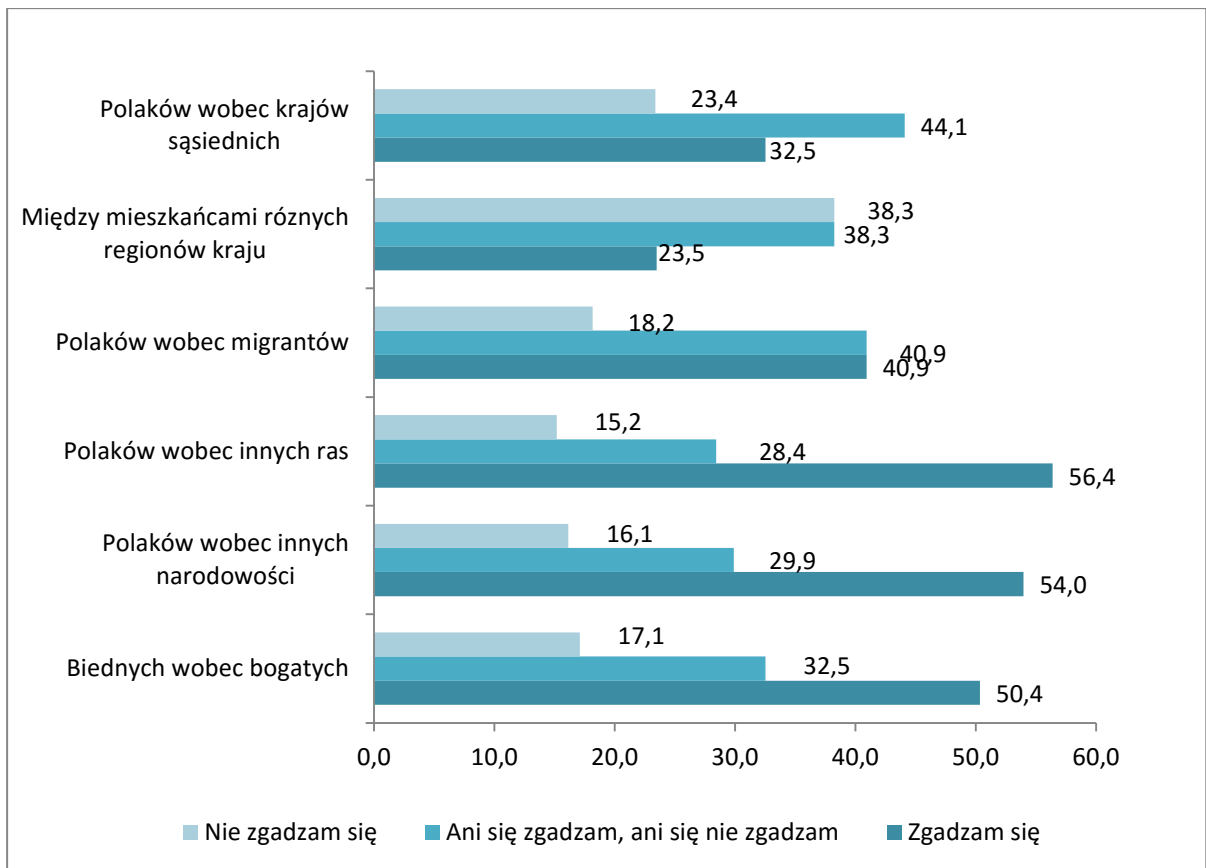
Źródło: opracowanie własne.

Interesowała nas także identyfikacja możliwych wymiarów wrogości między różnymi kategoriami społecznymi. Chodziło nam o ustalenie, które z nich w największym stopniu mogą wpływać na ustalony porządek społeczny. W tym celu zaproponowaliśmy badanym studentom sześć wariantów możliwych konfliktów społecznych, w których umieściliśmy: konflikty związane z poziomem zamożności, regionem kraju oraz konflikty rasowe, związane z migrantami i mieszkańcami sąsiednich państw. Poprosiliśmy badanych, aby wypowiedzieli się, czy obecnie w Polsce z takimi konfliktami ich zdaniem mamy do czynienia.

Wrogość Polaków do przedstawicieli innych ras (41,2%), a także wobec innych narodowości (37,9%) zdaniem respondentów jest najczęstszą płaszczyzną niechęci spośród tych, które zostały wskazane w pytaniu. Kolejnym, najczęściej zauważanym wymiarem jest wrogość biednych wobec bogatych (33,3%), przy czym ma ona nieco inny charakter, odnosi się bowiem do zajmowanych pozycji w strukturze społecznej.

Następny wymiar wrogości dotyczy migrantów, a w tym przypadku zauważających problem jest o 22,7% więcej niż nie widzących takiego problemu. Ostatni z badanych wymiarów dotyczy wrogości Polaków wobec krajów sąsiednich, gdzie o 9,1% więcej uczestniczących w badaniu studentów uznaje, że problem taki istnieje. Z wcześniej zadawanych pytań wiemy, że ewentualna wrogość do krajów graniczących z Polską nie dotyczy wszystkich w jednakowym stopniu. Najprawdopodobniej można mówić o dwóch grupach państw: tych, do których Polacy odczuwają więcej niechęci (Rosja, Ukraina, Niemcy, Białoruś) i tych, z którymi relacje oceniane są dużo lepiej (Czechy, Słowacja).

Jedynym z zaproponowanym wymiarów wrogości, który uzyskał więcej odpowiedzi mówiących o tym, że taka wrogość nie istnieje, są relacje pomiędzy mieszkańcami różnych regionów kraju. Taką odpowiedź wskazało o 14,8% więcej respondentów niż tych, którzy wrogość w tym wymiarze dostrzegają. Zróżnicowanie i identyfikacja regionalna w historii Polski poddawana była wielu próbom. Głównie wiązało się to z wielkimi migracjami powojennymi i późniejszą polityką państwa socjalistycznego, w którym jedność narodu była ważnym hasłem, pod którym przykrywane były regionalne odmienności. Odzyskanie pełnej suwerenności po 1989 roku obudziło w mieszkańcach kilku obszarów poczucie tożsamości regionalnej, nie generuje to jednak konfliktów wewnątrz krajowych. Pojawiały się wprawdzie, szczególnie na Górnym Śląsku, pomysły większej autonomii regionu, nie można ich jednak porównywać z konfliktami w wielu innych krajach europejskich, np. Hiszpanii, gdzie dążenia separatystyczne i konflikty między mieszkańcami niektórych regionów (Kraj Basków, Katalonia) przybierają najostrejsze formy.

Wykres 8.6. Wymiary konfliktów między różnymi grupami (%). Odpowiedź „zgadzam się” to zsumowane wartości odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” i „raczej się zgadzam”; analogicznie odpowiedź „nie zgadzam się” to zsumowane wartości odpowiedzi „raczej się nie zgadzam” i „zdecydowanie się nie zgadzam”.

Źródło: opracowanie własne.

Wśród zmiennych społeczno-demograficznych bardzo zła sytuacja materialna jest czynnikiem w największym stopniu różnicującym odpowiedzi badanych. Niemal we wszystkich wskazanych wymiarach wrogości, respondenci najgorzej sytuowani materialnie częściej od pozostałych na takie problemy wskazują. W podobny sposób od pozostałych badanych różnią się studenci kierunków ekonomicznych. W ich przekonaniu wrogość w wymiarze ekonomicznym, narodowościowym, rasowym, migracyjnym, regionalnym i wobec sąsiadów Polski występuje częściej.

Tabela 8.8. Czy obecnie w Polsce występuje wrogość między różnymi grupami a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	Biednych wobec bogatych	Polacy wobec innych narodowości	Polacy wobec przedstawicieli innych ras	Polacy wobec migrantów	Między mieszkańcami różnych regionów kraju	Polska i kraje sąsiedzkie
Płeć						
Mężczyzna	51,9	53,8	51,9	40,4	26,3	37,8
Kobieta	49,4	54,1	59,5	41,6	22,0	29,6
Miejsce zamieszkania						
Wieś	49,0	56,2	54,9	39,2	28,3	37,9
Miasto do 20 tys.	45,5	52,4	53,1	40,6	21,7	28,7
Miasto 20-100 tys.	56,1	51,8	61,4	43,8	18,6	29,8
Miasto pow. 100 tys.	49,6	57,5	55,1	44,1	21,4	26,8
Kierunek studiów						
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	49,5	46,7	53,3	38,5	19,2	37,1
Techniczno-ściśle	48,1	53,8	55,7	34,9	19,8	30,2
Nauki ekonomiczne	55,4	59,5	64,9	47,9	39,2	40,5
Ocena sytuacji materialnej						
Bardzo zła	57,1	71,4	71,4	64,3	42,9	57,1
Raczej zła	63,6	51,5	48,5	48,5	21,2	30,3
Przeciętna	54,8	56,1	59,4	39,6	26,6	32,9
Raczej dobra	44,4	51,0	56,2	39,9	21,1	31,4
Bardzo dobra	48,1	55,8	53,8	39,2	21,2	32,7

Źródło: opracowanie własne.

W pytaniu „Czy obecnie w Polsce występuje wrogość między różnymi grupami” najwięcej wymienionych itemów (wymiarów wrogości) dotyczyło relacji mieszkańców Polski do „innych” (narodowości, ras, państw, migrantów), dlatego trudno wnioskować, czy ta płaszczyzna jest najistotniejsza w ogólnym (szerszym) bilansie antypatii czy wrogości. Aby rozstrzygnąć te kwestie, w dalszej części analizy odniesiemy się do jeszcze innych możliwych wymiarów niechęci i rozpatrzmy je w kontekście osobistych relacji społecznych (sąsiedztwa, przyjaźni). Poprosiliśmy respondentów, aby w pierwszej kolejności wskazali, kogo nie chcieliby mieć za sąsiada, a następnie za przyjaciela lub znajomego. Wymieniliśmy 16 różnych kategorii osób, które charakteryzowane były ze względu na religie, uzależnienia, poglądy polityczne, choroby, rasę, zamożność, orientację seksualną, konflikt z prawem i narodowość.

Pierwszy wniosek odnosi się do braku wyraźniejszych różnic pomiędzy udzielonymi odpowiedziami dotyczącymi sąsiedztwa i przyjaźni lub znajomości. Odsetki udzielanych odpowiedzi w wielu przypadkach są niemal identyczne, a ustalona hierarchia wskazań bardzo zbliżona. Z tego powodu obie kategorie będą w dalszych analizach rozpatrywane łącznie.

Największa niechęć okazywana jest narkomanom (nie chce ich mieć za sąsiadów 87,7% badanych; nie chce ich mieć za przyjaciół 87,2% badanych), alkoholikom (nie chce ich mieć za sąsiadów 83,3% badanych; nie chce ich mieć za przyjaciół 79,1% badanych) i członkom sekt religijnych (nie chce ich mieć za sąsiadów 81,3% badanych; nie chce ich mieć za przyjaciół 82,6% badanych). Obawy w tym przypadku mogą być związane z nieprzewidywalnością zachowań osób uzależnionych i uciążliwością ich towarzystwa. Z kolei członkowie sekt religijnych mogą stanowić inny rodzaj zagrożenia, po pierwsze są nastawieni na indoktrynację, zawłaszczanie i podporządkowanie sobie jak największej liczby osób. To głównie ludzie młodzi, często łatwowierni, narażeni są na tego typu socjotechniczne zabiegi.

Drugą grupę ze względu na częstotliwość wskazań tworzą byli więźniowie (nie chce ich mieć za sąsiadów 67,9%; nie chce ich mieć za przyjaciół 57,4%), Cyganie (nie chce ich mieć za sąsiadów 67,9%; nie chce ich mieć za przyjaciół 55,4%) i osoby chore psychicznie (nie chce ich mieć za sąsiadów 61,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 53,9%). Obawy związane z osobami chorymi psychicznie mogą mieć podobny charakter jak w przypadku narkomanów i alkoholików, stygmatyzacja związana jest z nieprzewidywalnością zachowań, mogących zagrażać badanym. Z kolei byłym więźniom i Cyganom przypisuje się zwykle konkretny katalog prawdopodobnych zachowań, mogących zagrażać mieniu i zdrowiu respondentów.

Kolejna grupa wzbudzająca niechęć to muzułmanie (nie chce ich mieć za sąsiadów 49,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 44,6%), którzy w grupie wyróżnionej ze względu na religię uzyskali więcej wskazań niż ultrakatolicy (nie chce ich mieć za sąsiadów 29,2%; nie chce ich mieć za przyjaciół 29,0%) i Żydzi (nie chce ich mieć za sąsiadów 20,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 20,2%). Problem odrzucania religii muzułmańskiej wiąże się często z utożsamianiem jej z działaniami skrajnych ugrupowań terrorystycznych i brakiem jej znajomości.

Imigranci w stosunku do innych wymienionych w pytaniu grup nie budzą aż tak dużej niechęci (nie chce ich mieć za sąsiadów 26,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 23,9%), około jednej trzeciej badanych miałoby problemy z zamieszkaniem w sąsiedztwie takich osób lub z zaprzyjaźnieniem się z nimi.

Nosiciele wirusa HIV (nie chce ich mieć za sąsiadów 35,6%; nie chce ich mieć za przyjaciół 38,0%) i homoseksualiści (nie chce ich mieć za sąsiadów 33,8%; nie chce ich mieć za przyjaciół 34,0%) wzbudzają niechęć jednej trzeciej badanych studentów. Warto zwrócić uwagę, że akceptacja tej kategorii osób w społeczeństwie polskim postępuje coraz bardziej, pokazują to także nasze wyniki. Bycie homoseksualistą czy nosicielem wirusa HIV nie stygmatyzuje już tak bardzo jak kilkanaście lat temu.

Najmniejsze obawy respondentów związane są z wyróżnionymi grupami ze względu na poglądy polityczne i zamożność. Tylko około jednej dziesiątej badanych przeszkadzałoby sąsiedztwo lub znajomość z osobami zamożnymi (nie chce ich mieć za sąsiadów 10,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 9,1%).

Jeśli chodzi o skrajne poglądy polityczne, to badani nieco mniej obawiają się zdeklarowanych prawicowców (nie chce ich mieć za sąsiadów 16,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 15,1%) niż lewicowców (nie chce ich mieć za sąsiadów 19,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 22,0%). Jest to dość symptomatyczne, ponieważ młodzi ludzie często określani bywali jako zbuntowani przeciwko systemowi, a to zwykle wiązało się z hasłami sprawiedliwości i równości społecznej, wywodzącej się z korzeni lewicowych. Taki wynik może też wskazywać na definiowanie lewicowości w oparciu o realne cechy systemu politycznego PRL, który okazał się niewydolny.

Jeszcze jedną kategorią z jednym z najniższych poziomów niechęci jest rasa. Można powiedzieć, że studenci na tle innych wyznaczników odmienności raczej nie mają problemów z akceptacją osób rasowo odmiennych. Tylko 13,3% nie chciałoby mieć takich sąsiadów, a 13,1% nie życzyłoby sobie takich przyjaciół.

Tabela 8.9. Zdecydowana niechęć wobec niektórych kategorii osób w roli sąsiadów lub przyjaciół, znajomych (%)

	Zdecydowanie nie chcę mieć za sąsiadów	Zdecydowanie nie chcę mieć za przyjaciół, znajomych
Narkomanów	87,7	87,2
Alkoholików	83,3	79,1
Byłych więźniów	67,9	57,4
Członków sekt religijnych	81,3	82,6
Nosiciele wirusa HIV	35,6	38,0
Imigrantów, cudzoziemskich robotników, uchodźców	26,7	23,9
Homoseksualistów	33,8	34,0
Cyganów	67,9	55,4
Przedstawicieli innej rasy	13,3	13,1
Osób o skrajnie lewicowych poglądach politycznych	19,7	20,2
Osób o skrajnie prawicowych poglądach politycznych	16,7	15,1
Osób chorych psychicznie	61,3	53,9
Ludzi bogatych	10,3	9,1
Ultrakatolików	29,2	29,0
Muzułmanów	49,7	44,6
Żydów	20,3	20,2

Źródło: opracowanie własne.

Cechy społeczno-demograficzne badanych uwidaczniają pewne tendencje (z dwoma wyjątkami). Nie są jednak na tyle wyraźne, aby można było mówić o określonych prawidłowościach. Pierwszy wyjątek stanowi płeć: to mężczyźni częściej niż kobiety deklarują niechęć do większości wymienionych w pytaniu kategorii osób i to zarówno w roli sąsiadów, jak i przyjaciół. Drugi wyjątek dotyczy studentów kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych, odnotować u nich można niższy poziom niechęci niż u studentów kierunków technicznych i ekonomicznych. Pozostałe zmienne nie wpływają na deklarowaną niechęć w sposób dający uchwycić jakąś bardziej ogólną prawidłowość.

Tabela 8.10. Zdecydowana niechęć wobec niektórych kategorii osób w roli sąsiadów, a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	Narkomanów	Alkoholików	Byłych więźniów	Członków sekt religijnych	Nosiciele wirusa HIV	Imigrantów, cudzoziemskich robotników, uchodźców	Homoseksualistów	Cyganów	Przedstawiciele innej rasy	Osób o skrajnie lewicowych poglądach politycznych	Osób o skrajnie prawicowych poglądach politycznych	Osób chorych psychicznie	Ludzi bogatych	Ultrakatolików	Muzułmanów	Żydów
Płeć																
Mężczyzna	86,1	81,3	72,9	85,4	47,2	40,3	53,5	82,6	22,2	27,8	16,0	65,3	11,1	38,9	60,4	25,0
Kobieta	88,5	84,8	64,8	78,7	28,7	18,9	22,5	59,4	8,2	15,2	17,2	59,0	9,8	23,8	43,9	17,6
Miejsce zamieszkania																
Wieś	88,5	85,8	61,5	79,7	31,8	20,9	23,6	60,8	8,8	16,9	14,9	57,4	10,8	23,6	41,9	13,5
Miasto do 20 tys.	86,3	79,4	71,0	86,3	43,5	31,3	48,9	77,1	18,3	20,6	16,0	61,1	9,2	32,1	51,1	22,1
Miasto 20-100 tys.	88,8	86,0	72,9	77,6	30,8	28,0	29,9	65,4	12,1	22,4	19,6	66,4	10,3	32,7	57,9	26,2
Miasto pow. 100 tys.	85,0	82,5	64,2	80,0	36,7	25,8	36,7	68,3	13,3	16,7	14,2	62,5	11,7	23,3	49,2	22,5
Kierunek studiów																
Humanistyczn o-społeczno-artystyczne	89,0	84,0	64,0	78,0	33,0	20,0	28,0	64,0	13,0	19,0	19,0	56,0	6,0	31,0	44,0	18,0
Techniczno-ścisłe	87,8	82,7	72,4	82,7	37,8	25,5	35,7	71,4	13,3	22,4	21,4	63,3	14,3	36,7	55,1	23,5
Nauki ekonomiczne	89,9	85,5	72,5	85,5	34,8	40,6	34,8	68,1	14,5	23,2	11,6	63,8	8,7	27,5	52,2	15,9

Ocena sytuacji materialnej																
Bardzo zła	78,6	78,6	57,1	64,3	50,0	57,1	42,9	78,6	28,6	28,6	14,3	64,3	14,3	50,0	78,6	28,6
Raczej zła	86,7	93,3	56,7	73,3	26,7	26,7	26,7	53,3	13,3	16,7	16,7	53,3	13,3	16,7	50,0	6,7
Przeciętna	89,4	80,8	73,5	83,4	35,8	25,8	34,4	66,9	9,3	20,5	19,9	58,9	11,3	29,1	47,7	19,2
Raczej dobra	86,2	84,8	64,8	82,1	32,4	23,4	33,1	69,7	12,4	17,2	13,8	61,4	9,0	29,0	48,3	18,6
Bardzo dobra	88,6	81,8	68,2	84,1	45,5	31,8	38,6	70,5	27,3	25,0	15,9	72,7	6,8	34,1	54,5	36,4

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 8.11. Zdecydowana niechęć wobec niektórych kategorii osób w roli przyjaciół i znajomych, a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	Narkomanów	Alkoholików	Byłych więźniów	Członków sekt religijnych	Nosićeli wirusa HIV	Imigrantów, cudzoziemskich robotników, uchodźców	Homoseksualistów	Cyganów	Przedstawicieli innej rasy	Osób o skrajnie lewicowych poglądach politycznych	Osób o skrajnie prawicowych poglądach politycznych	Osób chorych psychicznie	Ludzi bogatych	Ultrakatolików	Muzułmanów	Żydów
Płeć																
Mężczyzna	85,8	74,3	55,4	82,4	44,6	35,1	56,8	71,6	18,9	31,1	16,2	60,8	8,1	41,2	54,1	27,0
Kobieta	88,3	82,2	58,7	83,4	34,0	17,4	20,2	45,3	9,7	13,8	14,6	50,2	9,7	21,9	39,3	16,2
Miejsce zamieszkania																
Wieś	90,2	81,8	56,6	82,5	39,2	18,9	21,0	44,1	10,5	19,6	18,2	49,7	8,4	22,4	38,5	12,6
Miasto do 20 tys.	82,6	68,8	51,4	83,3	39,1	27,5	50,7	64,5	13,8	21,7	11,6	56,5	8,7	34,8	45,7	23,9
Miasto 20-100 tys.	88,5	87,6	64,6	82,3	34,5	25,7	29,2	57,5	15,0	18,6	15,0	56,6	9,7	30,1	52,2	24,8
Miasto pow. 100 tys.	84,2	80,0	54,2	84,2	44,2	23,3	34,2	52,5	13,3	15,8	14,2	54,2	5,0	19,2	43,3	23,3

Kierunek studiów																
Humanistyczn o-społeczno- artystyczne	88,1	79,2	53,5	76,2	32,7	16,8	30,7	48,5	9,9	16,8	12,9	43,6	11,9	25,7	36,6	15,8
Techniczno- ściśle	92,4	81,9	62,9	86,7	39,0	25,7	35,2	62,9	16,2	27,6	20,0	62,9	10,5	40,0	54,3	23,8
Nauki ekonomiczne	83,8	75,0	61,8	85,3	33,8	33,8	36,8	58,8	13,2	22,1	13,2	55,9	10,3	35,3	44,1	16,2
Ocena sytuacji materialnej																
Bardzo zła	85,7	71,4	57,1	71,4	57,1	21,4	42,9	57,1	28,6	21,4	7,1	35,7	14,3	21,4	64,3	14,3
Raczej zła	90,3	77,4	58,1	77,4	29,0	25,8	32,3	45,2	16,1	29,0	16,1	54,8	6,5	25,8	38,7	16,1
Przeciętna	86,4	79,6	59,9	87,1	34,0	26,5	34,7	60,5	10,2	20,4	15,6	52,4	11,6	30,6	42,9	20,4
Raczej dobra	87,2	79,9	55,7	80,5	38,9	19,5	31,5	50,3	12,8	16,1	13,4	51,0	5,4	28,9	44,3	18,8
Bardzo dobra	87,8	79,6	55,1	85,7	46,9	32,7	38,8	55,1	18,4	26,5	20,4	73,5	10,2	30,6	51,0	28,6

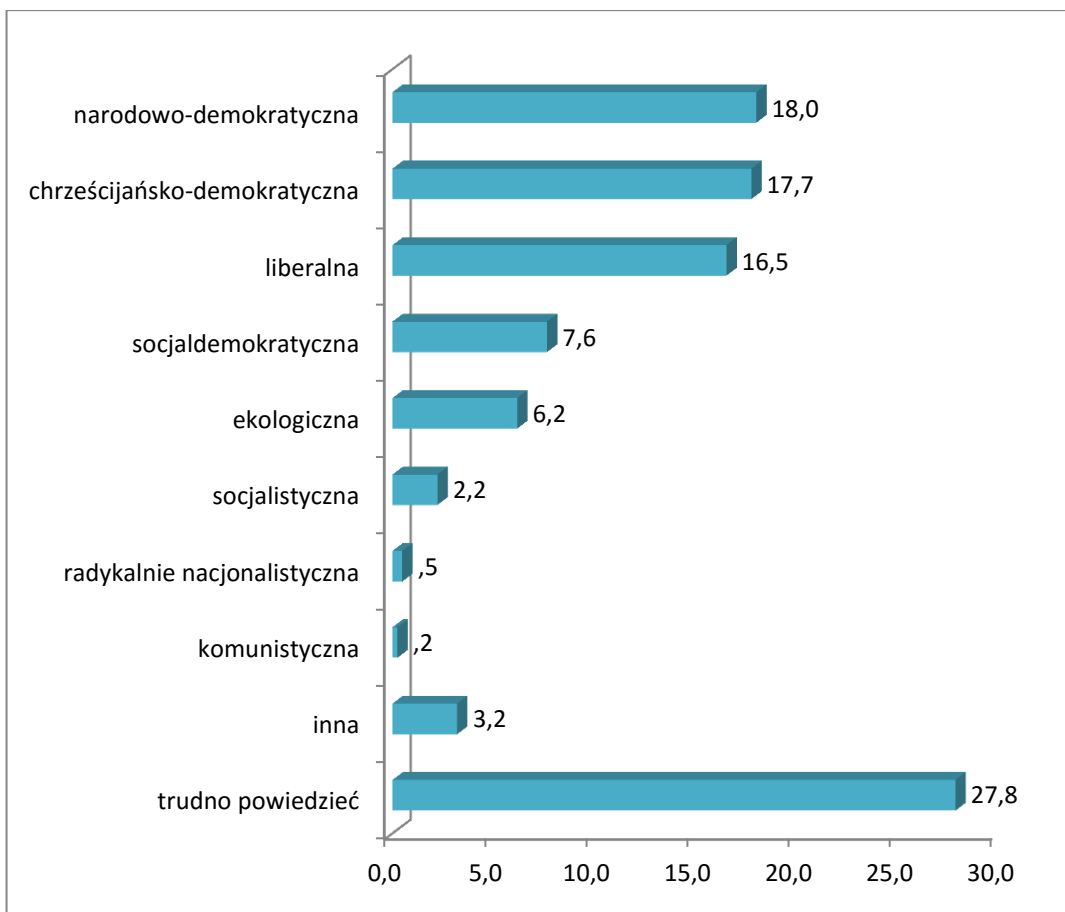
Źródło: opracowanie własne.

8.8. Sympatie polityczne

Pytanie o preferowane orientacje ideologiczne (polityczne) zamyka część analiz poświęconych problematyce społecznej i politycznej. W pytaniu staraliśmy się ustalić stosunek badanych do wymienionych koncepcji ideologicznych, nie interesowała nas przynależność polityczna czy decyzje podejmowane w wyborach.

Na początek warto zaznaczyć, że niemal jedna trzecia badanych studentów nie potrafi wskazać najbliższej sobie orientacji politycznej (27,8%). Oznacza to brak zainteresowania i ucieczkę od polityki tej kategorii respondentów. W dokonanych wyborach, uwzględniając odsetek wskazań można wyróżnić trzy grupy, pierwszą tworzą trzy nurty polityczne: narodowo-demokratyczny (18,0%), chrześcijańsko-demokratyczny (17,7%) i liberalny (16,5%). Druga grupa wskazywanych orientacji politycznych to socjaldemokratyczna (7,6%) i ekologiczna (6,2%). Trzecia grupa z niewielkim odsetkiem wskazań składa się z orientacji socjalistycznej (2,2%), radykalnie nacjonalistycznej (0,5%) i komunistycznej (0,2%).

Wyróżnione grupy orientacji ze względu na częstotliwość wskazań nie są spójne ideologicznie, najbardziej popularnym nurtem politycznym wśród badanych studentów jest nurt prawicowy, określany jako narodowo-chrześcijańsko-demokratyczny. W sumie ponad 35% badanych deklaruje bliskość tej opcji politycznej. Niemal tyle samo wskazań uzyskały nurt liberalny (16,5%) i lewicowy socjaldemokratyczno-ekologiczny (16,0%). Orientacje skrajne, komunistyczna i nacjonalistyczna nie cieszą się popularnością wśród badanych studentów.

Wykres 8.7. Preferowane orientacje ideologiczne.

Źródło: opracowanie własne.

Kobiety dużo częściej (33,2%) niż mężczyźni (18,8%) nie potrafiły wskazać żadnej orientacji politycznej, która byłaby im bliska. Częściej niż mężczyźni wybierały nurt chrześcijańsko-demokratyczny i ekologiczny. Im mniejsza miejscowość zamieszkania, tym częściej respondenci deklarowali swoje przywiązanie do opcji liberalnej; im większe miasto tym częściej badani identyfikowali się z nurtem narodowo-demokratycznym. Pozostałe zmienne nie wpływały w wyraźny sposób na poglądy badanych w kwestii bliskości orientacji ideologicznych.

Tabela 8.12. Preferowane orientacje ideologiczne a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	socjaldemokratyczna	liberalna	narodowo-demokratyczna	ekologiczna	chrześcijańsko-demokratyczna	trudno powiedzieć
Płeć						
Mężczyzna	8,4	20,1	20,8	5,2	14,3	18,8
Kobieta	7,2	14,0	16,4	6,8	20,0	33,2
Miejsce zamieszkania						
Wieś	4,8	22,6	15,8	3,4	19,2	29,5
Miasto do 20 tys.	9,9	14,2	17,7	9,9	15,6	26,2
Miasto 20-100 tys.	8,8	10,5	21,9	5,3	19,3	27,2
Miasto pow. 100 tys.	6,5	11,3	24,2	3,2	21,8	28,2
Kierunek studiów						
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	11,7	15,5	19,4	8,7	13,6	27,2
Techniczno-ścisle	6,9	19,6	10,8	5,9	26,5	25,5
Nauki ekonomiczne	5,4	21,6	14,9	8,1	5,4	31,1
Ocena sytuacji materialnej						
Bardzo zła	0,0	21,4	21,4	14,3	21,4	14,3
Raczej zła	6,1	27,3	24,2	0,0	9,1	30,3
Przeciętna	12,6	16,6	15,2	4,6	15,2	31,1
Raczej dobra	4,7	14,0	18,7	6,0	23,3	26,7
Bardzo dobra	6,0	14,0	20,0	14,0	16,0	18,0

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Najważniejsze ustalenia empiryczne:

- Najczęściej respondenci wskazywali, że czują się obywatelami Polski (91,3%), następnie mieszkańcami swojego regionu (85,5%) i rodzinnej miejscowości (83,5%), nieco rzadziej identyfikowali się jako przedstawiciele swojej narodowości (73,7%), najrzadziej czuli się Europejczykami (65,9%) i obywatelami świata (52,0%).
- Badane studentki deklarują wyraźnie silniejszą więź z Europejczykami i obywatelami świata niż mężczyźni, pozostałe zmienne niezależne nie ujawniają wyraźnych regularności empirycznych.
- Uwidocznione wymiary patriotyzmu można nazwać symbolicznym i behawioralnym. Pierwszy wskazywany jest częściej i odnosi się do określeń: „uważam Polskę za moją ojczyznę” (83,9%), „szanuję symbole państwowe Polski” (83,4%) i „jestem dumny, że jestem Polakiem” (68,4%). Drugie odniesienie związane jest z konkretnymi zachowaniami: „chcę zrobić coś dla Polski” (65,6%), „jestem gotów bronić Polski w sytuacji zagrożenia” (59,5%) i „moją przyszłość wiążę z Polską” (59,3%);
- Poczucie przynależności do wspólnoty narodowej jest bardzo ważne dla jednej piątej badanych studentów; niemal trzykrotnie więcej respondentów uważa, że jest to raczej ważne. Jeśli dodamy do tego badanych, dla których kwestia przynależności narodowej jest raczej nieważna (11,4%) i takich, którzy nie mają zdania (8,5%), to można wyciągnąć wniosek, że jest to dla młodych ludzi kwestia istotna, dająca poczucie przynależności do wspólnoty, identyfikacji z nią.
- Kobiety nieco częściej (79,4%) oceniają taką przynależność jako ważną niż mężczyźni, podobnie czynią (84,2%) mieszkańcy średnich miast od 20 do 100 tys. i oceniający raczej źle swoją sytuację materialną (87,9%).
- Najważniejszymi czynnikami dla studentów decydującymi o polskości są: urodzenie (74,5%), obywatelstwo (51,9%), szacunek dla państwa polskiego (51,7%) i polskie korzenie etniczne (50,0%). Ta grupa czynników uzupełniana jest o znajomość tradycji i zwyczajów (49,3%), znajomość historii Polski (47,1%) i szacunku do prawa polskiego (47,2%). Z drugiej strony w opiniach badanych studentów posiadanie paszportu polskiego nie jest wystarczającym kryterium polskości, bowiem tylko 36,9% respondentów odpowiedziało, że Polak to osoba, która ma polski paszport. Jeszcze mniej badanych za Polaków uznaje tych, którzy znają i rozumieją język polski (20,7%) lub polską sztukę (35,4%). Wydaje się, że w opiniach badanych studentów

model wspólnoty obywateli (obywatelstwo, szacunek dla prawa) przegrywa z modelem narodowym (urodzenie, korzenie etniczne).

- Ponad 40% badanych nigdy nie doświadczyło wrogości ze strony osób innej narodowości, prawie 30% spotkało się z nią rzadko, a 16,1% czasami. Pozostałe wskazania „bardzo często” i „często” nie przekroczyły poziomu 5,5%. Można wnioskować, że odczuwana wrogość ze strony osób innych narodowości ma raczej charakter incydentalny.
- Zmienne społeczno-demograficzne dostarczają wiedzy, że częściej z wrogością spotykają się mężczyźni, mieszkańcy małych (do 20 tys.) i dużych (powyżej 100 tys.) miast, studiujący kierunki techniczne i ścisłe, będący w bardzo złej lub złej sytuacji materialnej.
- Poczucie wrogości wobec ludzi innych narodowości deklaruje 18,2% badanych – to znacznie mniej niż odczuwanie wrogości z ich strony.
- Wśród niemal 20% badanych odczuwających wrogość wobec osób innych narodowości więcej jest mężczyzn (26%), osób mieszkających w małych miasteczkach do 20 tys. (25,5%), studiujących na kierunkach ekonomicznych (27%) i będących w raczej złej (24,2%) lub przeciętnej (21,4%) sytuacji materialnej.
- Listę narodowości, do których badani studenci czują wrogość otwierają Arabowie, osoby wyznania muzułmańskiego (19,4%), w drugiej kolejności w hierarchii antypatii studenci wskazywali Niemców (16,7%), kolejne wymieniane narodowości to Rosjanie (11,1%) i Żydzi (11,1%), następnie Romowie (8,3%) i Ukraińcy (8,3%).
- Spośród przyjętych zmiennych niezależnych tylko dwie: studenci mieszkający w mniejszych miejscowościach (do 20 tys.) i studiujący na kierunkach ekonomicznych wyraźnie wpływają na wyższy poziom wrogości wobec „innych”.
- W identyfikacji możliwych wymiarów wrogości między różnymi kategoriami społecznymi na pierwszym miejscu wymieniana była wrogość Polaków do przedstawicieli innych ras (41,2%), a także wobec innych narodowości (37,9%). Kolejnym, najczęściej zauważanym wymiarem jest wrogość biednych wobec bogatych (33,3%), następny wymiar wrogości dotyczył migrantów (22,7%).
- Niemal we wszystkich wskazanych wymiarach wrogości respondenci najgorzej sytuowani materialnie częściej od pozostałych wskazują na takie problemy.
- W analizie dystansu badanych studentów do różnych problematycznych kategorii społecznych, największa niechęć okazywana jest narkomanom (nie chce ich mieć za

sąsiadów 87,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 87,2%), alkoholikom (nie chce ich mieć za sąsiadów 83,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 79,1%) i członkom sekt religijnych (nie chce ich mieć za sąsiadów 81,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 82,6%). Drugą grupę ze względu na częstotliwość wskazań tworzą byli więźniowie (nie chce ich mieć za sąsiadów 67,9%; nie chce ich mieć za przyjaciół 57,4%), Cyganie (nie chce ich mieć za sąsiadów 67,9%; nie chce ich mieć za przyjaciół 55,4%) i osoby chore psychicznie (nie chce ich mieć za sąsiadów 61,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 53,9%). Kolejna grupa wzbudzająca niechęć to muzułmanie (nie chce ich mieć za sąsiadów 49,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 44,6%), którzy w grupie wyróżnionej ze względu na religię uzyskali więcej wskazań niż ultrakatolicy (nie chce ich mieć za sąsiadów 29,2%; nie chce ich mieć za przyjaciół 29,0%) i Żydzi (nie chce ich mieć za sąsiadów 20,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 20,2%). Imigranci w stosunku do innych wymienionych w pytaniu grup nie budzą aż tak dużej niechęci (nie chce ich mieć za sąsiadów 26,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 23,9%), około jednej trzeciej badanych miałoby problemy z zamieszkaniem w sąsiedztwie takich osób lub z zaprzyjaźnieniem się z nimi. Nosiciele wirusa HIV (nie chce ich mieć za sąsiadów 35,6%; nie chce ich mieć za przyjaciół 38,0%) i homoseksualiści (nie chce ich mieć za sąsiadów 33,8%; nie chce ich mieć za przyjaciół 34,0%) wzbudzają niechęć jednej trzeciej badanych studentów.

- Cechy społeczno-demograficzne badanych uwidaczniają pewne tendencje, z dwoma wyjątkami nie są jednak na tyle wyraźne, aby można było mówić o określonych prawidłowościach. Pierwszy wyjątek stanowi płeć: to mężczyźni częściej niż kobiety deklarują niechęć do większości wymienionych w pytaniu kategorii osób i to zarówno w roli sąsiadów, jak i przyjaciół. Drugi wyjątek dotyczy studentów kierunków artystyczno-humanistyczno- społecznych, odnotować u nich można niższy poziom niechęci niż u studentów kierunków technicznych i ekonomicznych. Pozostałe zmienne nie wpływają na deklarowaną niechęć w sposób dający uchwycić jakąś bardziej ogólną prawidłowość.
- Niemal jedna trzecia badanych nie potrafi wskazać najbliższej sobie orientacji politycznej.
- W dokonanych wyborach, uwzględniając odsetek wskazań można wyróżnić trzy grupy orientacji. Pierwszą tworzą trzy nurty polityczne: narodowo-demokratyczny (18,0%), chrześcijańsko-demokratyczny (17,7%) i liberalny (16,5%). Druga grupa wskazywanych orientacji politycznych to socjaldemokratyczna (7,6%) i ekologiczna

(6,2%). Trzecia grupa z niewielkim odsetkiem wskazań składa się z orientacji socjalistycznej (2,2%), radykalnie nacjonalistycznej (0,5%) i komunistycznej (0,2%).

- Wyróżnione orientacje ze względu na częstotliwość wskazań nie są spójne ideologicznie, najbliższym nurtem politycznym dla badanych studentów jest nurt prawicowy, określany jako narodowo-chrześcijańsko-demokratyczny. W sumie ponad 35% badanych deklaruje bliskość tej opcji politycznej. Podobne odsetki wskazań uzyskały nurt liberalny (16,5%) i lewicowy socjaldemokratyczno-ekologiczny (16,0%). Orientacje skrajne, komunistyczna i nacjonalistyczna nie cieszą się popularnością wśród badanych studentów.

Bibliografia

Szafraniec K., 2011, *Młodzi 2011*, Warszawa.

CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” przeprowadzono 3-10 lutego 2016 roku na liczącej 1000 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_024_16.PDF (data dostępu 5.05.2016).

CBOS nr 113/2015, „Zmiany nastawienia Polaków do innych narodów”, sierpień 2015, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_113_15.PDF (data dostępu 7.05.2016).

9. POSTAWY STUDENTÓW WOBEC BIEŻĄCEJ SYTUACJI POLITYCZNEJ NA ŚWIECIE. OPINIE NA TEMAT SYTUACJI NA UKRAINIE

9.1. Wprowadzenie

Wydarzenia rozgrywające się w ostatnich latach na Ukrainie – które hasłowo można ująć jako Pomarańczowa Rewolucja, Euromajdan, aneksja Krymu i prorosyjski separatyzm na Ukrainie wschodniej – nie tylko stanowią przedmiot zainteresowań społeczności międzynarodowej, ale są śledzone z uwagą również przez mieszkańców państw sąsiadujących z Rosją. Badania zrealizowane przez CBOS potwierdzają wysoki stopień zainteresowania tym problemem, przejawiany przez społeczeństwo polskie¹. Badania te dowodzą, że znaczna część Polaków (ponad dwie trzecie) odczuwa wysokie poczucie zagrożenia wynikające z obawy, że konflikt mający miejsce na Ukrainie może się rozprzestrzenić i zagrozić bezpieczeństwu Polski. Polacy są zaniepokojeni działaniami Rosji. Obawiają się o dalszy rozwój wydarzeń na Ukrainie (zwraca uwagę odczuwany brak przewidywalności przyszłości – niemal każdy scenariusz wydaje się badanym realny), ale też o sytuację w innych krajach postradzieckich. Jeden z bloków pytań w polsko-ukraińskiej ankiecie w badaniach realizowanych w ramach projektu „Młodzież akademicka w Polsce i na Ukrainie w czasach nieufności i zagrożeń cywilizacyjnych. międzykrajowe badania porównawcze” poświęcony został opinii młodzieży akademickiej na temat aktualnej sytuacji politycznej na Ukrainie. Głównym kontekstem był prorosyjski ruch separatystyczny we wschodnich i południowych obwodach. Na tę część ankiety składało się sześć rozbudowanych pytań, dotyczących opinii o znaczeniu wydarzeń na Ukrainie dla bezpieczeństwa państw ościennych, Europy i świata, stosunku społeczności międzynarodowej względem sytuacji na Ukrainie. Młodzież została poproszona również o wskazanie źródeł swojej wiedzy o wydarzeniach na Ukrainie oraz własnych przypuszczeń co do rozwoju relacji ukraińsko-rosyjskich i możliwych scenariuszy dalszych zdarzeń w Ukrainie wschodniej. Tekst stanowi wstępną analizę danych uzyskanych w badaniach wśród studentów Uniwersytetu Zielonogórskiego. Wskazania można odnieść do wyników badań przeprowadzonych i opublikowanych przez CBOS (patrz: bibliografia).

¹ Zainteresowanie sytuacją na Ukrainie i poczucie zagrożenia w październiku, Komunikat z badań CBOS nr 144/2014, Warszawa, październik 2014.

9.2. Sytuacja na Ukrainie a bezpieczeństwo państw sąsiednich, Europy i świata

Zielonogórcy studenci są raczej zgodni co do tego, że wydarzenia rozgrywające się na wschodniej Ukrainie stanowią zagrożenie przede wszystkim dla samego państwa ukraińskiego; w sumie 86,1% respondentów wybrało wskazania o tym świadczące (patrz: wykres – wskazania dotyczące Ukrainy).

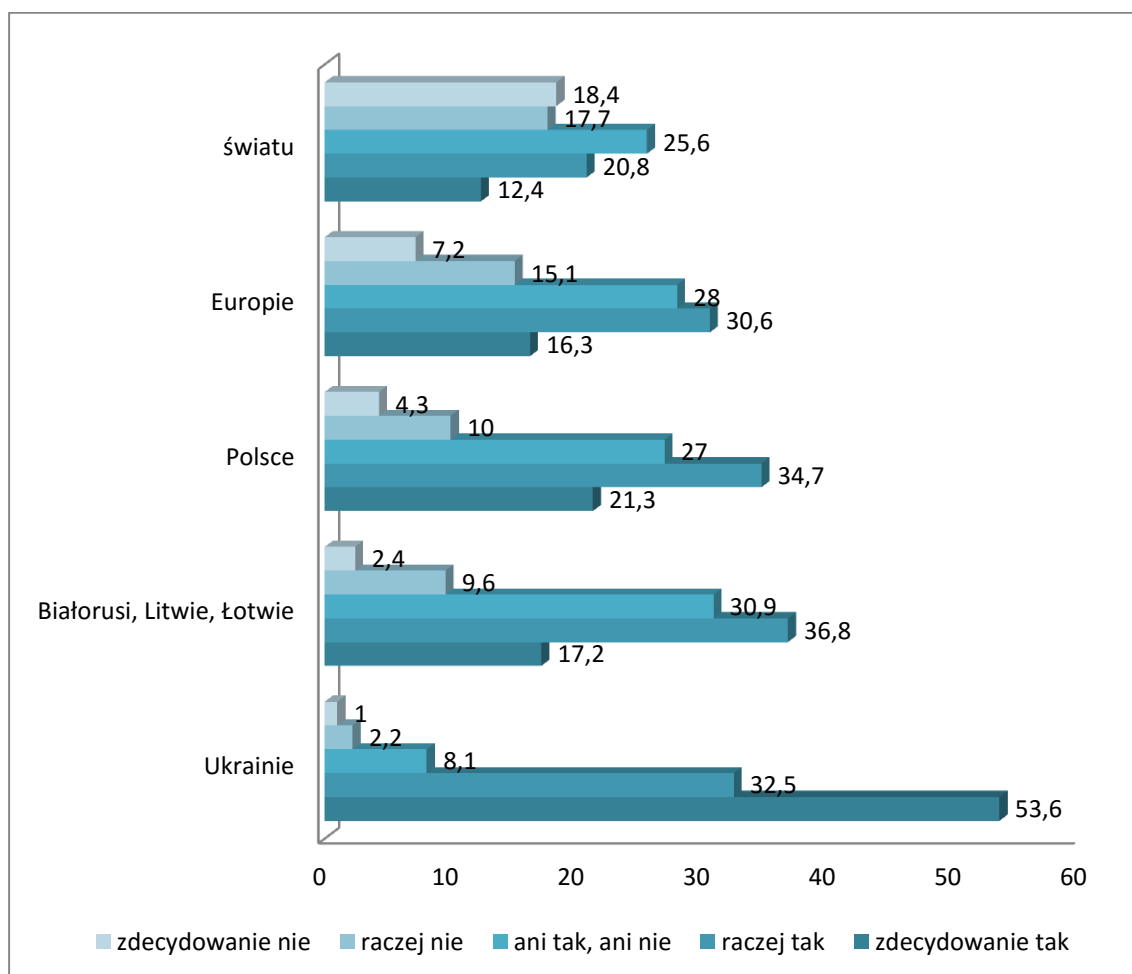
W opinii 56% respondentów wydarzenia na Ukrainie stanowią zagrożenie dla Polski („zdecydowanie tak” 21,3% i „raczej tak” 34,7%). Jedyne 4,3% badanych młodych ludzi w sposób zdecydowany wyraża przekonanie o braku zagrożenia dla naszego państwa, 10% ankietowanych bardziej ostrożnie formułuje swoje stanowisko, wybierając wskazanie „raczej nie”; 25,6% nie ma wykrystalizowanego osądu w tej sprawie.

Wśród badanej młodzieży przeważa przekonanie, że sytuacja naszego wschodniego sąsiada jest niebezpieczna dla Białorusi, Litwy i Łotwy. Wskazania stwierdzające zagrożenie dla tych państw wynoszą w sumie 54% ogólnej liczby odpowiedzi („zdecydowanie tak” 17,2% i „raczej tak” 36,8%).

Relatywnie duża liczba wskazań udzielonych przez respondentów potwierdza ich przekonanie o zagrożeniu dla Europy (suma odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”: 46,9%). W wydarzeniach na Ukrainie nieco mniejsze zagrożenie studenci postrzegają dla świata (suma odpowiedzi twierdzących: 33,2%), w tym wypadku zwiększa się również odsetek osób, które nie są przekonane o takim właśnie negatywnym oddziaływaniu konfliktu na Ukrainie na całą ludzkość, a co za tym idzie, na politykę w skali globalnej (suma wskazań „zdecydowanie nie” i „raczej nie” wynosi 36,1% odpowiedzi).

Zwraca uwagę w miarę stały odsetek wskazań świadczących o trudnościach z udzieleniem jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie; utrzymuje się on poziomie 25-30 punktów procentowych w przypadku wskazań dotyczących byłych krajów radzieckich, państw sąsiadujących z Rosją, Europą i światem. Jedyne sytuacja samego państwa ukraińskiego jawi się studentom jako w miarę jednoznaczna i łatwa do przewidzenia; w jej przypadku tylko 8,1% nie ma wyrobionego zdania na ten temat. Podsumowując można stwierdzić, że studenci zielonogórcy postrzegają sytuację na Ukrainie jako niebezpieczną przede wszystkim dla samej Ukrainy, ale stanowiącą wskaźnik zagrożenia również dla innych krajów bezpośrednio sąsiadujących z Rosją lub posiadających podobną jak Ukraina przeszłość (była republika Kraju Rad); w nieco mniejszym stopniu zielonogórska młodzież akademicka czuje zagrożenie dla Europy, jeszcze mniejsze znaczenie nadając konfliktowi na Ukrainie w kontekście

globalnym. Generalizując, dane te pozostają w zgodzie z wynikami badań CBOS poświęconymi temu samemu problemowi.

Wykres 9.1. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy według Ciebie wydarzenia na Ukrainie zagrażają...?” (%).
Źródło: opracowanie własne.

W tabelach przedstawione są dane dotyczące opinii na temat zagrożeń wynikających z sytuacji na Ukrainie skrzyżowane z cechami społeczno-demograficznymi respondentów. Analiza tych danych prowadzi do wysunięcia kilku ogólnych wniosków. Tabela 9.1. prezentuje opinie kobiet i mężczyzn na temat zagrożeń, jakie mogą za sobą nieść wydarzenia na Ukrainie. Można zauważyć, że – podobnie jak w materiale zebrany przez CBOS – kobiety są bardziej skłonne postrzegać sytuację na Ukrainie przez pryzmat niebezpieczeństw, jakie mogą z niej wynikać, zarówno dla samej Ukrainy, jak i dla innych krajów europejskich oraz całego świata. W przypadku każdej kategorii, kobiety zawsze charakteryzuje wyższy odsetek wskazujących negatywne konsekwencje konfliktu ukraińskiego, a jednocześnie znacznie niższy odsetek odpowiedzi „raczej nie” i „zdecydowanie nie”, stanowiący wyraz poczucia bezpieczeństwa.

Tabela 9.1. Opinie o zagrożeniach wynikających z wydarzeń na Ukrainie dla różnych krajów, Europy i świata – rozkład wskazań według płci respondenta (%)

Czy według Ciebie wydarzenia na Ukrainie zagrażają...?					
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Ukrainie					
Mężczyzna	53,8	30,1	9,6	4,5	1,9
Kobieta	55,8	35,3	7,6	0,8	0,4
Białorusi, Litwie, Łotwie					
Mężczyzna	14,8	33,5	31,6	14,2	5,8
Kobieta	19,4	40,7	32,3	7,3	0,4
Polsce					
Mężczyzna	18,6	24,4	31,4	16,7	9,0
Kobieta	23,7	42,6	25,7	6,4	1,6
Europie					
Mężczyzna	13,5	21,9	27,1	21,3	16,1
Kobieta	18,9	36,9	30,1	12,0	2,0
Świata					
Mężczyzna	11,7	15,6	22,7	18,8	27,9
Kobieta	13,5	25,1	28,3	17,9	13,1

Źródło: opracowanie własne.

Tabela prezentuje rozkład danych procentowych związanych z opinią o zagrożeniach wynikających z wydarzeń na Ukrainie, zestawionych z kierunkiem studiów respondenta. W badaniach posłużono się trzema kategoriami kierunków. W świetle przedstawionych wyników okazuje się, że studenci kierunków ekonomicznych wydają się najczęściej dostrzegać niebezpieczeństwa płynące z sytuacji na Ukrainie. Wprawdzie z niewielką różnicą (wahającą się pomiędzy jednym a kilkoma punktami procentowymi), ale zazwyczaj to właśnie ta kategoria respondentów stanowi najwyższy odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak” (łącznie). Jedynym wyjątkiem są wskazania dotyczące bezpieczeństwa Europy – w tym wypadku to studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych najczęściej widzą w sytuacji na Ukrainie źródło zagrożenia. Warto znów przywołać badania na ten właśnie temat przeprowadzone przez CBOS, które dowodzą, że zdaniem większości Polaków sytuacja na Ukrainie zagraża Polsce, przy czym na pierwszym planie widzą niebezpieczeństwa związane z gospodarką polską, a dopiero w dalszym planie wskazując na zagrożenia energetyczne lub militarne². Zapewne zaprezentowany powyżej rozkład odpowiedzi na pytanie zadane zielonogórskiej młodzieży akademickiej wiąże się z takim właśnie postrzeganiem ewentualnego wpływu sytuacji na Ukrainie na rzeczywistość polską.

² Zainteresowanie sytuacją na Ukrainie i poczucie zagrożenia w październiku, Komunikat z badań CBOS nr 144/2014, Warszawa, październik 2014.

Studenci kierunków ekonomicznych dostrzegają prawdopodobnie ten typ zagrożeń nieco wyraźniej niż pozostali studenci, co znajduje odzwierciedlenie we wskazaniach.

Tabela 9.2. Opinie o zagrożeniach wynikających z wydarzeń na Ukrainie dla różnych krajów, Europy i świata – rozkład wskazań według kierunku studiów respondenta (%)

Czy według Ciebie wydarzenia na Ukrainie zagrażają...?					
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Ukrainie					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	55,8	31,3	8,2	4,1	0,7
Techniczno-ściśle	54,2	34,5	7,7	1,4	2,1
Ekonomiczne	55,4	33,9	9,8	0,9	0,0
Białorusi, Litwie, Łotwie					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	18,2	37,2	33,1	9,5	2,0
Techniczno-ściśle	16,3	34,8	31,2	12,8	5,0
Ekonomiczne	19,1	40,9	32,7	7,3	0,0
Polsce					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	21,8	38,8	27,9	7,5	4,1
Techniczno-ściśle	21,8	27,5	30,3	14,8	5,6
Ekonomiczne	21,4	40,2	25,9	8,9	3,6
Europie					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	16,9	35,1	30,4	11,5	6,1
Techniczno-ściśle	14,2	28,4	26,2	19,9	11,3
Ekonomiczne	18,9	28,8	31,5	16,2	4,5
Świata					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	12,2	20,9	27,0	19,6	15,5
Techniczno-ściśle	11,4	20,7	25,0	20,0	22,9
Ekonomiczne	15,9	22,1	27,4	15,0	16,8

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli zaprezentowano opinie na temat zagrożeń dostrzeganych w sytuacji na Ukrainie, zestawione z miejscem zamieszkania respondenta. Rozkład danych procentowych świadczy o tym, że wśród studentów wywodzących się z mniejszych miejscowości stosunkowo łatwiej jest spotkać osoby, które postrzegają konflikt na Ukrainie jako źródło zagrożenia dla innych krajów, Europy i świata (szczególnie widać to przy łącznym rozpatrywaniu wskazań „zdecydowanie tak” i „raczej tak”). Charakterystyczny jest również, występujący we wszystkich kategoriach respondentów (pod względem zamieszkania), relatywnie wysoki odsetek wskazań wyrażających trudność z udzieleniem odpowiedzi na to pytanie. Także respondenci deklarujący, iż dostrzegają zagrożenia płynące z sytuacji na Ukrainie,

wykazywali się pewną ostrożnością w budowaniu sądów i woleli posługiwać się wskazaniem „raczej tak” niż „zdecydowanie tak”.

Tabela 9.3. Opinie o zagrożeniach wynikających z wydarzeń na Ukrainie dla różnych krajów, Europy i świata – rozkład wskazań według miejsca zamieszkania respondenta (%)

Czy według Ciebie wydarzenia na Ukrainie zagrażają...?					
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Ukrainie					
Wieś	59,0	28,7	8,2	2,5	1,6
Miasto do 20 tys.	52,9	37,5	7,7	1,0	1,0
Miasto 20-100 tys.	52,8	32,1	11,3	2,8	0,9
Miasto pow. 100 tys.	54,2	37,5	5,6	2,8	0,0
Białorusi, Litwie i Łotwie					
Wieś	16,5	43,0	29,8	7,4	3,3
Miasto do 20 tys.	23,3	38,8	26,2	10,7	1,0
Miasto 20-100 tys.	14,2	32,1	39,6	12,3	1,9
Miasto pow. 100 tys.	16,7	37,5	31,9	9,7	4,2
Polsce					
Wieś	23,0	39,3	27,0	8,2	2,5
Miasto do 20 tys.	25,0	29,8	32,7	8,7	3,8
Miasto 20-100 tys.	17,9	38,7	28,3	12,3	2,8
Miasto pow. 100 tys.	20,8	33,3	22,2	12,5	11,1
Europie					
Wieś	20,5	30,3	31,1	12,3	5,7
Miasto do 20 tys.	19,4	34,0	30,1	10,7	5,8
Miasto 20-100 tys.	10,4	32,1	29,2	22,6	5,7
Miasto pow. 100 tys.	16,7	27,8	23,6	16,7	15,3
Świata					
Wieś	16,3	22,0	25,2	16,3	17,9
Miasto do 20 tys.	13,6	18,4	29,1	19,4	14,6
Miasto 20-100 tys.	7,6	25,7	26,7	17,1	21,9
Miasto pow. 100 tys.	13,7	19,2	23,3	20,5	21,9

Źródło: opracowanie własne.

Kolejne dwie tabele przedstawiają procentowy rozkład odpowiedzi na pytanie o opinie na temat zagrożeń wynikających z wydarzeń na Ukrainie dla różnych krajów, Europy i świata, zestawione z wykształceniem rodziców respondenta. W tabeli zaprezentowano dane dotyczące skrzyżowania wskazań z wykształceniem ojca, a w kolejnej tabeli – matki. Trudno stwierdzić z całą stanowczością występowanie tu jakiegóż prawidłowości. Warto byłoby zwrócić na ten problem szczególną uwagę podczas przyszłych badań.

Tabela 9.4. Opinie o zagrożeniach wynikających z wydarzeń na Ukrainie dla różnych krajów, Europy i świata – rozkład wskazań według wykształcenia ojca respondenta (%)

Czy według Ciebie wydarzenia na Ukrainie zagrażają...?					
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Ukrainie					
Podstawowe	46,2	38,5	7,7	0,0	7,7
Zasadnicze zawodowe	57,9	32,2	5,9	3,3	0,7
Średnie ogólnokształcące	52,9	35,3	11,8	0,0	0,0
Średnie zawodowe	53,0	34,8	9,1	3,0	0,0
Wyższe zawodowe	51,9	37,0	11,1	0,0	0,0
Wyższe magisterskie	64,1	28,2	2,6	0,0	5,1
Białorusi, Litwie i Łotwie					
Podstawowe	15,4	30,8	38,5	7,7	7,7
Zasadnicze zawodowe	19,9	44,4	26,5	6,0	3,3
Średnie ogólnokształcące	18,2	39,4	30,3	9,1	3,0
Średnie zawodowe	16,7	37,1	34,1	10,6	1,5
Wyższe zawodowe	11,1	29,6	40,7	18,5	0,0
Wyższe magisterskie	20,5	20,5	38,5	17,9	2,6
Polsce					
Podstawowe	15,4	30,8	38,5	7,7	7,7
Zasadnicze zawodowe	28,5	33,8	27,8	6,6	3,3
Średnie ogólnokształcące	14,7	47,1	26,5	8,8	2,9
Średnie zawodowe	18,2	37,1	25,8	13,6	5,3
Wyższe zawodowe	21,4	25,0	35,7	14,3	3,6
Wyższe magisterskie	20,5	35,9	25,6	12,8	5,1
Europie					
Podstawowe	21,4	28,6	35,7	7,1	7,1
Zasadnicze zawodowe	21,3	32,7	25,3	16,7	4,0
Średnie ogólnokształcące	14,7	38,2	32,4	8,8	5,9
Średnie zawodowe	15,2	29,5	28,8	15,2	11,4
Wyższe zawodowe	11,1	25,9	44,4	11,1	7,4
Wyższe magisterskie	12,8	33,3	28,2	20,5	5,1
Świata					
Podstawowe	8,3	33,3	50,0	0,0	8,3
Zasadnicze zawodowe	16,4	20,4	23,0	20,4	17,1
Średnie ogólnokształcące	8,8	32,4	26,5	8,8	17,6
Średnie zawodowe	12,1	21,2	25,0	19,7	21,2
Wyższe zawodowe	10,7	14,3	39,3	14,3	14,3
Wyższe magisterskie	10,3	23,1	25,6	23,1	17,9

Źródło: opracowanie własne.

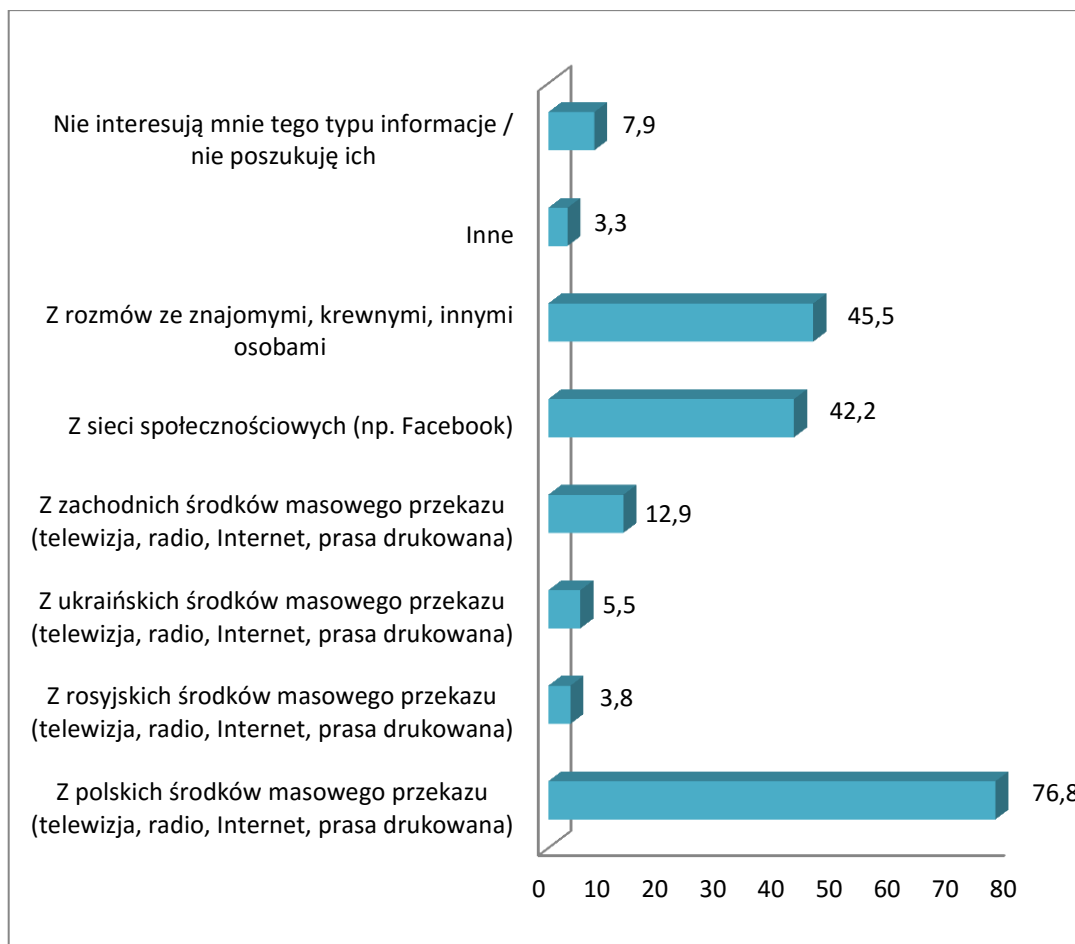
Tabela 9.5. Opinie o zagrożeniach wynikających z wydarzeń na Ukrainie dla różnych krajów, Europy i świata – rozkład wskazań według wykształcenia matki respondenta (%)

Czy według Ciebie wydarzenia na Ukrainie zagrażają...?					
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Ukrainie					
Podstawowe	57,1	28,6	7,1	0,0	7,1
Zasadnicze zawodowe	61,3	30,1	5,4	3,2	0,0
Średnie ogólnokształcące	50,8	34,4	9,8	3,3	1,6
Średnie zawodowe	53,3	36,3	9,6	0,0	0,7
Wyższe zawodowe	60,7	25,0	10,7	3,6	0,0
Wyższe magisterskie	55,4	33,8	6,2	3,1	1,5
Stopień naukowy	50,0	50,0	0,0	0,0	0,0
Białorusi, Litwie, Łotwie					
Podstawowe	21,4	21,4	42,9	7,1	7,1
Zasadnicze zawodowe	19,1	45,7	28,7	4,3	2,1
Średnie ogólnokształcące	25,4	33,9	22,0	11,9	6,8
Średnie zawodowe	17,8	34,1	36,3	10,4	1,5
Wyższe zawodowe	3,7	44,4	22,2	29,6	0,0
Wyższe magisterskie	15,4	35,4	40,0	7,7	1,5
Stopień naukowy	0,0	50,0	50,0	0,0	0,0
Polsce					
Podstawowe	28,6	14,3	42,9	7,1	7,1
Zasadnicze zawodowe	25,8	39,8	23,7	8,6	2,2
Średnie ogólnokształcące	31,7	26,7	25,0	10,0	6,7
Średnie zawodowe	17,8	38,5	29,6	9,6	4,4
Wyższe zawodowe	10,3	41,4	17,2	24,1	6,9
Wyższe magisterskie	21,5	32,3	33,8	7,7	4,6
Stopień naukowy	0,0	50,0	25,0	25,0	0,0
Europie					
Podstawowe	14,3	35,7	21,4	14,3	14,3
Zasadnicze zawodowe	21,5	34,4	24,7	16,1	3,2
Średnie ogólnokształcące	25,4	27,1	23,7	13,6	10,2
Średnie zawodowe	16,3	29,6	34,8	14,8	4,4
Wyższe zawodowe	6,9	37,9	24,1	13,8	17,2
Wyższe magisterskie	10,8	30,8	30,8	15,4	12,3
Stopień naukowy	0,0	25,0	50,0	25,0	0,0
Świata					
Podstawowe	7,7	30,8	30,8	15,4	15,4
Zasadnicze zawodowe	15,8	25,3	23,2	17,9	13,7
Średnie ogólnokształcące	15,3	13,6	27,1	16,9	23,7
Średnie zawodowe	12,6	22,2	30,4	20,0	14,8
Wyższe zawodowe	7,1	28,6	10,7	7,1	39,3
Wyższe magisterskie	12,1	18,2	27,3	21,2	19,7
Stopień naukowy	0,0	25,0	25,0	25,0	25,0

Źródło: opracowanie własne.

9.5. Źródła wiedzy o sytuacji na Ukrainie

Młodzież została zapytana o to, skąd czerpie informacje dotyczące wydarzeń na Ukrainie. Wyniki zaprezentowane są na wykresie 9.2. Okazuje się, że najczęściej źródłem tym są polskie środki masowego przekazu (telewizja, radio, internet, prasa drukowana). Tę odpowiedź wskazało ponad trzy czwarte studentów biorących udział w ankiecie (76,8% respondentów). Drugim najczęściej wskazywanym źródłem są rozmowy ze znajomymi, krewnymi i innymi osobami (45,5% respondentów), a trzecim internetowe sieci społecznościowe (42,2% respondentów). W przypadku wszystkich trzech kategorii można się domyślać, że informacje pochodzą ze źródeł polskich, a to oznacza, że interpretacje powiązane są z szeroko rozumianą kulturą polską i charakterystyczną dla Polski perspektywą (perspektywami) oglądu rzeczywistości. Dużo rzadziej studenci sięgają po źródła zagraniczne: 12,9% respondentów deklaruje wiedzę na temat wydarzeń na Ukrainie zaczerpniętą z zachodnich środków masowego przekazu (telewizja, radio, internet, prasa drukowana). Jeszcze rzadziej studenci zielonogórscy przyznają, iż śledzą media ukraińskie lub rosyjskie (odpowiednio: 5,5% i 3,8% respondentów). Można przypuszczać, że pewną barierę w tym względzie stanowi język naszych wschodnich sąsiadów (nawiasem mówiąc, również przedstawiane w niniejszym tomie badania dowodzą obecnego ukierunkowania edukacji młodego pokolenia na języki i kulturę zachodnią; jedynie 2,5 % respondentów deklaruje znajomość języka rosyjskiego, 0,6% języka ukraińskiego – więcej informacji na ten temat patrz: tekst K. Lisowskiego); 3,3% wskazało odpowiedź inne. Tylko 7,9% ankietowanych studentów zadeklarowało brak zainteresowania tym problemem. Podobnie jak w badaniach ogólnopolskich realizowanych przez CBOS, można stwierdzić, że respondenci wyrażają relatywnie wysoki stopień zainteresowania wydarzeniami na Ukrainie (w badaniach CBOS deklaruowało je ponad trzy czwarte respondentów).

Wykres 9.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Skąd czerpiesz informacje dotyczące wydarzeń na Ukrainie?” (%)
 Źródło: opracowanie własne.

9.5. Wzjęcie dalszego rozwoju relacji Ukraina-Rosja i konfliktu na Ukrainie wschodniej

Ankieta zawierała m.in. dwa pytania poświęcone przypuszczeniom w zakresie możliwych scenariuszy przyszłych wydarzeń związanych z konfliktem rosyjsko-ukraińskim. Pierwsze pytanie brzmiało: „Jak sądzisz, czy w najbliższym czasie państwu ukraińskiemu uda się utrzymać niezależność od Rosji czy też nie?” Ponad połowa studentów (56,2%) wybrała odpowiedź „trudno powiedzieć”, 29,7% ankietowanych wyraziło swój pesymizm w tej sprawie, natomiast jedynie 13,2% respondentów uważało, że Ukraina jest stanie zachować swoją niezależność od Rosji. W związku z tym, że odpowiedzi na omówione już pytania wskazują na występowanie zainteresowania wydarzeniami na Ukrainie, w ramach którego jedną z centralnych pozycji zajmuje konflikt rosyjsko-ukraiński, można zaryzykować stwierdzenie, że problem w jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie studentom zielonogórskim sprawia być może odczuwalna przez nich nieprzewidywalność i nieprzejrzystość decyzji polityków tych krajów.

W tabeli 9.6. zebrane są dane procentowe, dotyczące wskazań respondentów na to właśnie pytanie. Jak widać, kobiety dużo bardziej ostrożnie wypowiadały się na ten temat (zdecydowanie więcej wskazań „trudno powiedzieć”). Największym zdecydowaniem poglądu wykazali się studenci kierunków techniczno-ścisłych. Wśród tej kategorii pojawia się najniższy odsetek wskazań „trudno powiedzieć”: 51,7% (dla porównania, w gronie respondentów studiujących na kierunkach humanistyczno-społeczno-artystycznych odsetek wskazań „trudno powiedzieć” wyniósł 61,2%). Jednocześnie ta kategoria respondentów najczęściej podawała odpowiedzi wyrażające pogląd, że Ukrainie nie uda się utrzymać niezależności od Rosji (34,3% studentów tej kategorii odpowiedziało w ten sposób, podczas gdy w przypadku studentów kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych wartość ta wyniosła 24,3%). Można zauważyć, że największymi pesymistami w sprawie zachowania niezależności przez Ukrainę są mieszkańcy małych miast (do 100 tys. mieszkańców) (33,7% wskazań „raczej nie” i 33,3% wskazań „zdecydowanie nie”). Mieszkańców wsi i miast powyżej 100 tys. zbliża brak pewności w tym względzie, o czym świadczy stosunkowo wysoka u tych kategorii respondentów częstotliwość wskazań „trudno powiedzieć” (odpowiednio: 60,9% i 59,5%). Jeśli chodzi o rozkład odpowiedzi respondentów rozpatrywany w kontekście wykształcenia rodziców, zauważyć można dużą dynamikę. Niezbite wykazanie jakichś prawidłowości bez dalszych badań, w których kontrolowana byłaby próba pod względem reprezentatywności w zakresie wykształcenia rodziców, byłoby dość ryzykowne (choć można zauważyć spore odchylenia od średniej w przypadku niektórych kategorii).

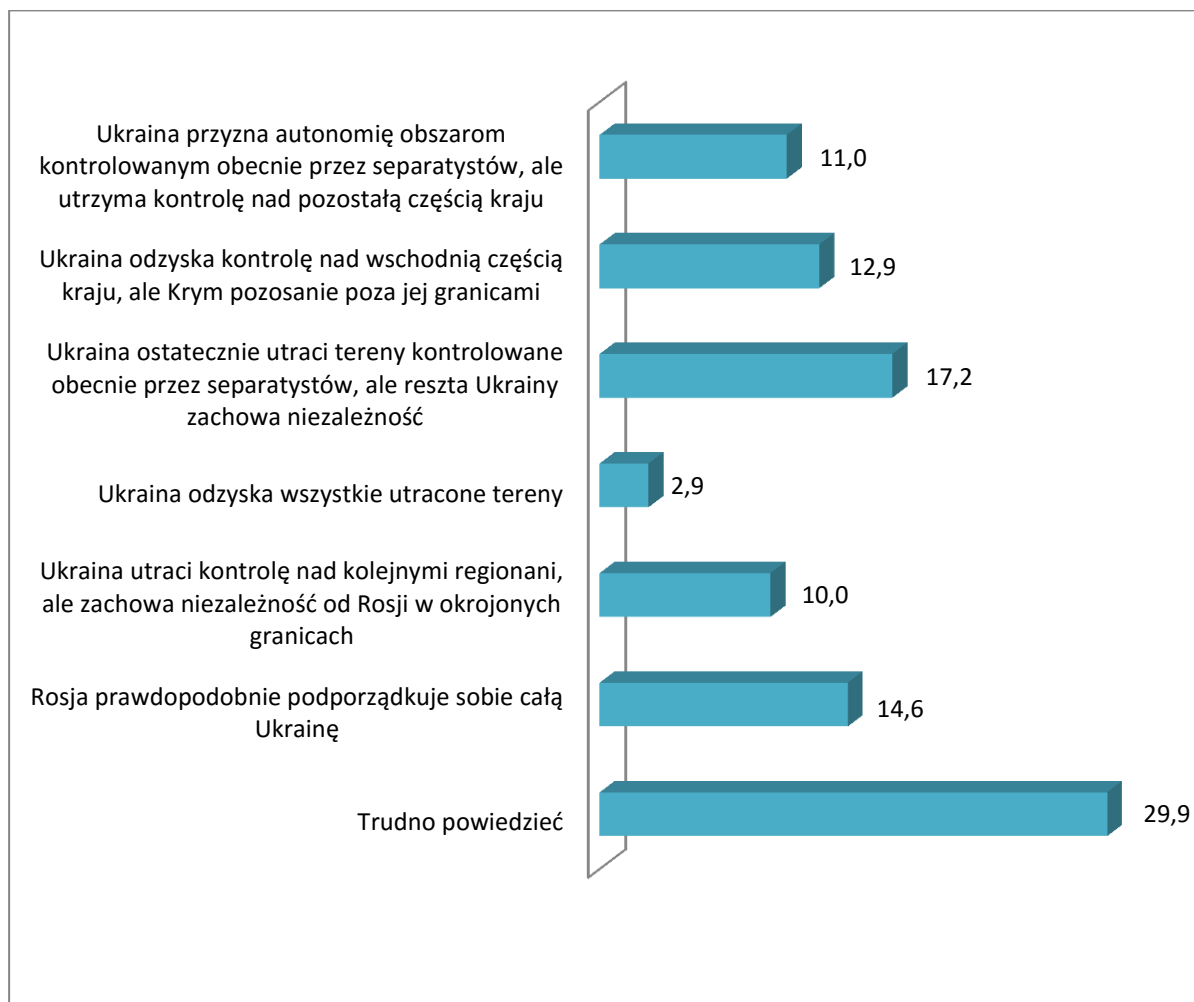
Tabela 9.6. Opinie dotyczące utrzymania niezależności Ukrainy od Rosji (%)

Jak sądzisz, czy w najbliższym czasie państwu ukraińskiemu uda się utrzymać niezależność od Rosji czy też nie?			
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Ogółem	13,2	29,7	56,2
Płeć			
Mężczyzna	15,9	36,9	47,1
Kobieta	11,8	25,9	62,4
Kierunek studiów			
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	14,5	24,3	61,2
Techniczno-ściśle	14,0	34,3	51,7
Ekonomiczne	11,5	31,0	57,5
Wielkość miejscowości zamieszkania			
Wieś	11,7	27,3	60,9
Miasto do 20 tys.	16,3	33,7	50,0
Miasto 20-100 tys.	11,4	33,3	55,2
Miasto pow. 100 tys.	14,9	25,7	59,5
Wykształcenie ojca			
Podstawowe	14,3	42,9	42,9
Zasadnicze zawodowe	11,7	29,9	58,4
Średnie ogólnokształcące	5,9	44,1	50,0
Średnie zawodowe	13,4	26,1	60,4
Wyższe zawodowe	20,0	26,7	53,3
Wyższe magisterskie	21,1	28,9	50,0
Wykształcenie matki			
Podstawowe	21,4	35,7	42,9
Zasadnicze zawodowe	14,7	33,7	51,6
Średnie ogólnokształcące	9,8	36,1	54,1
Średnie zawodowe	7,4	30,1	62,5
Wyższe zawodowe	16,1	25,8	58,1
Wyższe magisterskie	21,2	21,2	57,6
Stopień naukowy	75,0	0,0	25,0

Źródło: opracowanie własne.

Drugie z pytań, związanych z przewidywaniami co do przyszłości rozwoju wydarzeń na Ukrainie dotyczyło kilku scenariuszy zaproponowanych przez autorów badań. Respondent był proszony o wybranie najbardziej prawdopodobnej według niego wersji rozwoju sytuacji. Rozkład procentowy wyborów dokonanych przez zielonogórską młodzież akademicką zaprezentowany jest na wykresie 9.3. Wyraźnie widać, że najczęściej wskazywaną odpowiedzią była kategoria „trudno powiedzieć” (29,9% ogółu wskazań). Relatywnie duży dystans punktów procentowych dzieli ją od pozostałych wskazań. Wśród scenariuszy zaproponowanych w kafeterii najczęściej wskazywanym było przewidywanie, że „Ukraina ostatecznie utraci tereny kontrolowane obecnie przez separatystów, ale reszta Ukrainy zachowa niezależność” (17,2% ogółu wskazań). Drugi najczęściej wybierany scenariusz to: „Rosja prawdopodobnie podporządkuje sobie całą Ukrainę” (14,6% respondentów), a trzeci: „Ukraina odzyska kontrolę nad wschodnią częścią kraju, ale Krym pozostanie poza jej

granicami” (12,9% wskazań). Wśród studentów zielonogórskich jest bardzo słaba wiara w możliwość odzyskania przez Ukrainę wszystkich utraconych terenów. Jedynie 2,9% respondentów wybrało tę optymistycznie dla Ukrainy brzmiącą wizję przyszłości.

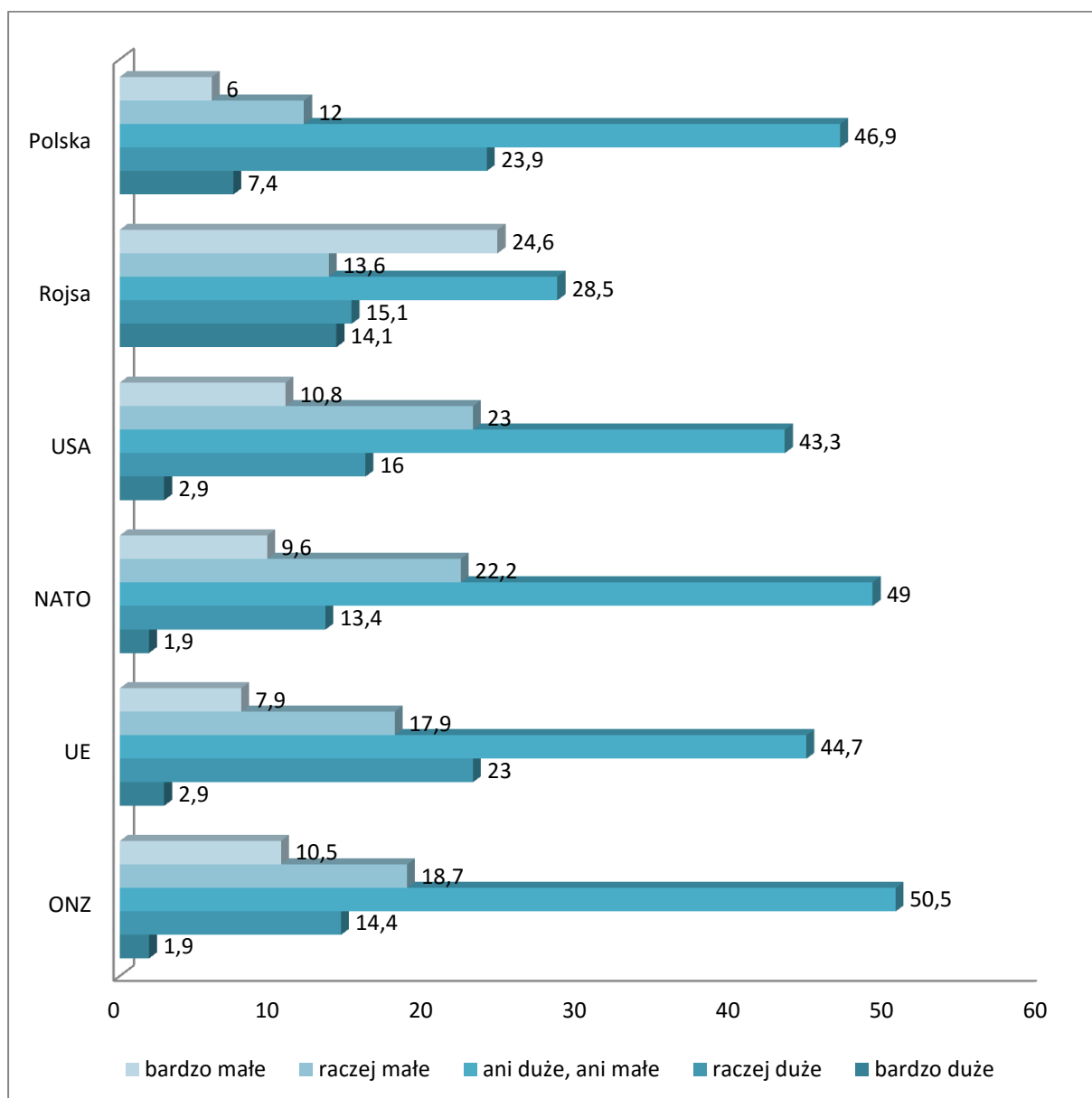
Wykres 9.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Który z poniższych scenariuszy dotyczących sytuacji na Ukrainie wydaje Ci się najbardziej prawdopodobny?” (%)

Źródło: opracowanie własne.

9.6. Opinie na temat stosunku społeczności międzynarodowej do sytuacji na Ukrainie

W ankiecie pytano także o opinie dotyczące działań podejmowanych przez różne kraje i podmioty społeczności międzynarodowej względem wydarzeń mających miejsce na Ukrainie. Były to dwa złożone pytania. Pierwsze z nich związane było z dotychczasowym zaangażowaniem ONZ, Unii Europejskiej, NATO, Stanów Zjednoczonych, Rosji i Polski w rozwiązywanie konfliktu na Ukrainie. Studenci zostali poproszeni o ocenę skali

zaangażowania każdego z podmiotów. Wyniki w postaci rozkładów procentowych wskazań respondentów przedstawia wykres.

Wykres 9.4. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Jak oceniasz dotychczasowe zaangażowanie społeczności międzynarodowej w rozwiązanie konfliktu na Ukrainie? Czy zaangażowanie [...] jest...?” (%).

Źródło: opracowanie własne.

W świetle powyższych danych można zauważyć, że najczęściej wybieranym wskazaniem była odpowiedź „trudno powiedzieć”, gdzie odsetek odpowiedzi sięgał wartości 50,5% (jest to najwyższy odsetek, który pojawił się w przypadku opinii na temat zaangażowania ONZ). Świadczyć to może o małej przejrzystości sytuacji na Ukrainie i udziału w niej różnych podmiotów – z jednej strony – oraz – z drugiej – o niskim stopniu wyrobienia własnego stanowiska przez indagowanych. W tym kontekście można uznać, że najbardziej klarownie

przedstawia się dla studentów sprawa zaangażowania się Rosji (tylko 28,5% wskazań „trudno powiedzieć”). Pomimo tego, opinie są jednak mocno podzielone. Zdaniem większości respondentów Rosja nie zrobiła zbyt wiele, by rozwiązać problem na Ukrainie; w sumie 38,2% ankietowanych studentów stwierdziło, że zaangażowanie Rosji jest małe (łącznie wskazania „raczej małe” i „bardzo małe”). Ale jednocześnie aż 29,2% studentów biorących udział w badaniu oceniło je jako duże („raczej duże” i „bardzo duże”). Jak widać, udział Rosji w całej tej sprawie wzbudza mocne kontrowersje, prowokując do skrajnie odmiennych ocen. Dlatego też warto przyrzeć się dokładniej korelacjom społeczno-demograficznym tych wskazań (patrz: tabela 9.7).

Analizując dane zawarte w tabeli, można dostrzec pewne zależności pomiędzy miejscem zamieszkania respondenta a jego opinią na temat zaangażowania Rosji w rozwiązanie konfliktu na Ukrainie. Studenci, którzy wskazali jako miejsce swojego zamieszkania miasto powyżej 100 tys. mieszkańców zdecydowanie najrzadziej wskazywali odpowiedzi mówiące o dużym (bardzo/raczej) udziale Rosji. Suma odsetków tych wskazań („bardzo duże” i „raczej duże”) w ich wypadku wynosi tylko 22,6%, podczas gdy dla innych kategorii przedstawia się następująco: miasto 20-100 tys. – 30,8%, miasto do 20 tys. – 31,7%, wieś – 33,6%. Jak widać, wraz ze zmniejszaniem się wielkości miejsca zamieszkania wzrasta odsetek opinii o dużym zaangażowaniu Rosji na rzecz rozwiązania konfliktu na Ukrainie. Zależność tę potwierdzają dane z dwóch ostatnich kolumn prezentujących odsetek wskazań „raczej małe” i „bardzo małe”. Ich sumy zmieniają się w analogicznym kierunku: im większa miejscowość, tym wskazań wyrażających opinię o małym zaangażowaniu Rosji w działaniach zmierzających do złagodzenia sytuacji na Ukrainie (wieś – miasto do 20 tys. – miasto 20-100 tys. – miasto pow. 100 tys. odpowiednio: 33,6% - 37,7% - 44,2% - 46,5% wskazań).

Jeśli chodzi o kierunek studiów i płeć, wydaje się, że zmienne te nie pozostają w relacji z opinią respondenta w analizowanym obecnie zagadnieniu. Na podstawie uzyskanych danych można przypuszczać, że statystycznie studentki będą wyrażać się w mniej zdecydowany sposób niż studenci (por.: odsetek wskazań „ani duże, ani małe”). Regularności w rozkładzie danych brak również w przypadku wykształcenia matki i ojca (także po łącznym rozpatrywaniu kategorii „bardzo duże” i „raczej duże” oraz „raczej małe” i „bardzo małe”).

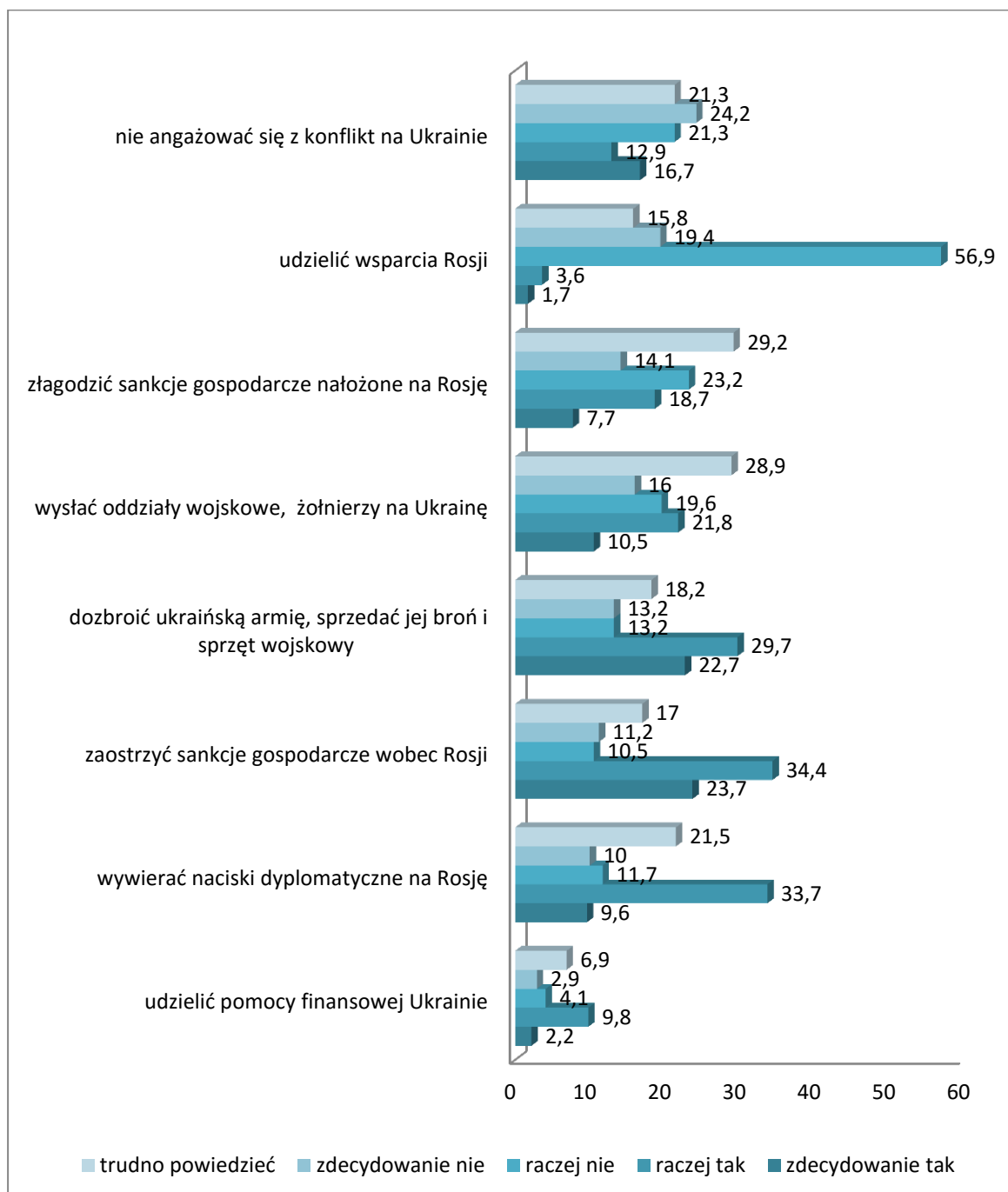
Tabela 9.7. Opinie dotyczące stopnia zaangażowania się Rosji w rozwiązanie konfliktu na Ukrainie (%)

Jak oceniasz dotychczasowe zaangażowanie Rosji w rozwiązanie konfliktu na Ukrainie?					
	Bardzo duże	Raczej duże	Ani duże, ani małe	Raczej małe	Bardzo małe
Płeć					
Mężczyzna	18,4	15,1	25,7	13,8	27,0
Kobieta	12,6	15,8	32,4	14,6	24,7
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	13,9	13,9	32,6	15,3	24,3
Techniczno-ściśle	16,8	13,1	27,7	13,1	29,2
Ekonomiczne	13,2	21,1	28,1	14,9	22,8
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	18,0	15,6	32,8	13,1	20,5
Miasto do 20 tys.	12,9	18,8	30,7	13,9	23,8
Miasto 20-100 tys.	15,4	15,4	25,0	15,4	28,8
Miasto pow. 100 tys.	11,3	11,3	31,0	15,5	31,0
Wykształcenie ojca					
Podstawowe	7,1	14,3	50,0	0,0	28,6
Zasadnicze zawodowe	18,0	12,7	30,0	15,3	24,0
Średnie ogólnokształcące	11,8	29,4	20,6	20,6	17,6
Średnie zawodowe	11,6	14,0	34,1	14,7	25,6
Wyższe zawodowe	11,5	11,5	30,8	11,5	34,6
Wyższe magisterskie	18,4	21,1	13,2	13,2	34,2
Wykształcenie matki					
Podstawowe	7,1	14,3	35,7	14,3	28,6
Zasadnicze zawodowe	16,0	17,0	33,0	13,8	20,2
Średnie ogólnokształcące	16,7	11,7	25,0	18,3	28,3
Średnie zawodowe	14,6	16,9	31,5	10,0	26,9
Wyższe zawodowe	16,7	10,0	30,0	10,0	33,3
Wyższe magisterskie	12,7	14,3	25,4	23,8	23,8
Stopień naukowy	0,0	50,0	0,0	0,0	50,0

Źródło: opracowanie własne.

Wracając do analizy wykresu, należy zwrócić uwagę na nieomówione jeszcze zagadnienia, zaczynając od opinii na temat zaangażowania Polski. Jak już napisano, zdecydowanie przeważa wybór wskazania „trudno powiedzieć”; 18% respondentów uważa, że Polska jest zaangażowana w rozwiązanie konfliktu w raczej małym lub bardzo małym stopniu, większa część badanych (31,3%) jest przeciwnego zdania, wyrażając opinię o raczej dużym lub bardzo dużym zaangażowaniu. W opiniach o zaangażowaniu pozostałych podmiotów przeważają zdania o relatywnie małym ich zaangażowaniu w rozwiązanie konfliktu na Ukrainie. W przypadku Unii Europejskiej zdania są spolaryzowane. Osoby, które mają skryształowaną opinię, dzielą się na dwie niemal równe części: 25,8% respondentów wyraża przekonanie, że Unia Europejska angażuje się w małym stopniu, a 25,9% jest zdania, że w dużym stopniu.

Drugie z pytań, dotyczących działań podejmowanych przez różne kraje i podmioty społeczności międzynarodowej względem wydarzeń mających miejsce na Ukrainie, poruszało problem tego, jak – w opinii respondenta – powinna zachować się społeczność międzynarodowa wobec konfliktu na Ukrainie. Badani zostali poproszeni o zajęcie stanowiska wobec każdego z ośmiu sposobów reakcji teŝe, jakie zaproponowali autorzy ankiety. Wykres prezentuje rozkład procentowy udzielonych wskazań.

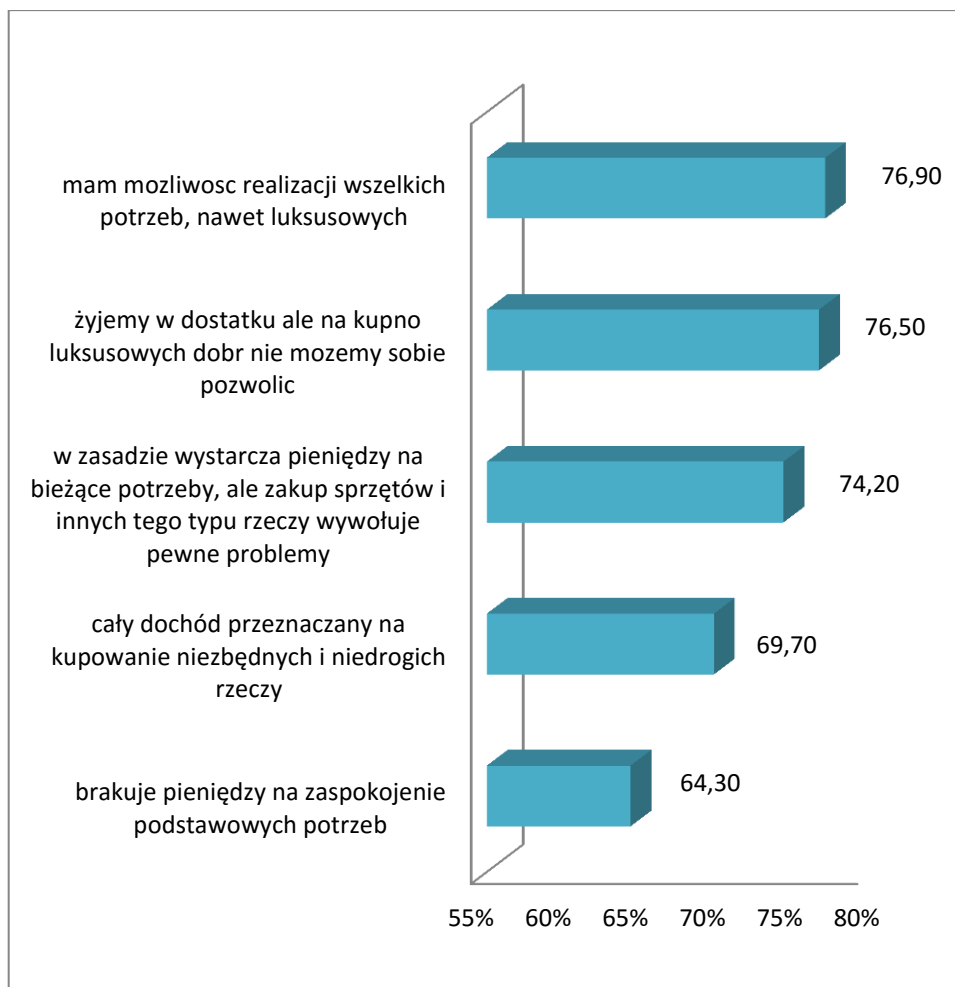

Wykres 9.5. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy w obecnej sytuacji na Ukrainie społeczność międzynarodowa powinna...?” (%).

Źródło: opracowanie własne.

Najbardziej wybijającym się na tle całego wykresu jest odsetek odpowiedzi „raczej nie”, dotyczących drugiego wskazania „udzielić wsparcia Rosji”: 56,9% wskazań respondentów odnośnie tego pytania. Co więcej, kolejne 19,4% uczestników ankiety zaznaczyło w tym wypadku odpowiedź „zdecydowanie nie”. Jednie 5,3% wszystkich badanych opowiedziało się za wsparciem Rosji w kontekście wydarzeń na Ukrainie (suma wskazań „raczej tak” i zdecydowanie tak”). Takie rozłożenie głosów można odczytywać jako negatywną ocenę nadawaną przez studentów roli Rosji w tym konflikcie.

Drugim, mocno wyróżniającym się punktem na wykresie są odpowiedzi dotyczące wsparcia finansowego Ukrainy. Zwracają one uwagę z powodu małej liczby wskazań udzielonych przez badanych. Brak odpowiedzi dotyczy aż 74,4% respondentów. Warto przyjrzeć się dokładniej temu problemowi. Analiza braku odpowiedzi w kontekście cech społeczno-demograficznych studenta wskazuje, że pozostawianie tego pytania bez odpowiedzi dotyczy raczej kobiet (brak odpowiedzi w ankietach wypełnionych przez kobiety: 76,7%, brak odpowiedzi w ankietach wypełnionych przez mężczyzn: 70,7%). Odpowiedzi na to pytanie najczęściej udzielali studenci kierunków techniczno-ściśle (53,1% braków), podczas gdy w przypadku studentów pozostałych kierunków braki wskazań w tym pytaniu sięgają pułapu czterech piątych (kierunki humanistyczno-społeczno-artystyczne: 86,4%, nauki ekonomiczne: 86,8%). Miejsce zamieszkania respondenta zdaje się nie pozostawać w związku z analizowanym problemem. Można zauważyć pewną zależność pomiędzy brakiem wskazań i subiektywną oceną sytuacji materialnej rodziny respondenta. Im gorzej postrzega on warunki materialne życia swojej rodziny, tym częściej udziela odpowiedzi na to pytanie (patrz: wykres poniżej).

Wykres 9.6. Brak odpowiedzi na pytanie „Czy w obecnej sytuacji na Ukrainie społeczność międzynarodowa powinna udzielić pomocy finansowej Ukrainie?” a sytuacja materialna studenta (%).

Źródło: opracowanie własne.

Na koniec zadano pytanie, które z propozycji działań społeczności międzynarodowej względem sytuacji na Ukrainie są dla młodzieży zielonogórskiej do przyjęcia, a które ona odrzuca. Biorąc pod uwagę łącznie wskazania na „tak” („raczej tak” i „zdecydowanie tak”), kolejność według trafności danego rozwiązania przedstawia się następująco:

- 1) zaostrzyć sankcje gospodarcze wobec Rosji (58,1%),
- 2) dobroić ukraińską armię, sprzedać jej broń i sprzęt wojskowy (52,4%),
- 3) wywierać naciski dyplomatyczne na Rosję (43,3%),
- 4) wysłać oddziały wojskowe, żołnierzy na Ukrainę (32,3%),
- 5) nie angażować się w konflikt na Ukrainie (29,6%),
- 6) złagodzić sankcje gospodarcze nałożone na Rosję (26,4%),
- 7) udzielić pomocy finansowej Ukrainie (12,0%),
- 8) udzielić wsparcia Rosji (5,6%).

Przyjmując odwrotną perspektywę, gradacja opinii studentów od najmniej akceptującej (odsetek wskazań „zdecydowanie nie” i „raczej nie” łącznie) przyjmuje postać:

- 1) nie angażować się w konflikt na Ukrainie (44,5%),
- 2) wysłać żołnierzy na Ukrainę (44,9%),
- 3) złagodzić sankcje gospodarcze nałożone na Rosję (44,3%),
- 4) udzielić wsparcia Rosji (35,2%),
- 5) wywierać naciski dyplomatyczne na Rosję (31,5%),
- 6) dobroić ukraińską armię, sprzedać jej broń i sprzęt wojskowy (31,4%),
- 7) zaostrzyć sankcje gospodarcze wobec Rosji (28,2%),
- 8) udzielić pomocy finansowej Ukrainie (9,6%).

W świetle powyższych zestawień można stwierdzić, iż studenci zielonogórscy dostrzegają możliwość wpływu społeczności międzynarodowej na sytuację na Ukrainie. Co więcej, są zdania, że społeczność międzynarodowa nie powinna być obojętna na tamtejsze wydarzenia. Dość jasno to zostało wyartykułowane poprzez wskazania negujące tezę „W obecnej sytuacji na Ukrainie społeczność międzynarodowa powinna nie angażować się w konflikt na Ukrainie”. Zdanie to zebrało najwięcej spośród wszystkich propozycji ankietowych wskazań negatywnych: 44,5%. Jako jedną ze stron tego konfliktu młodzież wyraźnie postrzega państwo rosyjskie. Ich oczekiwania względem różnych podmiotów międzynarodowych zmierzają raczej ku takiej sytuacji, kiedy te będą podejmować działania polegające na osłabieniu i zniechęceniu jednej ze stron tego konfliktu (sankcje gospodarcze i naciski dyplomatyczne na Rosję), przy jednoczesnym wsparciu drugiej (dobrojenie armii ukraińskiej). Respondenci niechętnie zapatrują się na bezpośredni udział sił militarnych społeczności międzynarodowej (wzorem konfliktów w innych częściach świata z ostatnich lat). Oczekują, że zaangażowanie to będzie mieć bardziej „miękki” charakter i obejmie przede wszystkim działania „w białych rękawiczkach” – kroki ekonomiczne i dyplomatyczne³.

Podsumowanie

Badania przynoszą interesujący materiał odsłaniający postawy młodych ludzi studiujących w Polsce zachodniej wobec sytuacji mającej miejsce u wschodniego sąsiada, jakim jest Ukraina. Sytuacja na Ukrainie jest przedmiotem zainteresowania badanej młodzieży, przy

³ por.: Czy zaangażowanie społeczności międzynarodowej w rozwiązanie konfliktu ukraińskiego jest wystarczające?, Komunikat z badań CBOS nr 134/2014, Warszawa, październik 2014, s. 6.

czym swoje poglądy opierają głównie na wiedzy czerpanej z polskich i zachodnich środków masowego przekazu. Wydarzenia na Ukrainie są przez nich postrzegane jako źródło potencjalnego niebezpieczeństwa w skali europejskiej. Główne zagrożenie widzą w kontekście sytuacji samej Ukrainy, ale przypadek tego kraju jest dla nich punktem odniesienia także dla bezpieczeństwa innych krajów graniczących z Rosją, ze szczególnym uwzględnieniem Polski. Badana młodzież wykazuje relatywnie wysoki stopień braku zdecydowania i wyrobionej opinii na temat wizji dalszego rozwoju sytuacji na Ukrainie wschodniej, relacji ukraińsko-rosyjskich i zaangażowania społeczności międzynarodowej w sprawę wydarzeń na Ukrainie. Szczególne kontrowersje wzbudza rola Rosji w całej tej sytuacji. Rozwiązania wskazywane przez zielonogórskich studentów dotyczą przede wszystkim kroków ekonomicznych i dyplomatycznych, jakie miałyby podejmować różne podmioty społeczności międzynarodowej.

Uzyskane w badaniu dane w zakresie opinii dotyczących wydarzeń we wschodniej Ukrainie można ująć w postaci kilku wniosków:

- wydarzenia rozgrywające się na wschodniej Ukrainie stanowią według badanych zagrożenie przede wszystkim dla samego państwa ukraińskiego: 86,1% studentów wyraża taką opinię – w największym stopniu dotyczy to studentów kierunków ekonomicznych;
- podstawowym źródłem wiedzy o sytuacji na Ukrainie są dla badanych polskie media (telewizja, radio, internet, prasa drukowana) – odpowiedź tę wskazało 76,8% respondentów;
- młodzież odczuwa wysoki stopień nieprzewidywalności sytuacji: większości badanych trudno było zdecydowanie stwierdzić, czy w najbliższym czasie państwu ukraińskiemu uda się utrzymać niezależność od Rosji (56,2% odpowiedzi „trudno powiedzieć”);
- oceny dotyczące zaangażowania różnych państw i podmiotów międzynarodowych w rozwiązanie konfliktu na Ukrainie przyjmują ambiwalentną postać, najczęściej wybieranym wskazaniem jest „trudno powiedzieć”, a udział Rosji w sytuacji na Ukrainie wzbudza mocne kontrowersje, prowokując do skrajnie odmiennych ocen;
- zdaniem większości badanych najbardziej właściwą reakcją społeczności międzynarodowej na sytuację na Ukrainie powinno być zaostrzenie sankcji gospodarczych wobec Rosji (58,1% wskazań) i dozbrojenie ukraińskiej armii (52,4%).

W związku z tematyką tej części badań realizowanych przez polsko-ukraiński zespół, rysuje się wiele postulatów na przyszłość. Warto zwrócić uwagę chociaż na jeden, a mianowicie na uwzględnienie pochodzenia etnicznego studenta. Polska zachodnia to tereny powojennego osadnictwa rodzin mieszanych i ludności ukraińskiej (przesiedlenia przymusowe obejmujące głównie tzw. repatriację i operację „Wisła”). Również na dawnych terenach Polski wschodniej, wchodzących w granice współczesnego państwa ukraińskiego (zachodnie obwody Ukrainy), ale też regiony dalej na wschód (ziemie obejmowane nazwą „Kresy” w okresie międzywojennym i Kresy I Rzeczypospolitej), mieszka wiele obywateli Ukrainy, których przodkowie byli Polakami. Świadomość tego faktu może istotnie wpływać na postawy osób, które dziś niekoniecznie nawet uważają się za Polaków na Ukrainie lub Ukraińców w Polsce. Jednak sprawy sąsiedniej Polski/Ukrainy nie są im obojętne.

Bibliografia

Czy zaangażowanie społeczności międzynarodowej w rozwiązanie konfliktu ukraińskiego jest wystarczające?, Komunikat z badań CBOS nr 134/2014, Warszawa, październik 2014.

Zainteresowanie sytuacją na Ukrainie i poczucie zagrożenia w październiku, Komunikat z badań CBOS nr 144/2014, Warszawa, październik 2014.

10. PLANY MIGRACYJNE I WYJAZDY ZAGRANICZNE STUDENTÓW

10.1. Wprowadzenie

Badania nad poakcesyjnymi migracjami Polaków wskazują na to, że na wyjazd z kraju (czasowy lub na stałe) najchętniej decydują się osoby młode (w wieku produkcyjnym), a wśród migrantów nadreprezentowana, w stosunku do udziału w populacji, jest kategoria osób posiadających wyższe wykształcenie. Podjęciu decyzji o migracji sprzyjają także trudności w odnalezieniu swojego miejsca na rynku pracy¹.

Plany migracyjne studentów budzą niepokój, ponieważ kategoria ta wydaje się skupiać wszystkie wspomniane wcześniej cechy migranta – młodość, wyższe wykształcenie oraz często problemy ze znalezieniem pracy, zwłaszcza zgodnej ze zdobywanym wykształceniem i oczekiwaniami. Z drugiej strony podkreśla się, że migracje, przede wszystkim czasowe, mogą wpływać na rozwój kapitału ludzkiego – poszerzać wiedzę, umiejętności i kompetencje osób decydujących się na wyjazd za granicę². Mogą także okazać się istotnym elementem modyfikującym przebieg kariery zawodowej młodych ludzi, a więc wpływać na ich mobilność społeczną³. Zatem na plany migracyjne studentów można spojrzeć z dwóch perspektyw. Z jednej strony migracje młodych ludzi mogą skutkować drenażem mózgow i odpływem z kraju najlepiej wykształconych osób. Z drugiej zaś strony mogą sprzyjać zgromadzeniu przez nich doświadczeń budujących kapitał ludzki⁴.

Plany migracyjne uzależnione są po pierwsze od aspiracji, związanych z bilansem oceny obecnych warunków życia i oczekiwaniami co do jego jakości oraz, po drugie, od możliwości podjęcia decyzji o migracji wynikających z posiadanych zasobów społecznych, kulturowych, a przede wszystkim finansowych⁵. W związku z tym, w ramach projektu badawczego „Młodzież akademicka w Polsce i na Ukrainie w czasach nieufności i zagrożeń

¹ Zob.: J. Szymańska, C. Ulański, D. Bieńkowska (red.), 2012, *Zaraz wracam...albo i nie*. Skala powrotów, motywacje i strategie życiowe reemigrantów z województwa śląskiego, Kraków; Por.: Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2013, 2014, GUS, Warszawa.

² Zob.: I. Grabowska, E. Jaźwińska, 2015, *Migracje poakcesyjne Polaków i kapitał ludzki: transfer wiedzy, umiejętności, Kompetencji*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, Rok XLI – 2015 – z. 2 (156), Warszawa.

³ Zob.: I. Grabowska-Lusińska, Jaźwińska E., 2013, *Migracja – epizod, czy etap w życiu zawodowym?*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, nr 4/2013.

⁴ Zob.: Ch. Dustmann, I. Fadlon, Y. Weiss, *Return migration, human capital accumulation and the brain drain*, „Journal of Development Economics”, Volume 95, Issue 1, May 2011, Pages 58-67.

⁵ Zob.: H. de Haas, 2010, *Migration and development: a theoretical perspective*, „International Migration Review”, nr 44(1), s. 227-264.

cywilizacyjnych. Międzynarodowe badania porównawcze”, studentów trzecich lat studiów pierwszego stopnia zapytano o ich dotychczasowe doświadczenia związane z wyjazdami zagranicznymi, co pozwala lepiej zrozumieć podstawę porównań warunków życia w miejscu zamieszkania oraz w krajach będących celem dotychczasowych wyjazdów. Porównanie to staje się podstawą budowania przez studentów własnych aspiracji, które mogą sprzyjać podejmowaniu decyzji o wyjeździe za granicę. W poniższych analizach uwzględniono także informacje dotyczące posiadanych przez studentów zasobów decydujących o możliwościach wyjazdu za granicę, w tym: ocenę sytuacji materialnej rodziny, fakt podejmowania pracy, ocenę szans na znalezienie pracy, wyniki w nauce, poziom znajomości języka obcego oraz wykształcenia matki i wykształcenia ojca.

Plany migracyjne podzielono na te, które dotyczą najbliższej przyszłości oraz te, które odnoszą się do sytuacji po ukończeniu studiów wyższych. Zapytano studentów o plany dotyczące wyjazdu za granicę w najbliższym czasie, aby podjąć naukę, podjąć pracę oraz na pobyt stały, a także o plany dotyczące miejsca zamieszkania i pracy po ukończeniu studiów. Badanych poproszono także o uzasadnienie swoich decyzji dotyczących wyjazdów za granicę w najbliższym czasie.

10.2. Wyjazdy zagraniczne studentów zielonogórskich

Plany migracyjne studentów związane są z ich doświadczeniami wynikającymi z dotychczasowych wyjazdów zagranicznych. Niemal połowa respondentów zadeklarowała, że w Niemczech była dotąd nie więcej niż cztery razy. Prawie jedna trzecia badanych studentów wyjeżdżała do Niemiec przynajmniej pięć razy.

Tabela 10.1. Rozkład odpowiedzi na pytanie o to, ile razy w ciągu ostatnich 5 lat student był w Niemczech (%) oraz na pytanie o to, czy student był wcześniej za granicą w innym kraju niż Niemcy (%)

	Ile razy w ciągu 5 lat byłeś w Niemczech?
Wcale	21,8
Raz	17,3
Dwa razy	15,1
3-4 razy	16,8
5 razy i więcej	29,0
	Czy byłeś wcześniej w innym kraju niż Niemcy?
Tak	79,4
Nie	20,6

Źródło: opracowanie własne.

Ponad dwadzieścia procent badanych stwierdziło, że nie było dotąd w Niemczech ani razu. Do innych krajów niż Niemcy wyjeżdżało jak dotąd niemal osiemdziesiąt procent badanych studentów. Natomiast ponad dwadzieścia pięć procent badanych wyjeżdżało do Niemiec pięć razy lub więcej i miało na swoim koncie także wyjazdy do innych krajów niż Niemcy. Niespełna sześć procent respondentów zadeklarowało, że nie wyjeżdżało dotąd ani do Niemiec, ani do żadnego innego kraju.

Częstotliwość dotychczasowych wyjazdów do Niemiec jest zróżnicowana ze względu na płeć badanych, miejsce ich zamieszkania oraz kierunek studiów. Kobiety częściej niż mężczyźni deklarowały, że wyjeżdżały do Niemiec pięć razy lub więcej, natomiast mężczyźni częściej deklarowali, że jak dotąd nigdy nie byli w Niemczech. Mieszkańcy miast powyżej stu tysięcy mieszkańców wyróżniają się na tle pozostałych studentów ze względu na częstotliwość wyjazdów do Niemiec, ponieważ to właśnie oni najczęściej deklarowali, że byli jak dotąd w Niemczech przynajmniej pięć razy (ponad trzydzieści sześć procent wskazań). Studenci kierunków technicznych mają na swoim koncie najwięcej doświadczeń w wyjazdach do Niemiec. Jest wśród nich także najmniej osób, które nigdy dotąd nie było w Niemczech.

Tabela 10.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie o, ile razy w ciągu ostatnich 5 lat student był w Niemczech, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)

	Ile razy w ciągu 5 lat byłeś w Niemczech?				
	wcale	raz	dwa razy	3-4 razy	5 razy i więcej
Płeć					
Kobieta	19,1	17,2	15,3	15,9	32,5
Mężczyzna	23,7	17,5	15,2	17,1	26,5
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	24,0	16,2	13,6	14,9	31,2
Techniczno-ścisłe	18,9	16,8	14,7	17,5	32,2
Ekonomiczne	23,7	19,3	15,8	18,4	22,8
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	20,3	17,2	21,9	13,3	27,3
Miasto do 20 tys.	23,8	16,2	9,5	22,9	27,6
Miasto 20-100 tys.	25,5	19,8	14,2	15,1	25,5
Miasto pow. 100 tys.	17,6	16,2	13,5	16,2	36,5

Źródło: opracowanie własne.

Także doświadczenie wyjazdów do innych krajów niż Niemcy jest zróżnicowane ze względu na płeć badanych, miejsce ich zamieszkania oraz kierunek studiów. Kobiety częściej niż mężczyźni deklarowały, że wyjeżdżały do innych krajów niż Niemcy (ponad osiemdziesiąt

jeden procent wskazań). Najczęściej wyjeżdżali także mieszkańcy miast powyżej stu tysięcy mieszkańców (niemal dziewięćdziesiąt procent wskazań). Ponownie, to studenci kierunków technicznych, częściej niż pozostali, deklarowali, że mają na swoim koncie wyjazdy do innych krajów niż Niemcy (ponad osiemdziesiąt jeden procent wskazań).

Tabela 10.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy student był wcześniej za granicą w innym kraju niż Niemcy, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)

Czy byłeś wcześniej w innym kraju niż Niemcy?	
Płeć	
Kobieta	81,5
Mężczyzna	77,8
Kierunek studiów	
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	77,9
Techniczno-ściśle	81,1
Ekonomiczne	78,1
Wielkość miejscowości zamieszkania	
Wieś	71,1
Miasto do 20 tys.	79,0
Miasto 20-100 tys.	83,0
Miasto pow. 100 tys.	87,8

Źródło: opracowanie własne.

Dotychczasowe wyjazdy do Niemiec i do innych krajów wynikały z chęci realizacji przez studentów różnych celów. Niemcy były jak dotąd przede wszystkim celem wyjazdów związanych z turystyką i zakupami (trzy czwarte wskazań). Ponad połowa wyjazdów do Niemiec wynikała z odwiedzin u przyjaciół i krewnych, a także z udziału w szeroko pojętej rozrywce. Niemal czterdzieści procent badanych deklarujących, że wyjeżdżali do Niemiec stwierdziło, że celem ich wyjazdu była praca. Tylko trzynastcie procent respondentów korzystało z możliwości wyjazdów do Niemiec związanych z nauką. Ten cel wyjazdu częściej dotyczył wyjazdów do innych krajów niż Niemcy. Niemniej, także w tym przypadku cel ten był przez studentów wskazywany najrzadziej.

Ponad trzydzieści pięć procent studentów wyjeżdżało do pracy do innych krajów niż Niemcy. Zakupy w innych krajach niż Niemcy okazały się zdecydowanie mniej popularne niż zakupy w Niemczech. Tylko jedna trzecia badanych zadeklarowała, że wyjeżdżała w tym celu do innych krajów niż Niemcy. Podobnie, odwiedzin u przyjaciół i krewnych były wskazywane rzadziej jako cel wyjazdów do innych krajów niż Niemcy. Kraje te są natomiast częściej niż Niemcy celem turystycznych wyjazdów studentów. Skorzystanie z oferty rozrywkowej

motywowało do wyjazdu do innego kraju niż Niemcy ponad połowę badanych, którzy taki wyjazd mieli na koncie.

Tabela 10.4. Rozkład odpowiedzi na pytanie o cele dotychczasowych wyjazdów do Niemiec i innych krajów (%)

	Cele wyjazdów	
	Niemcy	Inny kraj
Turystyka	75,5	90,8
Zakupy	61,4	30,9
Odwiedziny przyjaciół, krewnych	55,7	48,6
Rozrywka	52,4	52,8
Praca	37,8	35,9
Nauka	13,1	18,8
Inne	4,0	1,3

Źródło: opracowanie własne.

Cele wyjazdów do Niemiec zróżnicowane są ze względu na płeć badanych, miejsce ich zamieszkania oraz studiowany kierunek. Mężczyźni zdecydowanie częściej niż kobiety deklarowali, że wyjeżdżali do Niemiec do pracy. Częściej także odwiedzali w Niemczech przyjaciół i krewnych, wyjeżdżali w celach rozrywkowych, a także w celach turystycznych. Kobiety natomiast częściej deklarowały, że podjęły naukę w Niemczech. Ponad sześćdziesiąt procent studentek i studentów wyjeżdżało do Niemiec, aby zrobić tam zakupy.

Tabela 10.5. Rozkład odpowiedzi na cel wyjazdów do Niemiec, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)

	Cele wyjazdów do Niemiec						
	Praca	Odwiedziny	Turystyka	Nauka	Rozrywka	Zakupy	Inne
Płeć							
Kobieta	28,9	51,5	66,9	13,2	45,3	60,1	4,7
Mężczyzna	54,0	63,5	90,5	8,1	65,7	62,5	5,0
Kierunek studiów							
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	21,8	51,0	60,6	13,4	35,6	42,7	7,1
Techniczno-ściśle	68,9	75,0	92,9	31,6	79,2	83,6	2,1
Ekonomiczne	39,5	51,9	81,0	2,9	57,7	75,4	5,3
Wielkość miejscowości zamieszkania							
Wieś	44,6	53,8	71,4	10,2	51,6	55,9	3,1
Miasto do 20 tys.	34,0	50,9	72,9	12,2	53,4	61,0	6,7
Miasto 20-100 tys.	27,3	58,7	75,8	10,5	35,6	61,1	3,8
Miasto pow. 100 tys.	41,4	60,0	83,7	17,4	67,4	68,6	6,8

Źródło: opracowanie własne.

Wyjazdy do pracy do Niemiec to przede wszystkim cel wyjazdów studentów mieszkających na wsi i w miastach powyżej stu tysięcy mieszkańców. Warto podkreślić, że studenci pochodzący z największych miast najczęściej decydowali się na wyjazd do Niemiec w celu podjęcia tam nauki. Także oni częściej niż inni studenci wyjeżdżali do Niemiec po zakupy i w celach rozrywkowych. Wyjazdy turystyczne do Niemiec są najbardziej popularne wśród mieszkańców miast do stu tysięcy mieszkańców.

Studenci kierunków technicznych mają najbardziej zróżnicowane doświadczenia, dotyczące celów wyjazdów do Niemiec. Większość z nich zadeklarowała, że podróżowała do Niemiec w celach turystycznych, a niemal jedna trzecia z nich podjęła naukę w Niemczech. Częściej niż pozostali studenci wyjeżdżali oni do Niemiec w celach rozrywkowych i po zakupy. Studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych najrzadziej korzystali z możliwości wyjazdu do pracy do Niemiec, najrzadziej też robili zakupy w Niemczech lub korzystali z oferty rozrywkowej. Studenci kierunków ekonomicznych rzadko korzystali z możliwości podjęcia nauki w Niemczech.

Cele wyjazdów do innych krajów niż Niemcy zróżnicowane są ze względu na płeć badanych, miejsce ich zamieszkania oraz studiowany kierunek. Kobiety zdecydowanie częściej niż mężczyźni deklarowały, że wyjeżdżały do innych krajów niż Niemcy do pracy, częściej także odwiedzały tam przyjaciół i krewnych. Mężczyźni natomiast częściej deklarowali, że byli w innych krajach niż Niemcy w celach rozrywkowych. Warto zaznaczyć, że wyjazdy związane z nauką w innych krajach niż Niemcy mają na swoim koncie przede wszystkim mężczyźni.

Tabela 10.6. Rozkład odpowiedzi na cel wyjazdów do innych krajów niż Niemcy, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)

	Cele wyjazdów do innych krajów niż Niemcy						
	Praca	Odwiedziny	Turystyka	Nauka	Rozrywka	Zakupy	Inne
Płeć							
Kobieta	54,8	51,0	90,5	15,9	48,0	29,6	1,7
Mężczyzna	26,7	41,7	90,9	24,5	61,3	32,7	-
Kierunek studiów							
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	22,0	42,5	83,9	15,6	35,4	17,4	1,9
Techniczno-ściśle	70,0	69,0	100,0	46,4	79,7	63,6	-
Ekonomiczne	37,8	46,9	89,0	8,3	59,6	39,5	-
Wielkość miejscowości zamieszkania							
Wieś	20,0	39,3	91,9	8,0	46,8	19,2	-
Miasto do 20 tys.	46,4	51,9	88,0	15,2	55,2	27,1	2,3
Miasto 20-100 tys.	42,6	47,5	91,4	20,8	45,0	34,6	-
Miasto pow. 100 tys.	31,3	56,8	91,2	35,5	65,2	44,1	4,2

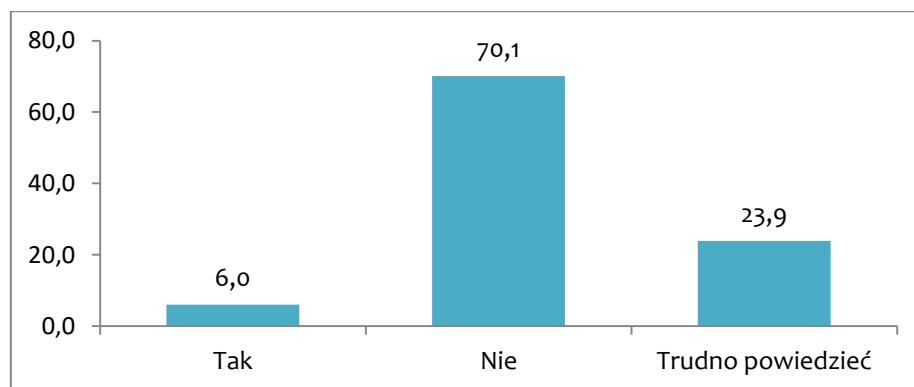
Źródło: opracowanie własne.

Wyjazdy do pracy do innych krajów niż Niemcy to przede wszystkim cel wyjazdów studentów pochodzących z miast do stu tysięcy mieszkańców. Mieszkańcy wsi zdecydowanie rzadziej niż pozostali respondenci deklarowali, że ich dotychczasowe wyjazdy do innych krajów niż Niemcy związane były z podjęciem pracy. Rzadziej niż pozostali odwiedzali tam też przyjaciół i krewnych oraz robili zakupy. Warto podkreślić, że ta kategoria badanych najrzadziej decydowała się na wyjazd do innego kraju niż Niemcy w celu podjęcia tam nauki. Cel ten był najbardziej popularnych wśród mieszkańców największych miast, którzy także częściej niż inni studenci wyjeżdżali do innych krajów niż Niemcy po zakupy, w celach rozrywkowych lub w odwiedziny u przyjaciół i krewnych. Wyjazdy turystyczne do innych krajów niż Niemcy są równie popularne wśród mieszkańców wsi, jak i większych miast.

Studenci kierunków technicznych mają najbardziej zróżnicowane doświadczenia, dotyczące celów wyjazdów do innych krajów. Każdy z nich zadeklarował, że podróżował do innych krajów niż Niemcy w celach turystycznych, a niemal połowa z nich podjęła naukę w tych krajach. Częściej niż pozostali studenci wyjeżdżali oni do innych krajów niż Niemcy w celach rozrywkowych i po zakupy. Studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych najrzadziej korzystali z możliwości wyjazdu do pracy do innych krajów niż Niemcy, najrzadziej też robili w tych krajach zakupy lub korzystali z oferty rozrywkowej. Studenci kierunków ekonomicznych rzadko korzystali z możliwości podjęcia nauki w innych krajach niż Niemcy, zdecydowanie chętniej natomiast podejmowali w nich pracę.

10.3. Plany dotyczące wyjazdu do innego kraju w najbliższym czasie – nauka

Jak wynika z odpowiedzi badanych, w najbliższym czasie niektórzy z nich planują wyjazd do innego kraju, aby podjąć naukę. Takich plany ma jednak tylko sześć procent respondentów.

Wykres 10.1. Rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy student planuje w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju, aby się uczyć (%).

Źródło: opracowanie własne.

Rozpoczęcie nauki w innym kraju planują zdecydowanie częściej kobiety niż mężczyźni. Jednocześnie także kobiety częściej miały trudności w jednoznacznym określeniu swoich planów dotyczących nauki w innym kraju w najbliższym czasie. Chętniej naukę w innym kraju podejmą studenci kierunków techniczno-ścisłych, ale to także oni częściej niż pozostali studenci nie mieli sprecyzowanych planów w tej kwestii. Najrzadziej o takich planach informowali studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych. Od dwudziestu do niemal trzydziestu procent badanych studentów nie potrafiło określić jednoznacznie swoich planów związanych z nauką za granicą.

Wyjazd do innego kraju, aby podjąć tam naukę biorą najczęściej pod uwagę studenci mieszkający w największych miastach. Mieszkańcy wsi są najbardziej przekonani do tego, że takiej nauki nie podejmą.

Tabela 10.7. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć naukę, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)

	Czy planujesz w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju, żeby się uczyć?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Płeć			
Kobieta	7,6	66,2	26,1
Mężczyzna	4,7	72,9	22,4
Kierunek studiów			
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	5,2	73,2	21,6
Techniczno-ścisle	7,7	63,4	28,9
Ekonomiczne	5,3	74,6	20,2
Wielkość miejscowości zamieszkania			
Wieś	2,3	75,8	21,9
Miasto do 20 tys.	7,7	65,4	26,9
Miasto 20-100 tys.	5,7	72,4	21,9
Miasto pow. 100 tys.	9,5	64,9	25,7

Źródło: opracowanie własne.

Ponieważ ponad siedemdziesiąt procent respondentów zadeklarowało, że zna język angielski w takim stopniu, że może się w nim swobodnie porozumiewać, bariera językowa nie powinna stanowić przeszkody w realizacji planów dotyczących nauki w innych krajach. Dodatkowo, ponad trzydzieści sześć procent badanych zna także język niemiecki. Dziwić zatem może powściągliwość w planowaniu swojej ścieżki edukacyjnej z uwzględnieniem czasowego wyjazdu do innego kraju, aby podjąć w nim naukę.

Tabela 10.8. Rozkład odpowiedzi na pytanie o znajomość języków obcych, w których student może się swobodnie komunikować (%)

	Czy znasz następujące języki obce na tyle dobrze, żeby się w nich swobodnie porozumiewać?
Angielski	70,2
Niemiecki	36,6
Francuski	4,0
Rosyjski	3,2
Ukraiński	0,8
Inny	7,0

Źródło: opracowanie własne.

Wyjaśnieniem tej sytuacji może być, przynajmniej w pewnym stopniu, sposób, w jaki studenci najczęściej wykorzystują język obcy. Zdecydowana większość z nich deklaruje, że

język obcy wykorzystywany jest przez nich podczas korzystania z internetu lub podczas kontaktowania się z obcokrajowcami.

Wykorzystanie języka do celów naukowych jest zdecydowanie mniej popularne. Nieco ponad czterdzieści procent respondentów styka się z językiem obcym podczas zajęć prowadzonych w języku obcym, a ponad trzydzieści procent badanych studentów wykorzystuje znajomość języka obcego do czytania literatury związanej ze studiowanym kierunkiem. Warto zaznaczyć, że tylko nieco ponad dziesięć procent badanych miało okazję wykorzystywać znajomość języka obcego podczas nauki za granicą.

Tabela 10.9. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sytuacje, w których student wykorzystuje język obcy (%)

	W jakich sytuacjach wykorzystujesz język obcy?
Podczas czytania literatury związanej ze studiowanym kierunkiem	32,2
Podczas czytania literatury niezwiązanej ze studiami	33,6
W kontaktach z obcokrajowcami	78,8
Podczas zajęć (wykładów, ćwiczeń itp.) prowadzonych w języku obcym	42,6
Podczas nauki/staży na zagranicznych uczelniach (np. w ramach programu Erasmus)	10,2
Podczas korzystania z internetu	84,0
Podczas konferencji, seminariów, które odbywają się zagranicą	5,2
Podczas pracy zagranicą (np. podczas wakacji)	41,1
W innych sytuacjach	15,2

Źródło: opracowanie własne.

Interesujące wydają się być cele, jakie przyświecają osobom, które planują wyjechać w najbliższym czasie za granicę, aby podjąć tam naukę. Najbardziej popularną motywacją okazuje się chęć poznania innego kraju i jego kultury. Nieco rzadziej wskazywano na możliwość zdobycia doświadczenia w studiowaniu na zagranicznym uniwersytecie oraz możliwość otrzymania informacji o ewentualnym zatrudnieniu. Zdecydowanie rzadziej wskazywano na chęć otrzymania dyplomu jednej z zagranicznych uczelni, co może świadczyć o tym, że wyjazdy za granicę, aby podjąć naukę, w założeniu mają być raczej wyjazdami krótkotrwałymi, które nie pozwolą na ukończenie tam nauki. Najmniej popularną motywacją okazała się chęć zaliczenia kursów lub możliwość posłuchania wykładów znanych naukowców. Na inne powody wskazała ponad jedna trzecia badanych.

Tabela 10.10. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć naukę (%)

	Dlaczego chcesz podjąć naukę w innym kraju?
Aby otrzymać dyplom jednego z zagranicznych uniwersytetów	47,1
Aby zaliczyć określone kursy czy posłuchać wykładów znanych naukowców	43,8
Aby zdobyć doświadczenie studiowania na uniwersytecie zagranicznym	63,2
Aby poznać inne kraje i ich kulturę	66,7
Aby otrzymać informację o możliwościach przyszłego zatrudnienia za granicą	61,9
Z innych powodów	33,3

Źródło: opracowanie własne.

Warto przyjrzeć się bliżej temu, kim są osoby, które planują podjęcie nauki za granicą. Kapitał kulturowy powinien istotnie różnicować chęć oraz możliwość podjęcia nauki za granicą. Pod uwagę zostaną wzięte takie cechy jak: wyniki w nauce, nauka języka obcego, wykształcenie matki oraz wykształcenie ojca. Najwięcej deklaracji dotyczących planów związanych z nauką za granicą pojawiło się w przypadku studentów, którzy swoje wyniki w nauce określili jako dobre. Nieco rzadziej deklaracje takie składali studenci z celującymi i bardzo dobrymi wynikami w nauce. Istotnie najrzadziej chęć podjęcia nauki za granicą deklarowali studenci z dostatecznymi i dobrymi wynikami w nauce.

Nauka języka obcego poza obowiązkowymi zajęciami, a nawet poza zajęciami fakultatywnymi na uczelni, sprzyja planom dotyczącym wyjazdu za granicę w celu podjęcia nauki. Najrzadziej taką chęć wyrażały osoby, które obecnie nie uczą się języka obcego. Można przyjąć, że te z nich, które mimo wszystko mają takie plany, znają język w stopniu wystarczającym do podjęcia studiów za granicą.

Co ciekawe, wyższe wykształcenie matki sprzyja podejmowaniu decyzji o wyjeździe za granicę w celu podjęcia nauki. Podobnie wygląda sytuacja w przypadku ojca z wyższym wykształceniem. Należy jednak zaznaczyć, że osoby, które zadeklarowały, iż matka lub ojciec posiadają wykształcenie podstawowe, chętniej niż pozostali podjęliby naukę za granicą.

Od dwudziestu do trzydziestu procent respondentów nie potrafiło jednoznacznie określić swoich planów. Najczęściej problem taki miały osoby mające dobre i bardzo dobre wyniki w nauce, uczące się języka obcego na zajęciach fakultatywnych.

Tabela 10.11. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć naukę, w podziale na wyniki w nauce, naukę języka obcego, wykształcenie matki i wykształcenie ojca (%)

	Czy planujesz w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju żeby się uczyć?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Wyniki w nauce			
Dobre i dostateczne	3,1	73,8	23,1
Dobre	8,5	71,7	19,8
Dobre i bardzo dobre	5,7	68,0	26,3
Celujące i bardzo dobre	6,7	71,1	22,2
Nauka języka obcego			
Tak, na zajęciach fakultatywnych	5,4	65,1	29,5
Tak, na korepetycjach	16,1	60,7	23,2
Nie	3,7	78,2	18,1
Wykształcenie matki			
Podstawowe	7,7	61,5	30,8
Zasadnicze zawodowe	4,2	79,2	16,7
Średnie ogólnokształcące	6,6	62,3	31,1
Średnie zawodowe	5,9	70,6	23,5
Wyższe zawodowe	-	71,0	29,0
Wyższe magisterskie	9,1	65,2	25,8
Stopień naukowy	-	100,0	-
Wykształcenie ojca			
Podstawowe	14,3	57,1	28,6
Zasadnicze zawodowe	4,5	73,4	22,1
Średnie ogólnokształcące	-	73,5	26,5
Średnie zawodowe	4,5	67,7	27,8
Wyższe zawodowe	10,0	70,0	20,0
Wyższe magisterskie	10,3	74,4	15,4
Stopień naukowy	-	-	-

Źródło: opracowanie własne.

Plany dotyczące wyjazdu za granicę, aby podjąć tam naukę uwarunkowane są szeregiem czynników o charakterze ekonomicznym. Istotnie może na to wpływać ocena sytuacji materialnej, fakt podejmowania pracy zarobkowej, a także ocena szans na znalezienie pracy po studiach. Co ciekawe, wyjazd za granicę związany z podjęciem nauki biorą pod uwagę wyłącznie osoby, które swoją sytuację materialną oceniają jako wystarczającą, jeśli chodzi o możliwość zrealizowania podstawowych potrzeb. Osoby, które swoją sytuację materialną

oceniają gorzej, nie chcą podjąć studiów za granicą lub nie są w stanie jednoznacznie określić, czy takie kroki planują.

Osoby, które posiadają obecnie pracę, chętniej podejmą naukę za granicą, choć także wśród tej kategorii jest więcej jednoznacznie negatywnych deklaracji co do planów edukacyjnych związanych z wyjazdem za granicę. Osoby nieposiadające pracy nie potrafią tak jednoznacznie określić swoich planów w tej kwestii. Ocena szans na znalezienie pracy po studiach nie jest bezpośrednio związana z planami dotyczącymi podjęcia nauki za granicą. Można jednak powiedzieć, że naukę za granicą chętniej podejmą osoby, które uważają, że po studiach znajdą pracę, nawet jeśli wiązałoby się to z trudnościami. Osoby, które uważają, że po studiach nie znajdą pracy w zawodzie nie są także zainteresowane podejmowaniem studiów za granicą.

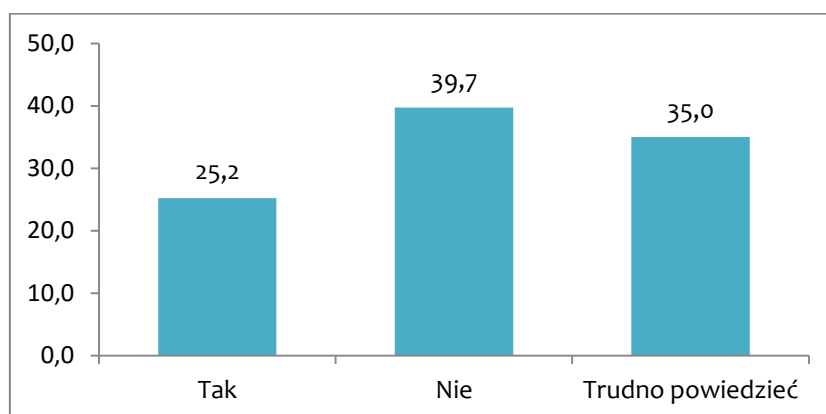
Tabela 10.12. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć naukę, w podziale na ocenę sytuacji materialnej, pracę zawodową i ocenę szans znalezienia pracy po studiach (%)

	Czy planujesz w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju żeby się uczyć?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Ocena sytuacji materialnej			
Bardzo zła	-	61,5	38,5
Raczej zła	-	84,8	15,2
Przeciętna	7,1	67,7	25,2
Raczej dobra	5,9	71,1	23,0
Bardzo dobra	5,8	71,2	23,1
Czy pracuje?			
Tak	9,0	74,5	16,6
Nie	4,5	67,7	27,9
Ocena szans znalezienia pracy po studiach			
Na pewno znajdę pracę w zawodzie	5,4	66,1	28,6
Znajdę pracę w zawodzie, ale z trudnościami	5,3	74,6	20,2
Na pewno nie znajdę pracy w tym zawodzie	3,2	77,4	19,4
Trudno powiedzieć	7,5	61,3	31,2
Nie zastanawiałem się nad tym	33,3	33,3	33,3

Źródło: opracowanie własne.

10.4. Plany dotyczące wyjazdu do innego kraju w najbliższym czasie – praca

Jak wynika z odpowiedzi badanych, w najbliższym czasie niektórzy z nich planują wyjazd do innego kraju, aby podjąć pracę. Takie plany ma ponad dwadzieścia pięć procent respondentów.

Wykres 10.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy student planuje w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju, aby pracować (%).

Źródło: opracowanie własne.

Pracę w innym kraju częściej planują podjąć kobiety niż mężczyźni, jednocześnie mężczyźni częściej mieli trudności w jednoznacznym określeniu swoich planów dotyczących podjęcia pracy w innym kraju w najbliższym czasie.

Tabela 10.13. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć pracę, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)

	Czy planujesz w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju, żeby pracować?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Płeć			
Kobieta	31,4	35,9	32,7
Mężczyzna	21,0	42,1	36,9
Kierunek studiów			
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	24,3	42,8	32,9
Techniczno-ściśle	29,5	36,7	33,8
Ekonomiczne	20,7	39,6	39,6
Wielkość miejscowości zamieszkania			
Wieś	17,3	44,1	38,6
Miasto do 20 tys.	29,0	30,0	41,0
Miasto 20-100 tys.	30,8	41,3	27,9
Miasto pow. 100 tys.	24,7	42,5	32,9

Źródło: opracowanie własne.

Chętniej pracę w innym kraju podejmą studenci kierunków techniczno-ścisłych, natomiast studenci kierunków ekonomicznych częściej niż pozostali studenci nie mieli sprecyzowanych planów w tej kwestii. Studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych częściej niż pozostali deklarowali, że nie zamierzają podejmować w najbliższym czasie pracy w innym kraju.

Wyjazd do innego kraju, aby podjąć tam pracę biorą najczęściej pod uwagę studenci mieszkający w miastach średniej wielkości. Mieszkańcy wsi są najmniej przekonani do tego, że w najbliższym czasie będą poszukiwać pracy za granicą.

Plany dotyczące wyjazdu za granicę, aby podjąć tam pracę uwarunkowane są czynnikami o charakterze ekonomicznym. Istotnie może na to wpływać ocena sytuacji materialnej, fakt podejmowania pracy zarobkowej, a także ocena szans na znalezienie pracy po studiach. Dodatkowo warto wziąć pod uwagę doświadczenie w pracy za granicą, które także może sprzyjać podejmowaniu takiego zatrudnienia w przyszłości.

Tabela 10.14. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć pracę, w podziale na ocenę sytuacji materialnej, pracę zawodową, ocenę szans znalezienia pracy po studiach i doświadczenie w pracy za granicą (%)

	Czy planujesz w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju żeby się pracować?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Ocena sytuacji materialnej			
Bardzo zła	30,8	30,8	38,5
Raczej zła	31,3	40,6	28,1
Przeciętna	25,7	34,9	39,5
Raczej dobra	23,3	40,7	36,0
Bardzo dobra	23,5	51,0	25,5
Czy pracuje?			
Tak	30,5	36,9	32,6
Nie	22,6	41,4	36,1
Ocena szans znalezienia pracy po studiach			
Na pewno znajdę pracę w zawodzie	14,8	44,4	40,7
Znajdę pracę w zawodzie, ale z trudnościami	28,4	41,3	30,2
Na pewno nie znajdę pracy w tym zawodzie	25,8	41,9	32,3
Trudno powiedzieć	24,2	29,7	46,2
Nie zastanawiałem się nad tym	16,7	66,7	16,7
Doświadczenie w pracy za granicą			
Tak	50,0	18,1	31,9
Nie	13,0	49,4	37,7

Źródło: opracowanie własne.

Wyjazd za granicę związany z podjęciem tam pracy częściej biorą pod uwagę osoby, które swoją sytuację materialną oceniają jako niewystarczającą, jeśli chodzi o możliwość zrealizowania podstawowych potrzeb. Osoby, które swoją sytuację materialną oceniają bardzo dobrze, częściej niż inni nie chcą podjąć pracy za granicą. Osoby, które posiadają obecnie pracę chętniej podejmą pracę za granicą, z kolei nieposiadające pracy nie potrafią jednoznacznie określić swoich planów w tej kwestii. Ocena szans na znalezienie pracy po studiach jest związana z planami dotyczącymi podjęcia w najbliższym czasie pracy za granicą. Można powiedzieć, że pracę za granicą chętniej podejmą osoby, które uważają, że po studiach nie znajdą pracy lub będą miały z tym trudności. Osoby, które są przekonane, że taką pracę znajdą, rzadziej deklarują, że zamierzają w najbliższym czasie wyjechać do pracy za granicę. Osoby, które posiadają doświadczenie w pracy za granicą zdecydowanie częściej niż pozostałe deklarują chęć podjęcia pracy za granicą.

Kapitał kulturowy powinien istotnie różnicować chęć oraz możliwość podjęcia pracy za granicą. Pod uwagę zostaną wzięte takie cechy jak: wyniki w nauce, nauka języka obcego, wykształcenie matki oraz wykształcenie ojca.

Najwięcej deklaracji dotyczących planów związanych z pracą za granicą pojawiło się w przypadku studentów, którzy swoje wyniki w nauce określili jako dobre i dostateczne. Nieco rzadziej deklaracje takie składali studenci z dobrymi wynikami w nauce. Istotnie najrzadziej chęć podjęcia pracy za granicą deklarowali studenci z dobrymi i bardzo dobrymi oraz bardzo dobrymi i celującymi wynikami w nauce.

Nauka języka obcego sprzyja planom dotyczącym wyjazdu za granicę w celu podjęcia pracy. Najrzadziej taką chęć wyrażały osoby, które obecnie nie uczą się języka obcego. Należy jednak podkreślić, że również one, choć część z nich deklaruje, że języka obcego nie zna, planuje podjęcie pracy za granicą. Co ciekawe, wykształcenie rodziców nie jest związane z decyzjami o wyjeździe za granicę, aby podjąć pracę.

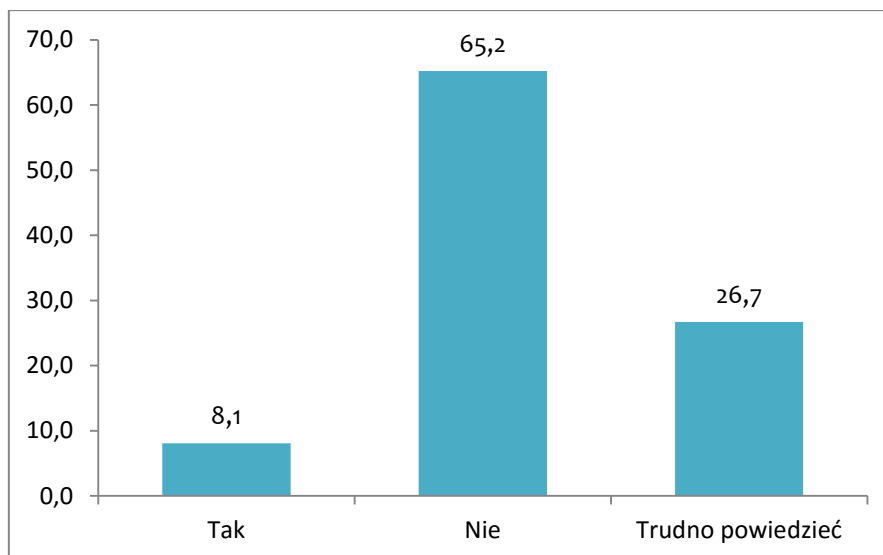
Tabela 10.15. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć pracę, w podziale na wyniki w nauce, naukę języka obcego, wykształcenie matki i wykształcenie ojca (%)

	Czy planujesz w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju żeby pracować?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Wyniki w nauce			
Dobre i dostateczne	38,7	29,0	32,3
Dobre	26,7	37,1	36,2
Dobre i bardzo dobre	22,5	40,8	36,6
Celujące i bardzo dobre	17,8	55,6	26,7
Nauka języka obcego			
Tak, na zajęciach fakultatywnych	27,3	37,0	35,8
Tak, na korepetycjach	29,1	34,5	36,4
Nie	21,7	44,0	34,2
Wykształcenie matki			
Podstawowe	35,7	35,7	28,6
Zasadnicze zawodowe	29,8	38,3	31,9
Średnie ogólnokształcące	26,7	41,7	31,7
Średnie zawodowe	22,0	39,4	38,6
Wyższe zawodowe	25,8	41,9	32,3
Wyższe magisterskie	20,0	40,0	40,0
Stopień naukowy	25,0	50,0	25,0
Wykształcenie ojca			
Podstawowe	14,3	42,9	42,9
Zasadnicze zawodowe	30,9	36,2	32,9
Średnie ogólnokształcące	18,8	37,5	43,8
Średnie zawodowe	23,7	38,9	37,4
Wyższe zawodowe	20,7	48,3	31,0
Wyższe magisterskie	15,4	48,7	35,9
Stopień naukowy	-	-	-

Źródło: opracowanie własne.

10.5. Plany dotyczące wyjazdu do innego kraju w najbliższym czasie – pobyt stały

Jak wynika z odpowiedzi badanych, w najbliższym czasie niektórzy z nich planują wyjazd do innego kraju na stałe. Takie plany ma nieco ponad osiem procent respondentów.

Wykres 10.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy student planuje w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju na stałe (%).

Źródło: opracowanie własne.

Wyjazd na stałe do innego kraju w najbliższym czasie częściej planują kobiety niż mężczyźni, jednocześnie mężczyźni częściej mieli mniej trudności w jednoznacznym określeniu swoich planów dotyczących zmiany miejsca swojego pobytu. Zdecydowana większość badanych mężczyzn, niemal siedemdziesiąt procent, złożyła jednoznaczne deklaracje co do chęci pozostania w kraju.

Tabela 10.16. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju na stałe, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)

	Czy planujesz w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju na stałe?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Płeć			
Kobieta	10,5	59,5	30,1
Mężczyzna	6,4	69,1	24,5
Kierunek studiów			
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	8,7	72,0	19,3
Techniczno-ścisle	10,1	57,2	32,6
Ekonomiczne	4,5	67,6	27,9
Wielkość miejscowości zamieszkania			
Wieś	5,6	68,5	25,8
Miasto do 20 tys.	8,8	62,7	28,4
Miasto 20-100 tys.	9,6	67,3	23,1
Miasto pow. 100 tys.	8,5	60,6	31,0

Źródło: opracowanie własne.

Chętniej na wyjazd na stałe do innego kraju zdecydują się studenci kierunków technicznych, jednocześnie to także studenci tych kierunków mieli trudności w jednoznacznym określeniu swoich planów dotyczących wyjazdu z kraju na stałe. Studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych częściej niż pozostali deklarowali, że nie zamierzają w najbliższym czasie wyjeżdżać na stałe do innego kraju.

Wyjazd do innego kraju na stałe biorą najczęściej pod uwagę studenci mieszkający w miastach średniej wielkości. Mieszkańcy wsi są najmniej skłonni do wyjazdu na stałe do innego kraju w najbliższym czasie.

Plany dotyczące wyjazdu za granicę na stałe uwarunkowane są czynnikami o charakterze ekonomicznym. Na podjęcie takiej decyzji może wpływać ocena sytuacji materialnej, fakt podejmowania pracy zarobkowej, a także ocena szans na znalezienie pracy po studiach. Wyjazd do innego kraju na stałe biorą pod uwagę osoby, które swoją sytuację materialną oceniają jako bardzo dobrą, pozwalającą na zaspokojenie wszelkich potrzeb, także zakup dóbr luksusowych. Podobne plany mają także osoby, które mogą sobie pozwolić na zakup jedynie niezbędnych i niedrogich rzeczy.

Tabela 10.17. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju na stałe, w podziale na ocenę sytuacji materialnej, pracę zawodową i ocenę szans znalezienia pracy po studiach (%)

	Czy planujesz w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju na stałe?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Ocena sytuacji materialnej			
Bardzo zła	8,3	66,7	25,0
Raczej zła	9,4	71,9	18,8
Przeciętna	5,9	63,8	30,3
Raczej dobra	9,5	64,9	25,7
Bardzo dobra	9,8	70,6	19,6
Czy pracuje?			
Tak	12,3	60,9	26,8
Nie	6,0	67,7	26,3
Ocena szans znalezienia pracy po studiach			
Na pewno znajdę pracę w zawodzie	7,3	58,2	34,5
Znajdę pracę w zawodzie, ale z trudnościami	6,6	68,1	25,2
Na pewno nie znajdę pracy w tym zawodzie	19,4	58,1	22,6
Trudno powiedzieć	9,2	64,4	26,4
Nie zastanawiałem się nad tym	-	60,0	40,0

Źródło: opracowanie własne.

Decyzję o wyjeździe z kraju na stałe chętniej podejmą osoby, które posiadają obecnie pracę. Ocena szans na znalezienie pracy po studiach jest związana z planami dotyczącymi wyjazdu w najbliższym czasie do innego kraju na stałe. Można powiedzieć, że na taki krok z pewnością chętniej zdecydują się osoby, które uważają, że po studiach nie znajdą pracy lub będą miały z tym trudności. Osoby, które są przekonane, że taką pracę znajdą, rzadziej deklarują, że zamierzają w najbliższym czasie wyjechać za granicę na stałe. Jednocześnie mają one w tej kwestii najmniej sprecyzowane poglądy.

Tabela 10.18. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju na stałe, w podziale na wyniki w nauce, naukę języka obcego, wykształcenie matki i wykształcenie ojca (%)

	Czy planujesz w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju na stałe?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Wyniki w nauce			
Dobre i dostateczne	12,7	57,1	30,2
Dobre	6,8	61,2	32,0
Dobre i bardzo dobre	8,9	68,4	22,6
Celujące i bardzo dobre	2,3	72,7	25,0
Nauka języka obcego			
Tak, na zajęciach fakultatywnych	8,0	56,2	35,8
Tak, na korepetycjach	19,2	61,5	19,2
Nie	5,4	73,7	21,0
Wykształcenie matki			
Podstawowe	7,1	78,6	14,3
Zasadnicze zawodowe	10,6	61,7	27,7
Średnie ogólnokształcące	5,2	70,7	24,1
Średnie zawodowe	5,3	66,9	27,8
Wyższe zawodowe	16,1	51,6	32,3
Wyższe magisterskie	7,9	68,3	23,8
Stopień naukowy	-	50,0	50,0
Wykształcenie ojca			
Podstawowe	7,7	76,9	15,4
Zasadnicze zawodowe	7,9	69,5	22,5
Średnie ogólnokształcące	6,3	62,5	31,3
Średnie zawodowe	6,1	62,9	31,1
Wyższe zawodowe	13,3	60,0	26,7
Wyższe magisterskie	5,6	66,7	27,8
Stopień naukowy	-	-	-

Źródło: opracowanie własne.

Kapitał kulturowy powinien istotnie różnicować chęć oraz możliwość wyjazdu na stałe za granicę. Pod uwagę zostaną wzięte takie cechy jak: wyniki w nauce, nauka języka obcego, wykształcenie matki oraz wykształcenie ojca. Najwięcej deklaracji dotyczących planów związanych z wyjazdem na stałe za granicę pojawiło się w przypadku studentów, którzy swoje wyniki w nauce określili jako dobre i dostateczne. Studenci z bardzo dobrymi i celującymi wynikami są najbardziej przekonani co do tego, że w najbliższym czasie nie wyjadą z kraju na stałe.

Dodatkowa nauka języka obcego poza sprzyja planom dotyczącym wyjazdu za granicę na stałe. Najrzadziej taką chęć wyrażały osoby, które obecnie nie uczą się języka obcego. Należy jednak podkreślić, że również one, choć część z nich deklaruje, że języka obcego nie zna, planuje wyjazd na stałe za granicę. Wykształcenie rodziców nie jest istotnie związane z decyzjami o wyjeździe za granicę na stałe.

Najsilniejszą motywacją do wyjazdu na stałe do innego kraju jest dla studentów wyższy standard życia w krajach docelowych. Nieco rzadziej wskazują na większą możliwość samorealizacji dzięki wyjazdowi na stałe do innego kraju. Istotną motywacją do wyjazdu na stałe jest to, czy badany ma za granicą krewnych. Mniej niż połowa respondentów wskazuje na to, że po prostu chciałaby wyjechać z Polski. Około jednej piątej respondentów stwierdza, że motywacją do wyjazdu na stałe jest dla nich chęć zobaczenia świata, przekonanie, że w krajach docelowych rzeczywiście funkcjonuje państwo demokratyczne, a także to, że lubią zmieniać miejsce zamieszkania. Na inne motywacje wskazało piętnaście procent badanych.

Tabela 10.19. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące motywacji do wyjazdu do innego kraju na stałe (%)

	Dlaczego planujesz wyjechać na stałe za granicę?
Za granicą jest wyższy standard życia	83,3
Tam jest więcej możliwości dla samorealizacji	70,0
Tam żyją moi bliscy krewni	59,3
Chcę wyjechać z tego kraju	44,4
Chcę zobaczyć świat	23,8
Tam rzeczywiście istnieje społeczeństwo demokratyczne	22,7
Lubię zmieniać miejsce zamieszkania	20,0
Inne	15,0

Źródło: opracowanie własne.

Studentów, którzy nie zamierzają wyjeżdżać na stałe do innego kraju zapytano o powody takich decyzji. Najczęstszym powodem braku decyzji o wyjeździe jest chęć pozostania

z rodziną oraz przyjaciółmi. Ponad sześćdziesiąt procent badanych kieruje się motywacjami o charakterze patriotycznym wskazując, że nie wyjadą z Polski, ponieważ tu jest ich ojczyzna. Niemal połowa badanych kieruje się tym, że w kraju nieźle im się żyje, a w innych krajach ich zdaniem także nie jest łatwo. Jedna trzecia respondentów chce brać udział w życiu swojego państwa i nie lubi zmieniać miejsca zamieszkania. Na inne motywacje wskazało ponad dwanaście procent badanych. Mniej niż dziesięć procent studentów, którzy nie chcą wyjeżdżać na stałe z Polski motywowane jest obawą o to, że mogliby zostać uznani za emigrantów.

Tabela 10.20. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące motywacji, aby nie wyjeżdżać do innego kraju na stałe (%)

	Dlaczego nie planujesz wyjechać na stałe za granicę?
Tu jest moja rodzina	89,2
Tu są moi przyjaciele	75,5
Tu jest moja ojczyzna	60,9
Tam też nie jest łatwo	48,4
Tu mi się nieźle żyje	47,1
Nie lubię zmieniać miejsca	35,0
Chcę brać udział w życiu swojego państwa	34,4
Inne	12,6
Nie chcę, żeby uznawano mnie za emigranta	8,6

Źródło: opracowanie własne.

Najbardziej popularnym kierunkiem planowanych migracji zewnętrznych są Niemcy. Jak wskazano wcześniej, znajomość języka niemieckiego zadeklarowało około trzydziestu procent respondentów, natomiast znajomość języka angielskiego niemal osiemdziesiąt procent respondentów. Mimo to, studenci chętniej zdecydują się na wyjazd do Niemiec niż do kraju anglojęzycznego.

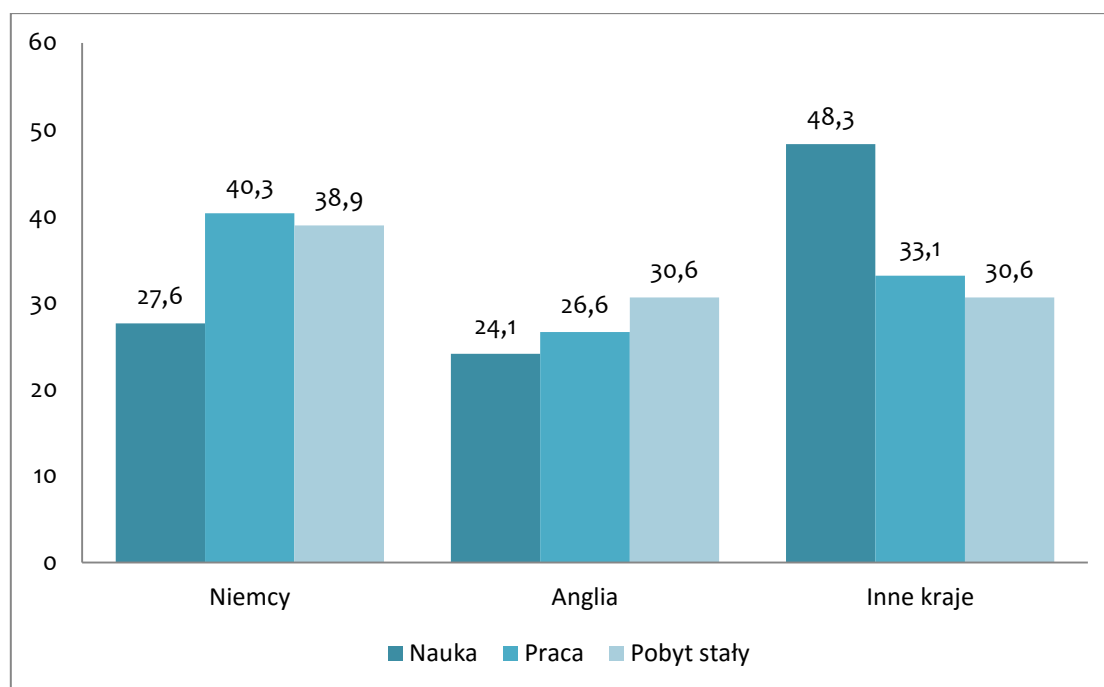
Najpopularniejszym kierunkiem wyjazdów, których celem będzie podjęcie nauki w innym kraju, są Niemcy, Anglia oraz kraje skandynawskie. Kierunki takich wyjazdów są oczywiście związane częściowo z możliwościami wyjazdów oferowanymi przez macierzystą uczelnię i ograniczone są liczbą podpisanych umów w sprawie wymiany studentów. Krajem docelowym dla osób, które chcą podjąć pracę w innym kraju będą najczęściej Niemcy, Anglia oraz Holandia. Sporą popularnością cieszą się także kraje skandynawskie. Najbardziej popularnym kierunkiem planowanych wyjazdów na pobyt stały są ponownie Niemcy oraz Anglia. Należy podkreślić, że popularny do niedawna kierunek migracji tymczasowych młodych ludzi – Irlandia, nie cieszy się już tak dużą popularnością, jak w latach ubiegłych.

Tabela 10.21. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju w najbliższym czasie (N)

	Do jakiego kraju planujesz wyjechać w najbliższym czasie?		
	Nauka	Praca	Stały pobyt
Niemcy	8	56	14
Anglia	7	37	11
Skandynawia	4	10	2
Francja	1	5	1
Holandia	-	16	3
Włochy	1	1	-
Austria	-	1	1
Kanada	1	-	1
Australia	-	1	-
USA	2	-	-
Portugalia	2	-	-
Grecja	1	-	-
Litwa	1	-	-
Szkocja	1	2	1
Irlandia	-	3	-
Islandia	-	1	-
Belgia	-	1	-
Rosja	-	1	-
Szwajcaria	-	-	1
Nie wiem	-	2	-
Inne	-	2	1

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie złożonych przez studentów odpowiedzi, dotyczących kierunków migracji związanych z podjęciem nauki można stwierdzić, że plany związane z wyjazdem do Niemiec i Anglii stanowią łącznie ponad pięćdziesiąt procent deklaracji. Najpopularniejszym kierunkiem wyjazdów, których celem będzie podjęcie pracy w innym kraju, są Niemcy i Anglia, które wybiera niemal siedemdziesiąt procent respondentów. Nieco ponad trzydzieści procent badanych wybierze inny niż Niemcy lub Anglia kraj, jeśli podejmą decyzję o wyjeździe z kraju na stałe.

Wykres 10.4. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące kraju, do którego w najbliższym czasie planuje wyjechać student (%).

Źródło: opracowanie własne.

10.6. Plany dotyczące miejsca zamieszkania i pracy po ukończeniu studiów

Badani studenci zostali zapytani o swoje plany dotyczące miejsca zamieszkania i pracy po ukończeniu studiów. Plany te osadzono w kontekście dotychczasowego miejsca zamieszkania, ze szczególnym uwzględnieniem Zielonej Góry jako miasta, w którym badani podjęli studia. Studenci pochodzący z innych miast niż Zielona Góra stanowili ponad osiemdziesiąt procent respondentów. Niemal trzydzieści procent respondentów zadeklarowało, że pochodzi z innego miasta niż Zielona Góra i po ukończeniu studiów chce pozostać w Zielonej Górze. Ponad dwadzieścia procent studentów spoza Zielonej Góry chce po studiach wrócić do swoich rodzinnych miejscowości.

Plany życiowe związane z innym miejscem niż rodzinny region lub Zielona Góra ma niemal dwadzieścia procent studentów spoza Zielonej Góry. Ponad dziesięć procent badanych deklaruje, że po ukończeniu studiów chce mieszkać i pracować za granicą. Wśród studentów pochodzących z Zielonej Góry bardziej popularnej są plany dotyczące pozostania po studiach w rodzinnym mieście aniżeli poszukiwanie pracy w innym mieście.

Tabela 10.22. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące miejsca zamieszkania i pracy po ukończeniu studiów (%)

	Jakie są Twoje plany dotyczące miejsca zamieszkania i pracy po ukończeniu studiów?
Jestem z ZG i mam zamiar tu zostać i pracować	11,6
Jestem z ZG i po ukończeniu studiów chcę pracować gdzieś indziej	6,7
Jestem spoza ZG i po ukończeniu studiów chcę zostać w swojej miejscowości	22,5
Jestem spoza ZG i po ukończeniu studiów chcę zostać w ZG	29,6
Jestem spoza ZG i po ukończeniu studiów mam zamiar mieszkać i pracować w innej miejscowości w regionie	19,5
Mam zamiar mieszkać i pracować za granicą	10,1

Źródło: opracowanie własne.

Plany dotyczące miejsca zamieszkania i pracy po zakończeniu studiów zróżnicowane są ze względu na płeć badanych, miejsce ich zamieszkania oraz studiowany kierunek. Wśród studentów i studentek, którzy pochodzą z Zielonej Góry, równie popularny jest scenariusz związany z pozostaniem w Zielonej Górze po studiach i poszukiwaniem pracy w tym mieście. Natomiast mężczyźni mieszkający w Zielonej Górze zdecydowanie rzadziej niż kobiety deklarowali, że po ukończeniu studiów chcą mieszkać i pracować w innym mieście. Studenci pochodzący z innych miast niż Zielona Góra częściej niż studentki deklarowali, że chcą wrócić do swojej rodzinnej miejscowości lub zostać w Zielonej Górze. Studentki spoza Zielonej Góry chętniej niż studenci planują poszukiwanie pracy i miejsca zamieszkania poza rodzinnym regionem i poza Zieloną Górą. Respondenci, jak i respondentki równie często deklarowali, że chcą związać swoją przyszłość z innym krajem.

Kierunek studiów nie różnicuje istotnie planów studentów pochodzących z Zielonej Góry. Istotne różnice zauważyć można wśród osób pochodzących spoza Zielonej Góry. Studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych częściej niż pozostali deklarują, że po studiach chcą pozostać w swojej miejscowości. Mieszkać i pracować w Zielonej Górze najczęściej chcą studenci kierunków technicznych, natomiast poszukiwanie pracy w innym regionie planują studenci kierunków ekonomicznych. Wyjazd do pracy za granicę okazał się najbardziej popularną opcją wśród studentów kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych.

Tabela 10.23. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące miejsca zamieszkania po studiach, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)

	Plany dotyczące miejsca zamieszkania po studiach					
	Jestem z ZG i mam zamiar tu zostać i pracować	Jestem z ZG i po ukończeniu studiów chcę pracować gdzieś indziej	Jestem spoza ZG i po ukończeniu studiów chcę zostać w swojej miejscowości	Jestem spoza ZG i po ukończeniu studiów chcę zostać w ZG	Jestem spoza ZG i po ukończeniu studiów mam zamiar mieszkać i pracować w innej miejscowości w regionie	Mam zamiar mieszkać i pracować za granicą
Płeć						
Kobieta	11,9	11,3	16,6	27,8	21,9	10,6
Mężczyzna	11,6	3,2	26,3	30,7	18,3	10,0
Kierunek studiów						
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	11,8	5,9	28,1	30,7	12,4	11,1
Techniczno-ścisle	10,1	8,0	17,4	31,2	22,5	10,9
Ekonomiczne	13,0	6,5	22,2	23,1	26,9	8,3

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 10.24. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące miejsca zamieszkania po studiach, w podziale na ocenę sytuacji materialnej, pracę zawodową i ocenę szans znalezienia pracy po studiach (%)

	Plany dotyczące miejsca zamieszkania po studiach					
	Jestem z ZG i mam zamiar tu zostać i pracować	Jestem z ZG i po ukończeniu studiów chcę pracować gdzieś indziej	Jestem spoza ZG i po ukończeniu studiów chcę zostać w swojej miejscowości	Jestem spoza ZG i po ukończeniu studiów chcę zostać w ZG	Jestem spoza ZG i po ukończeniu studiów mam zamiar mieszkać i pracować w innej miejscowości w regionie	Mam zamiar mieszkać i pracować za granicą
Ocena sytuacji materialnej						
Bardzo zła	14,3	-	28,6	28,6	21,4	7,1
Raczej zła	12,1	3,0	39,4	27,3	12,1	6,1
Przeciętna	11,2	5,9	13,8	32,2	22,4	14,5
Raczej dobra	8,8	6,8	25,0	30,4	20,9	8,1
Bardzo dobra	20,0	8,0	32,0	22,0	12,0	6,0
Czy pracuje?						
Tak	16,3	7,8	22,0	23,4	18,4	12,1
Nie	9,1	6,1	22,8	33,1	19,8	9,1
Ocena szans znalezienia pracy po studiach						
Na pewno znajdę pracę w zawodzie	8,9	7,1	21,4	28,6	30,4	3,6
Znajdę pracę w zawodzie, ale z trudnościami	12,6	6,8	22,1	30,6	18,9	9,0
Na pewno nie znajdę pracy w tym zawodzie	3,2	16,1	32,3	25,8	6,5	16,1
Trudno powiedzieć	12,4	2,2	22,5	30,3	20,2	12,4
Nie zastanawiałem się nad tym	16,7	16,7	-	16,7	-	50,0

Źródło: opracowanie własne.

Plany dotyczące wyjazdu do innego miejsca w kraju, aby podjąć tam pracę uwarunkowane są czynnikami o charakterze ekonomicznym. Istotnie może na to wpływać ocena sytuacji materialnej, fakt podejmowania pracy zarobkowej, a także ocena szans na znalezienie pracy po studiach. Co ciekawe, deklaracje wyjazdu do innego miasta w przypadku osób, które pochodzą z Zielonej Góry związane są z najlepszą oceną sytuacji materialnej. Z drugiej strony osoby, które pochodzą spoza Zielonej Góry i chcą zmienić po studiach miejsce zamieszkania i pracy, to osoby, których sytuacja materialna jest zła lub przeciętna. Osoby, które swoją sytuację materialną oceniają jako przeciętną, chętniej niż pozostałe zdecydują się na wyjazd do innego kraju. Posiadanie pracy nie różnicuje istotnie planów dotyczących wyjazdu do innego miasta w kraju. Osoby, które posiadają obecnie pracę chętniej podejmą jednak pracę za granicą. Ocena szans na znalezienie pracy po studiach jest związana z planami dotyczącymi wyjazdu do innego miasta w poszukiwaniu pracy. Osoby, które pochodzą spoza Zielonej Góry, chętniej przeniosą się do niej na stałe, jeśli ocenią, że nie znajdą pracy w swoim zawodzie. Z kolei osoby pochodzące spoza Zielonej Góry, ale przekonane o tym, że pracę w zawodzie znajdą, chętniej wyjadą do innego niż Zielona Góra miasta w kraju. Przekonanie o trudnościach ze znalezieniem pracy sprzyja także podejmowaniu decyzji o wyjeździe do innego kraju.

Tabela 10.25. Rozkład odpowiedzi na pytanie o kierunek planowanych migracji wśród studentów, którzy chcą zmienić miejsce zamieszkania (%)

	Gdzie planujesz mieszkać/pracować po zakończeniu studiów?	
	Jestem z ZG i po ukończeniu studiów chcę pracować gdzieś indziej	Jestem spoza ZG i po ukończeniu studiów mam zamiar mieszkać i pracować w innej miejscowości w regionie
Poznań, woj. wielkopolskie	34,4	25,8
Wrocław, woj. dolnośląskie	31,3	21,0
Inne miasto w Polsce	9,4	38,7
Inny kraj	18,8	9,7
Tam, gdzie będzie praca	6,3	11,3
Nie wiem	6,3	6,5
Inne	9,4	4,8

Źródło: opracowanie własne.

Wśród badanych pochodzących z Zielonej Góry i jednocześnie planujących poszukiwanie pracy poza miejscem zamieszkania, najbardziej popularnym kierunkiem okazało się

województwo wielkopolskie, a zwłaszcza Poznań. Niemal równie chętnie wybiorą oni województwo dolnośląskie, szczególnie Wrocław. Niemal dziewiętnaście procent badanych pochodzących z Zielonej Góry po ukończeniu studiów wybierze poszukiwanie pracy w innym kraju. Wśród mieszkańców Zielonej Góry poszukiwanie pracy i zamieszkanie w innym mieście w Polsce (poza wskazanymi wcześniej) okazało się niezbyt popularnym pomysłem. Studenci pochodzący spoza Zielonej Góry najchętniej wybiorą inne niż Poznań czy Wrocław miasto w Polsce, w którym będą poszukiwać pracy. Wskazywali oni także częściej niż studenci z Zielonej Góry, że po ukończeniu studiów zamieszkają tam, gdzie będzie praca, rzadziej jednak zdecydują się na wyjazd do innego kraju. Brak określonych planów, dotyczących miejsca pracy i zamieszkania po ukończeniu studiów zadeklarowało nieco ponad sześć procent studentów pochodzących z Zielonej Góry, jak również tych, którzy pochodzą z innych miast.

Tabela 10.26. Rozkład odpowiedzi na pytanie o motywacje dotyczące zmiany miejsca zamieszkania po studiach (%)

	W jakich sytuacjach wykorzystujesz język obcy?
Żeby polepszyć sytuację ekonomiczną	95,6
Brak pracy, strach przed bezrobociem	79,7
Brak perspektyw zawodowych	65,4
Pragnienie ciekawego życia	41,9
Problemy ekologiczne	5,4
Poczucie zagrożenia przestępczością	4,2
Trudno powiedzieć	3,9

Źródło: opracowanie własne.

Najczęstszym powodem podjęcia decyzji o wyjeździe z rodzinnego miasta do innego miasta w kraju jest zdaniem respondentów chęć polepszenia swojej sytuacji ekonomicznej. Na ten powód wskazuje niemal każdy badany. Silną motywacją do migracji wewnętrznych jest także brak pracy lub strach przed bezrobociem: niemal osiemdziesiąt procent respondentów wskazało także taki powód wyjazdów z rodzinnego miasta. Dodatkową motywacją może być, zdaniem badanych, brak perspektyw zawodowych. Zdecydowanie rzadziej studenci twierdzili, że powodem ich wyjazdu do innego miasta po studiach może być pragnienie ciekawego życia, chociaż motyw ten wskazało ponad czterdzieści procent badanych. Problemy o charakterze ekologicznym czy poczucie zagrożenia przestępczością są najmniej istotne w przypadku podejmowania decyzji o wyjeździe z miasta rodzinnego. Mężczyźni częściej niż kobiety wskazują na ekonomiczne powody migracji wewnętrznych. Brak

perspektyw zawodowych, obawa przed bezrobociem i chęć poprawy swojej sytuacji ekonomicznej jest dla nich silną motywacją do zmiany miejsca swojego zamieszkania.

Tabela 10.27. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przyczyny migracji do innych miejsc w kraju, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)

	Dlaczego studenci migrują do innych miejsc w kraju?						
	Żeby polepszyć sytuację ekonomiczną	Brak pracy, strach przed bezrobociem	Pragnienie ciekawego życia	Brak perspektyw zawodowych	Problemy ekologiczne	Poczucie zagrożenia przestępczością	Trudno powiedzieć
Płeć							
Kobieta	87,7	72,1	42,9	57,8	7,1	5,8	5,8
Mężczyzna	100,8	84,1	41,0	69,7	4,4	2,8	2,8
Kierunek studiów							
Humanistyczno-społeczno- artystyczne	90,7	83,4	45,0	73,5	7,3	2,6	3,3
Techniczno-ścisłe	104,3	70,0	40,0	57,9	4,3	4,3	4,3
Ekonomiczne	92,8	87,4	39,6	65,8	2,7	4,5	4,5
Wielkość miejscowości zamieszkania							
Wieś	100,8	76,0	45,6	56,0	8,0	3,2	2,4
Miasto do 20 tys.	88,5	83,7	47,1	71,2	3,8	3,8	1,9
Miasto 20-100 tys.	96,2	80,8	32,7	68,3	5,8	5,8	9,6
Miasto pow. 100 tys.	93,0	78,9	40,8	69,0	2,8	2,8	1,4

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 10.28. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przyczyny migracji do innych miejsc w kraju, w podziale na ocenę sytuacji materialnej, pracę zawodową i ocenę szans znalezienia pracy po studiach (%)

	Dlaczego studenci migrują do innych miejsc w kraju?						
	Żeby polepszyć sytuację ekonomiczną	Brak pracy, strach przed bezrobociem	Pragnienie ciekawego życia	Brak perspektyw zawodowych	Problemy ekologiczne	Poczucie zagrożenia przestępczością	Trudno powiedzieć
Ocena sytuacji materialnej							
Bardzo zła	100,0	85,7	50,0	50,0	7,1	0,0	0,0
Raczej zła	112,1	69,7	33,3	51,5	6,1	3,0	3,0
Przeciętna	89,5	79,7	45,1	68,6	7,2	5,2	4,6
Raczej dobra	102,0	82,3	41,5	66,0	4,1	4,1	3,4
Bardzo dobra	86,3	76,5	35,3	66,7	3,9	2,0	2,0
Czy pracuje?							
Tak	98,6	73,2	43,7	62,0	5,6	4,2	2,8
Nie	94,0	83,0	40,8	67,2	5,3	4,2	4,5
Ocena szans znalezienia pracy po studiach							
Na pewno znajdę pracę w zawodzie	98,2	67,3	41,8	49,1	5,5	7,3	1,8
Znajdę pracę w zawodzie, ale z trudnościami	99,1	82,7	44,2	68,1	4,4	4,0	4,0
Na pewno nie znajdę pracy w tym zawodzie	76,7	83,3	26,7	66,7	16,7	10,0	6,7
Trudno powiedzieć	91,1	80,0	40,0	67,8	4,4	1,1	3,3
Nie zastanawiałem się nad tym	50,0	66,7	66,7	83,3	0,0	0,0	16,7

Źródło: opracowanie własne.

Studenci kierunków techniczno-ścisłych motywowani są głównie chęcią poprawy swojej sytuacji ekonomicznej, choć zdecydowanie rzadziej niż pozostali studenci obawiają się o brak pracy czy też uważają, że nie mają perspektyw zawodowych. Na ich brak jako motywację wyjazdów do innych miasta w kraju wskazują zdecydowanie najczęściej studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych. Jednocześnie to także ci studenci kierują się pragnieniem ciekawego życia przy podejmowaniu decyzji o migracji wewnętrznej.

Wielkość miejscowości zamieszkania nie różnicuje istotnie motywacji studentów do wyjazdu z rodzinnego miasta. Warto jednak zwrócić uwagę na to, że to mieszkańcy małych miast wskazują częściej na brak perspektyw zawodowych i strach przed bezrobociem jako istotne motywacje migracji wewnętrznych.

Chęć poprawy własnej sytuacji ekonomicznej oraz obawa przed bezrobociem są najsilniejszą motywacją do wyjazdu z rodzinnego miasta w przypadku osób, które oceniają swoją sytuację materialną jako złą lub przeciętną. W przypadku osób lepiej sytuowanych, brak perspektyw zawodowych okazuje się istotnym motywatorem wyjazdu.

Osoby, które obecnie posiadają pracę, obawę przed bezrobociem i brak perspektyw zawodowych rzadziej traktują jako motywację do migracji wewnętrznych. Osoby które są przekonane, że po ukończeniu studiów znajdą pracę, chciałyby zmienić miejsce zamieszkania w celu poprawy sytuacji ekonomicznej, nie zaś dlatego, że towarzyszy im strach przed bezrobociem czy też brak perspektyw zawodowych. Takie motywacje przyświecają częściej osobom, które już teraz oceniają swoje szanse na znalezienie pracy po studiach jako niewielkie. Osoby, które obecnie nie zastanawiają się na własnymi perspektywami zatrudnienia po studiach, częściej niż inne motywowane są pragnieniem ciekawego życia.

Najbardziej popularnym kierunkiem wśród osób planujących wyjazd do innego kraju po ukończeniu studiów są Niemcy. Niemal równie popularna okazuje się Anglia. Niewielu studentów planuje związanie swoich losów z jednym z krajów skandynawskich. W pojedynczych przypadkach zadeklarowano chęć wyjazdu do innych krajów europejskich, takich jak Francja, Holandia, Włochy, Hiszpania czy Austria. Pojawiły się także odpowiedzi wskazujące na bardziej odległe podróże w poszukiwaniu pracy – do Australii i do Kanady.

Tabela 10.29. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju po ukończeniu studiów

	Do jakiego kraju planujesz wyjechać po ukończeniu studiów?	
	N	% obserwacji
Niemcy	15	42,9
Anglia	11	31,4
Skandynawia	4	11,4
Francja	1	2,9
Holandia	2	5,7
Włochy	1	2,9
Hiszpania	1	2,9
Austria	1	2,9
Kanada	1	2,9
Australia	2	5,7
Azerbejdżan	1	2,9
Do kraju, w którym będzie praca	1	2,9
Nie wiem	1	2,9
Inne	1	2,9

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

1. Wyniki badania wskazują na to, że **doświadczenia wyjazdów zagranicznych** studentów zielonogórskich związane są z wyjazdami zarówno do Niemiec, jak również do innych krajów, chociaż to Niemcy są najczęstszym celem wyjazdów zagranicznych. Niespełna sześć procent respondentów zadeklarowało, że nie wyjeżdżało dotąd ani do Niemiec, ani do żadnego innego kraju. Kobiety, mieszkańcy miast powyżej stu tysięcy mieszkańców i studiujący na kierunkach technicznych najczęściej deklarowali, że byli jak dotąd w Niemczech przynajmniej pięć razy, jak również wyjeżdżali do innych krajów niż Niemcy. Dotychczasowe wyjazdy do Niemiec związane były z turystyką i zakupami, odwiedzinami u przyjaciół i krewnych, a także z rozrywką. Zdecydowanie rzadziej z pracą. Jednak ponad trzydzieści pięć procent studentów wyjeżdżało do pracy także do innych krajów niż Niemcy. Studenci kierunków technicznych deklarowali, że podróżowali do innych krajów niż Niemcy w celach turystycznych, ale niemal połowa z nich podjęła także naukę w tych krajach. Częściej niż pozostali studenci wyjeżdżali oni do innych krajów niż Niemcy w celach rozrywkowych i po zakupy. Studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych najrzadziej korzystali z możliwości wyjazdu do pracy do innych krajów niż Niemcy, najrzadziej też robili zakupy w tych krajach lub korzystali z oferty rozrywkowej. Studenci

kierunków ekonomicznych rzadko korzystali z możliwości podjęcia nauki w innych krajach niż Niemcy, zdecydowanie chętniej natomiast podejmowali w nich pracę.

2. Niektórzy badani mają **plany dotyczące wyjazdu za granicę w najbliższym czasie, aby podjąć naukę**. Takie plany ma jednak tylko sześć procent respondentów. Naukę w innym kraju planują częściej kobiety, studenci kierunków techniczno-ścisłych oraz mieszkający w największych miastach. Najbardziej popularną motywacją takich wyjazdów okazuje się chęć poznania innego kraju i jego kultury, nieco rzadziej zaś możliwość zdobycia doświadczenia w studiowaniu na zagranicznym uniwersytecie oraz możliwość otrzymania informacji o ewentualnym zatrudnieniu. Najwięcej deklaracji dotyczących planów związanych z nauką za granicę pojawiło się w przypadku studentów, którzy swoje wyniki w nauce określili jako dobre. Nauka języka obcego poza obowiązkowymi zajęciami, a nawet poza zajęciami fakultatywnymi na uczelni, sprzyja planom dotyczącym wyjazdu za granicę w celu podjęcia nauki. Wyjazd za granicę związany z podjęciem nauki biorą pod uwagę wyłącznie osoby, które swoją sytuację materialną oceniają jako wystarczającą, jeśli chodzi o możliwość zrealizowania podstawowych potrzeb. Najpopularniejszym kierunkiem wyjazdów, których celem będzie podjęcie nauki w innym kraju, są Niemcy, Anglia oraz kraje skandynawskie.

3. **Plany dotyczące wyjazdu za granicę w najbliższym czasie, aby podjąć pracę** ma ponad dwadzieścia pięć procent respondentów. Pracę w innym kraju częściej planują podjąć kobiety, studenci kierunków techniczno-ścisłych i mieszkający w miastach średniej wielkości. Wyjazd za granicę związany z podjęciem tam pracy częściej biorą pod uwagę osoby, które swoją sytuację materialną oceniają jako niewystarczającą, jeśli chodzi o możliwość zrealizowania podstawowych potrzeb. Pracę za granicę chętniej podejmą osoby, które uważają, że po studiach nie znajdą pracy lub będą miały z tym trudności. Najwięcej deklaracji dotyczących planów związanych z pracą za granicę pojawiło się w przypadku studentów, którzy swoje wyniki w nauce określili jako dobre i dostateczne. Najpopularniejszym kierunkiem wyjazdów, których celem będzie podjęcie pracy w innym kraju, są Niemcy i Anglia, które wybiera niemal siedemdziesiąt procent respondentów.

4. Jak wynika z odpowiedzi badanych, **plany dotyczące wyjazdu za granicę w najbliższym czasie na pobyt stały** ma tylko nieco ponad osiem procent respondentów. Na taki wyjazd chętniej zdecydują się kobiety, studenci kierunków techniczno-ścisłych i pochodzący z miast

średniej wielkości. Wyjazd do innego kraju na stałe biorą pod uwagę osoby, które swoją sytuację materialną oceniają jako bardzo dobrą, a także takie, które mogą sobie pozwolić na zakup jedynie niezbędnych i niedrogich rzeczy. Na emigrację na stałe chętniej zdecydują się osoby, które uważają, że po studiach nie znajdą pracy lub będą miały z tym trudności. Plany związane z wyjazdem na stałe za granicę mają najczęściej studenci, którzy swoje wyniki w nauce określili jako dobre i dostateczne, a także ci, którzy uczą się dodatkowo języka obcego. Do wyjazdu na stałe w najbliższym czasie motywuje studentów wyższy standard życia w krajach docelowych, możliwość samorealizacji, ale również posiadanie krewnych mieszkających za granicą. Najbardziej popularnym kierunkiem planowanych wyjazdów na pobyt stały są Niemcy oraz Anglia. Warto podkreślić, że wielu badanych nie potrafiło jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie o plany migracyjne w najbliższym czasie.

5. Studenci zostali zapytani także o swoje **plany dotyczące miejsca zamieszkania i pracy po ukończeniu studiów**. Niemal trzydzieści procent respondentów zadeklarowało, że pochodzi z innego miasta niż Zielona Góra i po ukończeniu studiów chce pozostać w Zielonej Górze, a ponad dwadzieścia procent studentów spoza Zielonej Góry chce po studiach wrócić do swoich rodzinnych miejscowości. Ponad dziesięć procent badanych deklaruje, że po ukończeniu studiów chce mieszkać i pracować za granicą. Studenci pochodzący z Zielonej Góry najczęściej planują pozostać po studiach w rodzinnym mieście. Kierunek studiów nie różnicuje istotnie planów studentów pochodzących z Zielonej Góry. Istotne różnice zauważyć można wśród osób pochodzących spoza Zielonej Góry. Studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych, częściej niż pozostali deklarują, że po studiach chcą pozostać w swojej miejscowości. Mieszkać i pracować w Zielonej Górze najczęściej chcą studenci kierunków technicznych, natomiast poszukiwanie pracy w innym regionie planują studenci kierunków ekonomicznych. Najczęstszym powodem podjęcia decyzji o wyjeździe z rodzinnego miasta do innego miasta w kraju jest zdaniem respondentów chęć polepszenia swojej sytuacji ekonomicznej. Mężczyźni częściej niż kobiety wskazują na ekonomiczne powody migracji wewnętrznych. Brak perspektyw zawodowych, obawa przed bezrobociem i chęć poprawy swojej sytuacji ekonomicznej jest dla nich silną motywacją do zmiany miejsca swojego zamieszkania. Studenci kierunków techniczno-ścisłych motywowani są głównie chęcią poprawy swojej sytuacji ekonomicznej, choć zdecydowanie rzadziej niż pozostali studenci obawiają się o brak pracy, czy też uważają, że nie mają perspektyw zawodowych. Chęć poprawy własnej sytuacji ekonomicznej oraz obawa przed bezrobociem są najsilniejszą motywacją do wyjazdu z rodzinnego miasta w przypadku osób, które oceniają

swoją sytuację materialną jako złą lub przeciętną. W przypadku osób lepiej sytuowanych, brak perspektyw zawodowych okazuje się istotnym motywatorem wyjazdu. Osoby, które są przekonane, że po ukończeniu studiów znajdą pracę, chciałyby zmienić miejsce zamieszkania w celu poprawy sytuacji ekonomicznej, nie zaś dlatego, że towarzyszy im strach przed bezrobociem czy też brak perspektyw zawodowych. Najbardziej popularnym kierunkiem wśród osób planujących wyjazd do innego kraju po ukończeniu studiów są Niemcy, przy czym niemal równie popularna okazuje się Anglia.

Bibliografia

- Grabowska-Lusińska I., Jaźwińska E. (2013), Migracja – epizod, czy etap w życiu zawodowym?, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, nr 4.
- Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2013, 2014, GUS, Warszawa.
- Szymańska J., Ulański C., Bienkowska D. (2012), Zaraz wracam... albo i nie. Skala powrotów, motywacje i strategie życiowe reemigrantów z województwa śląskiego, Kraków.
- Grabowska I., Jaźwińska E. (2015), Migracje poakcesyjne Polaków i kapitał ludzki: transfer wiedzy, umiejętności, Kompetencji, Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny, Rok XLI – 2015 – z. 2 (156).
- de Haas H. (2010), Migration and development: a theoretical perspective, „International Migration Review”, nr 44(1), s. 227-264.
- Dustmann Ch., Fadlon I, Weiss Y. (2011), Return migration, human capital accumulation and the brain drain, „Journal of Development Economics”, Volume 95, Issue 1, May 2011, Pages 58-67.

Spis tabel

Tabela 2.1. Wylosowane do badania grupy studenckie i ich liczebność.	20
Tabela 3.1. Motywy studiowania a cechy społeczno-demograficzne (%)	31
Tabela 3.2. Motywy wyboru określonego kierunku studiów a cechy społeczno-demograficzne (%)	35
Tabela 3.3. Twierdzenia dotyczące perspektywy zatrudnienia	35
Tabela 3.4. Twierdzenia dotyczące charakteru przyszłej pracy	36
Tabela 3.5. Macierz ładunków czynnikowych w analizie realnych korzyści wynikających ze studiowania określonego kierunku	38
Tabela 3.6. Percepcja umiejętności i kompetencji a cechy społeczno-demograficzne (%)	41
Tabela 3.7. Macierz ładunków czynnikowych w analizie bodźców motywujących do nauki	42
Tabela 3.8. Bodźce motywujące do nauki a cechy społeczno-demograficzne studentów (%)	44
Tabela 3.9. Motywy skłaniające studentów do nauki a cechy społeczno-demograficzne (%)	46
Tabela 3.10. Oceny uzyskiwane na różnych etapach edukacji	47
Tabela 4.1. Rozkład odpowiedzi dotyczących źródeł dochodów (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania	62
Tabela 4.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie o posiadanie pracy zarobkowej w momencie badania (%). Dane uwzględniają wszystkich badanych	64
Tabela 4.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wymiar czasu, w jakim pracują studenci (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania	67
Tabela 4.4. Odpowiedź na pytanie o to, czy godziny pracy pokrywają się z godzinami zajęć przy uwzględnieniu wymiaru czasu pracy (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania	68
Tabela 4.5. Rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy wykonywana praca powiązana jest ze studiowanym kierunkiem (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania	69
Tabela 4.6. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sposób, w jaki respondenci znaleźli pracę (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania	70
Tabela 4.7. Rozkład odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące motywów podjęcia przez respondentów pracy zarobkowej (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania	72
Tabela 4.8. Rozkład odpowiedzi dotyczących motywów podjęcia przez respondentów pracy zarobkowej (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania	76
Tabela 4.9. Rozkład odpowiedzi dotyczących tego na co studenci wydają posiadane pieniądze (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania	79
Tabela 4.10. Rozkład odpowiedzi dotyczących oszczędzania pieniędzy przez studentów (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania	81
Tabela 4.11. Rozkład odpowiedzi dotyczących planów edukacyjnych studentów (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania	84
Tabela 4.12. Rozkład odpowiedzi dotyczących planów studentów związanych z wejściem na rynek pracy (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania	86
Tabela 5.1. Zróżnicowanie ważności wartości a cechy społeczno-demograficzne studentów (%)	97
Tabela 5.2. Czynniki sukcesu a cechy społeczno-demograficzne badanych	103
Tabela 5.3. Macierz ładunków czynnikowych w analizie orientacji społecznych	105
Tabela 5.4. Zróżnicowanie orientacji społecznych ze względu na cechy społeczno-demograficzne badanych	108
Tabela 5.5. Samoocena stanu zdrowia a cechy społeczno-demograficzne studentów	111
Tabela 6.1. Rozkład odpowiedzi na pytanie o autodeklaracje w zakresie kondycji religijnej (%)	117
Tabela 6.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie o poczucie przynależności do wspólnoty religijnej (%)	121
Tabela 6.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną rodziców (%)	122

Tabela 6.4. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną ojca skrzyżowany z deklaracjami poczucia związku respondenta z daną religią/Kościółem (%)	123
Tabela 6.5. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną matki skrzyżowany z deklaracjami poczucia związku respondenta z daną religią/Kościółem (%)	123
Tabela 6.6. Rozkład odpowiedzi na pytanie o udział wartości religijnych w podejmowanych działaniach (%)	127
Tabela 6.7. Rozkład odpowiedzi dotyczących poglądów religijnych jako czynnika zbliżającego do siebie studentów skrzyżowany z cechami społeczno-demograficznymi respondentów (%)	131
Tabela 7.1. Sposoby spędzania czasu wolnego przez studentów (%)	135
Tabela 7.2. Sposoby spędzania czasu wolnego (cd.)	136
Tabela 7.3. Sport i gry zespołowe a charakterystyki studentów (%)	138
Tabela 7.4. Czytelnictwo wybranych gatunków literatury i prasy (forma papierowa) (%)	140
Tabela 7.5. Czytelnictwo wybranych gatunków literatury i prasy (forma elektroniczna), (%)	140
Tabela 7.6. Uczęszczanie do kina a charakterystyki studentów (%)	143
Tabela 7.7. Uczęszczanie do pozostałych instytucji kultury a charakterystyki studentów (%)	144
Tabela 7.8. Gra w szachy a charakterystyki studentów (%)	146
Tabela 7.9. Gra w karty a charakterystyki studentów (%)	147
Tabela 7.10. Odpoczynek i relaks a charakterystyki studentów (%)	148
Tabela 7.11. Wyjazdy na „łono natury” a charakterystyki studentów (%)	149
Tabela 7.12. Spotkania z przyjaciółmi, z chłopakiem/dziewczyną a charakterystyki studentów (%)	150
Tabela 7.13. Clubbing i dyskoteki a charakterystyki studentów (%)	151
Tabela 7.14. Czytelnictwo czasopism a charakterystyki studentów (%)	152
Tabela 7.15. Oglądanie telewizji a charakterystyki studentów (%)	153
Tabela 7.16. Wykorzystywanie internetu do korzystania z portali społecznościowych a charakterystyki studentów (%)	156
Tabela 7.17. Wykorzystywanie internetu do relaksu a charakterystyki studentów – dane w %	156
Tabela 7.18. Wykorzystywanie internetu do oglądania filmów a charakterystyki studentów (%)	157
Tabela 7.19. Wykorzystywanie internetu do przygotowywania się na zajęcia a charakterystyki studentów (%)	158
Tabela 7.20. Wykorzystywanie internetu do internetowych wydań czasopism a charakterystyki studentów (%)	159
Tabela 7.21. Wykorzystywanie internetu do poszukiwania ofert pracy a charakterystyki studentów (%)	159
Tabela 7.22. Wykorzystywanie internetu do zajęć zarobkowych a charakterystyki studentów (%)	160
Tabela 7.23. Wykorzystywanie internetu do poszukiwania informacji o studiowaniu za granicą, grantach, konferencjach zagranicznych (%)	161
Tabela 8.1. Samoidentyfikacja badanych a zmienne niezależne: płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, ocena własnej sytuacji materialnej (%)	167
Tabela 8.2. Wymiary patriotyzmu (%)	168
Tabela 8.3. Waga poczucia przynależności do wspólnoty narodowej a zmienne niezależne: płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, ocena własnej sytuacji materialnej (%)	170
Tabela 8.4. Czynniki decydujące o byciu Polakiem (%)	171
Tabela 8.5. Odczuwanie wrogości ludzi innych narodowości a zmienne społeczno-demograficzne (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny) (%)	173
Tabela 8.6. Odczuwanie wrogości wobec ludzi innych narodowości a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny) (%)	174
Tabela 8.7. Narodowości, wobec których wrogość odczuwana jest najczęściej a cechy społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny) (%)	177
Tabela 8.8. Czy obecnie w Polsce występuje wrogość między różnymi grupami a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny) (%)	180
Tabela 8.9. Zdecydowana niechęć wobec niektórych kategorii osób w roli sąsiadów lub przyjaciół, znajomych (%)	183
Tabela 8.10. Zdecydowana niechęć wobec niektórych kategorii osób w roli sąsiadów a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny) (%)	184

Tabela 8.11 Zdecydowana niechęć wobec niektórych kategorii osób w roli przyjaciół i znajomych a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny) (%)	185
Tabela 8.12. Preferowane orientacje ideologiczne a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny) (%).	189
Tabela 9.1. Opinie o zagrożeniach wynikających z wydarzeń na Ukrainie dla różnych krajów, Europy i świata – rozkład wskazań według płci respondenta (%)	197
Tabela 9.2. Opinie o zagrożeniach wynikających z wydarzeń na Ukrainie dla różnych krajów, Europy i świata – rozkład wskazań według kierunku studiów respondenta (%)	198
Tabela 9.3. Opinie o zagrożeniach wynikających z wydarzeń na Ukrainie dla różnych krajów, Europy i świata – rozkład wskazań według miejsca zamieszkania respondenta (%)	199
Tabela 9.4. Opinie o zagrożeniach wynikających z wydarzeń na Ukrainie dla różnych krajów, Europy i świata – rozkład wskazań według wykształcenia ojca respondenta (%)	200
Tabela 9.5. Opinie o zagrożeniach wynikających z wydarzeń na Ukrainie dla różnych krajów, Europy i świata – rozkład wskazań według wykształcenia matki respondenta (%)	201
Tabela 9.6. Opinie dotyczące utrzymania niezależności Ukrainy od Rosji (%)	205
Tabela 9.7. Opinie dotyczące stopnia zaangażowania się Rosji w rozwiązanie konfliktu na Ukrainie (%)	209
Tabela 10.1. Rozkład odpowiedzi na pytanie o to, ile razy w ciągu ostatnich 5 lat student był w Niemczech (%) oraz na pytanie o to, czy student był wcześniej za granicą w innym kraju niż Niemcy (%)	217
Tabela 10.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie o to, ile razy w ciągu ostatnich 5 lat student był w Niemczech, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)	218
Tabela 10.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy student był wcześniej za granicą w innym kraju niż Niemcy, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)	219
Tabela 10.4. Rozkład odpowiedzi na pytanie o cele dotychczasowych wyjazdów do Niemiec i innych krajów (%)	220
Tabela 10.5. Rozkład odpowiedzi na cel wyjazdów do Niemiec, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)	220
Tabela 10.6. Rozkład odpowiedzi na cel wyjazdów do innych krajów niż Niemcy, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)	222
Tabela 10.7. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć naukę, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)	224
Tabela 10.8. Rozkład odpowiedzi na pytanie o znajomość języków obcych, w których student może się swobodnie komunikować (%)	224
Tabela 10.9. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sytuacje, w których student wykorzystuje język obcy (%)	225
Tabela 10.10. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć naukę (%)	226
Tabela 10.11. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć naukę, w podziale na wyniki w nauce, naukę języka obcego, wykształcenie matki i wykształcenie ojca (%)	227
Tabela 10.12. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć naukę, w podziale na ocenę sytuacji materialnej, pracę zawodową i ocenę szans znalezienia pracy po studiach (%)	228
Tabela 10.13. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć pracę, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)	229
Tabela 10.14. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć pracę, w podziale na ocenę sytuacji materialnej, pracę zawodową, ocenę szans znalezienia pracy po studiach i doświadczenie w pracy za granicą (%)	230
Tabela 10.15. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju, aby podjąć pracę, w podziale na wyniki w nauce, naukę języka obcego, wykształcenie matki i wykształcenie ojca (%)	232
Tabela 10.16. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju na stałe, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)	233
Tabela 10.17. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju na stałe, w podziale na ocenę sytuacji materialnej, pracę zawodową i ocenę szans znalezienia pracy po studiach (%)	234
Tabela 10.18. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju na stałe, w podziale na wyniki w nauce, naukę języka obcego, wykształcenie matki i wykształcenie ojca (%)	235

Tabela 10.19. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące motywacji do wyjazdu do innego kraju na stałe (%)	236
Tabela 10.20. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące motywacji, aby nie wyjeżdżać do innego kraju na stałe (%)	237
Tabela 10.21. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju w najbliższym czasie (N)	238
Tabela 10.22. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące miejsca zamieszkania i pracy po ukończeniu studiów (%)	240
Tabela 10.23. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące miejsca zamieszkania po studiach, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)	241
Tabela 10.24. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące miejsca zamieszkania po studiach, w podziale na ocenę sytuacji materialnej, pracę zawodową i ocenę szans znalezienia pracy po studiach (%)	242
Tabela 10.25. Rozkład odpowiedzi na pytanie o kierunek planowanych migracji wśród studentów, którzy chcą zmienić miejsce zamieszkania (%)	243
Tabela 10.26. Rozkład odpowiedzi na pytanie o motywacje dotyczące zmiany miejsca zamieszkania po studiach (%)	244
Tabela 10.27. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przyczyny migracji do innych miejsc w kraju, w podziale na płeć, kierunek studiów i wielkość miejscowości zamieszkania (%)	246
Tabela 10.28. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przyczyny migracji do innych miejsc w kraju, w podziale na ocenę sytuacji materialnej, pracę zawodową i ocenę szans znalezienia pracy po studiach (%)	247
Tabela 10.29. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące wyjazdu do innego kraju po ukończeniu studiów.	249

Spis wykresów

Wykres 2.1. Udział studentów w wyróżnionych warstwach (%)	19
Wykres 2.2. Płeć badanych (%)	21
Wykres 2.3. Kategoria wielkości miejscowości, w których mieszkają badani	22
Wykres 2.4. Sytuacja materialna badanych (%)	22
Wykres 3.1. Motywy wyboru studiów	29
Wykres 3.2. Kto (co) ukształtowało Twoje wyobrażenie o wybranym kierunku studiów?	32
Wykres 3.3. Motywy wyboru kierunku (%)	33
Wykres 3.4. Jakie korzyści wynikające z wykonywania twojego przyszłego zawodu najbardziej cenisz?	37
Wykres 3.6. Częstość występowania wyodrębnionych typów uzyskiwanych umiejętności i kompetencji (%)	40
Wykres 3.7. Częstość występowania wyodrębnionych typów bodźców motywujących do nauki (%)	43
Wykres 3.8. Opinie na temat własnych metod i sposobów uczenia się (%)	45
Wykres 3.9. Czynniki zbliżające studentów w opinii zielonogórskiej młodzieży akademickiej (%)	48
Wykres 4.1. Struktura płci respondentów (%)	55
Wykres 4.2. Charakterystyka badanych studentów uwzględniająca kierunek studiów (%)	56
Wykres 4.3. Charakterystyka badanych studentów uwzględniająca wielkość miejscowości zamieszkania (%)	57
Wykres 4.4. Charakterystyka badanych studentów uwzględniająca samoocenę sytuacji materialnej rodziny respondenta (%)	58
Wykres 4.5. Rozkład wskazań dotyczących źródeł dochodów badanych (%)	60
Wykres 4.6. Wymiar czasu, w jakim pracują studenci (%). Dane dotyczą jedynie studentów, którzy zadeklarowali posiadanie pracy w momencie przeprowadzenia badania	65
Wykres 5.1. Hierarchia wartości zielonogórskich studentów (%)	95
Wykres 5.2. Czynniki sprzyjające osiągnięciu sukcesu (%)	101
Wykres 5.3. Częstość występowania określonych typów orientacji społecznych (%)	106
Wykres 5.4. Samoocena stanu zdrowia studentów (%)	110
Wykres 6.1. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy uważasz się za...?” (%)	116
Wykres 6.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Z jakim Kościołem/religią czujesz się związany/a?” (%)	119
Wykres 6.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną rodziców (%)	122
Wykres 6.4. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną rodziców (%)	125
Wykres 6.5. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy Twoim zdaniem niżej wymienione czynniki zbliżają do siebie studentów?” (%)	130
Wykres 7.1. Wielkość księgozbioru badanych studentów (%)	141
Wykres 7.2. Gatunki i rodzaje zgromadzonych książek (%)	142
Wykres 7.3. Do czego najczęściej wykorzystujesz internet? (%)	155
Wykres 8.1. Samoidentyfikacja badanych (%)	166
Wykres 8.2. Znaczenie poczucia przynależności do wspólnoty narodowej (%)	169
Wykres 8.3. Częstość odczuwania wrogości wobec siebie ze strony osób innych narodowości (%)	172
Wykres 8.4. Częstość odczuwania wrogości wobec ludzi innych narodowości (%)	174
Wykres 8.5. Narodowości, wobec których wrogość odczuwana jest najczęściej (%)	176
Wykres 8.6. Wymiary konfliktów między różnymi grupami (%). Odpowiedź „zgadzam się” to zsumowane wartości odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” i „raczej się zgadzam”; analogicznie odpowiedź „nie zgadzam się” to zsumowane wartości odpowiedzi „raczej się nie zgadzam” i „zdecydowanie się nie zgadzam”	179
Wykres 8.7. Preferowane orientacje ideologiczne	188
Wykres 9.1. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy według Ciebie wydarzenia na Ukrainie zagrażają...?” (%)	196
Wykres 9.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Skąd czerpiesz informacje dotyczące wydarzeń na Ukrainie?” (%)	203
Wykres 9.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Który z poniższych scenariuszy dotyczących sytuacji na Ukrainie wydaje Ci się najbardziej prawdopodobny?” (%)	206
Wykres 9.4. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Jak oceniasz dotychczasowe zaangażowanie społeczności międzynarodowej w rozwiązanie konfliktu na Ukrainie? Czy zaangażowanie [...] jest...?” (%)	207

Wykres 9.5. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy w obecnej sytuacji na Ukrainie społeczność międzynarodowa powinna...?” (%)	210
Wykres 9.6. Brak odpowiedzi na pytanie „Czy w obecnej sytuacji na Ukrainie społeczność międzynarodowa powinna udzielić pomocy finansowej Ukrainie?” a sytuacja materialna studenta (%)	212
Wykres 10.1. Rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy student planuje w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju, aby się uczyć (%)	223
Wykres 10.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy student planuje w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju aby pracować (%).	229
Wykres 10.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy student planuje w najbliższym czasie wyjechać do innego kraju na stałe (%).	233
Wykres 10.4. Rozkład odpowiedzi na pytanie o plany dotyczące kraju, do którego w najbliższym czasie planuje wyjechać student (%)	239